
11170

Tullii Ciceronis Orationes
pro lege Manilia, pro
S. Roscio, Catilinariae IV
Adami Romeri Stęzycensis
praepositi S. Nicolai Crac.
commentariis illustratae.

Cracov. in off. Nic.
Lobii.
1610. w 8<u>ce</u>

brakuje 2 pierwsze kart
14.

ob. Jocher 365.

M. TVL. CICERONIS
PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM.
ORATIO.

QVANQVAM mihi ſemper frequens conſpectus veſter multò iucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuiq; maximè patuit, non mea me voluntas, ſed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate ſuſceptæ prohibuerunt. nam cùm antea per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem: ſtatueremque nihil huc niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus tranſmittendum putaui. ita neque hic locus vacuus vnquam fuit ab ijs, qui veſtram cauſam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caſtè, integrèque verſatus, ex veſtro iudicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. nam cùm propter dilationem comitiorũ ter prætor primus centurijs cunctis renuntiatus ſum: facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid alijs præſcriberetis. Nunc cùm & authoritatis in me tantum ſit: quantũ vos honoribus man-

dandum esse voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi vsu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certè, & si quid etiam dicendo consequi possum, ijs ostendam potissimùm, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt. Atque illud in primis mihi lætandum iure esse video, quòd in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, caussa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. dicendum est enim de Cn. Pompeij singulari, eximiaque virtute. huius autem orationis difficiliùs est exitum, quàm principium inuenire. Itaque non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Atque vt inde oratio mea proficiscatur, vnde hæc omnis causa ducitur, bellum graue, & periculosum vestris vectigalibus, atque socijs, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus R. honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ: quorum magnæ res aguntur in vestris vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reip. periculaque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc nostra prouincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus,

totum

totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: vnum ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum Imperatorem deposci, atque expeti: eundem hunc vnum ab hostibus metui, præterea neminem. Caussa quæ sit videtis: nunc quid agendum sit considerate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare, atque inflammare debet. in quo agitur Po.Ro. gloria, quæ vobis à maioribus cùm magna in rebus omnib. tũ summa in re militari tradita est. agitur salus sociorum, atque amicorum: pro qua multa maiores vestri magna, & grauia bella gesserunt. aguntur certissima populi Ro. vectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamẽta, & subsidia belli frustra requiretis. agũtur bona multorũ ciuium: quibus est & à vobis & ab imperatoribus Reip. consulendum. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta: quæ penitus iam insedit, atque inueterauit in populi Ro. nomine: quòd is, qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atque vna literarum significatione ciues Ro. necandos,

trucidandosque denotauit, non modò adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit, sed ab illo tempore annum iam tertium & vigesimum regnat: & ita regnat, vt se non Ponto, neque Cappadociæ latebris occultare velit: sed emergere è patrio regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est in Asiæ luce versari. etenim adhuc ita vestri cum illo rege contenderunt imperatores, vt ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi imperatores: sed ita triumphârunt, vt ille pulsus, superatusque regnaret. veruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda, quòd egerunt: venia danda, quòd reliquerunt: propterea, quòd ab eo bello Syllam in Italiam respublica, Murenam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui contulit. qui posteaquam maximas ædificasset, ornassetque classes, exercitusque per magnos quibuscunq; ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulasset: vsque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tùm bellum gerebamus: vt cum duobus in locis disiunctissimis, maximeque diuersis, vno consilio, ab vnis hostium copiis bellum terra, marique gereretur: vos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis.

caretis. ſed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ, atque Hiſpanienſis, quæ multò plus firmamenti, ac roboris habebat, Cn. Pompeij diuino conſilio ac ſingulari virtute depulſum eſt: in altera parte ita res à L. Lucullo ſummo viro eſt adminiſtrata, vt initia illa geſtarum rerum magna, atque præclara, non felicitati eius, ſed virtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, ſed fortunæ tribuenda eſſe videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco: & ita dicam Quirites, vt neque vera laus ei detracta oratione noſtra, neque falſa affictа eſſe videatur. Sed pro veſtri imperij dignitate, atque gloria, quoniam is eſt exorſus orationis meæ, videte quem vobis animum ſuſcipiendum putetis. Maiores veſtri ſæpè mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriоſiùs tractatis, bella geſſerunt: vos tot ciuium Ro. Millibus, vno nuncio, atque vno tempore necatis, quo tandem animo eſſe debetis? legati quòd erant appellati ſuperbiùs, Corinthum patres veſtri, totius Græciæ lumen extinctum, eſſe voluerunt: vos eum regem inultum eſſe patiemini, qui legatum populi Ro. conſularem, vinculis, ac verberibus, atque omni ſupplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium R. imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? ius legationis verbo violatum illi perſecuti ſunt: vos legatum populi Ro. omni ſupplicio interfectum, inultum relinquetis?
 quetis?

quetis? videte, ne vt illis pulcherrimum fuit tantam vobis imperij gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri & conseruare non posse. Quid? quòd salus sociorum summum in periculum, ac discrimen vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Ro. atque amicus: imminent duo reges toti Asiæ, non solùm vobis inimicissimi, sed etiam vestris socijs, atque amicis: ciuitates autem omnes, cuncta Asia, atque Græcia, vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: Imperatorem à vobis certum deposcere, cùm præsertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: vident, & sentiunt hoc idem, quod & vos, vnum virum esse, in quo summa sint omnia: & eum propè esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos. hi vos, quoniam liberè loqui non licet, tacitè rogant, vt se quoque, sicut cæterarum prouinciarum socios, dignos existimetis, quorum salutem tali viro commendetis. atque hoc etiam magis quàm cæteros, quòd eiusmodi in prouinciam homines cum imperio mittimus: vt etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audie-

bant antea: nunc præsentem vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, vt ij beatissimi esse videantur, apud quos ille diutissimè commoratur. quare si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum Ætolis, cum Pœnis bella gesserunt: quanto vos studio conuenit iniurijs prouocatos, sociorum salutem vnà cum imperij vestri dignitate defendere? Præsertim cum de vestris maximis vectigalibus agatur. nam cæterarum prouinciarum vectigalia Quirites tanta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus. Asia vero tam opima est, & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque hæc vobis prouincia Quirites, si & belli vtilitatem, & pacis dignitatem sustinere vultis, non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur: at in vectigalibus, non solùm aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cùm hostium copię non longè absunt, etiam si irruptio facta nulla sit, tamen pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit. ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest. Quare sæ-

pe totius anni fructus vno rumore periculi, atque vno belli terrore amittitur. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt, cùm duo reges cum maximis copijs propè adsint? cùm vna excursio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre possit? cùm publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodijs, magno periculo se habere arbitrentur? Putatísne vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conseruaueritis, non solùm (vt antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cùm essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona ciuium R. pertinet: quorum vobis, pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio diligenter. Nam & publicani, homines & honestissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illam prouinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunæ, curæ vobis esse debent. Etenim si vectigalia, neruos, esse reip. semper duximus: eum certè ordinem qui exercet illa, firmamentum cęterorum ordinum rectè esse dicemus. Deinde cęteris ex ordinibus homines naui, & industrij partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis: partim suas, & suorum in ea

prouin-

prouincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere: sapientiæ, videre, multorum ciuium calamitatem à rep. seiunctam esse non posse. Etenim illud primùm parui refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoria recuperare. neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter calamitatem, neque alijs voluntas, propter timorem. deinde quòd nos eádem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit id, quod certè calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cùm in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus, Romæ, solutione impedita, fidem concidisse. Non enim possunt vna in ciuitate multi rem, atque fortunas amittere, vt non plureis secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete remp. & mihi credite, id quod ipsi videtis. hæc fides, atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecunijs Asiaticis, & cohæret. ruere illa non possunt, vt hęc non eodẽ labefactata motu còncidant. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici belli genus esse ita necessa-

rium, vt sit gerendum: non esse ita magnum, vt sit pertimescendum. In quo maximè laborandum est, ne fortè à vobis, quæ diligentissimè prouidenda sunt, contemnenda esse videantur. Atq;, vt omnes intelligant, me Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atq; instructas, esse deletas: vrbemque Asiæ clarissimam, nobisq; amicissimam Cyzicenorum, obsessam ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissimè, L. Luculli virtute, assiduitate, consilio sumtis obsidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse, atq; depressam: magnas hostium præterea copias multis prœlijs esse deletas: patefactumq; nostris legionibus esse Pontū, qui ante populo R. ex omni aditu clausus esset: Sinopē, atq; Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis omnibus rebus ornata, atq; referta cæteralq; verbeis Ponti, & Cappadociæ permultas, vno aditu, atq; aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio, atq; auito, ad alios se reges, atq; alias genteis supplicem contulisse: atq; hęc omnia, saluis populi R. socijs, atque integris vectigalibꝰ, esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo: vt hoc vos intelligatis

intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi, atq; causæ, L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quemadmodum, cùm hæc ita sint, reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite, Quirites. non enim sine causa queri videtur. Primùm ex suo regno sic Mithridates profûgit, vt ex eodem Ponto Medéa illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant, in fuga, fratris sui membra in ijs locis, quà se parens persequeretur, dissipauisse, vt eorum collectio dispersa, mærorq; patrius, celeritatem persequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens, maximam vim auri atque argenti, pulcherrimarumq; rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore 19 ex tota Asia direptas, in suum regnum congesserat, in Ponto omnẽ reliquit. Hæc dum nostri colligunt omnia diligentius, rex ipse è manibus effugit. Ita illum in persequendi studio mæror, hos lætitia retardauit. Hunc in illo timore, & fuga Tigranes, rex Armenius, excepit: diffidentemq; rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditumq; recreauit: cuius in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit: plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatę sunt. Erat enim metus iniectus ijs nationibꝰ, quas nunquam populus R. neque lacessandas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atq; vehemens opinio, quæ per animos

nimos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noster autem exercitus, etsi vrbem ex Tigranis regno ceperat, & prœlijs vsus erat secundis, tamē nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hîc iam plura non dicam. fuit enim illud extremum, vt ex ijs locis à militibus nostris reditus magis maturus, quā processus lōgior quæreretur. Mitridates autem & suam manū iam confirmârat, & eorum, qui se ex eius regno collegerant, & magnis aduentitijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. Hoc iam fere sic fieri solere accepimus vt iā afflictæ fortunæ & facilè multorū opes alliciant ad misericordiā, maximèq; eorum, qui aut reges sunt, aut viuunt in regno, quòd regale ijs nomen, magnum & sanctum esse videatur. Itaq; tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cùm se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, vt eam, posteaquam pulsus erat, terram vnquam attingeret: sed in exercitum vestrum, clarum, atq; victorem, impetum fecit. Sinite hoc loco, Quirites, (sicut poëtæ solent, qui res Romanas scribunt) præterire me nostram calamitatem: quæ tanta fuit, vt

eam ad aureis L. Luculli non ex prœlio nuntius, sed ex ex sermone rumor afferet. Hîc in ipso illo malo, grauissimaq; belli offensione, L. Lucullus: qui tamen aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus, quòd imperij diuturnitati modum statuendum, veteri exemplo, putauistis, partem militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa prætereo consultò: sed ea vos coniectura perspicitis quantum illud bellum futurum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatæ nationes, suscipiant integræ gentes, nouus imperator vester accipiat vetere expulso exercitu. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum: restat, vt de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur. Vtinam, Quirites virorum fortium, atq; innocentium copiam tantam haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis esset, quémnam potissimùm tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc verò cùm sit vnus Cn. Pompeius, qui non modò eorum hominum, qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superârit: quæ res est, quæ cuiusquam animum in hac causa dubium facere possit? Ego enim sic existimo, in summo imperatore quatuor has res inesse oportere, sci-

tere, sci-

tere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior vnquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui è ludo, atq; pueritiæ diſciplina, bello maximo, atq; acerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atq; militiæ diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris? ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator qui ſæpiùs cum hoſte conflixit, quàm quiſquã cum inimico concertauit? plura bella geſſit, quam ceteri legerũt? plureis prouincias confecit, quàm alij concupiuerunt? cuius adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperijs: non offenſionibus belli, ſed victorijs: non ſtipendijs, ſed triumphis eſt traducta? Quod deniq; genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna reip? Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atq; ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale bellũ, varia & diuerſa genera & bellorum, & hoſtium, non ſolùm geſta ab hoc vno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant, in vſu militari poſitam, quæ huius viri ſcientiam fugere poſſit. Iam verò virtuti Cn. Pompeij quæ poteſt par oratio inueniri? quid, quod quiſquam aut dignum illo, aut vobis nouum aut cuiquam inauditum poſſit afferre? Non enim illæ ſunt ſolæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo exiſtimantur, labor in negotio, fortitudo

in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, quæ tanta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus. non fuerunt. Testis est, Italia, quam ille ipse victor, L. Sylla, huius virtute, & consilio confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam multis vndiq; cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilij, explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostium copijs, eorum ipsorum sanguine redundauit. testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione patefactum est. testis est Hispania, quæ sæpissimè plurimos hosteis ab hoc superatos, prostratosq; conspexit: testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cùm seruili bello tetro periculosoq; premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeij attenuatum, atq; imminutum est: aduentu sublatum, ac sepultum. testes verò, iam omnes oræ, atq; omnes exteræ genteis, ac nationes: denique maria omnia, tum vniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atq; portus. Quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, vt tutus esset? aut tam fuit abditus, vt lateret? Quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo committeret, cùm aut in hieme, aut referro prædonum mari nauigaret? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam

pe, tam vetus, tam latè diuiſum, atq; diſperſum, quis vnquam arbitraretur aut ab omnibus imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno imperatore confici poſſe? Quam prouinciam tenuiſtis à prædonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui, præſidio, claſſib. veſtris, fuiſtis? quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas vrbeis eſſe ſociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit proprium populi R. longè à domo bellare, propugnaculis imperij ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere. Socijs veſtris ego mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe, cùm exercitus noſtri Brundiſio nũnquam, niſi ſumma hieme, tranſmiſerint? Quid, ad nos cum ab exteris nationibus venirent, Captos querar, cum legati popũli R. redempti ſint? mercatoribus tutum mare non fuiſſe dicam, cum duodecim ſecures in prædonum poteſtatem peruenerint? Quid aut Colophonem, aut Samum, nobiliſſimas vrbeis, innumerabileisq; alias captas eſſe commemorem, cùm veſtros portus, atq; eos portus, quibus vitam & ſpiritum ducitis, in prædonum fuiſſe poteſtate ſciatis? An verò ignoratis, portum Gaietæ celeberrimum, atq; pleniſſimum nauium, inſpectante prætore, à prædonibus eſſe direptũ? Ex Miſeno autẽ, eius ipſius libe-

liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserāt, a prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum, atque illam labem, atque ignominiam reip. querar, cùm, propè inspectantibus vobis, classis ea, cui consul populi R. præpositus esset, á prædonibus capta, atque oppressa est? Prô dij immortales! tantané vnius hominis incredibilis, ac diuina virtus tam breui tempore lucem afferre reip. potuit, vt vos, qui modò antè ostium Tiberinum classem hostium videbatis, ij nunc nullam intra Oceani ostium prædonum nauem esse audiatis? Atque hæc, quâ celeritate gesta sint, quamquàm videtis, tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim vnquam, aut obeundi negotij, aut consequendi quæstus studio tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter, Cn. Pompeio duce, belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt, Africam explorauit: inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia reip. firmissimis præsidijs, classibusque muniuit. Inde, se cùm in Italiam recepisset, duabus Hispanijs, & Gallia Cisalpina præsidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemque Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisque præsidijs adornauit: ipse autem, vt à Brundisio profectus est,

vndequinquagesimo die totam ad imperium populi R. Ciliciam adiunxit: omnes, qui vbique prædones fuerunt, partim capti, interfectique sunt, partim vnius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idem Cretensibus, cùm ad eum vsque in Pamphiliam legatos, deprecatoresque misissent, spem deditionis non ademit, obsidesque imperauit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longè, lateque dispersum, quo bello omnes gentes, ac nationes premebantur, Cn. Pompeius extrema hieme apparauit, ineunte vere suscepit, media æstate confecit Est hæc diuina, atque incredibilis virtus imperatoris. quid ceteræ, quas paullo antè commemorare cœperam, quantæ, atque quàm multæ sunt? non enim solùm bellandi virtus in summo, atque perfecto imperatore quærenda est: sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ, comitesque virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent esse imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta facilitate! quanto ingenio! quanta humanitate! Quæ breuiter, qualia sint in Cn. Pompeio, consideremus. summa enim sunt omnia, Quirites: sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese cognosci, atque intelligi possunt. Quem enim possumus imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veneant centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut

aut amplum de Repub. cogitare, qui pecuniam ex ærario deprompt am ad bellum administrandum, aut ptopter cupiditatem prouinciæ magistratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit, Quirites, vt agnoscere videamini, qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri. Itaque propter hanc auaritiam imperatorum, quantas calamitates, quocumque ventum sit, nostri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atque oppida ciuium R. nostri imperatores fecerunt, recordamini. tum faciliùs statuetis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. Vtrùm plureis arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium vrbeis, an hibernis, sociorum ciuitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in sese veros esse iudices non vult. Hîc miramur, hunc hominem tantum excellsre cæteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt non modò manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iam verò, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones, ac litteræ perferuntur. non modò, vt sumptum faciat in militem, nemini vis affertur: sed ne cupienti quidem cui-

quam permittitur. hiemis enim, non auaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse voluerunt. Agè verò cęteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui, tam celeriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem. postremò signa, & tabulas, cæteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cęteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium, sicut aliquem non ex hac vrbe missum, sed de cœlo delapsum, intuentur: nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falsò memoriæ proditum videbatur. nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causa maiores suos tum, cùm hac temperantia magistratus habebamus, seruire populo R. quam imperare alijs, maluisse. Iam verò ita faciles aditus ad eum priuatorum, ita li-
berę

beræ quærimoniæ de aliorum iniurijs esse di-
cuntur, vt is, qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos, Quirites, hoc ipso in loco sæpe cognôstis. Fidem verò eius inter socios quantam existimari putatis, quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicârint? Humanitate iam tanta est, vt difficile dictu sit, vtrum hostes magis virtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia nostræ memoriæ bella cõficienda, diuino quodam consilio natus esse videatur? Et, quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet, certè nemini dubium est, quin ea in re idem ille imperator plurimum possit. Vehementèr autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socij de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat, cùm sciamus, homines in tantis rebus, vt aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minùs famæ, quàm aliqua certa ratione commoueri? Quod igitur nomen vnquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine vos, id quod maximè facit auctoritatem, tanta, & tam præclara iudicia fecistis? An verò vl-

Iam vſquam eſſe oram tam deſertam putatis, quò non illius diei fama peruaſerit, cùm vniuerſus populus R, referto foro, repletiſque omnibus templis, ex quibus hic locus conſpici poteſt, vnum ſibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium imperatorem depopoſcit? Itaque, vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum huius auctoritas valeat in bello: ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla ſumantur: qui, quo die à vobis maritimo bello præpoſitus eſt imperator, tanta repentè vilitas annonæ ex ſuma innopia, & caritate rei frumentariæ conſecuta eſt, vnius ſpe & nomine, quantam vix ex ſumma vbertate agrorum diuturna pax efficere potuiſſet. Iam verò, accepta in Ponto calamitate, ex eo prælio, de quo vos paulo antè inuitus admonui, cúm ſocij pertimuiſſent, hoſtium opes, animique creuiſſent: cùm ſatis firmum præſidium prouincia non haberet: amiſiſſetis Aſiam, Quirites, niſi ipſum id temporis diuinitùs Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna populi R: attuliſset. Huius aduentus & Mithridatem inſolita inflammatum victoria continuit, & Tigranem magnis copijs minitantem Aſiæ retardauit. Et quiſquam dubitabit, quid virtute perfecturus ſit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quàm facilè imperio, atque exercitu ſocios, & vectigalia conſeruaturus ſit, qui ipſo nomine,

ac ru-

ac rumore defenderit? Age verò, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hosteis populi R. auctoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tamque diuersis, tam breui tempore omnes vnà huic se dediderunt? quòd Cretensium legati, cùm in eorum insula noster imperator, exercitusque esset, ad Cn. Pompeium in vltimas propè terras venerunt, eique se omnes Cretensium ciuitates dédere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates, nónne ad eundem Cn. Pompeium, legatum vsque in Hispaniam misit: eumque Pompeius legatum semper iudicauit: ij, quibus semper erat molestum, ad eum potissimùm esse missum, speculatorem, quàm legatum iudicare maluerunt? Potestis igitur iam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis posteà reb. gestis, magnisq; vestris iudicijs amplificatam, quantũ apud illos reges, quantũ apud exteras nationes valituram existimetis. Reliquũ est, vt de felicitate, quam præstare de se ipso nemo potest: meminisse, & cõmemorare de altero possumus: sicut æquum est homini de potestate deorum, timidè & pauca dicamus. Ego enim sic existimo: Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solùm propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atque exercitus esse commissos, fuit enim profectò quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res

magnas benè gerendas, diuinitùs adiuncta fortuna: de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac vtar moderatione dicendi, non vt in illius potestate fortunam positam esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantaque felicitate gesserit: vt eius semper voluntatibus non modò ciues assenserint, socij obtemperârint, hostes obedierint: sed etiam venti, tempestatesque obsecundârint. hoc breuissimè dicam, neminem vnquam tam impudentem fuisse, qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare, & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod vt illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cùm communis salutis, atque imperij, tum ipsius hominis causa (sicuti facitis) velle & optare debetis. Quare cùm & bellum ita necessarium sit, vt negligi non possit: ita magnum, vt accuratissimè sit administrandum: & cùm ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum, & datum est, in remp. conseruandam, atque amplificandam conferatis? Quòd si Romæ Cn. Pompeius priuatus esset hoc

ſet hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. nunc, cùm ad cęteras ſummas vtilitates hæc quoq; opportunitas adiungatur, vt in ijs ipſis locis adſit, vt habeat exercitum, vt ab ijs, qui habent, accipere ſtatim poſſit: quid exſpectamus? cur non, ducibus dijs immortalibus, eidem, cui cætera ſumma cum ſalute reip. commiſſa ſunt, hoc quoque bellum regium committimus? At enim vir clariſſimus, reip. & veſtris beneficijs ampliſſimis affectus, Q. Catulus: itemque ſummis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenij præditus, Q. Hortenſius, ab hac ratione diſſentiunt: quorum ego auctoritaté apud vos multis locis plurimum valuiſſe, & valere oportere confiteor: ſed in hac cauſa, tametſi cognoſcitis auctoritates contrarias fortiſſimorum virorum, & clariſſimorum, tamen, omiſſis auctoritatibus, ipſa re & ratione exquirere poſſumus veritatem: atque hoc faciliùs, quòd ea omnia, quæ adhuc à mę dicta ſunt, ijdem iſti vera eſſe concedunt, & neceſſarium bellum eſſe, & magnum, & in vno Cn. Pompeio ſumma eſſe omnia. Quid igitur ait Hortenſius? Si vni omnia tribuenda ſunt, vnum digniſſimum eſſe Pompeium: ſed ad vnum tamen omnia deferri non oportere. Obſoleuit iam iſta oratio, re multo magis, quàm verbis, refutata. Nam tu idem, Quincte Hortenſi, multa, pro tua ſumma copia, ac ſingulari facultate dicendi, & in ſe-

natu contra virum fortem A. Gabinium grauiter, ornateque dixisti. cùm is de vno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idem contra legem verba fecisti. Quid? tum, per deos immortaleis, si plus apud populum R. auctoritas tua, quàm ipsius populi R. salus, & vera causa valuisset, hodie hanc gloriam, atque hoc orbis terræ imperium teneremus? An tibi tum imperium esse hoc videbatur, cùm populi R. legati, prætores, quæstoresque capiebantur? cùm ex omnibus prouincijs commeatu & priuato, & publico prohibebamur? cùm ita clausa erant nobis omnia maria, vt neque priuatam rem maritimam, neque publicam iam obire possemus? Quæ ciuitas antea vnquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis latè quondam mare tenuisse dicitur: non Carthaginiensium, qui permultùm classe, maritimisque rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorum vsq; ad nostram memoriam disciplina naualis, & gloriam remansit: quæ ciuitas antea vnquam tam tenuis, quæ tam parua insula fuit, quæ non portus suos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At herclè aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus R. cuius, vsque ad nostram memoriam, nomen inuictum in naualibus pugnis permanserat, magna, ac multo maxima parte non modò vtilitatis, sed dignita-

tis, atque imperij caruit. Nos, quorum maiores Antiochum regem classe, Persenq; superârunt, omnibusq; naualibus pugnis Carthaginienseis, homines in maritimis rebus exercitatissimos, paratissimosque vicerunt: ij nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. nos quoq;, qui antea non modò Italiam tutam habebamus, sed omneis socios in vltimis oris auctoritate nostri imperij saluos præstare poteramus, tum, cùm insula Delos tam procul à nobis in Ægeo mari posita, quò omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant, referta diuitijs, parua, sine muro nihil timebat: ijdem non modò prouincijs, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia iam via carebamus: & his temporibus non pudebat magistratus populi R. in hunc ipsum locum adscendere, cùm eum vobis maiores vestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo tum, Q. Hortensi, populus R. & cæteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quę sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus R. dolori suo maluit, quàm auctoritati vestræ obtemperare. Itaque vna lex, vnus vir, vnus annus, non modò nos illa miseria, ac turpitudine liberauit: sed etiam effecit, vt aliquando verè videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra, marique imperare. Quo mihi etiam indigniùs videtur, obtrectatum esse adhuc,

huc, Gabinio dicam, ánne Pompeio, an vtriq;? (id quod est verius:) ne legaretur A.Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti. Vtrùm ille, qui postulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non est, qui impetret, cùm cæteri ad expilandos socios, diripiendasq; prouincias, quos voluerunt, legatos eduxerint: an ipse, cuius lege salus, ac dignitas populo R. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atque eius exercitus, qui consilio ipsius, atque periculo est constitutus? an Cn. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latiniensis, Cn. Lentulus. quos omneis honoris causa nomino, cùm tribuni pleb. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc vno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet? de quo legando spero consules ad senatum relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neq; me impediet cuiusquam, Quirites, inimicum edictum, quominus, fretus vobis, vestrum ius, beneficiumque defendam: neque præter intercessionem, quidquam audiam: de qua (vt arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, quî id liceat, considerabunt. Mea quidem sententia, Quirites, vnus A. Gabinius, belli maritimi, rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pom-

Cn. Pompeio adſcribitur, propterea quòd alter vni id bellum ſuſcipiendum veſtris ſuffragijs detulit: alter delatum, ſuſceptumque confecit. Reliquum eſt, vt de Q. Catuli auctoritate, & ſententia dicendum eſſe videatur. qui cùm ex vobis quæreret, ſi in vno Cn. Pompeio omnia poneretis, ſi quid de eo factum eſſet: in quo ſpem eſſetis habituri: cæpit magnum ſuæ virtutis fructū, ac dignitatis, cùm omnes propè vna voce, in eo ipſo vos ſpem habituros eſſe dixiſtis. Etenim talis eſt vir, vt nulla res tanta ſit, ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit. ſed in hoc ipſo ab eo vehementiſſimè diſſentio, quòd, quo minus certa eſt hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis reſp. dum per deos immortaleis licet, frui debet ſummi hominis vita, atque virtute. At enim nihil noui fiat contra exempla, atque inſtituta maiorum. Non dico hoc loco, maiores noſtros ſemper in pace, conſuetudini: in bello, vtilitati paruiſſe: ſemper ad nouos caſus temporum, nouorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe, ab vno imperatore eſſe confecta: duas verbeis potentiſſimas, quæ huic imperio maximè minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commemorabo, nuper ita vobis, patribuſque veſtris eſſe viſum, vt in vno C. Mario

ſpes im-

ſpes imperij poneretur, vt idem cum Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum adminiſtraret. in ipſo Cn. Pompeio, in quo noui conſtitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa ſint noua, ſummaque Catuli voluntate conſtituta, recordamini. Quid tam nouum, quàm adoleſcentulum, priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit. huic præeſſe? præfuit. rem optimè ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præter conſuetudinem, quàm homini peradoleſcenti, cuius à ſenatorio gradu ætas longè abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea adminiſtrandum? fuit in his prouincijs ſingulari innocentia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportauit. Quid verò tàm inauditum, quàm equitem R. triumphare? at eam quoque rem populus R. non modò vidit, ſed etiam ſtudio omni viſendam putauit. Quid tam inuſitatum, quàm vt, cùm duo conſules clariſſimi, fortiſſimique eſſent, eques R. ad bellum maximum, formidoloſiſſimumque pro conſule, mitteretur? miſſus eſt. quo quidem tempòre, cùm eſſet non nemo in ſenatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro conſule: L. Philippus dixiſſe dicitur, non ſe illum ſua ſententia pro conſule, ſed pro conſulibus mittere. Tanta in eo reip. benè gerendæ ſpes conſtituebatur, vt duorum conſulum

sulum munus vnius adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, quàm vt ex senatusconsulto legibus solutus, consul antè fieret, quàm vllum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile, quàm vt iterum eques R. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua post hominum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt, quàm hæc, quæ in hoc vno homine vidimus. Atque hæc tot exempla, tanta, ac tam noua, profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atq; à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeij dignitate à vobis comprobatam semper esse: vestrum ab illis de eodem homine iudicium, populiq; R. auctoritatem improbari: præsertim cùm iam suo iure populus R. in hoc homine suam auctoritatem vel contra omneis, qui dissentiunt, possit defendere: propterea quòd, istis reclamantibus, vos vnum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc si vos temerè fecistis, & reip. parum consuluistis: rectè isti studia vestra suis consilijs regere conantur. sin autem vos plus tum in rep. vidistis: vos, his repugnantibus, per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes, & sibi, & cæteris, populi R. vniuersi auctoritati parendum

rendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico, & regio, non solùm militaris illa virtus, quę est in Cn. Pompeio singularis, sed alię quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile est in Asia, Cilicia, Lycia, Syria, regnisque exterarum nationum ita versari vestrum imperatorem, vt nihil aliud, quàm de hoste, ac de laude, cogitet. deinde etiam si qui sunt pudore, ac temperantia moderatiores: tamen eos esse taleis, propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes propter eorum, quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias, ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam ciuitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? vrbes iam locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem, summis, & clarissimis viris. Nouerunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates: querimonias audiunt. Pro socijs vos contra hosteis exercitum mittere putatis, an hostium simulatione, contra socios, atque amicos? quæ ciuitas est in Asia, quæ non modò vnius imperatoris, aut legati, sed vnius tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui, collatis si-

gnis, exercitus regios superare posse videatur: tamen, nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazaq́, regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumq́; mittatur. Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solùm propter rei militaris gloriam, sed etiam ptopter animi continentiam requisiuit. Videbat enim populus R. non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos, neq; eos quidquam aliud assequi classium nomine, nisi vt, detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine videremur. Nunc, qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad vnum deferenda esse omnia non arbitrantur? Quasi verò Cn. Pompeium non cùm suis virtutibus, tum etiam alienis vitijs magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui inter annos tot vnus inuentus sit, quem socij in vrbeis suas cum exercitu venisse gaudeant. Quòd si auctoritatibus hanc causam, Quirites, confirmandam putatis: est vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumq́; rerum peritissimus, P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terra, mariq́; exstiterunt, vt, cùm de bello deli-

lo deliberetis, auctor vobis grauior esse nemo debeat: est C. Curio summis vestris beneficijs, maximisque rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus: est Cn. Lentulus, inquo omnes, pro amplissimis vestris honoribus, summum consilium, summam grauitatem esse cognoscitis: est C. Cassius, integritate, virtute, constantia singulari. Quare videte, num horum auctoritatibus, illorum orationi, qui dissentiunt, respondere posse videamur. Quæ cùm ita sint, C. Manili, primùm istam tuam & legem, & voluntatem, & sententiam laudo, vehementissimeq; comprobo: deinde te hortor, vt, auctore populo R. maneas in sententia, néue cuiusquam vim, aut minas pertimescas. Primùm in te satis esse animi, constantiæq; arbitror: deinde, cùm tantam multitudinem cum tanto studio adesse videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus: quid est, quòd aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij, quidquid hoc beneficio populi R. atque hac potestate prætoria, quidquid auctoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendam, tibi, & populo R. polliceor, & defero, testorq; omneis deos, & eos maximè, qui huic loco, temploq; præsident, qui omnium menteis eorum, qui ad remp. adeunt, maximè perspiciunt, me hoc neq; rogatu facere cuiusquam,

quam, neq; quò Cn. Pompeij gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neq; quò mihi ex cuiusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram. propterea quòd pericula facilè, vt hominem præstare oportet, innocentia tecti pellemus: honores autem neq; ab vno, neq; ex hoc loco, sed eádem nostra illa laboriosissima ratione vitæ: si vestra voluntas feret, consequamur. Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reip. causa suscepisse confirmo: tantumq; abest, vt aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, vt multas etiam simultates partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutileis, suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficijs affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem, & reip. dignitatem, & salutem prouinciarum, atq; sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

ADAMVS STEZICIENSIS IN ORATIONEM PRO LEGE MANILIA.

SApientes beneq; versati in rhetoricis, duplicem viam nobis tradiderunt exprimendi eum quem imitari velimus, genesim videlicet & analysim. genesis est propriè orationis compositio ad imitationem alicuius orationis facta eiq; accommodata: analysis vero est alicuius orationis tam artificiosa dissolutio, vt è quibus constet, in eadem resecetur, & qua via progressus est orator in componendo, eadē teneatur in explicando. Atq; id quomodo fieri debeat, & si Antonius lib. 2. de orat: multis verbis ostenderit, tum quam viam Cicero in componendis secutus sit, docuerit, tamen id quoque præstari potest, si illa tria, quæ sunt videnda oratori, Quid dicat, Quo loco & Quomodo dicat diligenter animaduertantur. Primum cum inuentionis sit, poscit vt ea cognoscamus. Primo totam causam ex fide historiæ, hoc est occasionem & argumentum, Secundo genus causæ tum quæstionem seu statum ex illa tota: tum quia singuli status suos locos habeant, ex quibus argumenta ad fidem faciendam & motus ad excitandos animos auditorum petuntur.

Secun-

Secundum vero quod collocationis est, hæc indicare debet. Quot sunt orationis partes, quis earum ordo, an artis an consilij: quæ quidem collocatio vbi in partibus perquiretur, non negligenda erit quoq; in argumentis & partibus argumentationum. Tertium quod elocutionis est quod Ciceroni longe maximum tum in dicendo, tum in scribendo semper videbatur, nobis etiam in explicando, non minus esse solet. Hæc demonstrare debet. Primũ quidẽ in tota causa, genus dicendi, deinde in singulis partibus causæ, ad extremũ in periodis singula verba, an propria, an facta, an modificata, aut translata, quæ sententiarum tractatio, quæ ornamenta tum sententiarum, tum verborum, quæ collocatio, tum verborum, tum membrorum, quæ clausulæ, qui numeri, qui affectus. Deniq; exercitatio elocutionis adhibenda erit, quam Cic. in partit. orat. in conuerso maximè esse positam, eaq; nihil esse vtilius docuit, quod fiet, si ea quæ naturali illo, & sponte fuso eloquendi genere dicta sunt, in inuersum quod ex officina oratorum prodit, illorum industria cõmendat illorum eloquentiam admirabilem facit, mutauerimus, & rursum hoc, in illud redegerimus. non prætermittenda etiam erit linguæ proprietas, historiæ, antiquitatis cognitio,

quæ lectionis veluti condimenta sunt.

OCCASIO ET ARGVMENTVM ORATIONIS.

CVm Mithridatẽ regem Ponti multis prælijs, terra mariq́; Lucullus vicißet, eumq́; tandem in Armenia cum rege Tigrane, ad quẽ confugerat magno certamine superasset: cum à militibus suis destitutus, tum senatusconsulto reuocatus bellum non confecit. Mithridate igitur prouincijs, sociis, atque amicis populi Romani imminente, Caius Manlius Trib. pleb: legem tulit, vt Phrigia Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Cilicia, Colchis, Pontus, Armenia, & quotquot alia loca in prouincia Lucullus obtinebat, ea omnia, cum omni illius exercitu Gn. Pompeio mandarentur: vt Bythinia accepta, cui tum Glabrio præerat, aduersus reges Mithridatem & Tygranẽ, dux belligerendi Pompeius qui tunc maritimi belli reliquias in Cilicia persequebatur declararetur. Hac lege quoniam Pompeij potentia, quæ multis formidolosa erat, nimium augeri, libertas publica vnius hominis arbitrio occupari, & Lucullus sua quasi victoria ac triumphi gloria priuari videbatur, Hortensius & Q. Catulus viri consulares legis promulgationi intercedere tonabantur:

nabantur: cæteris metu plebis conticescentibus. Cicero contra, hac oratione pulcherrima Quiritibus suadet vt regibus illis, bellum accuratissimè inferatur. Secundo vt Gn. Pompeius illi bello extra ordinem cum summo imperio præficiatur, quem magnum nec tam humanis sed diuinis laudibus extollēdo, & nomē eius virtutibus quatuor, imperatori necessariis commendando, scientia videlicet rei militaris, virtute, authoritate, felicitate, quas summas esse in Pompeio demonstrans, nemimem alium nisi Pompeium hoc bellum conficere posse probat.

Nota quod etsi multas & præclaras omnium Cic. orationum lectio eloquentiæ studiosis commoditates adferat, ista tamen Maniliana cæteris omnibus mihi præstitisse videtur. Hanc enim Cic. matura ætate hoc est quadragenarius summo cum iudicio conscripsit: ita vt in ea multas virtutum imagines, præstantissimorum imperatorum exempla, in patriam pietatem. Et quod caput est, orationis temperatæ quasi formam expressit.

Genus quæstionis.

CVm sit duplex quæstio altera infinita, quam græci thesin, Cicero consultationem & propositum vocat. Altera definita quam hypotesin, Cicero controuersiam & causam vocat. non est dubium, hic

um, hic definitam eſſe quæſtionem: eſt enim certis adiunctis ſeu circumſtantiis perſonarum, locorum, temporum, actionum, negotiorumque circumſcripta. Quæ in ſuam formam poteſt redigi.

Pompeius Præficiendus eſt bello aduerſus Mithridatem & Tygranem.

Genus cauſæ.

E*Tſi multi in dubium vocauerunt, vni ne generi, an duobus, deliberatiuo ſcilicet & demonſtratiuo hæc oratio ſubijcienda ſit, Tamen deliberatiuo eam ſubijcimus: quamuis enim hic Cicero Pompeiũ ſummis ornat laudibus quod demonſtratiui generis eſt: hoc tamen eſt acceſſorium poſſunt enim iſta duo genera commiſceri. Scopus vero qui talis eſt, vt illi bello præficiatur Pompeius, conſtituit genus.*

Status ſeu propoſitio.

Fuerunt qui conſtitutionem in huius modi cauſis non quærendam exiſtimarent, opinati conſtitutionem ad iudiciales tantum materias pertinere. Eſt tamen in hoc genere quædam conſtitutio, nempe caput, ad quod omnis referri, atq; reuocari debet oratio, quæ quidem conſtitutio eſt coniecturalis, nata ex ſola intentione & depulſione.

Intentio.

Pompeius eſt præficiendus, Aſiatico bello.

Depulſio.

Non eſt præficiendus, cuius ſunt tres rationes:

1. Quia

1. *Quia non oportet omnia ad vnum referri.*

2. *Quia periculum est eum mittere in quo omnis spes & salus Reipub. est fixa.*

3. *Quia nihil est noui in rempublicam introducendum.*

Firmamentum est tale in quo singula singulis opponuntur.

Prima Ratio, Debent omnia ad vnum referri: quia vnus & idem maritimum bellum quadraginta diebus fæliciter confecit.

2. *Ratio, Quia virtute hominis fruendum est quoad licuerit.*

3. *Ratio, Quia multa etiam sunt noua à Catulus instituta.*

Loci communes orationis.

S*Vmuntur autem argumenta ex locis deliberatiui generis, honesto, vtili, poßibili: suadendo enim, rem honestam, vtilem & poßibilem eße probat.*

Dispositio generalis seu quo loco dicat.

D*Ispositio est ad finem quæstionis accommodata: quæstionis enim definitæ finis est fides, & motus. Porro Dispositio alia est verborum, quam Hermogenes syntesim vocat, alia rerum. Rerum duplex est Artis, & Iudicij, quarum vtraq; primo in partibus orationis, Secundo in argumentis, tertio in partibus argumentationum spectatur. Quo ad partes orationis attinet. Oratio habet partes ordine naturæ collocatas. Primo enim est exordium seu principium deinde nar-*

ratio, tertio diuisio, quarto loco confirmatio, quinto confutatio, ad extremum conclusio. quæ quidem partes orationis singulæ sunt considerandæ. In disponendis vero argumentis, vt aliâs ita hic bonum imperatorem imitatur. De firmißimis alia prima, alia postrema ponit, leuiora vero inculcat. atq; hæc sunt dispositionis, in qua, vt in instruendis militibus Pyrrhus Epirotarum rex, ita Hortensius excelluit. Hanc Quintilianus instar neruorum eße voluit.

Elocutio seu quomodo dicat.

REstat in hac generali orationis analysi videre quomodo dicat orator, quod ipsius elocutionis est proprium. Cuius partis ratio, & si latius quam aliarum sese diffundat, diligentioreq; inquisitione egeat, tum quod oratoris propria sit, ab illa enim nomen accepit, quod hac parte oratorem excellere, cæteras in eo latere indicat, *tum quod difficilior cæteris iudicetur. Hanc Quintilianus instar carnis, cutis, colorisq;, alij instar vestimenti eße voluerunt, quod extrinsecus appareat. vt quemadmodum hominem videntes quod corpus & animum habeat non laudamus, sed si fuerit preciosis vestibus indutus; sic orationem nemo inuentione & dispositione laudat, nisi fuerit eleganti, tum verborum tum sententiarum splendore exornata. Hic tamen præcipuè genus dicendi spectari debet. quod cum triplex sit, rerum, personarum, & oratoris officio distinctum. genus orationis huius mediocre seu temperatum, quod quidem colligitur, ex simplici verborum lenitate, ac temperata plane o-*

rationis compositione, sententijs verbisq́; ornatioribus excultum, qualis fere dictio in hoc genere esse solet. Nam vt deliberatio omnis popularem eorum conciliationem habet quos consulimus: ita consilia, prudentia, fide, & moderatione præcipuè constant, ac proinde moderata quadam compositionis lenitate explicantur: nisi rei de qua agitur conditio hoc mutet, quæ si magna sit ac grauis, qualis vel populi dignitas vel reipub. causa esse solet: genus quoque dicendi grauius atque illustrius desiderat. Cicero sane ipse in libris de oratore fatetur, temperata se oratione, ornandi Pompeij copiam prosecutum esse. Vsus est etiam & illis dicendi generibus, conuerso, plurimum dilucido, suaui. In hoc dicendi genere maxime excelluit Demetrius Phalerius.

De exordio.

Grammatica explicatio exordij.

D*At rationes cur antea nunquam ad populum fecerit orationem, nunc autem prætor factus faciat, sibiq́; oblatã occasionẽ ornandi Pompeiũ lætatur.* Quanquam *hæc coniunctio in principio modũ indicatiuũ postulat, in medio vel indicatiuũ vel subiunctiuũ* Locus *forum iudiciale vbi contiones ad populum haberi solebant* Agendum *orandum. Nota quod agere cum populo & dicere differunt, hoc modo. Agere est rogare quid populum, quod suis suffragijs aut iuberet, aut vellet. Dicere autem est verba facere sine vlla rogatione vide Gelium lib. 13. cap. 14. Sed & ipse*

Cic. hoc

Cic. hoc modo distinguit. agere pertinet ad rem quæ agitur, dicere autem ad eius qui dicit orationem, Quirites, *Romani sic dicti sunt à Romulo Quirino. De appellatione Quirini Plutarchus in vita Romuli,* Cuique, *vel magistratui vel priuato, si ei à magistratu concederetur* Meæ vitæ rationes *propositum meum & vitæ meæ constitutio* Ineunte ætate *adolescentia. Obserua autem Cic. sese totum ab adolescentia contulisse ad causas agendas.* Per ætatem *quia nimium iuuenis eram.* Perfectum ingenio *Eadem namq; non est dicendi ratio ad populum, & ad iudices: populus enim delectari, iudices doceri volunt: ad populum oratio elegantior, ad iudices seuerior, atque simplicior esse debet. hæc ad vtilitatem potius, illa ad ostentationem componi solet. Ideoq; centum viri qui maxima ex parte imperiti sunt, solicitas & acuratas actiones exigunt, seq; contemni putant, nisi in dicendo etiam diligentia appareat: nec doceri tantum, sed etiam delectari volunt vt ait Quintili lib. 4.* Ingenium, *ingenium res inuenit, industria perficit. porro industria ij excellunt, qui & prompte res aggrediuntur & diligenter perficiunt* Temporibus *tempora sæpius Cicero appellat casus asperos, difficiles, & periculosos. Inde illud est. ô tempora, ô mores.* Transmittendum *traducendum* Hic locus *hic enim locus optimo cuiq; patuit. bonos autem Cicero appellare solet qui reipub. studiosi sint. Ideoq; fuerunt semper boni ciues, qui in hoc loco causam vestram defenderent. Itaq; auertit à se Cic. inuidiam quod ad populum tum orauerit* Vacuus *vaco ab hac re quod dicatur.*

catur ignotum non est. Salust. in Cic. cuius nulla pars corporis à turpitudine vacua. Inde dicitur vacuus hac re Epistola ad Attic. lib. 2. Hac quidem cura certe iam vacuus est Neque labor defendendi scilicet Quintil. lib. 5. docens difficilius esse defendere quam accusare. Vt inquit quod sentio semel finiam, tanto est accusare quam defendere, quanto sanare vulnera quam facere difficilius Priuatorum periculis in reis defendendis: inde reum Quintilianus sæpius appellat periclitantem Castè quod nullum munus, donumue acceperim vt lege Cincia cautum est Integrè quod clientis causam nunquam prodiderim. Commune est oratorum & procuratorum largitionibus corrumpi. Lex erat quæ donum, pecuniamue ob causam, orandam accipere vetabat. qua de re Liuius lib. 34. Tacitus lib. 11. & 13. Cic. in Cathone & de orat. 2. Vestro iudicio, vestra sententia Fructum amplissimum præturam. quamuis honos amplissimus consulatus sit, eum tamen Cic. per ætatem gerere nondum poterat Comitiorum, comitiorum tria erant genera Curiata, cum populus in curias descriptas suffragia inibat, hæc solebant conuocari per lictorem. Valebat in illis multitudo, sunt autem instituta ab ipso Romulo. Centuriata. cum in centurias populus descriptus inibat suffragia. Istorum authoritas penes diuites fuit: nam in eis ex censu & ætate suffragia ferebant. Solebant conuocari per cornicinam. hæc in rem pub. intulit Seruius Tullius Tributa vero non comitia sed plebis concilium dictum est, quod in eo plebs tantū conuocaretur. Hæc intulerunt in rempub, tribuni plebis. Por-

bis. Porro differebantur comitia, vel propter obnunciationes, vel propter tribunorum intercessionem, cum aliqui candidati sibi paratam esse repulsam videbant. Ac in curiatis quidem, minores magistratus, in centuriatis maiores creabantur Prætor primus. *hic creabatur in vrbe ad ius dicendum. Prætorum autem certus numerus non fuit: tempore Ciceronis octo fuerunt. Primum autem se vocat quod cum multi simul peterent, primus omnium Cic. renunciatus est* Præscriberetis *vt suum tempus amicorum temporibus transmitterent, & ita viuerent, quemadmodum ego vixi* Authoritas *est quædam existimatio parta rebus egregiis in quibus grauitas & consilium enituerit* Honoribus *ædilitati & prætura* Ei rei *facultati meæ dicendi seu eloquentiæ* Fructum *id est præturam* Iudicio *suffragio quod ex iudicio tulerunt.*

Rhetorica explicatio exordij Inuentio.

Q*Vintilianus partem deliberatiuam quæ suasoria dicitur, non vbique proemio quale est in iudicialibus egere inquit. quia conciliatus est ei quem quisq; consulit: initium tamen quodcunq; seruata qualitate causæ vt idem admonet, habere debet. Nec abruptè aut vndelibet incipiendum est: quia est aliquid in omni materia primum: Tamen in senatu & in contionibus non eadem ratio est, acquirendæ sibi plærumq; beneuolentiæ, quæ apud iudices, apud quos dicendum est Aristoteles & à nostra & ab eius qui dissentiat persona ducẽ*

na duci frequenter & in conciliis exordium debere existimat, quasi mutuantibus nobis hoc à iudiciali genere. Nonnunquam etiam fit vt minor res maior esse videatur. Sed si apud bonos semper oratio haberetur, qui sua sponte rectè facere satagunt, nunquam exordio opus esse censuit. Cicero in hoc genere vsus est. breui exordio, quoniam ita dicentis persona requirebat: hanc enim causam primam ad populum habebat Estq; simplex & apertum, quod iuxta doctrinam Hermogenis ductum est ex opinionibus, cum à se omnem tollit praeoccupatam opinionem orator, quod scilicet nunquam apud populum fecerit orationem: nunc autem praetor factus eorum beneuolentia adductus ad dicendum se descendisse fatetur. Cum vero tria sint, propter quae exordia instituantur, beneuolentia, docilitas, & attentio. Hic à tribus locis beneuolentiam colligit: à persona sua cum de officio suo sine arrogantia loquitur, & qualis in amicos fuerit ostendit; à persona auditorum, quorum authoritatem extollit, quales in se fuerint commemorans; à rebus ipsis, eam sibi oblatam materiam dicens, in qua deesse ingenium nemini possit: attentionem autem & docilitatem, cum proponit, sibi conciliat.

Dispositio partium & argumentorum exordij.

QVatuor partibus constat hoc exordium. Propositione, tripartita ratione, reditione, & conclusione.

Propo-

Propoſitio Abhorrebam antea à dicendo.

1. *Ratio, Propter teneram ætatem.*
2. *Ratio, Propter eruditionis inopiam.*
3. *Ratio, Propter amicorum negotia.*

Reditio bimembris.

SEd quoniam beneficentia veſtra multum authoritatis & aſsidua exercitatione plurimum in dicendo facultatis ſum adeptus:

Concluſio.

Itaque apud vos de laudibus Pompeij dicam.

POrro vt melius illuſtrentur argumenta exordij Quæſtio hæc inprimis ſit vtrum Cicero ante adeptam præturam dicere non debuerit? quæ probatur hoc modo. Cuicunq; per ætatem, iudicia, occupationes amicorum, dicere non licuit, ille non debuit dicere. Sed mihi non licuit. Ergo: Secunda eſt quæſtio ex reditione. Vtrum Ciceroni poſt adeptā præturam apud populū licuerit dicere? quæ probatur tribus rationibus.

1. *Ratio, Qui authoritate & dicendi facultate eſt præditus, illi licet dicere ſed ego ſum talis. Ergo;*
2. *Ratio, Illis deferendus eſt fructus ingenij à quibus eſt ornatum. Sed à populo. Ergo.*

3. Ratio,

3. *Ratio, Cui oblata est causa facilis, in qua oratio nemini deesse potest: ille potest dicere, Sed mihi. Ergo.*

Elocutio Exordij.

IN *elocutione exordij illud in primis constare debet; nullum esse illi aptius genus dicendi, ac mediocre. Cum enim exordij cuiusuis sit natura, vt non vehemens, & pugnans, concitatum & ardens esse debeat: ne orator bacchari videatur inter sobrios: nec contra, languidum, frigidum, & iacens: ne statim initio auertat animos auditorum: ita fiet vt exordia sibi mediocritatem dicendi asciscant. quale hoc nostrum Ciceronis, ex ipso apparatu elocutionis, hoc est verborum electione, compositione, ornamentis cùm sententiarum tùm verborum periodis & numeris patebit. Aßumitur etiam illud genus dicendi quod dicitur moratum, quod est exordijs conuenientißimum: sic enim orator mores, cùm suos, tum pop. Romani exprimit, vt non solum boni viri haberi, sed etiam ex vtraq; parte videri poßint.*

Verborum electio.

EX *praeceptis rhetorum constat, verborum alia eße simplicia, alia coniuncta. Et singulorum, alia propria, alia reperta. Ex singulis quidem ijsq; natiuis, vsitatis, vsus est Cicero natiuis perspicuis, ita ut nullũ verbum inusitatum, obsoletum adiunxerit. Ex ijs vero qua tractatione valent, vsus est additis ad nomen, quæ Græci epiteta vocant, mediocriter translatis.*

Compositio seu iunctura verborum.

QVoniam in compositione verborum mediocris generis hæc potißimum vitanda sunt, primùm ne sit aspera oratio, quæ fit concursione consonantium vt rex Xerxes strauit montes 2. ne sit hiulca quæ fit coitione vocalium. vt Milo occidit in via Appia clodium 3. nè sit extenuata vt sola salus seruire Deo. Hîc Cicero ita verba composuit, vt neq; asperos, neq; disiunctos concursus habeant: sed illa leni, æquabili iunctura mollißimè inter se committuntur.

Figuræ.

CVm sint duo genera figurarum vnum verborum, alterum sententiarum. Ac sententiarum tum illustriores fiunt, cum verborum luminibus illustrantur: vt enim gemmæ etsi per se luceant, multo magis illustrantur, si auro inclusæ fuerint: ita sententiarum figuræ orationem multum illustrant: sed tamen fiunt multo splendidiores si verborum luminibus adiungantur. Quod idem hic noster Cicero fecit qui his vsus est figuris: Sententiarum quidem, primo procatalipsi in hoc loco Quanquam Aethiologia dum dicit Nam cum antea sic & in hoc loco Nam cum propter Epiphonemate & distributione in hoc loco. Ita nec hic Antapodosi in hoc loco. Nunc cum.

Verborum vero figuræ hæ hic reperiuntur onomaton, omioptoton, ablatio, compellatio periphrasis, paria paribus reddita traductio, omioteleuton, anaphora, redditiones particularum.

Periodi

Periodi & numeri.

Cicero in oratore suo ad Brutum, docet non solũ numerosam oportere eße orationem, verum etiã videndum esse quibus orationis generibus, quiq; numeri sint accõmodatissimi, & qui cum quibus, tanquam purpura miscendi sint, tradit. Quo loco obseruabimus. demißo generi octo potißimum pedes conuenire, quorum ex simplicibus sunt quatuor, Iambus, Choræus, Tribrachis, Moloßus. Ex compositis diambus, dichoræus, antispastus: sed aliquãdo etiã dactylus, & alij numeri huic orationi conueniunt. Ampliori porro orationi pæanẽ Cic. maximè conuenire docet, & eos pedes, qui sunt pæani æquales, qualis est creticus, bachius, palymbachius. Præterea ex compositis in ampla oratione frequentes sunt Ionici, & epitriti. Mediocre autem omnĩ numerorum genere temperatur, præcipuè tamen vtitur ex simplicibus dactylo, spondeo anapæsto, scholio. Ex compositis vero dichoreo, anapæsto, choriambo, ionicisq; ambobus delectatur.

Quanquam mihi *periodus quinq; membrorum protasis tribus apodosis duobus membris constat, incipit à spondeo, desinit in bachium* Nam cum *secunda periodus est tricolos incipit à spondeo, desinit in Epitritum secundum* Ita neque *tertia periodus dicolos incipit à pæone quarto, & in dichoreum desinit,* Nam cum propter *quarta periodus dicolos, incipit à spondeo, desinit in dichoreum* Nunc cum & authoritatis *Quinta periodus tetracolia hoc est quatuor membrorum incipit à spondeo desinit in epitritum secundum.* Atque illud *periodus tricolos incipit à creti-*

co, desinit in pyrrhichium, choreo praecedente. & hanc periodum sequuntur tria membra extra periodum posita.

Narrationis grammatica explicatio.

B*Ellum graue cum duobus potissimum regibus populo Romano necessario gerendum esse, quod nemo praeter Pompeium faeliciter conficere potest, ostendit.* Vectigalibus *id est prouincialibus, qui in prouincijs vestris sunt vectigalia soluentes.* Socijs, *socij sunt faederati populi atq; immunes, hoc est quibus nullum vectigal fuit impositum* Mithridate *rege Ponti de hoc Iustinus lib. 37. & Florus lib. 3. cap. 5. Hic cum Romanis quadraginta annis bellum ingens & vario euentu gessit, depressus tandem est à Sylla & Lucullo, ad extremum victus à Pompeio, hunc Cicero in Lucullo post Alexandrum maximum appellat.* Relictus *sed hoc inuidiose Cic. dixit in Lucullum: Aliud enim legitur apud historicos* Alter lacessitus *& hoc cum iniuria Luculli dixit, sicut & illud Mithridatem esse lacessitum. Et tygranes Rex Armeniae non lacessitus, sed parua manu cum suis ingentibus copiis profligatus: fuit autem Tygranes gener Mythridatis* Relictus *Lucullus enim ab exercitu suo contumaci destitutus, ac senatusconsulto auocatus, Tygranem Lucullus bello prouocauit, Mithridatem tradere recusantem.* Equitibus *eorũ, qui Romani populi vectigalia conducebant: quales sunt publicani, portitores, decumani, pascuarij, ex equestri ordine erant* Ex eo ordine *quia nonnulli sordidi erant & auari, qui ad se id scriptum simulare*

mulare possent ideo dicit hos honestißimos viros Magnæ res *diuitiæ Ea enim vectigalia non nisi magno cō duci solebant. Itaq́; ea conducebant, qui erant locupletißimi. Obserua autem res in vectigalibus occupare, nihil aliud esse, quam facultates suas, in ijs rebus ex quibus lucrum speratur, collocare.* Vectigalibus exercendis *exercere vectigalia dicuntur ij, qui vectigalia conduxerunt, eaq́; aut ipsi, aut eorum nomine alij colligunt, decumas ab aratoribus, scripturam à pecuarijs, portorium à mercatoribus* Cum illo ordine *nam Cic. ex ordine equestri erat* Bythiniæ Nicomedes *Bythiniæ rex à L. Sylla regno restitutus est, vnde à Mithridate pulsus fuerat. is non multis post annis moriens pop. Rom fecit hæredem, regnumq́; eius in prouinciæ formam redactum est* Regnum Ariobarsanis *Cappadociam* Succurrerit, *successerit porro hoc verbo Cic. vsus est de industria, vt Glabrionis cupiditatem notaret, ac si diceret qui cucurrerit, vt huic succederet & tam cupide in eam prouinciam profectus sit* Præterea *præter eum neminem, frequens apud Cic. locutio* Vnum, *Pompeium*, Ciuibus *qui in Asia negotiantur, & vectigalia colligunt.*

Rhetorica explicatio narrationis.

C*Vm narratio sit rerum gestarum, aut perinde vt gestarum expositio: & deliberatio ferme omnis de futuro fit. vix in ea narrari potest. Inde in partitionibus Cic. docet, aut nullam, aut breuem narrationem fieri in deliberatiuo genere: cum videlicet præsentia futuris applicantur, & quid euenturum sit, ex illis*

 colligitur,

colligitur, vt in hac narratione quæ tractatur à Cic. secundum artem: apparent enim in ea tres illæ virtutes. Est enim breuis, dilucida, & verisimilis. Breuis quia vnde est necesse incipit, nec ab vltimo initio repetit, & summatim non particulatim narrat, & quousq; opus est prosequitur, & nullis transitionibus vtitur, nec deerrat ab eo quod cœpit exponere, & quæ prætereunda sunt præterit: nec bis aut sæpius idem dicit. Dilucida est, quia vt quidq; primum gestum est, ita primũ exponit, & rerum conseruat ordinem & aperit, vt omnibus videantur esse res gestæ: nec perturbatè nec contortè nec ambiguè, nec nouè dicit, nec in rem aliam impertinentẽ transit, nec longè prosequitur, nec quidquã quod ad rem pertineat præterit. Est etiam breuis, vnde fit dilucida. Est quoque verisimilis, quia personarum dignitates, consiliorum rationes, oportunitates temporum, testes, probitas narrantis, constant: quæ omnes res vt vult Cic. breuem, dilucidam, & versimilem faciunt narrationem. Obseruabis etiam in hac narratione officia bonæ narrationis: nam & res exponit quæ gerebantur, & semina futuræ confirmationis in se continet: semina autem sumuntur à bello, quia graue, quia periculosum: à damno, quia calamitas vectigalibus infertur: ab hoste, quia non vnus hostis sed duo, & duo reges potentissimi. Quod autem attinet Pompeium esse deligendum, vide istius rei semina in postremis verbis narrationis.

Dispositio partium narrationis.

N*Arratio apud oratores tribus efficitur partibus, prænarratione, narratione, conclusione. Has partes in*

tes in hac oratione expreßit Cic. ac primum prænarrationem, quæ est veluti aditus ad rem exponendam cum ait Atque inde. *Narrationem quæ est ipsius rei gestæ expositio summamq; totius causæ complectitur. cum inquit* Bellum graue. *Conclusionem, quæ sæpius transitione tractatur, cum summam dictorum, & dicendorum proponimus, vt hic Cic.* Causa quæ sit videtis.

Equitibus Romanis *confirmat testimoniis literarum, quin etiam recitat ipsa capita literarum* Vnum ab omnibus. *Hîc summa est narrationis. Vnus Pompeius huic bello est præficiendus, ab omnibus sociis prouincialibus.*

Elocutio narrationis.

G*Enus dicendi est preßiùs, idq; purum, perspicuũ verbis vtitur propriis, compositione plana.*

Figuræ.

ATque vt inde, *transitio* Inde vnde *reditio* Reges *epexegesis* Equitibus *distributio* Honestissimis *publicanorum periphrasis* Causa quæ *transitio.*

Periodi.

N*Arratio solet confici periodis breuioribus & potius historicis, quam rhetoricis, membratimq; oratione fusa constat: quod etiam in hac oratione videre licet,*

dere licet, in qua ambitus sunt breues, membratimq́, multa extra periodum inueniuntur.

Partitio orationis.

T*Ertia pars, orationis partitio, in qua omnem causam in tres partes distribuit, & quo ordine dicturus sit, ostendit. Hac autem particione, Cicero vehementer delectatus est, vt pro Roscio, Cluentio, Murena: Cum autem tres virtutes partitionis sint, vt sit aperta, perspicua, breuis, nec multiplex, nec numerosa, suis partibus deniq́, absoluta, quæ omnes partes quæ in causam incidunt, complectatur. harum exemplum hic videndum est: est enim hæc partitio magno cum artificio breuiter confecta, in qua succinctè & breuibus verbis, apertè & perspicuè absoluteq́, totius causæ partes complectitur, enumerat, & exponit.*

Quarta pars orationis confirmatio.

I*N hac & belli vtilitatem & pacis dignitatem ostendit, illas autem partitionis partes sigillatim, confirmaturus est.*

Confirmationis prima pars de genere belli, *Genus est enim eiusmodi.*

B*Ellum esse graue ac eiusmodi quod animos eorum excitare posset, in quo agitur populi Romani gloria, salus sociorum, certissima vectigalia, bona multorum Ciuium probat.*

Argumenti Primi grammatica expositio.

IN re militari, *obserua Romanos cæteris gentibus*

bus maximè re militari præstitisse, certissima vectigalia, *Cic: actione in Ver 5. vectigalium, quæ imponuntur prouinciis, duo esse genera dicit: vnum quod certum est, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanis & plærisq; nationum impositum fuit. Incertum erat tri plex, portorium, quod ex importatione, & exportatione rerum venalium capiebatur, scriptura quod ex pascuis publicis, decuma quod ex agris*, appetentes gloriæ, *Præclara laus Romanorum, quo enim natura est generosior, eo est laudis atq; gloriæ appetentior, quod ex illis verbis Simonidis apud Xenophontem in tyranno intelligitur. Mihi inquit videtur, cæteris animantibus homines antecellere, quod honoris sint appetentes. Quippe cibo, potu, somno, & aliis æquabiliter omnia animantia perfruuntur: & honoris & gloriæ studium, neq; bestiis innatum est, neq; omnibus hominibus*, requiretis, *desiderabitis*, macula, *infamia*, superiore bello, *Quod instauratum est Q. Pompeiö & L. Sylla consulibus*, vno nuncio atq; vna literarum: *Appianus memorat Mithridatem scriptis literis Asiæ vrbium præfectis imperasse, vt intra tricesimum diem Romanos omnes Italosq; cum liberis & vxoribus contrucidatos bestiis obiicerent, dilaniandos. Hoc in conflictu centum quinquaginta millia Romanorum sunt collisa*, Necandos, trucidandos, *trucidare magis inuidiosum quam necare*, scelere, *crudelitate*, vectigalibus, *prouinciis*, insignia, *signa & iudicia victoriæ, quæ postea triumphus est consecutus*, Egerunt, *agitauerunt & vexauerunt. Mithridatem eumq; pacis conditiones accipere coëgerunt*, relique-

 runt,

runt, *quod eum persecuti non fuerunt*, Syllam in Italiam Respub. *Quum Cinna, Carbo, Sertorius, Marius, vrbem, hostilem in modum vastabant, multosq; viros clarißimos qui essent patrij necarent*, Murenã, *propter pacem quam Sylla cum Mithridate certis conditionibus fecerat. Conditiones istæ erant, vt Asia, Bythinia, Cappadocia, Mithridates excederet, & in pontũ, finibus regni paterni contentus se referret: Omnem eius belli impensam à Romanis factam integrè persolueret: vtq; Mithridatem Sylla pop: Rom: socium decerneret*, Murenam reuocauit, *Murena à Sylla relictus cum duabus legionibus, vt reliqua Asiæ componeret, primum leuibus quibusdam prælijs triumphi cupiditate, deinde grauioribus Mithridatis regnum lacessebat. Sylla quum indignum arbitraretur Mithridatem cum quo fœdus pop: Rom: esse oppugnari ad Gabinium misit, qui Murenam Ariobarzáne, & Mithridate reconciliatis reuocaret*, Bosphoranis, *cùm enim Sylla Romam redijt Mithridates bellum facturus classem instruxit, ac permagnum exercitum comparauit. Eius apparatus ita magnus erat, vt fama subito exierit, in Romanos non in Bosphoranos exercitum parari: quod non omnem Cappadociam Ariobarzáni restituerint. At Mithridates reuocato Murena Bosphorum in suam potestatem redegit, eiq; filium Macharem regem præfecit; author est Appianus. Totum bellum Mithridaticum durauit annos 40. Flor: lib: 3.* Ecbatanis, *Hic locus mendosus esse videtur cùm Ecbatana Mediæ fuisse constat: Mithridates autem Cappadociæ & Ponti rex fuit, quod autem dicit in Hispaniam, ita intelligendus*

gendus est locus. Vsq; ab Ecbatanis legatos in Hispaniam misit, disiunctissimis, *remotissimis*, vno consilio, *quod Mithridatis & Sertorij fœderatorum vnum consilium esset, vnaq; copiæ fuerunt qui Mithridati suadebant, vt ad Sertorium legatos mitteret, ij negabant Sertorio rei militaris duce peritissimo & maximo rege Mithridate coniunctis, popul: Rom: locis duobus lacessitum tanta ingenia, tantaq; potentia posse sustinere*: Ancipiti, *dubij, cui resistendum sit*, contentione, *bello*, Quod erant appellati superbius, *Post bellum punicū tertiū, Corynthus à L. Mummio funditus euersa est.* Hîc *Cic: dicit propter legatos superbius appellatos Strabone lib: 8. authore, Quidam Corinthij in prætereuntes pop: Rom: legatos à tectis sordes effuderunt. Liuius & Asconius dicit pulsatos ac violatos fuisse. Cic: horum nihil dicit causa fortasis minuendi. Porro legatorum vt tribunorum plebis sacrosancta corpora putabantur*, Superbius, *hoc est multum superbè vt ante iniuriosiùs, hoc est multum iniuriose*, patres vestri, *Patres Cic: appellare solet, qui paulo ante suam ætatem fuerunt, vt qui multo ante, maiores*, Legatum pop. Rom: *Ante Syllæ aduentum in Asiam paulo ante quam Romani omnes in Asia iussu Mithridatis necarētur Manium Altilium, qui legationis & belli huius causa fuerat Mitridates comprehendit, eumq; in asino hærentem vinctum traduci iussit, præcedente tibicine, qui spectantes admoneret, eum esse Manium. Eius os, auariciam Romanis obijciens auro oppressit vt ait Appius*, imminutam, *violatam*, turpissimum, *cùm maximo dedecore.*

Rhetorica explicatio, Inuentio.

Huius primæ partis, confirmationis, quæ est de genere belli, talis est quæstio. An bellum Asiaticum sit suscipiendum? quæ quidem quæstio refertur ad deliberatiuum genus. Et quoniam eum qui sententiam dicit in deliberatiuo genere, decet debitum sibi finem proponere, ad quem omnis totius orationis ratio conferatur, finis is autem est vtilitas; Ad vtilitatem ergo omnia argumenta confirmationis sunt referenda. Sed vtilitas ista in Ciuili consultatione diuiditur, in tutam & honestam: Argumenta itaq; sumit inprimis orator ex locis proprijs deliberatiui generis, ab honesto, vtili, necessario, æquo, & contra turpi, inutili, iniquo, Ex comunibus vero locis sumit argumenta, à causis efficientibus, & finalibus: Affectus autem eos excitat odiū, commiserationem, cupiditatem, vindictam, metum.

Dispositio argumenti Primi.

PRopositio in quo bello agitur gloria vestra, Romani, illud est suscipiendum.

Ratio 1. Quia semper gloriæ appetentes fuistis.

Ratio 2. Quia maiores vestri pro minoribus bella gesserunt.

Assumptio.

Sed in Mithridatico bello agitur gloria vestra:

Ratio 1. Quia Mithridates vestrum nomen maculauit.

Ratio 2.

Ratio 2. Quia Mithridates constituit vestra vectigalia occupare.

Ratio 3. Quia imperatores vestri bucusq; bello contenderunt, non autem eum vicerunt.

Ratio 4. Quia paratur contra vos bellum.

Conclusio.

Ergo hoc tantum bellum vobis est suscipiendum.

Collocatio harum partium artificiosa.

PRimum ponit *Assumptionem, in qua omnia quæstiones, argumenta breuiter perstringit. Secundo rationem proponit primam, quæ est quasi aditus ad subijciendas rationes assumptionis. Tertio rationes assumptionis quatuor Quarto propositionem. Quinto rationem propositionis secundam. Sexto Conclusionem.*

Et quoniam, *Assumptio continens illa quatuor argumenta, quæ postea copiosius tractat,* Et quoniam semper, *prima ratio propositionis, quam ideo hoc loco proposuit, vt commodius assumptionis applicet rationes. Sit igitur sensus Appetentes laudis fuistis. Ergo bellum est vobis gerendum,* Delenda est vobis, *Ratio prima assumptionis. Quia Mithridates vestrum nomen multis ciuibus vestris impunè trucidatis commaculauit,* & ita regnat, *2. ratio assumptionis. Quia nunquam est à vestris imperatoribus victus. Antecedens partitione & probat & dilatat,* Triumphauit L. Sylla, Verum tamen, *Hic vsus est eleganti præmonitione, ne aliquid ex imperatorum dignitate detraheret quod illud bellum non confecerint. Adfert causam*

causam, quia Cinna, Marius, Carbo, Ciues Rom: opprimebant & trucidabant. Itaq; Sylla erat Reipub. voce reuocatus, qui eorum furorem comprimeret, Mitridates autem, *vltima ratio assumptionis, cuius sententia est: Mithridates instaurari bellum cogitat. Sed hanc rationem approbatione per partitionem amplificat, quia adornata classe nos varietate belli distrahere vult.* Sed tamen, *hæc extra argumentationem, prudenter tamen dicuntur, vt Pompeij virtutem extollat, & Luculli inuidiam effugiat,* sed de Lucullo, *Reiectione laudes Luculli commemorat, propter euitandam inuidiam,* sed pro vestri, *Hic est maior propositio Syllogismi: In quo bello agitur gloria Romana illud, bellum est suscipiendum,* Maiores vestri, *probatio Maioris propositionis loco rationis ab exemplis ex minoribus ad maiora ductis, quorum primum est de mercatoribus, aliud de legatis, quæ præcipuè ad exhortationem impellendosq; animos audientium valent. Estq; entimema Rhetoricū quod diuisione & expoliatione amplificat,* Maiores vestri, *prima comparatio per antbiteta,* Legati quod erant. *Secunda comparatio* Illi libertatem, *Amplificatio superiorum comparationum per expolitionem,* videte, *Complexio siue conclusio argumentationis Asiaticum, igitur bellum est suscipiendum, hanc venustè munit entimemate à repugnantibus, quo ipsa vis suasionis sit acrior.*

Elocutio.

G*Enus dicendi, temperatum quidem, sed tamen ad graue genus deflexum.*

Figuræ

Figuræ.

IN quo agitur gloria, *enumeratio*, Magna multa grauia, *auxesis*, Et quoniam, *ratiocinatio*, quod is, *exuscitatio*, regnat & ita regnat, *anadiplosis vehementiæ causa*, occultare, emergere, *anthiteta & methaphora*, hoc est, *epexegesis* Et enim, *ergasia*, L. Sylla, *exemplum per diuisionem*, Triumphauit, *anaphora*, sed ita, *correctio*, verum tamen, *excusatio*, qui postea, *partitio*, non sed, *ablatio*, sed de Lucullo, *Reiectio siue præcisio*, Et ita dicam, *anadiplosis*, videte, *excusatio*, Maiores, *contentio sententiarum cum interrogatione permixta. Potest etiam esse color, contrarium: nam hic ex rebus duabus diuersis alter ā breuiter & faciliter confirmat. Est & repetitio propter reassumptionē istius pronominis vos, & exemplum propter allegatam maiorum authoritatem*, ille, *synonimia* ereptā, *anthiteta*,

Secundum argumentum.

QVid quod salus sociorum, *probat bellum esse suscipiendū, quia in eo salus sociorū periclitatur.*

Grammatica explicatio.

QVid, *particula trāsitionibus conueniens*, socius populi Romani, *quod magni fuit nominis: socius enim pop: Rom: non nisi pro magnis meritis, in pop: Romanū appellabatur. Porro socijs solebat mittere Senatus auream coronam, auream pateram, sedem currulē eburneam, scipionem eburneum, togam pictam, & tunicam palmatam: præterea in externis regionibus, solium suum, iuxta sellam imperatoris populi Romani*

ponere solebant, & custodiæ causa turmam equitum Romanorum habebant, vnum virum, *Pompeium intelligit*, Tametsi ad maritimum: *Pompeius lege gabinia bello piratico præpositus prædones omnes, furiososq; latrones, incredibili celeritate, ac perpetua sui nominis gloria, hoc est intra quadraginta dies toto mari expulit: nam infra quadragesimum diem incruenta victoria vsus, nec vna quidem naue amissa piratas in perpetuum exegit. Bellum hoc describunt Plutarchus in vita Pompeij. Plinius vltimo illustrium virorum L. Florus lib. 3. cap. 6. Valer Max. cap. 26. lib. 8.* ad maritimum *subintelligitur, non ad bellum Mithridaticum* Repressos *metu Pompeij* maritimum bellum *nauale, vt pedestre pro terrestri dicitur* carent ægriùs *quod enim minus speramus, minus quoque in expetendis nobis est, hoc autem minus speramus quod longius à nobis distare scimus* Non licet *propter metum Glabrionis* Hostili expugnatione *ex hoc loco obseruabis incontinentiam, auaritiam, rapacitatemq; præsidum. Ad eiusmodi scribit Tiberius Cæsar onerandas tributo prouincias suadentibus. Boni pastoris esse tondere pecus, non deglutire; hoc est lanam, non pellem detrahere, & ab eiusmodi vitio Cic. dehortatur Q. fratrem epistola* 1. cum Antiocho *Hic Cic. contra morem suum ordinem temporum non seruat, primum enim bellum fuit cum Pœnis, deinde cum Philippo postremum cum Antiocho &* Aetolis. *Fuit autem Antiochus rex Syriæ, qui cum Aetolis societate facta, Græciæ ciuitates fœderatas bello vexabat* cum Philippo *Macedonum rege, quod Athenas sociorum vrbem obsede-*

obſederat.Hunc autem Philippum non intelligit eum qui Alexandri pater fuit, in quem Demoſthenis Philippicæ ſunt, hic enim multo poſt fuit Pœnis *primum bellum Punicum erat pro Meſſana Syciliæ vrbe, alterũ vero pro Sagunto. porro hiſtorias tibi Liuius ſubijciet.*

Diſpoſitio argumenti.

A*Rgumentum eſt quinq; partitum. Aſſumptione, duabus rationibus, Approbatione & Complexione conſtans.*

Aſſumptio.

In hoc bello agitur ſalus ſociorum.

1. *Ratio, Quia Ariobarzanes Rex regno expulſus eſt.*

2. *Ratio, Quia impendent hoſtes ſocijs noſtris.*

Approbatio, Quia ſocij & ciues veſtra auxilia implorant & imperatorem Pompeium expoſcunt.

Complexio. Ergo hoc bellum ſuſcipiendum eſt.

Quid quod ſalus *Aſſumptio* Regno expulſus *Aſſumptionis ratio* imminent duo 2. *Ratio,* Ciuitates autem *approbatio per partitionem* certum depoſcere *Pompeium. Hîc ſociorum vota copioſius explicat in expetendo Pompeio imperatore, cuius rei tres cauſas adfert 1. Si alium mittetis vtiq; in periculo verſabuntur. 2. Quia eius aduentum hoſtes extimeſcunt. 3. Quia alij imperatores ſolent eſſe auariſſimi. Eſt autem hæc cauſarum commemoratio, quaſi præparatio quædam ad commendandum Pompeium* cum præſertim *prima ratio* vident & *epiphonemate amplificat*

plificat secundam causam. Hi vos quoniam *Eandem repetit approbationem* Atq; hoc etiam tertia causa *Quare Pompeiũ expetunt ex comparatis* Quare si propter *Complexio argumentationis per comparationem à minoribus ad maius; si maiores vestri lacessiti iniuriis pro sociis decertabant. Ergo vos prouocati non decertabitis?*

Figuræ.

QVid *interrogatio.* Regno *enumeratio* propter *Aethilogia* tametsi *occupatio* hi vos *mimesis seu fictio personarum* sicut *comparatio* atque *comparatio altera* cum Antiocho *partitio* tanta *anaphora* quare *ratiocinatio, exempla, antiteta* quanto vos *interrogatio.*

Tertium argumentum.

PRæsertim cum de vestris *Aguntur vectigalia pop. Rom.*

Grammatica explicatio.

PRæsertim *obserua hanc particulã connexionibus aliquando esse aptã* tanta *tam parua: minuit enim plerumq; hac particula* vix contenti *vix sufficient* varietate fructuũ *vt vini, olei, aliarumq; rerum* magnitudine pastionis *ex pratorũ ne impublicorũ locatione vectigalia pop. Rom. percipiebat, & qui conducebant ea, causa pascendi pecoris, pascuarij dicebantur* Rerũ quæ exportãtur *vectigal ex portu nullum exigebatur, nisi quũ merces ex prouincia exportaretur. Hac ratione prouincia opulentior erat, quippe quum*

ex ea

ex ea non tam multa exportarentur, in eamq; plura importarentur id autem vectigal portorium dicitur. Tria autem hic vectigalium genera Cic. est complexus, decumæ, quæ ex frumento, vino, & oleo, & frugibus minutis. Cicero vbertatem agrorum & agriculturam vocat. Secundum scripturæ, quæ ex pascuis publicis hoc à Cic. magnitudo pastionis & pecus dicitur. Tertium portorium quod ex mercatorum portatione solebat recipi, nominatur nauigatio mercatorum & portus. Ab iisdem publicani nomina hæc habebant, decumani, pecuarij, portitores eos *Asiaticos* pensitant *soluunt* decumis *pro decimis* exigunt *quæstores* duo reges *Mithridates & Tygranes* salictis *salictum siue salicetum est locus salicibus consitus, in quo pascua fiunt* fructuosi *fructus afferunt.*

Rhetorica explicatio inuentio & dispositio.

P*Robat bellum esse gerendum, quia in eo maxima vectigalia populi Rom. aguntur. Eius locus proprius est ab vtili, locus vero communis à causa finali. Est autem argumentum quinque partitum Assumptione, approbatione, expollitione, & complexione constans.*

Assumptio.

In hoc bello nostra aguntur vectigalia.

Ratio, Quia vbertate superat alias prouincias. Asia

Approbatio, Non tantum calamitas sed etiam metus est ab Asia depellendus.

Expollitio, Quia rumore periculi omnia vectigalia relinquuntur.

Complexio, Ergo pro istis vectigalibus bellum est suscipiendum.

Præsertim *assumptio est* nã cæterarum. *Ratio assumptionis ex comparatione dissimilium* itaque *complexio rationis; ex qua nascitur approbatio* nam cæteris in rebus *Approbatio* Nam cum hostium *exornatio per partitionem* quo tandem animo *Complexio argumentationis quæ sumitur à coniugatis; Conseruate fructuosos, si frui vultis prouincia, estq; quinque partium, propositionem rationem, Approbationem, comparationem & suam conclusionem habens.*

Elocutio.

E*ST hic conuersum genus dicendi, de quo Cic. in partitionibus: vbi naturam verborũ explicat, docet: est enim ordo rerum, deinde verba immutata.*

Figuræ.

TAmen pecora *disiunctio: nam hic eorum de quibus dicitur vnumquodq; certo verbo concluditur est etiam dissolutum, nam orationes plures sine copula proferuntur;* quo tandem animo *interrogatio* aut cos, *diuisio.*

Quartum Argumentum.

ACne aliud quidem, *summa huius argumenti est. Aguntur in hoc bello bona multorum ciuium, ideo suscipiendum erit.*

Gramma-

Grammatica explicatio.

Homines honestissimi & ornatissimi, *Primum verbum refertur ad existimationem, alterum ad rem familiarem*, rationes, res, facultates, fortunæ: *hæc ad quæstum pertinent*, naui, *impigri & diligentes*, industrij, *laboriosi*, eum ordinem, *publicanorum*, firmamentum, *in oratione pro Plancio flos equitum, ornamentum ciuitatis firmamentum Reipub. is ordo vocabatur*, magnum numerum, *multitudinem*, Parui refert, *vel ironia est, vel interrogatio* Redimendi facultas, *conducendi potestas. certam enim pecuniæ summam ex censoria pactione publicani soluebant, eaq; vectigalia, periculo suo exigebant prouidentes in illa redemptione commodis suis*, Initio belli, *annos ante viginti tres, quum Mithridates iussit occidi omnes Romanos ciues, qui in Asia erant.* Solutione impedita, *Hi enim qui in Asia negotiantes occisi fuerunt, alij alijs ciuibus qui Romæ erant, vt fit, pecuniam debebant: hiq; ciues sublata solutione, creditoribus suis satisfacere non potuerunt. illud enim fieri in ciuitate solet, vt mercatoribus debeatur, hiq; mercatores debeant, quibus nisi satis fiat creditoribus soluere non poterunt*, concidisse, *perijsse. Est enim fides dictorum, conuentorumq; constantia & veritas, id est vt vulgo dicitur seruatio promissi Authore Cic: lib: 2. de officijs, Nulla res vehementius Rempu. continet, quam fides, quæ esse nullo modo potest, nisi erit necessaria solutio, rerum creditarum. Hanc autem fidem, vt ait Agelli: Cap. 1. lib. 20. Romani veteres in negotiorum contractibus sanxerunt, maximeq; in*

pecuniæ mutuatiæ vsu atq; commercio, quod ipsi videtis, *quæ videmus vt certiora sunt, quàm quæ audimus, ita magis mouent*, in foro, *apud argentarios, quæ peccunia à Cic: æs circumforaneum, æs in foro fænore sumptum appellatur*, implicita, *coniuncta & conuoluta*, illa, *pecuniæ Asiaticæ*, incumbere *animos vestros totos applicare*

Rhetorica explicatio, inuentio & dispositio.

H*Oc argumento, belli huius, & dignitatem & vtilitatem probat, quod in eo multorum bona ciuium agantur, quæ ruere, nisi communi omnium malo nequeant, quod accomodatum est secundo generi auditorum, nempe rudibus & aggrestibus, qui vtilitate, eaq; magis priuata, quam publica mouentur. Locus proprius ab vtili & inutili, comunis à causa finali, quanquam, & alij loci adhibentur.*

Constat autem partibus quatuor.

A*Ssumptione, ratione assumptionis, approbatione, & explicatione.*

Assumptio *In hoc bello aguntur multa multorũ bona ciuium.*

Ratio quæ est per distributionẽ, cuius prima est hæc pars: quia publicani in illam prouinciam opes suas contulerunt, qui sunt firmamentum Reipub. 2. *Ratio quia multi alij ciues in Asia negotiantur.*

Approbatio primæ partis est à coniugatis, Quod si vectigalia vobis curæ esse debent, certe & publicani.

Approbatio secundæ partis, quia vos his qui sunt

as &

as & suorum in ea prouincia pecunias magnas collatas habent, absentibus consulere debetis.

Complexio, Ergo pro Asia bellum est suscipiendū.

Ac ne illud, *Assumptio argumenti quam variat per continuationem & contentionem*, Nam & publicani, *Ratio assumptionis qua cōmendat publicanos*, Et enim si, *approbatio rationis per comparationem*, Deinde cæteris, *approbatio secundæ partis divisione tractata*, erit igitur, *complexio argumentationis per repetitionem assumptionis*, Et enim illud primum, *Hic est breuis occupatio: possent ista* (dixisset aliquis) *vectigalia amissa postea recuperari, & ideo nunc pro his non est decertandum. Hoc Cic. tripliciter soluit.* 1. *Quia nemo posthac vectigalia redempturus est.* 2. *Quia Asia multas ante acceperat à Mithridate calamitates.* 3. *Quia hac communis est omniū calamitas* neque, enim iisdem *prima ratio refutationis*, Denide quod; *secunda ratio ab exemplo per comparationem*, Nam tum cum *approbatio* non enim *tertia ratio* à quo periculo *Conclusio istius argumenti*, Hæc fides atque, *Expositio tertiæ rationis. Quia nostri ciues, qui argentariam exercent, communem cum publicanis habent in Asia pecuniam.* Quare videte, *Complexio primæ partis confirmationis per repetitionem quatuor argumentorum.*

Elocutio.

G*Enus elocutionis quod proprium est generis deliberatiui, est simplex: non enim est periuolicon hoc*

est circumductum dilatatione verborum, & assumptione earum rerum quæ copiæ atq; densitati sunt accommodatæ, præterea magis est sententijs ornatum quàm verbis: magis enim hic veritas, quam elegantia apparet, nihil tamen est inconcinnum, abiectum, & male collocatum. Affectus in istis quatuor argumentis maximè miscet, cupiditatem, spem, & metum, qui sunt proprij generis deliberatiui, atq; huiusmodi sententijs vtitur, quæ ad explendas cupiditates, ad vlciscendas iniurias, ad metuendum de publicis & priuatis bonis pertinent.

Periodi & figuræ.

AC ne illud *periodus tricolos exornata præparatione, compellatione, incipit à spondeo & cretico clauditur dichoreo.* Nam & pub. *periodus dicolos exornata epitetis, incipit à spondeo & bachio, clauditur spondeo præcedente choreo* & enim *æthiologia* nerui *metaphora* partim, partim *distributio* Erit igitur adhortatio & enim *occupatio* neque iisdē *Aethiologia* non enim *sententia* à quo periculo *adhortatio* mihi credite *asseueratio* quod videtis *suppositio* ruere *translatio* videte *Adhortatio, enumeratio, assyndeton, est & Anakephaleosis.*

Secunda pars confirmationis.

De magnitudine belli, Quoniam de genere belli.

Gramma-

Grammatica expositio.

OStenderat iam bellum illud eße neceßarium, hic in altera parte confirmationis, non solum necessarium bellum, verum etiam magnum, & difficile & propterea eße suscipiendum probat. Cuius partes sunt duæ; in prima exponit per occupationem, summisq; laudibus prædicat res gestas Luculli: in secunda magnitudinem belli ostendit. Mithridatis copias habuit in armis Mithridates peditum centum viginti Millia, decem & sex equitum Millia, Cyzicenorum Cyzicum vrbs Asiæ clarißima, omnibus modis terra, mariq; obsessa atq; oppugnata à Mithridate fuit. Is vero omni commeatu à Lucullo interclusus, mouere castra coactus est, ea vrbs dotalis eße dicitur, & ab Ioue Palladi attributa. Vnde Appianus in Mithridatico scribit, vbi itidem dicit Cyzicenos Lucullo festa instituisse, quæ Lucullea appellauerunt virtute animi magnitudine assiduitate perseuerentia, quæ fortitudinis species est, cui contraria ignauia Classem magnam Mithridatis classem quinquaginta nauium, cui præerat Varus quem ad Mithridatem Sertorius miserat, & Alexander Paphlagonius, & Dionysius eunuchus Lucullus ad Lemnum superauit atq; depreßit vt ait Appianus studio inflammato maximo odio Raperetur, id est raptim & celeriter duceretur, id dicit, vt maius odium ostendat Mithridatis in Romanos, & maiorem Luculli laudem, qui deuicta hac classe Italiam seruauerit depressam submersam & obrutam Regno patrio, Mithridates primus ex regis

Persarum genere fuit, is cum Antigono rege Syriæ se coniunxit, Antigonus per quietem sibi visus est, agrū se auro serere, idq; aurum Mithridatem metentem in pontum asportare. Hac de causa Antigonus Mithridatem interficere conatus est; Mithridates cum aliquot equitibus fugiens, locū quendā Cappadociæ occupatum muniuit; postremo imperiū, maximè auctū liberis tradidit, id à parentibus filij acceperunt vsq; ad hunc Mithridatem, qui à Mithridate primo sextus fuit Ad alios reges *vt ad Tygranem, & postquam cum Tygrane victus est, ad regem Parthorum legatos misit, auxilia postulantes,* patefactum pontum *fuga Mithridatis. Tum enim præsidia à rege imposita, ad Lucullum maxima ex parte confugerunt, omnesq; ponti vrbes paucis exceptis in potestatem suam Lucullus accepit. Sinope autem Romanis acriter obsistebat nauali prelio haud ignauiter pugnans.* Salus pop. Rom. socijs *Authore tamen Appiano quum Cyzicum Mithridates obsideret. Dux eius Eunuchus Phrigiam ingressus, ingentem ciuium Romanorum numerum cum vxoribus & liberis necauit.* Huic legi *Catullum & Hortensium intelligit,* Medea illa, *De Medea Aethæ Colchorū regis filia quod patrē prodiderit, quod iasonem ad rapiendum vellus aureum adiuuerit, quod eundem secuta sit, ex poetis atq; ex grammaticorum commentariis satis cognitum est. Ea autem ex Colchide nauigans, in pontum applicuit. Speculator ex alto tumulo prospiciens dixit se prospicere nauem ex Colchide venientem. Medea patrem esse, vt erat suspicans, qui eam persequeretur Aegialeum fratrem, quem secum adducebat, ignarum, nec quicquam tale timentem occidit:*

atque ita deuellit, diuulsaq; membra per agros dißipat, in multis inuenienda locis: ne pater ignoret scopulo proponit ab alto, pallentesq; manus sanguineumq; caput, vt genitor tardetur luctu nouo, & dum legit artus extinctos, retardet triste iter Author est Ouidius lib.3. Tristiū Eleg.9.& 7.Methamorph. parens *Aetha* mœror patrius *dolor ortus ex conspectu filij dilaniati.* Nostri colligunt *Plutarhus scribit Mithridatem militibus Romanis iam eum in fuga comprehensuris de industria obiecisse mulum auro onustum, & dum milites se ad diripiendum aurum conuerterunt, regem elapsum esse* in regnum *Armeniam* Barbararum *barbarus dicitur qui nullis studiis, nullis artibus est excultus, huic opponitur humanus* peruaserat *iniustè peruenerat, id enim verbum quod est vado, cum compositis dici solet in re iniusta, aut difficili. Virgil. vadimus immixti danais haud numine nostro.* Vrbem ex Tigranis regno, *Tigranes accepto regno Armeniæ, vrbem maximam condidit, cuius muros quinquaginta cubita altos fecit, in quam viros optimos & locupletißimos commigrare, eamq; ex suo nomine Tigrano certam, quasi Tigranis ciuitatem appellari iußit. Ad hanc vrbem Mithridatis & Tigranis exercitum, in quo erant ducenta quinquaginta peditum, & equitum quinquaginta millia, Lucullus paruo exercitu deuicit. Luculli paucitatem militum Tigranes deridens, eos dicebat nimis esse multos, si venißent vt legati: si vero vt hostes, nimis paucos. Post hanc victoriam Lucullus Tigrano certa potitus est, post hanc cladem acceptam duo reges exercitum alium parare properauerunt, in quo pedi-*

quo peditũ ſeptuaginta millia, equitum triginta quinq; eſſent. Hi rurſus victi Lucullum fugiunt. Itaq; Tigranes in Armeniæ interiora, Mithridates in pontum ſe contulerunt nimia longinquitate locorum. *Artificioſum eſt, vt ſi quem laudes, cuius in vita aliquid turpe videatur, ita tractes, vt ea turpitudo non appareat. Mithridatem & Tigranem victos, Lucullus ideo perſequi non potuit, quod à ſuo exercitu deſertus ſit. Ab exercitu deſeri turpe eſt. Turpitudinem Cic. occultat, quum nullo id Luculli vitio, ſed nimia locorum lõginquitate, & ſuorum deſiderio, factum eſſe oſtendit.* Sanctum nomen *de regio nomine. Et in oratione pro Deiotaro: Semper regium nomen in hac ciuitate ſanctum fuit, ſociorum verò regum & amicorum ſanctiſſimum: putantur enim reges in tabella Deorum haberi. Dicitur autem ſanctum, quod eſt ſanctione firmatum, vel etiam quod eſt ab omni iniuria immune.* in exercitum veſtrum, *Mithridates poſtquam in ſuum regnum ſe recepit, coacto exercitu, primum Fabium, quem in Ponto Lucullus reliquerat profligauit, deinde cum G. Triario Luculli legato ita fortiter pugnauit, vt ad ſeptem millia Romanorum, centum quinquaginta Centuriones, viginti quatuor tribunos, militum occiderit. Id autẽ Triarij ambitione & temeritate factum eſt, qui vt ſolus gloriam deuicti Mithridatis aucuparetur, cum eo prius pugnare voluit, quam aduenerit Lucullus, qui non longe aberat.* Póëtæ ſolent, *Neuius qui primum punicum bellum, Ennius qui ſecundum verſibus eſt proſecutus. Præterire autem aliquid ex hiſtoria, eſt contra legem hiſtoriæ, quam Cic. in lib. de orat.*

2. primam

2. primam esse ait, ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ in scribendo, ne qua simultatis. Nominat autem hic poetas Cic. ex amore potius quam ex sententia Aristotelis, qui poetam negat esse, qui non fingit. Itaq; nec Empedocles qui Phisica scripsit, Aristoteli poeta videtur; vno nuncio genus loquendi de prælijs & cædibus funestis, vsus eius est, cum tantum prælium fuisse dicimus, vt ex eo nemo omnino superfuerit, Belli offensione vulgo dicitur amißio victoriæ vestro iussu abrogato à vobis imperio: Maiestas enim pop. Rom. in hisce tribus versabatur, in dando adimendoq; imperio, iubendis abrogandisq; legibus, bellis inferendis aut dissoluendis Diuturnitati Lucullus enim totos annos septem in imperio permansit veteri exemplo Romæ exactis regibus duo consules creabantur, quorum imperium annuũ erat, eo finito, noui semper consules fiebant. Ideo Lucullus finito tempore sui consulatus ab imperio auocatur glabrioni qui Lucullo successerat iam stipendijs confectis qui stipendia impleuerant. Hi autem milites erant Fimbriani, quos T. Liuius lib. 98. Valerianos appellat, eam ob causam, quod L. Valerius Flaccus consul, missus in Asiam, vt Sylla succederet propter auaritiam exercitui suo inuisus à Gaio Fimbrio legato ipsius occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum vt idem ait lib. 83. Hi autem confectis stipendijs Lucullum sequi noluerunt Aetas autem militaris est ab anno decimo septimo ad 46. annum: illo autem tempore si respub. postulabat, iuuenes cogi poterant; vt annos decem militarent vt scribit Plutarchus in

chus in vita Grachorum integrę *nihil bello imminutæ* vetere exercitu *veteranus exercitus melior est atq;* *commodior, & ad parendum & ad pugnandum.*

Rhetorica explicatio, inuentio & dispositio.

SEcunda pars confirmationis, quæ est deliberatiui generis qua probat hoc bellum esse magnum & periculosum, & propterea suscipiendum. Hoc autem quinque argumentis efficit. Quoniam autem finis est deliberatiui generis vtile hoc autem est duplex, tutum, & honestum: Omnia argumenta huius partis referuntur ad hunc finem, nimirum ad vtilitatem tutam quæ conficit instantis aut consequentis periculi vitationē qualibet oratione, Quoniam, *transitio ad aliam partem confirmationis,* Potest enim, *propositio huius partis. Bellum Mithridaticum est magnum,* Atq; vt omnes, *Antequam probet bellum esse magnum insigni vtitur digreßione, cum res gestas Luculli, oratione extollit, qui Mithridatis exercitum deleuit, ipsumq; regem ad fugam compulit, est igitur sensus. Quamuis Lucullus Mithridatem pene prostrauit, ille tamen nondum plane victus est: hunc sensum partitione amplificat,* Satis opinor. *concludit laudes Luculli sensus est. Tantum de Lucullo dixi quantum nec ab eius patronis dici potuit,* Requiretur fortasse, *per occupationem ad argumenta dilabitur. Sensus. Quamuis fractus Mithridates, tamen est pertimescendus.*

Argumenti primi dispositio.

Mithridates ad auxilia quærenda profugit.

Ergo hoc bellum est magnum: Hoc argumentum Enthimemate tractat.

Antecedens exemplo fabuloso per similitudinem illustrauit. Tractatur autem hoc exemplum quatuor partibus.

1. *Propositione.* 2. *Expositione propositionis.* 3. *Applicatione seu aptatione.* 4. *Conclusione*, Primum, *Antecedens*, Ex eodem, *propositio exempli*, quam prædicat, *expositio*, Ita illum, *complexio exempli per Epiphonema.*

Argumenti 2. dispositio.

Quo magnitudinem belli ostendit ex causis efficientibus, Hunc in illo timore, *Plures etiam gentes contra L. Lucullum, Romanosq; sunt concitatæ. Ergo extimescendæ sunt.*

Antecedens probat duabus rationibus.

1. *Quia eas nunquam populus Romanus lacessiuit.*
2. *Quia phani templi quod religiose colunt direptionem extimescunt.*

Plures etiam, *Antecedens*, erat etiam, *secunda ratio antecedẽtis*, erat enim, *prima ratio antecedentis*. Ita nationes, *Epiphonemate per comparationem concludit. Sensus est illæ gentes metu percussæ à nostris relictæ sunt integræ. Ergo extimescendæ*, noster

dæ, noster autem, *Hic occurrit obiectioni: Ergo Lucullus magis concitauit, quam fregit vires Mithridatis*, *Respondet Cic: Quia nostri longinquitate loci commoti ab eo bello discesserunt.*

Argumenti 3. dispositio.

MIthridates autem *Mithridates potentissimorum regum auxilia collegit.*

Ergo hoc bellum est extimescendum. Ratio antecedentis: Quia regum afflicta fortuna omnes commouentur.

Argumenti 4. dispositio.

ITaq; tantum, *Si victus, in victorem exercitum impetum facit: Ergo extimescendum est*, nam cum se, *ratio antecedentis.*

Quinti argumenti dispositio ab effectis.

SInite hoc loco, *quatuor partibus tractatum: Antecedente, ratione, antecedentis, confirmatione rationis, & complexione Antecedens Quia nostrum exercitum Mithridates profligauit.*

Ratio, Quia ex isto prælio nec nuntius extitit.

Confirmatio rationis, Quia Lucullus ab eo bello reuocatus erat.

Ergo magnum est bellum.

Sinite hoc *Antecedens præteritione figuratum & simili* quæ tanta *ratio antecedētis* Lucij Luculli *confirmatio rationis* Multa prætereo *conclusio per repetitionem quinque partium istarum.*

Elocutio.

QVoniam de *Transitio* potest enim *occupatio* contemnenda *antbiteta* atque vt omnes *di-*

greßio, præparatio, & epitheta, Quantum *partitio*, Dico *congeries & enumeratio*, patefactum *coacervatio, antitheta*, satis opinor *præteritio*, Requiretur *occupatio*, vt ex eodem Ponto *exemplum fabulosum siue paradigma*, ita illum *epiphonema & cōparatio*, excepit, confirmauit *auxesis, anthiteta, adiectio*, erat enim *ethiologia*, plura non dicam *præcisio*, fani locupletissimi *epitheta causa laudandi adhibita*, plura non dicam *præcisio*, & suam & eorum *merismos latinè distributio*, Regum afflictæ fortunæ *gnomi seu sententia*, aut reges aut viuunt *merismos*, finite hoc loco *præteritio simulata & comparatio*, quod coniungunt *congeries ad reficiendam memoriam conueniens*.

Tertia pars confirmationis.

De Imperatore deligendo, satis mihi multa.

Grammatica explicatio.

Prædicat Pompeium, quem Imperatorem ad id bellum deligendum esse suadet.

G Pompeius, *cui à victoria redeunti, quam obtinuerat superato ingenti prælio Domitiano, Sylla ipse magni cognomen primus detulit*, antiquitatis memoriam, *antiquos Imperatores quorum memoria extat, Plinius lib. 7. cap. 20. summam pulcherrimarum laudum gloriam Pompeio magno attribuit, eiusq; titulos, ac triumphos, non modò cum Alexandri magni rerum fulgore, sed etiam Herculis prope, ac liberi patris conferre audet*.

Rhetorica explicatio.

AD tertiam partem confirmationis, facit ciuilem ingressum, ne videatur cupide cæteros contemnere, eisq; vnum anteponere Pompeium, vt hac occasione, in consultantium animos admittatur. Potest autem hæc orationis pars, ob popularem Pompeij laudem omnibus locis amplificatam, ad genus demonstratiuum referri. Suadet enim Cic. Pompeium ad hoc tam graue bellum imperatorem esse deligendū, cum eum ex quatuor summis virtutibus imperatoriis laudat.

Dispositio huius partis.

CIcer. in partitionibus dispositionis in exornatione, ponit quinq; modos. Primus modus est, qui dicitur naturæ, cùm ea, quæ prius gesta sunt aut acta, priore loco exponuntur: eo genere collocationis historici maximè vtuntur. Secundus modus est, cùm diuidimus bona, vel mala in certa genera: nam in demonstratiuis causis, aut laudantur bona, aut vituperantur mala. Tertius modus est, quando à minoribus ad maiora ascendimus, veluti à minus diuturnis bonis, ad diuturniora; ab illis, quæ propter aliud expetuntur, ad illa, quæ per se: vt pro Marcello comparat aliqua facta Cæsaris cum misericordia. Quartus huic contrarius, quando à maioribus ad minora delabimur, vt pro Roscio. Quintus modus constat in æquabili varietate, cum parua magnis, simplicia coniunctis, læta tristibus, incredibilia probabilibus, inteximus. Hæc dispositio refertur ad secundum modum. Bonorum enim cùm

multa

multa sint genera, hæc in suas formas diduci oportet, vt sunt externæ corporis, & animi. Laudat in hac orationis parte Cic. Pompeium à rebus externis, cùm de ipsius fælicitate & educatione gloriosa sub patre cõmemorat. Laudat eum à virtutibus animi, à quibus Pompeium extollit, non vt hominem, sed vt Deum. laudat enim mirabiliter eum à scientia rei militaris, laudat à virtute, laudat ab authoritate, quæ quoniam ex virtute comparatur, ad animum pertinet. Conficitur ergo hæc pars quatuor argumentis. Primum est scientia rei militaris. 2. Virtus. 3. Authoritas. 4. Fælicitas. Eius autem vis hæc est Quisquis has res habet scientiam, videlicet, rei militaris, virtutem, authoritatem, & fælicitatem, ad hoc bellum deligendus est, imperator. Pompeius præcipuè has res habet: Ad hoc igitur bellum deligendus imperator.

Satis mihi multa verba, *propositio tertiæ partis per transitionem*, vtinam Quirites, *Antequam commendet Pompeium, ipsam proponit propositionem, scilicet, Pompeius est præficiendus, quam syllogismo quadripartito tractat, propositione, assumptione, Ratione assumptionis, & complexione.*

Propositio, si magna copia imperatorum esset: difficile eligendus esset imperator.

Assumptio, sed vnus est Pompeius imperator.

Ratio, quia omnes gloria superauit.

Complexio. Ergo iste bello est præficiendus.

Scientia rei militaris ineſt Pompeio.

Grammatica Explicatio.

HOc homine *Pompeio obſerua appellatiuum nomen eleganter poni pro proprio per emphaſim,* è ludo, *è ſchola, omnium enim ſcholam ludum dixêre Romani, & magiſtri ludi dicuntur, qui primas literas docent, author eſt Aſconius, qui tamen Pompeius multa in ſchola præter illas primas literas didicit; nam cauſas in foro egit, Milonem defendit, vt ait Cic. pro Milone cuius etiam illa verba ſunt ex libro de claris oratoribus. Meus æqualis Gn. Pompeius, vir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam habuiſſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas, ad bellicas laudes abſtraxiſſet. Erat oratione ſatis amplus, rem prudenter videbat, actio vero eius habebat, & in voce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem.* Bello maximo, *quod erat aduerſus Cinnam. Imperatore Gn. Pompeio Strabone huius patre ſuſceptum, ſub quo Pompeius ætatis ſuæ anno decimo ſeptimo ſtipendia fecit, ac poſtea extrema pueritia L. Syllæ miles fuit.* Extrema pueritia, *Seruius Tullius Romanorum rex ætatem hominis in tres partes diuiſit, vt pueri eſſent ad annum 17. inde ad annum 46. iuuenes, & ætate reliqua ſenes, vt ſcribit Aulus Gellius lib. 10.* Summi Imperatoris *L. Syllæ, inde Sertorius appellabat Pompeium Syllæ diſcipulum, vt in eiusdem Sertorij vita Plutarchus ſcribit,* ineunte adoleſcentia, *adoleſcentiam pro iuuenili ætate dicit, nam adoleſcentes &*

tes & iuuenes Seruij diuisione non distinguuntur. Maximi exercitus, L. Cinna cõsule occiso Gn. Papirius Carbo eius collega, magis seditiosus, exercitum parauit Con. Syllam à bello Mithridatico redeuntem. Sylla igitur cum victore exercitu in Italiã reuerso Gn. Pompeius ãnos tres & viginti natus in agro Piceno tres legiones comparauit, multos vt à Carbone deficerent sollicitauit. Lucij scipionis inimici milites ad se allexit, multaq; egregia in Italia fecit facinora: ad Syllam veniens, equo desiliens, Syllam Imperatorem salutauit: Pompeium & ipse Sylla Imperatorem contra salutauit: idq; mirum omnibus fuit, quod iuueni viro, in senatum nondum admisso, id nomen Sylla communicauerit. Illud quoque honoris Pompeio Sylla præstabat, vt aduenienti assurgeret, eiq; caput aperiret, quod nulli alij Sylla faciebat, quamuis multo, viros clarissimos secum haberet, confecit, bello subiugauit easque pop. Romano prouincias fecit, Suis imperijs, Nam ferè omnibus in prælijs quibus adfuit, ipse Imperator fuit ideoq; rei militaris disciplinã vsu non præceptis assecutus est, vsum autẽ magistrũ esse optimũ Cic. ipse non semel dixit, fortuna reipub: cui contingit vt multa bella, multis in regionibus gererentur, Ciuile, cum Cinna & Carbone, Africanum, cum Gneio Domitio, aliisq; proscriptis, & Hierica rege Numidiæ, quod intra dies quadraginta confecit, natus annos quatuor & viginti. Ex hoc bello reuertentem Sylla obuiam profectus, magna voce magnum eum salutauit, quod ei cognomen factum est, isq; ea ætate adhuc eques Romanus triumphauit, quod ante hanc ætatem nemini contigerat,

tigerat, authores Tit. Liuius lib. 89. & Plutarchus in vita Pompeij C. Transalpinũ *quod cum Gallis gesſit, qui Romanis legionibus in Hiſpaniã iter includebant,* Hispaniense, *cum Sertorio,* Multum ex ciuitatibus, *quo tempore Lucullus in Aſia cum Mithridate bellum gerebat, in Italia exortum bellum ſeruile eſt. Nam capuæ ex ludo Lentuli 74. gladiatores profugerunt, & ſeruulorum & ergaſtulorum tantam multitudinem coëgerunt, vt ad ſexaginta millia armarentur. Eorum duces Chryſus, Granicus, & Spartacus fuerunt. Hi Romanos imperatores ſæpè vicerunt, ſed anno tertio, quam bellum exortum eſt, cum à Q. Ario, tum maximè à Marco Craſſo deuicti ſunt.* Ex bellicoſiſſimis, *id eſt, ex Gallis & Germanis. In hoc enim fugitiuorum exercitu Gallos Germanoſq; fuiſſe, quorũ dux erat Granicus, Tit. Liuius lib. 97. ſcribit. Nota Gallos, vt ſcribit Tit. Liuius lib. 10. inter ferrum & arma, iratos, feroces, quum ſuopte ingenio tum aduerſus pop. Rom. quondam fuiſſe D. Brutus in epiſtola quadam apud Cic. quæ in libro epiſtolarum familiariũ vndecimo Gallos eſſe dicit omnium bellicoſſimos, Apud Romanos maiorum more, nulli ciui bello Gallico immunitas erat, vt ait Cic. pro M. Fonteio authore Appiano lib. de bellis ciuilibus ſecundo, in ſacerdotũ & ſeniorum lege, quæ de immunitate lata eſt exceptum fuit, niſi Celticum bellum inſtaret. Eo enim inſtante ſacerdotes, ſenioresq; eſſè in armis oportebat: nam Gallica gente, nulla Romanis fuit formidabilior,* nauale bellum, *quod cum pyratis geſſit*, varia & diuersa genera, *quia alia terreſtria alia maritima fuerunt,*

Hostium,

Hostium, *quia alij reges, alij exules, alij proscripti, alij pyratæ, alij serui fuerunt*, confecta, *expleta, & ad finem perducta.*

Rethorica explicatio.

Dispositio argumenti primi.

QVatuor partibus hoc argumentum tractatum est, Propositione, Assumptione, Expollitione, & Complexione.

Propositio, Cui inest rei militaris scientia, hic est præficiendus huic bello, Assumptio: sed Pompeio inest.

Expollitio per rationem: Quia omnem ætatem in eo studio contriuit.

Item per comparationem: Quia multa bella gessit.

Et per exemplum: Quia ciuile Asiaticum, & cætera bella confecit.

Complexio: Ergo est præficiendus, ego enim, *propositio Syllogismi*, Quis igitur, *assumptio*, qui èlu do *Ratio assumptionis*, qui sępius cum, *Assumptionē comparatione dilatat quæ loco exornationis est posita*, Quod deniq; genus, *enumerat bella à Pompeio confecta*, nullam rem esse, *conclusio argumenti*

Figuræ.

SAtis mihi multa, *transitio*, vtinam, *optatio*, (Quirites) anakinosis seu cōmunicatio, antiquitatis memoriam, *denominatio seu methonymia*, sci-

mia, ſcientiam rei militaris, *articulus, nam hic dictiones plures ſine copula proferuntur*, Qui è ludo qui, *repetitio ex pronomine qui.* Qui ſępius cũ hoſte *diſſolutũ nã orationes plures ſine coniunctione proferuntur*, Ciuile, *articulus propter nonnullas dictiones incopulatas*, plura bella, *Syperbole*, nõ ſed, *ablatio*.

Virtus ineſt Pompeio.

IAm vero, *Hac particula commodè ex vna re in aliam tranſimus*, fortitudo, *quæ eſt mortis, dolorisq; contemptus*, Induſtria, *perſeuerantia quam aſsiduitatem animi Cic: apellauit*, celeritas *quæ in imperatore valet plurimum*, Huius virtute, *in bello quod geßit cum Cinna & Carbone*, Sicilia, *Gn. Papirius Carbo, à Sylla ſæpe in Italia victus, in Syciliam profugit. Pompeius in Siciliam, cùm imperio à Senatu miſſus, Carbonem tribus Cõſularibus inſignem vicit cæpitq; is cùm ad ſupplicium duceretur, flebat muliebriter, vbi vero ſtrictum gladium imminere ceruicibus ſuis conſpexit, locum & horam perbreuem orauit, quod ventris onere moleſtari ſe dicebat, Author Liuius lib: 89. & Plutarchus in vita Pompeij*. Africa, *oppreſſa viginti millibus hoſtium, quorum tria millia, è manibus Pompeij effugerunt, cæteri omnes vna cum duce ſuo Domitio interempti ſunt, hoc bellum confecit Pompeius 40. diebus*. Gallia, *Citerior, vbi Brutus Mutinæ obſeſſus per proditionem militum, venit in* Pompeij *poteſtatem, à quo occiſus eſt*, Hiſpania, *quam Pompeius ſuperato & occiſo Perpenna, recepit decimo ferè anno poſtquam cæptum erat bellum*. Teſtes omnes oræ:

id dicit

id dicit propter bellum, quod cùm Pyratis Pompeius gessit. Mithridates initio belli cum populo Rom: suscepti, aliquot homines in naues imposuit, ne tam libera esset Romanorum in Asiam nauigatio. Quum vero bellum exarsisset. hi aucto numero prædonum more, vt mare, ita insulas, & vrbes Maritimas, ipsam deniq; Italiam infestabant, cui annonæ commercia inclu serant. Hi Cilices appellati sunt, vel quia in Ciliciam se receptabant, vel quia primi Cilices fuerant. In horum societatem, accepti sunt prædones, exules fugitiui, serui: Eorum numerus ita creuit, vt naues amplius mille haberent, tam multa præda locupletati sunt, vt inauratis rudentibus, velis purpureis, remis subargentatis vterentur Gn. Pompeius lege Gabinia factus imperator, bellum incredibili celeritate confecit, de quo Florus, Appianus, & Plutarchus in vita Pompeij scripserunt, Maria omnia, *Tyrreneum, Libicum, Sardoum, Cyrenæum, Siculum, quæ omnia expurgauit Pompeius pyratis diebus quadraginta,* Mare clausum, *quia in eo nauigare metu prædonum non auderent,* Brundusio, *Brundusium ciuitas, Italia portunabilis, vnde in Græciam, atq; in Asiam transmittitur,* Transmiserunt, *mare transierunt* Duodecim secures, *prætori Romano, præter regia insignia consulares ferme apparatus, non dabantur, nisi sex numero lictores, Et quod hic dicit duodecim secures, intelligendum est de duobus prætoribus Sextilio, & Belino, quos cum lictoribus & insignibus captos scribit Plutarchus,* venirent, *imploratum auxilium aduersus pyratas,* Colophonem, *colophon & Samus,*

Ioniæ vrbes Herodotus lib. 2. innumerabiles, *quadringentas enim captas, tenuēre pyratæ*, caietæ, *Caieta portus maris Campani, dictus à muliere Troiana ibi sepulta ab Aenea Virgil. lib. 7.* vitam & spiritum ducitis, *à quibus annona frumentaria vobis præcipuè aduehitur.* Miseno, *Misenus mons Campaniæ*, Hostiense, *Hostia vrbs condita ab Anco Martio rege in ostio Tyberis, vt ait Titus Liuii. lib. 1. Tanta audacia fuit pyratarum, vt ad vrbem venientes, prædam egerint, non sine ignonimia Romanorum. Iniuria quæ fit inspectantibus nobis, grauior esse videtur, vt Virgil: lib. 2. Aeneid: de morte Politæ, qui Priami filius fuit: vt tandem ante oculos euasit, & ora parentum, concidit, ac vitam multo cum sanguine fudit. Ea res quantū Priamū cōmouerit illic dicitur. Interdū tamen gloriosū censetur ante ora parentū, pro patria fortiter cadere, vnde Aeneid. 1. ô terq; quaterq; beati, quîs ante ora parentū sub manibus altis, cōtigit oppetere &c. Sed huius modi iniuriæ ad diuersa referūtur, & diuersis fiūt modis. Nam Politæ cædes fugientis, turpis fuit Priamo, nec Politæ gloriosa, Hectoris & Troili, fuit occisis gloriosa, & ideo spectantibus minus tristis, licet parentibus*, ostium, *āte ostiæ portū, qui in hostio Tyberino est*, Oceani ostium, *in toto mari interno*, obeundi negotij, *obserua duas res, quibus incitentur homines ad iter faciendum, celeritas, negotij conficiendi, & consequendi quæstus cupiditas*, cursus nauigationis, Belli impetus, *Pompeij classis, in qua belli impetus consistebat*, frumentaria, subsidia, *quæ frumentum subministrant, vt Tit. Liuius Siciliam & Sardiniam, in secundo bello Punico appellat duo Reipub: horrea*, recepisset G.

set G. Pompeius, *accepto in pyratas Gabinia lege, imperio, internum mare, in multas regiones diuisit, ac vnicuiq; parti classem ducemq; præfecit. His ducibus dispositis Romam rediit, quia Piso Consul apparatum naualem solueret, militesq; stipendijs liberaret,* Duabus Hispanijs, *vlteriore & citeriore,* Duo maria *Thyrennum & Adriaticum,* cisalpina, *citerior de hac Strabo initio lib. 5.* idem cretensibus. *Post ciliciam pyratarum receptaculum alterum Creta erat. Quinto Metello Proconsuli, bellum aduersus Cretenses ante mandatum est, quam pyratas persequi Pompeius iussus esset. Pyratas multos ibi Metellus morte mulctauit, eandem pœnam metuentes reliqui prædones à Metello obsessi Pōpeium in Cretam suppliciter inuitabant, vt ei seipsi dederent, quod Creta sub eius imperio esset. Itaq; Pompeius Metello scripsit, vt ab eorum oppugnatione desisteret, mandauitq; insulæ ciuitatibus, ne Metello parerent, eoq; legatum L. Octauiū misit. Is in vrbem obsessam cum præsidio ingressus pyratis contra Metellum auxilium tulit, non tamen cessit Metellus, obsessos ad deditionem compulit, de hisq; supplicium sumpsit, Octauium traductum, & per contumeliam in castris habitum dimisit, authores sunt Tit: Liuius lib: 99 & Plutarchus. Obserua Ciceronem id quod Pompeio turpe fuit contexisse, inq; laudem conuertisse. Metello enim gloriam rerum suarum gestarum tollere turpe fuit, turpius autem Pompeium gloriam suam cum prædonū causa coniungere.* Depræcatores, *qui pro se Pompeium præcarentur Terent: precatores, vulgus intercessores appellat, vbi quid offensæ admissum est.* Obsides, *imperauit vt darent obsides. Est autē obses pignus dan-*

gnus dantis fidem alteri : qui si dator fallit fidem, est in potestate eius qui accipit. Dicitur autem ab obsidendo, quia dabatur hostibus ab obsessis pro gratia pacis recō-cilianda, extrema hieme, *extrema parte hiemis, vt ante dixit extrema pueritia. Hic attendere licet partiū anni diuisionem, vt dicamus ineunte vere, & extremo vere; Itidem de alijs anni partibus dicere licet. Significat autem amplius quatuor menses hoc bellum apparatum, susceptum & confectum fuisse, Pyrates intra quadragesimum diem expulsos esse Liuius scribit lib: 99, Plutarchus hoc bellum tribus mensibus, Appianus centum viginti diebus confectum dicit.* Artes, *virtutes : ars enim à virtute appellata est*, facilitate, *non fælicitate legendum est*, ingenio, *quanto consilio quanta dicendi Copia & grauitate*, contentione, *comparatione*, aliquo innumero, *aloquo in ordine Imperatorum*, innocentia, *innocentia vt ait Cic: lib. 3. Tuscu. Affectio talis animi vt nemini noceat, idem in lib. 5. innocentem dicieum, qui non noceat scribit*, væneant centuriatus, *vendentur verbum vnum est ex ijs quæ appellantur antopatetica. Male se rem habere Cic. scribit in libro de officijs, vbi quod virtute effici debet, id tentatur pecunia.* Centurio, *qui præest Centū militibus. Centuriatus, munus est Centurionis*, prouinciæ. *proroganda*, Quæstu, *in lucro in vsura. Apud Romanos veteres postquā designati consules & prætores erant, decernebat senatus, qua prouinciæ consulares quæq, prætoriæ essēt: postea sortiebātur consules vter vtrā prouinciā haberet, itemq. prætores prætorias prouincias sortiebantur. Aliquando tamen senatorum*

iudicio

iudicio potius quam sortitioni rem magistratus permittebant. Id Gn. Lælium maiorem & L. Scipionem consules fecisse T. Liuius lib. 38. scribit. Postea Gn. Grachus decreta lege sanxit, vt necesse esset prouincias consulares per senatum quotannis constitui, vt ait Cic. in oratione pro domo sua. Nonnunquam tamen furiosi Tribuni pleb: contra hanc legem Semproniam, quas volebant prouincias, sine vlla senatus authoritate dabant, vt Vatinium Trib. pleb. eripuisse senatui prouinciæ decernendæ potestatem Cic. in oratione contra eum dicit. Idem in oratione pro domo sua pub. Clodium Trib: pleb: à Gabinio & L. Pisone consulibus, amplificato precio nominatim dedisse prouincias scribit. Quamuis ante vtriusq; tribunatum hæc lex Manilia lata sit, tamen coniicere licet, alios quoq; Trib: pleb: antea idem fecisse, vestra admurmuratio, populus enim Romanus admurmuratione & acclamatione solitus erat probare, quod publice aut fieret, aut diceretur. Itaq; significabat pop. Rom. vera esse quæ Cic. diceret. Ad hunc admurmurationis morem alludit Vergil. Aeneid. Talibus Ilioneus. Cuncti simul ore fremebant Dardanidæ, nec de Troianorum indignatione intelligi debet, Quocunque ventum sit, siue in nostras prouincias, siue in sociorum & amicorum popu. Rom. agros, & ciuitates, oppida, per colonias & municipia, an hybernis, Roman Imperatores quas vrbes hostium æstate ceperant, eas instante hyeme firmis præsidiis muniebant, exercitumq; in vrbes propinquorum sociorum in hyberna deducebant, neque enim potest, sententia est quales enim Cic. in libro epistolarum familiar.

miliar. in repub. principes sunt, tales etiam reliqui solent eße ciues, non continet, *ab alienis diuitiis manus non abstinet*, Seuerus, *Seuerus in iudicando est is, qui nihil reo ignoscit, nihil de pœna legibus constituta remittit: qui in iudicando, nec gratiam, nec odium, nec preces, sed verum sequitur, inde seuerum appellatum putant. Iudicem oportere esse sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem, immisericordem, inexorabilem, est apud Agellium lib.*14. in Asiam, *in Ciliciam, & in Pamphiliam*, pacato, *qui hostis non esset*, sumptum faciat, *vt pecunia, vel vestis, vel commeatus detur militibus*, cupienti, *facere*, tantā celeritatem, *in pyratis persequendis*, non auaritia, *vt Luculli milites*, Libido, *vt G. Verrem Lampsaci detinuit, vt Selapsia Annibalis robur molliuit, Plutarchus ea continentia fuiße Pompeium refert, vt fugatis Mithridate ac Tygrane regibus ex omnibus pellicibus Mithridatis, quotquot captæ fuerant, nullam stupri commercio exceperit, sed saluas ac integras suis restituit parentibus ac necessariis*, Nobilitas vrbis ad cognitionem, *Pompeius postquam soluit Brundusio, de negotio suscepto sollicitus, quum vrbes cæteras prætermitteret, Athenas tamen aduenit, rem sacram fecit, sed habita contione populi, ex templo discessit, vt in eius vita Plutarchus scribit*, Labor ad quietem, *solent imperatores militibus, labore aut via fatigatis, concedere, vt curent corpora, seq́ reficiant*: signa & tabulas, *signa dicuntur sculptilia, siue fusilia ad effigiem animalium fabricata, tabulæ vero, opera pictorum. Si quidem in tabulis antiqui pingebant, non in parie-*

in parietibus, cæteri, *imperatores*, visenda, *illi enim apertè mirabantur, furtim verò domos suas remittebant*, nunc denique, *nunc primum, id enim, tū dicitur, quum aliquid ante fieri, aut dici oportuisse significamus*, Homines Romanos, *vt Curium Dentatum, & Fabricium, qui tanta fuerunt abstinentia, vt etiam oblata vltro munera repudiarint*, dicendi grauitate & copia, *Quod patet ex oratione Ciceronis post reditum ad Quirites, in qua laudat maximè tripartitam illam orationem, quam Gn. Pompeius ad populum habuit*, hostes, *pyratæ quos in deditionem accepit, ijsq; fidem seruauit*. Transmittendum, *transmittere bellum, est belli onus alij decernere*.

Rethorica explicatio inuentio & dispositio.

S*Ecundam rem quæ spectanda est, in summo imperatore nimirum virtutē, elucere probat in pompeio per distributionem: primum autē assumptionem ponit, deinde rationē assumptionis per partitionem 3. approbationem, per conglobationem. 4 complexionem. Porro si rectè volumus intelligere argumenta, & rationes quibus Cic: nititur ostendere in Pompeio reperiri virtutem, diuidamus virtutes in certas species, quarum aliæ sunt principales, aliæ harum administræ, atq; comites. Principales sunt 4. Labor, fortitudo, cōsilium, celeritas. Harum administræ, Innocentia, temperantia, facilitas, prudentia, fides, humanitas. Sed videamus primo in Pompeio principales quatuor virtutes, cuius argumenti dispositio talis sit.*

Propositio, cui in est virtus, is virtutem habet, sed maiorem omisit, vt veram. *Minor*

Minor, Pompeio inest virtus.

Ratio, Quia & labor & fortitudo, & consilium & celeritas, quæ sunt virtutes militares in eo reperiuntur.

Approbatio pro omnibus partibus. { *Consilium: Quia Italiam, & Siciliam consilio suo multis periculis explicauit.* *Celeritas: quia multa bella celeriter confecit.* *Fortitudo: quod exemplis illustrat.* }

Iam vero, *Assumptio*, Non enim, *Ratio assumptionis per partitionem, quæ vel per affirmationē, vel per negationem ab oratoribus ponitur*, testis est Italia, *Approbatio singularum partium per exempla. Ac primum probat summo consilio esse Pompeium, quia Italiam, & Siciliam, consilij celeritate, pacatam fecit*, Testis est Africa, *Hic probat inesse fortitudinem Pompeio, cùm bellum cùm Domitio gessit*, Testis vero iam, *probat Pompeium fortitudine & celeritate, magnum illud bellum Maritimum seu Pyraticum sustulisse: Primum autem ponit Assumptionem, deinde rationem assumptionis, in qua enumerat calamitatis belli Pyratici: Iterum sequitur approbatio assumptionis, deinceps reppetit assumptionem affectatam. Demum rationē assumptionis per commodorum enumeratione. Vltimo est conclusio argumenti*, Testis, *Assumptio, id est bellum Pyraticum Pompeius sustulit*, Quis enim toto, *Ratio assumptionis, qua probat illud bellum esse magnum ab in commodis susceptum: Quia in eo bello nemo tutus, nec prouinciæ liberæ, nec socij defensi, vrbes direptæ, mare clausum, & reliqua in-*

liqua incommoda erant, Quis enim, *prima pars*. Quam prouinciam, *secundum probat*.

Dispositio huius argumentationis.

Assumptio Bellum maximum & turpe Pompeius confecit.

Ratio, Quia in eo nemo tutus esse potuit.

Approbatio triplex.
1. *Quia non tantum alienos, sed etiam nostros Piratæ hoc tempore vexauerunt.*
2. *Quia multas vrbes & insulas ceperũt.*
3. *Quia classes multas confecerunt.*

Iterum assumptio, *Sed pompeius hoc bellum confecit*

Ratio assumptionis per partitionem. *Quia Pompeius omnes prouincias eo bello liberauit.*

Fuit hoc quondam, *Hic communem propositionem ad exaggerandas calamitates*, ex *Piratico bello susceptas posuit, sensus est. Maiores vestri longe à domo socios defendebant, vos autem non tantum socios sed nequidem vos ipsos tueri potestis*, socijs vestris, *Hic iam probat socios nõ esse defensos, quod nemini tutum mare fuerit*, Quod ad nos, *probat multos ciues fuisse à prædonibus captos*, Quid aut Colophonem *probat vrbes & portus à Piratis esse captas*, Nam quid ego, *Hoc loci captus. Hoc loci est partitio*: Pro dij immortales.

Hucusque enumerauit calamitatem belli Piratici, nunc iterum adfert commoda, quæ sua virtute Pompeius fecit.

Propositio.

Pompeius Mithridaticum bellum sustulit.

Ratio, per partitionem, quia tot prouincias bello Mithridatico liberauit.

Complexio, Ergo in hoc est virtus.

Prô Dij, *assumptio*, Atq; hæc qua, *Amplificat argumentationem præteritione*, Quis enim, *hic est ratio assumptionis per partitionem*. Ita tantum, *concludit in Pompeio virtutes esse militares..*

Pōpeio nō solū insūt principales bellicę virtutes, *scilicet, labor, fortitudo, consilium, celeritas*, *sed etiam harum administræ, hoc est innocentia, temperantia, facilitas, prudentia, fides, humanitas*. Est hæc diuina, atq;

Est autem talis Syllogismus.

PRopositio: *In summo imperatore non solum bellicæ virtutes, sed etiam aliæ requiruntur.*

Assumptio, Sed in Pompeio istæ reperiuntur, vtpote innocentia, temperantia, facilitas, prudentia, fides, humanitas.

Complexio. Ergo est summus imperator.

Propositionem simpliciter tractat; Assumptionis singulas partes suo ordine probat.

Postea conclusionem ponit, Et est hæc diuina, *transitione vtitur per partitionem*, non enim solū, *propositio syllogismi*, Ac primum quanta, *Assumptio per enumerationem virtutum.*

In Pom-

In Pompeio reperitur innocentia.

Quem enim possumus, *hoc probat quinque partito argumento per comparationem.*

Dispositio argumenti.

Propositio, Qui sunt auari, non sunt innocentes.

Assumptio, Sed alij erant auari, & non continentes: Pompeius autem continentissimus.

Ratio, Quia multas vrbes deprædati sunt. Pompeius autem innocentèr sese gessit.

Complexio, Ergo est innocens, vestra admurmuratio, *Assumptio*, Itaque propter, *assumptionis primam partem probat, per conglobationem calamitatum, quas multæ prouinciæ acceperunt. Estq; pathetica oratio.* Hic miramur, *Secunda pars assumptionis Pompeium innocentem fuisse,* cuius legiones, *Ratio assumptionis per enumerationem superiori oppositam,* Iam vero, *Alias enumerat commoditates*, Hyemis enim, *Conclusio de innocentia per locum communem.*

Temperantia Pompeio inest.

Age verò cæteris in rebus, *quod trium partium argumento probat.*

Assumptio, Pompeius est temperans.

Ratio assumptionis per partitionem. Quia bellum piraticum celeritèr quod signum est temperantiæ confecit.

Quia non auaritia , non libido, non signa eum in bello retardare potuerunt.

Complexio omnium sententia temperans est habitus.

AGe verò, *Assumptio*, vnde illam tantam, *Ratio assumptionis*, Non enim illum, *obserua hic dilatandi rationem per negatiuam interpositionem*, Itaque omnes, *Complexio à communi omniũ sententia. Ergo est temperantissimus, eaq; virtute nomen pop. Rom. illustrauit.*

Facilitas, prudentia, fides, humanitas Pompeio insunt, iam verò ita faciles, *hoc probat per tractationem enthimematis, ac primum illi inesse facilitatem ostendit, per facilitatis definitionem cùm dicit*, Iam verò ita faciles: *prudentiam cùm dicit*, iam quantum: *fidem probat inesse cùm dicit*, fidem verò: *Humanitatem cùm dicit*, humanitate iam. *His omnibus absolutis sequitur conclusio, quæ suadet Pompeium præficiendum esse tanto bello cùm dicit*, & quisquam.

Figuræ.

IAm verò, *interrogatio*, labor, *partitio*, tanta quanta, *redditio*, testis est Italia, *partitio, amplificatio, anaphora*, cinctã periculis, *metaphora*, quod bellum, *adiunctio*, Imminutum, *sublatum, synonimia*, Quis vnquam, *commutatio: nam hic sententiæ ex transitione efferuntur, vt à priori, posterior contraria priori*

ria priori proficiscatur, & conuenit cum tropo qui antimetabole nominatur. Sed quid, *præcisio*, fuit quōdam fuit, *conduplicatio ratione amplificationis est, & epiphonema*, Quid ad nos, *subiectio vsq; ad eum locum*. Atq; hęc qua celeritate, *quærit enim quid dici poßit, deinde subijcit, quod sibi adiumento futurum sit*, Quid aut Colophonē, *partitio*, portus portus, *geminatio*, pro Dij immortales, *exclamatio*, vt vos, *comparatio*, Siciliam adijt, *breuitas*, *& similiter cadens, dissolutum*, Ita tantum, *Epiphonema*, extrema hyeme, *similiter desinens, & dissolutum*, est hæc diuina, *transitio*, Ac primum, *partitio*, *Admurmuratio* præmunitio, remouendæ calumniādi, *suspicionis gratia*, Quare, *Aethiologia*, Recordamini, *patopæia: mouet enim commiserationem ab afflicta pop. Roman. sóciorumq; fortuna*, neque enim, *sententia*, Iam verò, *transitio*, non auaritia, *articulus & similiter cadens*, nunc denique, *repetitio aduerbij nunc*.

Authoritas ineſt Pompeio.

Grammatica Expositio.

ET quoniam authoritas, *Authoritas est pondus & eminentia quædam, vitæ probitate, scientia, ætate, meritis, potentia, vel honoribus parta, cuius gratia, dictis, factisq; cuiuspiam plurimum deferimus*, Quod igitur nomen. *Gn. Pompeius magnam nominis gloriam, admirationemq; sibi, apud cunctas gentes ex rerum præclarè gestarum magnitudine conciliauit*.

Nam in Sicilia recuperanda, egregiam operam adolescens nauasse dicitur: & Syllæ partes secutus Domitio ingenti clade expugnato, ac Iarba rege capto, totam subegit Africam. Et quoniam de ea adolescens pubertatis annos, neq; dum egressus, id quod ante nemo, triumphaßet, lætis omnium acclamationibus, ab vniuerso Syllæ exercitu magnus est salutatus. Inde maiore animo, in Hispaniam profectus, communi Metelli consilio auxilioq; Sertorium cum vniuersa factione sustulit. Post lege Gabinia imperator creatus, ac bello præfectus piratico, furiosos prædones, ac animalium in morem graßantes, toto mari intra quadragesimum subegit diem. Reuocato deinde L. Lucullo succeßit, atq; de Mithridate triumphauit. Tigranem regem deuictum, & inter miserandas lachrimas ad genua procumbentem, in regnum misit, ita vnus homo insignis fama, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Siria, Scythis, Iudæis, capto eorum rege Aristobulo, Albanis, Iberia, Creta, Basternis triumphauit, indignus qui post cladem Pharsalicam tam fœdè interimeretur, Illius diei, *quo prolata lex Gabinia est,* Referto foro, *Comitium foro ita propinquum erat, vt pro eo forū sæpe dicatur. Circum forum multa templa fuiße Asconius significat, quum pro templis omnibus circum forū præsidia in causa Milonis, à Pompeio disposita scribit,* omnium gentium, *bellum piraticum,* vilitas annonæ, *id diuino numine comprobatum significat, vt de suo reditu dicit in oratione pro domo sua. Quum de mea, inquit, dignitate in templo Iouis Maximi, Senatus frequentißimus vno isto dißentiente decreuißet, subito illo*

eo illo ipso die carissimam annonam, nec opinata vilitas consecuta est. Erant, qui Deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse, Rei frumenti, frumenti, accepta calamitate, quum à Mithridate Gaius Triarius deuictus est, inuitus admonui, Quũ dixit finite hoc loco Quirites sicut poëtæ solent, qui res Romanas scribunt, Eas regiones, in Asiam minorem ad bellum piraticum. Insolita, magna aut non solita, sæpissime enim Mithridates victus, fuerat, rarissime victor. Inflammatum victoria, est enim victoria insolens natura, & superba, vt pro Marco Marcello Cic. dicit, Magnis, Copiis Tigranes enim magnis copiis Mithridatem ex Armenia in pontum redeuntem secutus est, aduersus quem, quum duceret exercitum Lucullus, ne se cum Mithridate coniungeret, ab Senatu, vt Plutarchus ait, reuocatus est, Quid virtute, Nam si absens Pompeius authoritate tantum proficit, proficiet faciliùs præsens virtute, Ex locis tam longinquis, de piratis intelligit, noster imperator, Quintus Metellus cui proconsuli bellum aduersus Cretenses mandatũ erat. Vltimas terras in Pamphiliam, omnes ciuitates, non solum piratas, qui ab Metello obsidebantur, sed reliquos quoque Cretenses optaße venire in deditionem Pompeij dicit, Erat molestum, Ex inuidia quod ad se quoque misßus non fuisset. Metellum autem & Perpennam significare videtur, quibus exercitus quoque in Hispania cõmißi erant, contra Sertorium, quo tempore Gn. Pompeius quæstor adhuc cum imperio consulari aduersus Sertorium missus est, Speculatorem,

exploratorem vero autem simile magis est eũ speculatorẽ quã legatum fuisse, Magnis vestris iudiciis,*quæ de Pompeio fecistis, quũ ei Sertorianũ bellũ, itemq́; maritimũ contra piratas cũ imperio consulari mandauistis.*

Rhetorica explicatio inuentio & dispositio.

T*Ransit orator à cæteris animi virtutibus ad Pompeij authoritatem, cuius vim in bellis administrandis plurimum valere hac ratiocinatione rhetorica ex quinq; partibus constituta probat.*

Propositio, Qui in bellicis rebus authoritate valet, illi bellum est committendum.

Ratio propositionis: Quia multum interest quid hostis de imperatore sentiat.

Assumptio.

Sed Pompeius authoritate valet.

Ratio duplex.

1. *Quia vniuersus pop: Rom. ita de Pompeio sentit.*
2. *Quia in bello Piratico & Mithridatico plurimum illius valuit authoritas.*

Complexio.

Ergo bellum Pompeio est commitendum, Et quoniam, *Propositio assumptionis,* vehementer autem *ratio propositionis partitione dilatata,* An verò vllam, *ratio assumptionis,* itaq; vt, *secunda ratio per exemplum sensus est. Quia Pompeij nomen in suscepto bello Piratico summam copiam annonæ effecit. Quod exemplum tractat duabus partibus propositione & expositione,* Itaq;, *propositio exempli.* Qui quo die,

expositio

expositio exempli, iam verò accepta. *Secundo exemplo assumptionem amplificat sensus est. Bellum Mithridaticum authoritate Pompeius compreßit. Ergo in eo summa est authoritas, quod exemplum tractat expositione, comparatione, perfectione, & enthimemate*, iam verò, *expositio*, amisissetis Asiam, *comparatio*, Et quisquam, *Enthimema. Tertium exemplum*, age verò illa, *Ad Pompeium vniuersus propè orbis legatos misit. Ergo Pompeius authoritate valet. Antecedens conglobatione argumentorum dilatat.*

Potestis igitur iam, *Complexio argumentationis de authoritate.*

Elocutio.

ET quoniam, *transitio*, ille idem *periphrasis* cùm sciamus, *ratio*, aut contemnant, *partitio Synonimia, interrogatio*, tanta, *deffinitio authoritatis*, An verò, *approbatio*, cùm vniuersus, *subiectio*, itaq; *transitio.* Quantam vix, *comparatio*, &, *& diuisio*: Quod ex locis, *conglobatio*, *partitio*, *anaphora*, speculatorem quam legatum, *antiphrasis*, potestis igitur, *Erotesis seu interrogatio per apostrophen.*

Fælicitas inest Pompeio.

REliquum est, vt de fælicitate, *istius modi fælicitas perpetua non est, eam enim qui nacti sunt, ad extremum misere, aut victi, aut mortui sunt. Alexander magnus, vêneno necatus, & Scipio Africanus maior*

nus maior, à suis eiectus in exilio periit. Profugus Annibal veneno sibi mortem consciuit. Scipioni Africano minori in ædibus quiescenti vis allata est. Quis autem ex Romanis victoriarum atq; triumphorum gloria G. Pompeio clarior atq; felicior? is miserè victus à Cæsare, miserius obtruncatus est: Iam Cæsarem victorem in capitolio necatum nemo nescit. Adde etiam si lubet vrbis Romæ fælicitatē, cuius tantū fuit imperiū, quantū nullius ciuitatis, quæ miserè amisso imperio sæpè capta est, illud verū est quod in Agamemnone Seneca scribit: Nulla longi temporis fælicitas, præstare, prædicare Cic: 1. de Officijs: Deforme est de seipso falsa præsertim prædicare, maximo, Fabio qui cunctando Annibalem superauit, Marcello, qui Siciliam recuperauit, Florus de eo lib. 2. Scipioni, Africano qui Africam vicit, Flor: lib: 2. cap. 15. Mario, à quo Cymbricùm bellum confectum est, Flor: lib: 3. præterita meminisse, more dicendi Græcorum. Sic vsum Ciceronem arbitror, ij enim pro gerundijs quibus carent vtuntur infinitiuo, memini autem nullum habet gerundium. Hæc igitur sententia est, vt præterita recordando; reliqua sperare videamur, nam futurorum spes ex præteritorum memoria persæpe nascitur, inuisa, si dicerem fortunam esse in potestate Pompeij, aut ingrata, Acceptorum enim beneficiorum commemoratio, animi gratitudinem ostendit, assenserint, assentior fere omnes dicunt: Sisenna vnus assentio in Senatu dicebat, & eum postea multi secuti, neq; tamen vincere consuetudinem potuerunt, author est Marcus Varro, vt ait Aulus Gellius lib: 2. vt autem impertio & impertior

impertior, reuerto & reuertor, munero & muneror, aliaq; eiusdem generis per multa, ita assentio, & assentior authores grauissimi dixerunt, venti tempestatis que, *quum Piratas Pompeius persequeretur, eos tam breui tempore è mari non eiecisset, nisi ventos secundos, & serenitatē habuisset.* Tempestatesq;: *Tempestatem medium esse vocabulum Seruius dicit, in vtramq; enim partem accipitur,* obsecundarent, *Secundæ & prosperæ fuerint,* propriũ, *pro perpetuo dici Nonius Marcellus testis est,* cum communis salutis, *Hic attendas particulam, cùm adiungi cum dictione maioris momenti: & tam minoris, quod est contra grammaticorum præcepta,* Tantum boni, *Pompeium imperatorem diuinum,* In his locis, *vbi bellum cum Mithridate gerendum sit.* Ab ijs qui habent, *ab ijs Romanis qui in prouincijs propinquis cum imperio sunt.* Ab ijs, *à Glabrione cui Lucullus partem militum tradiderat,* Regium, *Mithridatis & Tygranis regum.*

Rhetorica explicatio.

P*Rrobaturus in Pompeio fælicitatem, vtitur quadam præmunitione, ne interrupta accessio videatur. Sic igitur constituit argumentationem quinq; partitam.*

Propositio, Omnibus ferè imperatoribus ob fælicitatem bella committebantur.

Ratio: Quia fælicitas in summis imperatoribus requiritur.

Assumptio: Sed Pompeius est fælicissimus.

Ratio: Quia & domi & militiæ omnia fæliciter gessit.

Complexio: Ergo illi bellum est transmittendum.

Ego enim sic, *propositio Syllogismi*, fuit enim profecto, *Ratio propositionis*. De suis autem, *Assumptio per occupationem*, Itaq; non sum, *Ratio assumptionis*. Quare cum, *conclusio totius argumentationis per repetitionem*.

Quod si Romæ, *superiori argumentationi adiunxit expollitionem velut ex abundanti fiducia causa vt ab ipsa loci exercitusq; opportunitate ostendat nemini rectius, præterq; vni Pompeio Asiaticum bellum mandari posse. Cuius est sensus.*

Propositio.

Si domi ac priuatus viueret Pompeius, vtiq; illi bellum esset committendum.

Assumptio.

Sed cùm in loco opportuno sit.

Complexio.

Ergo illi bellum est committendum

Elocutio.

RELiquum, *transitio*, de potestate Deorum, *Gnomi seu sententia*, Ego enim sic existimo, *partitio & epitasis*, non solum, *Complexio negans*. De huius autem hominis, *occupatio ad deuitandam hominis insolentiam*, Quantas, *anaphora partitio*, ciues, *Comparatio, & adiunctio, socolon, dissolutum seu assindeton*, Quare cum, *frequentatiores, enim dispersæ superius, breuiter hic coguntur*. Quod si, *Comparatio per fictionem*, Quid expectamus, *Epilogus, erotisis*.

Quinta

Quinta pars orationis Refutatio.

IN *qua Hortensii & catuli sententias confutando, suam corroborat: & enim qui aliena euertit, sua valdè confirmat, vnde fit, vt sæpè confirmemus & confutemus simul.*

Grammatica expositio.

AT enim vir clarissimus, *hic in foro Romano causarum rex ob eloquentiam dictus est, licet eius scripta infra famam fuerint. De quo Cic: in Bruto sic refert. Primum memoria tanta quantam in viro cognouisse me arbitror, vt quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis eisdē reddiderit quibus cogitasset. De quo etiam fertur, quod sedens olim totum diem in auctione, omnes res venales, & precia, & emptores, ordine suo recensuit, argentariis recognoscentibus, ita vt in nullo falleretur.* Beneficijs affectus, *id est suffragiis vestris factus consul. Quintus enim catulus cùm M. Lepido fuit consul: vt enim consulatus magistratus est amplißimus, ita suffragia pro consulatu, beneficia sunt amplißima.* Summis ornamentis honori, *consulari dignitate. Hortensius enim consul designatus erat, quum Verris causa agebatur.* Ingenij, *Nam eloquentißimus erat Hortensius, in oratione iudiciali fit, vt contra aduersarium dicatur. Quãuis id Quintilianus lib.4. vetet. In deliberatiua autem, si qua sunt authoritate, qui contra sentiunt, hi vituperandi non sunt, vt hoc loco Cic: omnia alia, quæ vel*

ad nominis

ad nominis existimationem, vel eloquentiæ laudem, vel authoritatis pertinent amplitudinem illis concedit, in hoc solum, non sine animi moderatione, & molli velut articulo summos alioqui viros taxat, quod priuatis sententijs publicam postponant vtilitatem, quod in Pompeio quicquam noui fieri prohibeant, in quo tam multa sint, publico omnium bono, præter exempla facta, obsoleuit. Destruit inprimis Hortensii sententiam, & ab exemplo docet, priuatam sententiam, populi vel voluntati, vel saluti condonandam, esse. Estq́; hic locus vehemens, vel ad suadendum, vel ad dissuadendum quod volumus: quod exempla sunt, quasi quædam experimenta, & certa humanæ rationis documenta, & ita quisq; ad consentiendum permouetur, vt ipso rerum vsu atq; euentu, qui sæpè plus quam consilium in rebus gerendis valet, est ante exercitus atq; instructus, singulari facultate, Cic: in Bruto scribit, Hortensium magnæ eloquentiæ laude effloruisse, atq; Asiaticæ dictionis studio inprimis fuisse delectatum. eoq; factum vt adolescens in causis agendis, magis quàm senior floruerit, Refutata. Refutare potius à Cic. & Quintiliano, quam confutare dicitur, A. Gabinium, lege Gabinia, quod Gn. Pompeio concessum sit, est apud Plutarchum in vita Pompeij. De hac lege in Senatu actum est. Senatus promisit moriturum se potius, quam lex illa referatur. Ei legi Lucius Trebellius A. Gabinij Trib. Pleb. Collega intercesßit. Eo perseuerante Gabinius tribus introuocare cœpit, vt Trebellio magistratum abrogarent, sicut quondam Gn. Grachus Tribunus M. Octauio Collega suo Magistra-

Magistratum abrogauit. Aliquandiu Trebellius, ea re perterritus non aderat, persistebatq́ in intercessione, quòd damnari magis, quàm perseueraturū iste Gabinium arbitrabatur. Sed postea quàm septem & decē tribus legem acceperunt, & vna mens esset, vt populi iussum conficeret, remisit intercessionem Trebellius, atq́ item legem Gabinius de Pyratis persequendis pertulit, Author est Asconius in commentariis in orationem Cic: pro Cornelio de maiestate. In qua oratione A. Gabinium virum fortē appellat, quem cùm salute pop: Rom: atq omnibus gentibus, finem diuturnæ timiditatis, turpitudinis, & seruitutis afferet, passum esse negat, plus vnius Collegæ sui, quam vniuersæ ciuitatis vocem valere, & voluntatē, fortem igitur appellat, quia contra Senatus voluntatem & collegæ intercessionem, hanc legem ferre perseuerauerit. Aulus Gabinius is est vt arbitror, qui cùm L. Pisone consul fuit eo anno quo Cic: in exilium abijt. Ex hoc ipso loco, *dicit Hortensium habuisse duas orationes, quibus Gabiniam legem dissuaderet: vnam in Senatu, alteram in foro.* Quid tum per Deos immortales, *Per locum cōmiserationis ostendit, quantum detrimenti Respub: acceptura fuerat, si Hortensii authoritas contra legem Gabiniam valuisset, quantum item salutis communi patriæ, Pompeii prouidentia sit partum,* vera causa; *bona, vt lib: de officiis 3. Tantum dabit amicitiæ, vt veram amici causam esse malit: populi causam ideo veram esse docet, quod Pompeius iudicio populi aduersus Piratas, dux factus, victoria potitus est,* Legati; *Legatos populi Rom. & duos prætores cum lictoribus à prædonibus captos fuisse antea dixit. Quod*

autem hîc adiungat quæstores, intelligi fortaſſe liceat. Quæstores qui cùm illis prætoribus in prouinciam proficiſcebantur. commeatu, *comeatus nomine hic intelliguntùr cibaria ad alimoniam exercitus ciuitatis, multitudinis alicuius. Etiam priuatum commeatum dici hic locus documento eſt,* clauſa maria, *clauſum cuiquam mare eſt, quum aut propter ſæuientem tempeſtatem, aut prædonum pericula, nauigare non audet.* Aliquot annos, *aliquot enim annos prædones mari incubuerunt.* Antiochum regem, *Antiochi reges præfectos nauali certamine à Romanis victos eſſe poſtquam Antiochus ad Termopylas victus, ex Græcia expulſus eſt, Tit. Liu. lib. 36. ſcribit:* Perſemque, *Hunc Plutarchus & Suetonius ferunt fuiſſe Philippi filium regem Macedonum, hunc Paulus Aemilius apud Samotracas cæpit, quem victum fleuit, aſsidere, ſibi iuſsit: tamen in triumphum duxit,* ij nullo in loco, *Pronomen is, ea, id, primam referri perſonam hic attende, vt paulo poſt, ijdem id aliquando T. Liuius imitatus eſt, vt lib: 6. Vidiſtis in vincula duci vniuerſi eum, qui à ſingulis vobis pericula depuleram, vt lib. 30. De pace agitur, agimusq́; ij, quorum & maximè intereſt pacem eſſe, & qui quodcunq; egerimus, ratum ciuitates noſtræ, habituræ ſint,* Delos tam procul, *Cyclades Aegæo Creticoq; mari adiacent: quarum prima & omnium clariſsima, mercibus item refertiſſima eſt Delos, ob phæbi numen, cum cæteræ mouerentur, ſola ſtabilitate donata, vt ſcribit Pindarus Poëta. Eſt autem Delos apepllata, à manifeſtatione ſua, quod ſubmerſa in*

maris

mari, statim apparuerit. Plinius Orthigiam dicit, à Latonæ sorore, & Asteriam, ab astri similitudine Delum appellatam, posita, *collocata, vt cum vulgo dicam situata. Nam ad fabulam alludere videtur. Quum Teriam iureiurando Iuno astrinxisset, ne parientem Latonam susciperet, Latona parturiente Iupiter irim ad Neptunum misit, vt insulam ab Sicilia auulsam in mari natantem apparere faceret, eamque firmam in Aegeo mari sisteret, vt Latonam exciperet. Lucianus author est, inde appellata est. Nam Delos manifestus dicitur*, oris Italiæ maritimis &c. *vt Caieta, Misseno, & Hostia*, Appia via, *Appia via à porta Capena vsque ad vrbem Capuam est.* His temporibus, *ante legem Gabiniam tempora inre mala dicit*, in hunc locum, *in forum; in foro enim contiones ad populum haberi solebant. forum Romanum situm erat inter Capitolium & Palatium, vbi Rostra ædes Saturni, Castoris, & Pollucis, delubra fuère, ad illud frequens populus de Reipub: negotiis consulturus veniebat, quemadmodum Senatores ad comitium. Eundem in locum Romani Magistratus finito honoris tempore imperii insignia deponebant: spolia item ac trophæa, fractarum nauiũ rostra & illiusmodi, alia affigebantur. Erat præterea forum olitorium, pistorum, piscarium, cupedinis, Augusti cæsaris.* Exuuijs nauticis *Antiatibus deuictis, eorum naues, partim in naualia Romam subductæ, partim incensæ, rostrisq; earũ suggestum in foro extructum adornari placuit, Rostraq; id templum appellatum, author est Liui. lib.* 8. Cæteros, *vt Catulum aliosq; senatores*, Dolori suo, *dolebat pop.*

Rom. mare, oras[q]; maritimas à prædonibus occupatas esse, cum alijs multis nominibus, tum maximè, quod interclusi commeatus essent, vnde maxima annonæ caritas Romæ esset. Turpitudine, *nam turpe erat pop. Rom. etiam portus pop. Rom. qui sunt in Italia, à piratis occupatos esse,* Quo mihi indignius, *Aulum Gabinium postquam abesset tribunatu, legatum sibi Pompeius postulauit: id impetrare non potuit. Est autem legatus is quem imperatoris vicarium & loco tenentem vulgo dicunt.* Ad expilandos, *tales sunt qui pecuniam magistratui diuidunt, aut pecuniam Romæ in quæstu relinquunt,* Quos volueruut, *eos enim à senatu impetrauerunt: nisi fortasse intelligat eos, qui contra senatus voluntatem legati sint, qualem vatinium dicit fuisse Cic.* Honoris causa nomino, *id persæpè dicit Cic. quum virum aliquem nominat, in quo aliqua suspicio contumeliæ latere posit vt actione in Verr. 2.* Cum Trib. pleb. *Significare videtur hos Trib. pleb. leges tulisse de mittendis imperatoribus, eosdem postquam tribunatu abiuerunt legatos fuisse,* tam diligentes, *vt eum ab vrbe nolint amittere,* hoc bello, *maritimo scilicet,* consules ad senatum, *Sylla: rerum potitus trecentos legis senatores qui de creandis magistratibus, prouinciis administrandis, de bellis, triumphis, prouinciarum præsidibus decernendis, exercitu scribendo, submittendisq[ue] auxiliis & totius deniq[ue] reipub. negotiis liberam sententiam dicerent, sanxitq[ue] lege, ne quicquam nisi ex senatusconsulto ad populum ferretur. Sed senatus consultumq[ue] faciendi ius atq[ue] potestas his solum dabatur, qui vo-*

qui vocationem prehensionemq; habebant, vt dictatori, consuli, prætori, Tribuno plebis, vel etiam vrbis præfecto aut interregi. In quo & illud obseruabatur vt habendi senatus potestas ad illum primum deferetur, qui dignitate cæteris antecelleret: neq; enim digniores præstantioresq; quorum maior erat autoritas præterire licebat, nec senatum nisi aliquo augusto & sacro in loco ac Deorum religione celebri conuocare fas erat, dubitabunt, *non audebunt*, grauabuntur, *non libenter sed molestè facient*, inimicum edictum, *Hic coniectare licet, edicto cautum fuisse, ne quis prætor senatum haberet, quo tempore consules, eorumue alter Romæ esset, vti ne quis tribunus plebis quum prætores adessent.* Vestrum ius beneficiumque, *Quia tribuni plebis, qui de imperio alicui committendo legem suffragio vestro tulerunt, postquam abiuerunt magistratu, solent decerni legati ei, qui vestro beneficio imperator constitutus est: contra quod edictũ, qui fecisset, is sibi inimicos pararet, ideoq; inimicum edictum appellari*, qui id liceat, *vt referam ad senatum, si consules referre, aut dubitabunt, aut grauabuntur,* Gn. Pompeio, *legendum est.* *Rerumq; gestarum gloria G. Pompeio adscribitur.*

Rhetorica explicatio.

H*Ortensii inprimis postea Catulli sententias expugnat, qui vni Pompeio bellum Mithridaticum non esse transmittendum suadebant. Duo autem Hortensii refutat argumenta, alterum de Pompeio, alterum de Gabinio Pompeij legato. Tractatur autem hæc refutatio parti-*

tio partibus quatuor, primo Protasi cum dicit. At enim vir, *Secundo Antiprotasi cum dicit,* Quorum ego, *Tertio Hypophora cum dicit,* quorum ego, *Quarto Antiprotasi, cum dicit,* obsoleuit iam.

Obiectio prima Hortensii, Quid igitur, *vni omnia tribuenda non sunt.*

Ergo hoc bellum Pompeio committendū non est.

Refutatio obiectionis.

S*Ententiam Hortensii vno refutat argumento, ducto ex antecedentibus per enthimema: estq; eiusmodi.*

Tua Hortensi oratio nihil valuit, contra legem Gabiniam factam.

Ergo & nunc nihil valitura. Antecedens probat tali syllogismo, nam tu, *propositio. Si tuæ voluntati obtemperaßet senatus, multis malis affecißet Rempub. quam probat dilatatque enumeratione consequentium & comparatione cum dicit,* Quid tum per Deos, *vbi primum incommodum recenset, Estque oratio acris: Aliud incommodum recenset per comparationem cum dicit,* Quæ ciuitas antea, *Omnes ciuitates tenues etiam antea seipsas tuebantur, ante bellum piraticum, nos eas deffendere non potuimus. Est hic prima pars comparationis. Altera pars comparationis dum dicit,* At herclè aliquot, *in qua calamitates acceptas ante bellum piraticum recenset, quas non nisi vnus Pompeius sustulit,* Nos, *cōparatio altera,* omnibus naualibus pugnis, *tertia comparatio à maiore ad minus,* nos quoque qui, *Quarta comparatio,* ijdem non modo, *Altera pars comparationis.*

Assumptio.

Assumptio.

Sed non obtemperauit. Quam apostrophi mitigat.

Conclusio primæ obiectionis. *Ergo consulto senatus Pompeio bellum Mithridaticum commisit.*

Secunda Hortensij obiectio.
Quo mihi etiam.

Non licet dare Gabinium Pompeio legatum.

Refutatio secundæ obiectionis. Cicero hanc obiectionem duplici argumento refutat. Primum argumentũ à persona Pompeij. Si alijs imperatoribus concedebantur legati. Ergo & Pompeio concedi debent. Primo conclusionem, postea antecedens ponit.

Secundum argumentum duxit à persona Gabinij. Primo Consilio Gabinij bellum piraticum Pompeius confecit:

Ergo eundem legatum habere debet.

Secundo alij Tribuni plebis, deposito tribunatu legari potuerunt.

Ergo & Gabinius esse potest legatus.

An ipse cuius, *primi argumenti antecedens*, Qui in hoc bello, *Conclusio*, De quo legando, *ad stabiliendam suam refutationem pollicetur se relaturum ad senatum, vt Gabinius fieri poßit Pompeij legatus: cum enim nemini licebat præsentibus consulibus, nisi consuli senatum conuocare, in absentia autem consulum prætoribus ea facultas erat concessa. Volebant itaq; aduersarij conuocationem senatus impedire, ideo Cic. duas oc-*

as occupationes soluit prima est cum dicit, neque me impediet, *Secunda est cum dicit*, neque præter, *Conclusio post hac sequitur vbi concludit Cic.refutationem sententiæ Hortensii per repetitionem cum dicit*, Mea quidem sententia.

Refutatio Catuli sententiæ.

RElicuum est, *Tres aduersas sententias refutat, quibus Catulus vni Pompeio bellum Mithridaticum non esse transmittendum persuadere nitebatur*. De eo factum esset, *si contingeret eum mori*, dixistis, *roganti Catulo respondistis*, in hoc ipso, *quod dicat Pompeio parcendum*, minus diuturna, *nam breue & irreparabile tempus*, frui hominis vita, *id est fructum & commoditatem ex hominis vita capere: frui enim pro eo quod est fructum capere sæpè dicitur vt frui vectigalibus, fundis, agris &c*. At enim nihil noui fiat, *quod Catulus in legis dissuasione dixit, id Cicero repetit vt refutet*, consuetudini paruisse, *nihil noui fecisse*, cum Iugurta, *quem postea victum in triumpho ante currum suum duxit, posthac Marius triumphali veste in senatum venit, quod nemo ante fecerat, vt scribit Tit. Liui. lib. 67*. Idem cum cimbris *à quibus Romani exercitus sæpe victi fuerant. Nam Papirius Carbo consul, cum exercitu fusus est M. Iunius Syllanus cum his pugnauit infæliciter, Aurelius Scaurus consulis legatus amisso exercitu captus est G. Manlius & Q. Hemilius Capio proconsules misere victi, binis castris spoliati sunt vt ait, T. Liuius*, cum Theutonis, *quibus Cymbri post tam multas victoriâs se con-*

as se coniunxerunt Teutones & Teutonos dicimus, in ipso G. Pompeio, *quæ in Pompeio noua constituta sint dicit*. Adolescentulum, *natus erat tum Pompeius annos tres & viginti, quum in agro Piceno, tres comparauit legiones, quem Sylla imperatorem appellauit*, Difficili reipub. tempore, *Quo tempore bella erant ciuilia Syllæ cum Carbone*, exercitum confecit, *exercitum conficere est cogere, & colligere, vt conficere pecuniam dicit Cic.* Rem optime, *nam in Sicilia vicit cæpitq; Carbonem*, A senarso gradu, *senatum à senum ætate appellatum esse Cic. in lib. de senect. scribit*, Contra Domitium Hiericam, *natus Pompeius quatuor & viginti annos, adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Aphrica triumphauit*, deportauit, *in Italiam conduxit Deportare exercitũ pro eo quod est classem in patriã reducere. Tit. Liui. sæpè dicit*, Ad bellum maximum, *quod in Hispania cum Q. Sertorio gestum est, cuius in vita Plutarchus scribit, à paruo exercitu eius, magnas pop. Rom. copias, magnosq; duces deuictos, Cottam nauali prælio superatum, Phidiam prætorem profligatum, Domitium proconsulem protritum, Toranium Metelli legatum cum exercitu deletum, ipsum quoque Metellum virum ætatis suæ amplißimum in eam necessitatem adductum, vt L. Lollius ex Narbonensi Gallia ei auxilium ferre coactus sit, & G. Pompeius cum summa festinatione missus sit, vt Sertorio resisteret. Metellum Sertorius, magna celeritate vrgebat, Metellus cunctatione resistebat*, legibus solutus, *vt vulgo dicunt dispensatus*, Quam vllum magistratum,

C.enim Pompeius quũ adhuc quæstor eßet, cũ imperio consulari aduersus Sertorium mißus est, vt dicit T.Liu. lib. 91. iterum triumpharet, *de Sertorio. Prius enim de Domitio & Hierica in Africa victis triumphauit.* Quæ in omnibus hominibus noua, *sententia est quæ in G. Pompeio noua constituta sunt, ea multo sunt plura, quam quæ vnquam in vllo ciue Romano constituta sint,* post hominum memoriam, *ab omni antiquitate,* eiusdem dignitatis, *senatorum aut virorum consularium, amplißimi homines sunt senatores vel consulares,* istis reclamantibus, *inuito senatu prolata lex Gabinia, imperiumq; in prædones Pompeio mandatum,* suis consiliis, *suffragii ius non habebant senatores, sed quum aliqua de re ferendum erat suffragium, vt si de lege ferenda agebatur, licebat senatoribus orationes ad pop. habere, quibus suaderent populo, quod agendum foret. Itaq; populi Rom. studia suis consiliis regebant,* Attulistis, *quum Pompeium prædonum bello prætulistis,* De hoste & laude, *de hoste Vincendo, ac laude ex innocentia, temperantia, continentia, fide, facilitate, alisq; virtutibus mitioribus, apud socios, amicosq; pop. Rom. & apud exteras nationes quæsita,* Hoc anno, *prætores intelligit, qui ad prouincias prætorias mißi sunt, simul consules ad consulares prouincias missos intelligere liceat,* iniurias, *furta & rapinas,* copiosæ locupletes, *copias enim diuitias appellamus,* spem capere, *continere & satiare,* Auro gazaque regia, *Mithridatis & Tigranis pecuniis, quam enim pecuniam hostibus imperatores detraxerant eam in ærarium Romam referendam curabant,*

curabant, ideo cum imperatoribus mittebantur quæstores, ad pecuniariam rem administrandam ac prædam, ac manubias in publicas rationes referendas. Cic. lib. de officiis 2. Pacatam, *quæ bello careret: pacatus homo dicitur qui hostis non est,* requisiuit, *studiosè quæsiuit vt bello piratico præferretur,* animi continentiam, *quia sociorum compilator ac prædator non esset,* pecunia publica, *vectigalibus, quæ ipsi soluerent,* præter paucos, *eos scilicet qui cum imperio in prouincias mittuntur,* classium nomine, *quod classi præfecti sunt,* alienis vitiis, *magna laus Pompeij est, in aliorum imperatorum, tanta auaricia, tanta incontinentia, ipsum esse tam innocentem, tam continentem,* inter annos tot, *à tam multis annis, intra autem potius dicatur, vt intra decem annos, hoc est, antequam decem anni sint, quod decennio quoq; dici posset,* P. Seruilius, *qui ante Pompeium cum piratis victoria non incruenta conflixit,* summis vestris beneficiis, *vir consularis,* amplissimis honoribus, *consulatu,* horum authoritatibus, *per horum authoritates.*

Rhetorica explicatio:

R*Efutando tres aduersas Catuli sententias, vtitur tribus partibus, propositione, cùm dicit:* Reliquum est vt de Q. Catuli, *Obiectione, cùm dicit.* Si in vno G. Pompeio, *& Refutatione cùm dicit,* sed in hoc ipso.

Dispositio Primæ obiectionis.

OMnem spem ponimus in Pompeij virtute. Non igitur mittendus est ad tam periculosum bellum. Ratio consequentiæ si enim interiret: in quo alio spes reponeretur.

Antecedens probat commendando Pompeium iudicio populi Romani dum dicit, cæpit magnum.

SOlutio primæ obiectionis per inuersionem.

SPem omnem habemus in Pompeij virtute. Ergo ad bellum mittendus est. Consequentia valet. Vtendum est enim hominis virtute dum licet. Quod si breuis & incerta est Pompeij vita. Ergo ea fruendum est quo ad licebit.

Dispositio secundæ obiectionis Catuli.

At enim nihil noui.

Propositio: Non decet quidquam fieri contra consuetudinem maiorum.

Assumptio: Si Pompeius bis imperator deligeretur, consuetudo maiorum violaretur, dum moribus antiquis Res Romana stat caditq;.

Complexio: Ergo Pompeius belli Mithridatici imperator esse non potest. Omittit autem Cicero minorem & complexionem tanquam manifestas & solum maiorem propositionem ponit.

Refutatio

Refuratio secudæ obiectionis.

HAnc obiectionem Cic: tripliciter refutat: Primo ab authoritate maiorum, hoc argumento.

Maiores nostri, nouis casibus, noua consilia accommodabant.

Ergo & hoc tempore licet accõmodare: Antecedens probat duobus exemplis per præteritionem, cùm dicit, non dico.

Scipionis cui bellum punicum & Hispaniense demandatum fuit. Deinde Marij qui contra Cymbros erat destinatus dum dicit, non commemorabo.

Secundo hanc obiectionem refutat à persona Catuli: dum dicit, in ipso G. Pompeio.

Ipse Catulus antea Pompeio bellum commiserat.

Ergo & hoc bellum impedire non debet.

Antecedens probat partitione dum dicit: Quid tam nouum.

Tertio, eandem obiectionem refutat à persona Pompeij dum dicit, quid verò tam inauditum, *vbi multa alia noua in Pompeio demonstrat per partitionem.*

Si Pompeius eques triumphauit, & loco consulis in bellum missus fuit, quod certe nouum est.

Ergo & hoc nouum bellum est illi concedendum, dum dicit, Quare ~~videre,~~ *Hanc conclusionem duabus rationibus exaggerat.* videant

Prima ratio: Si semper tantorum hominum de Pompeio facta iudicia comprobastis. Ergo & hoc comprobate

probate imperatoremq; decernite. 2. *ratio, Si male ante consuleretis, cum Pompeium contra prædones miseratis, illorum consilio vobis parendum esset, Sed bene consuluistis: illi autem inique reclamabant; Ergo vestrum sequantur aduersarij sententiam. Obserua quomodo orator Epicrisi orationem extollit, quam sæpius argumentatione perfecta conclusione proponere solet vt hoc loco :* Tanta in eo Reipub;

Dispositio tertiæ Catuli obiectionis, Atq; in hoc bello Asiatico.

Catulus virtuti Pompeij detrahebat dicens: Præter militarem scientiam, requiruntur aliæ etiam in imperatore virtutes, quæ in Pompeio non reperiuntur;

Ergo non est Pompeius perfectus imperator: Et proinde hoc bellum illi commitendum non est.

Refutatio obiectionis tertiæ catuli.

CIcero primo per comparationem aliorum imperatorum, soluit obiectionem catuli, Pompeiumq; esse continentissimum probat.*

Dispositio refutationis.

Propositio : Difficile est in Asia continentem esse:

Ratio ex effectu : Quia multi imperatores incontinentèr in Asia vixerunt.

Approbatio : Quia omnia templa & vrbes in Asia diripuerunt.

Ratio:

Ratio: Quia tu Hortensi & Catule calamitates Asiæ audiuisti.

Assumptio: Pompeius autem fuit continentissimus;

Complexio: Ergo Pompeio in bello Asiatico omnia concedenda.

Secundò ab authoritate clarissimorum virorum, & confirmationem probat, & aduersariorum authoritatem infringit hoc modo.

Seruilius, Curius, Lentullus, Cassius, hoc bellum Pompeio deferunt;

Ergo aduersariorum authoritas nihil valet. Atque in hoc bello *obiectio est*, difficile est in Asia *propositio refutationis*, difficile dictu, *ratio propositionis.* Quod enim fanum, *approbatio*, Libenter hæc coram, *Ratio approbationis ab authoritate aduersariorum*, pro socijs vos, *hic est amplificatio, quâ cupiditatem imperatorum quorundam perstringit. Estq; ex contrarijs*, cuius *est sensus. Pro socijs an contra socios in Asiam mittetis imperatores.* Quæ ciuitas, *commemoratur in eadem exaggeratione; nulla ciuitas nostrorum imperatorum perferre potest rapinas.* Quare etiam, *Hæc est veluti quædam conclusio maioris propositionis; Sensus est: Ergo non tantū fortis sed etiam continentissimus imperator in Asiam mittendus.* Ecquam putatis, *Sensus est*: Nulla ciuitas *à nostris tuta esse potest*, ora maritima: *Hic est assumptio, qua ostendit maritimos ob continentiam Pompeium imperatorem expetiuisse*, videbat enim, *Epitrisi assumptionem probat*, nunc qua cupiditate,

Conclusio

Conclusio tertiæ obiectionis per repetitionem. Quare videte, *conclusio refutationis.*

Elocutio.

ORatio *est concitatior, ad perturbandos affectus audientium apta.*

Figuræ.

QVid igitur ait Hortensius, *Hipophora,* obsoleuit iam, *antipophora,* Quæ ciuitas, *expolitio per contentionem,* Gabinio dicam Pompeio, *dubitatio,* An G. falcidius, *paradigma,* Quos honoris causa *præcastigatio,* Neque me impedit, *prokatalipsis* sed in hoc, *antiprotasis,* Quo minus certa, *lisis,* Et consilio regere, *polysindeton,* regere, tueri, *auxesis in verbis & similiter desinens,* At nihil noui, *ipophora,* Non dico hoc loco, *paralipsis & repetitio in aduerbio non. Est & dissolutum, propter rationes sine coniunctione oblatas.* Idem cum Iugurtha, *repetitio,* singulari innocentia grauitate &c. *articulus & dissolutum,* Quid tam nouum, *subiectio,* Nouum, præter consuetudinem, inauditum, *Synonima.* non modo, sed, *Auxesis,* Mitteretur missus, *traductio,* Hoc si vos temere, *hipotesis,* Atq; in hoc bello, *hipophora,* Difficile est, *antipophora,* pro socijs vos, *Erotema,* Quare si quam, *fictio,* Ecquam putatis, *expolitio,* ora maritima, *metonimia,* videlicet isti, *ironia.*

Sexta

Sexta Pars orationis, Peroratio.

QVæ cùm ita sint. *Hæc peroratio tribus partibus absoluitur, Prima est exhortatio Manilij, cuius legem ac sententiam de G. Pompeio Asiatico bello præficiendo laudat, eumq́, hortatur, in eadem vt maneat sententia: Secunda est pollicitatio sui studij, dum dicitur,* Ego autem. *Tertia est occupatio qua ostendit hæc omnia se nõn in gratiã Pompeij, sed in Rempub: præstitisse dum dicit,* testorq; omnes, *Hic autem nulla est repetitio argumentorum, quia satis perspicuè & in propositione, & in confirmatione illis vsus est orator. Amplificatio est mediocris, præsertim vbi suum studium deffert Manilio, genus quoq; dicendi huius partis est temperatum.*

Huic loco, *Tres Sybillarum statuas iuxta rostra constitutas fuisse Plin: 39. lib. narrat,* Quirites *Romani dicuntur à Quirino, id est, à Romulo primo rege vrbis conditore. Ante etiam Sabini appellabantur.*

PRO

PRO SEXTO ROSCIO AMERINO,

Oratio.

CREDO ego vos iudices mirari, quid sit, quòd, cùm tot summi oratores. hominesq; nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, is, qui neq; ætate, neq; ingenio, neq; auctoritate sim cum his, qui sedeant, comparandus. omnes enim hi, quos videtis adesse in hac caussa, iniuriam nouo scelere conflatam putant oportere defendi, defendere ipsi propter iniquitatem temporum non audent. ita fit, vt adsint, propterea quòd officium sequuntur : taceant autem iccirco, quia periculum metuunt. quid ergo ? audacissimus ego ex omnibus ? minimè. at tanto officiosior, quam cæteri ? ne istius quidem laudis ita sum cupidus, vt alijs eam præreptam velim. quæ me igitur res præter cæteros impulit, vt caussam Sex. Roscij reciperem? quia, si quis istorum dixisset, quos videtis adesse, in quibus summa auctoritas est, atq; amplitudo, si verbum de repub. fecisset, id quod in hac caussa fieri necesse est, multo plura dixisse, quàm dixisset, putaretur : ego etiam si omnia, quæ dicenda sunt, liberè dixero, nequaquam tamen similiter oratio mea exire, atque in vulgus emanare

emanare poterit: deinde, quòd cæterorum neque dictum obscurum potest esse propter nobilitatem, & amplitudinem: neque temerè dicto concedi propter ætatem & prudentiam: ego si quid liberius dixero, vel occultum esse propterea, quòd nondum ad remp. accessi, vel ignosci adolescentiæ meæ poterit tametsi non modò ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo iam de ciuitate sublata est. accedit illa quoque caussa, quòd à cæteris forsitã ita petitum sit, vt dicerent, vt vtrumuis saluo officio se facere posse arbitrarentur: à me autem ij contenderunt, qui apud me & amicitia, & beneficijs & dignitate plurimũ possunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare, nec auctoritatem aspernari, nec voluntatem negligere debeam his de caussis ego huic caussæ patronus exstiti: non electus vnus, qui maximo ingenio, sed relictus ex omnibus, qui minimo periculo possem dicere: neq; vti satis firmo præsidio defensus Sex. Roscius, verum vti ne omnino desertus esset. forsitan quæratis, qui iste terror sit, & quæ tanta formido, quæ tot, ac taleis viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quemadmodum consueuerunt, caussam velint dicere. quod adhuc vos ignorare non mirum est: propterea quòd consulto ab accusatoribus eius rei, quæ conflauit hoc iudicum, mentio facta non est. quæ res ea est? bona patris huiusce Sex. Roscij, quæ

ſunt ſexagies, quæ de viro fortiſsimo, & clariſsimo L. Sylla, quem honoris cauſſa nomino, duobus millibus nummûm ſeſe dicit emiſſe adoleſcens, vel potentiſsimus hoc tempore noſtræ ciuitatis L. Cornelius Chryſogonus is à vobis iud. hoc poſtulat, vt, quoniam in alienam pecuniam tam plenam, atque præclaram, nullo iure inuaſerit: quoniamque ei pecuniæ vita Sex. Roſcij obſtare, atque officere videatur, deleatis ex animo ſuo ſuſpicionem omnem, metumque tollatis ſeſe, hoc incolumi non arbitratur huius innocentis patrimonium tam amplum, & copioſum poſſe obtinere: damnato, & eiecto ſperat ſe poſſe, quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere, atque conſumere. hunc ſibi ex animo ſcrupulum, qui ſe dies noctesque ſtimulat, ac pungit, vt euellatis, poſtulat: & ad hanc ſuam prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. ſi vobis æqua, & honeſta poſtulatio videtur iudices: ego contrà breuem poſtulationem affero, &, quomodo mihi perſuadeo, aliquanto æquiorem. Primùm à Chryſogono peto, vt pecunia, fortuniſque noſtris contentus ſit, ſanguinem & vitam ne petat, deinde à vobis iudices, vt audacium ſceleri reſiſtatis, innocentium calamitatem leuetis, & in cauſſa Sex. Roſcij periculum, quod in omnes intenditur, propulſetis quòd ſi aut cauſſa criminis aut facti ſuſpicio, aut quælibet denique

vel mini-

vel minima res reperietur, quamobrem videantur illi nonnihil tamen in deferendo nomine secuti: postremò si præter eam prædam, quam dixi, quicquam aliud caussæ inueneritis: non recusamus, quin illorum libidini Sex. Roscij vita dedatur. sin aliud, agitur nihil, nisi vt ijs ne quid desit, quibus satis nihil est, si hoc solum hoc tempore pugnatur, vt ad illam opimam præclaramque prædam damnatio Sext. Roscij, velut cumulus accedat. nonné cùm multa indigna, tum vel indignissimum est, vos idoneos habitos, per quorum sententias, iusque iurandum id assequantur, quod antea ipsi scelere, & ferro assequi consuerunt? qui ex ciuitate in senatum propter dignitatem, ex senatu in hoc consilium delecti estis propter seueritatem: ab his hoc postulare homines sicarios, atque gladiatores, non modò vt supplicia vitent, quæ à vobis pro maleficijs suis metuere atque horrere debent, verum etiam vt spolijs Sex. Roscij hoc iudicio ornati auctique discedant? his de rebus tantis, tamque atrocibus neque satis me commodè dicere, neque satis grauiter conqueri, neque satis liberè vociferari posse intelligo: nam commoditati ingenium, grauitati ætas, libertati tempora sunt impedimento: huc accedit summus timor, quem mihi natura pudorque meus attribuit, & vestra dignitas, & vis aduersariorum, & Sex. Roscij pericula. quapropter

vos oro atque obsecro iudices, vt attentè bonaque cum venia verba mea audiatis. fide sapientiaq; vestra fretus, plus oneris sustuli, quàm ferre me posse intelligo. hoc onus si vos aliqua ex parte alleuabitis, feram, vt potero, studio & industria iudices. sin à vobis, id quod non spero, deserar, tamen animo non deficiam, & id, quod suscepi, quoad potero, perferam. quòd si perferre non potero, opprimi me onere officij malo, quam id, quod mihi cum fide semel impositum est, aut propter perfidiam abijcere, aut propter infirmitatem animi deponere. Te quoque magnopere M. Fanni quæso, vt, qualem te iam antea populo R. præbuisti, cum huic eidem quæstioni iudex præesses, talem te & nobis, & P. R. hoc tempore impertias. quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, vides: quæ sit omnium mortalium expectatio, quæ cupiditas, vt acria ac seuera iudicia fiant, intelligis. longo interuallo iudicium inter sicarios hoc primum committitur, cùm interea cædes indignissimæ maximæque factæ sint. omnes hanc quæstionem te prætore de manifestis maleficijs antè admissis, quotidianoque sanguine sperant futuram. qua vociferatione in cæteris iudicijs accusatores vti consueuerunt, ea nos hoc tempore vtimur, qui caussam dicimus: petimus abs te M. Fanni, à vobisq; iud. vt quam acerrimè maleficia vindicetis, vt quàm fortissimè hominibus audacissimis

ſimis reſiſtatis, vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter animus ſit, oſtendetis, eò prorumpere hominum cupiditatem, & ſcelus, & audaciam, vt non modò clàm, verum etiam hic in foro, ante tribunal tuum M. Fanni: ante pedes veſtros, iudices, inter ipſa ſub ſellia cędes futuræ ſint. etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi vt id fieri liceat? accuſant ij, qui in fortunas huius inuaſerunt: cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. accuſant ij, quibus occidi patrem Sex. Roſcij bono fuit: cauſſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verum etiam egeſtatem accuſant ij, qui hunc ipſum iugulare ſumme cupierunt: cauſſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum iudicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. denique. Accuſant ij, quos populus poſcit: cauſſam dicit is, qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. atq; vt facilius intelligere poſsitis iudices, ea quæ facta ſunt, indigniora eſſe, quam hæc ſunt, quæ dicimus: ab initio res quemadmodum geſta ſit, vobis exponemus. quo facilius & huius hominis innocentiſsimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſsitis, & reipublicæ calamitatem. Sex. Roſcius pater huiuſce, municeps Amerinus, fuit cum genere, & nobilitate, & pecunia non modò ſui municipij, verum etiam eius vicinitatis facilè primus, tum gratia atque hoſpitijs florens hominum nobiliſsimorum.

Nam cum Metellis, Seruilijs, Scipionibus erat ei non modò hoſpitium, verum etiam domeſticus vſus, & conſuetudo: quas, vt æquum eſt, familias honeſtatis amplitudiniſque gratia nomino. itaque ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit: nam patrimonium domeſtici prædones vi ereptum poſsident: fama & vita innocentis ab hoſpibus, amiciſque paternis defenditur. hic cùm omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo, cùm omnium nobilium dignitas, & ſalus in diſcrimen veniret, præter cæteros in ea vicinitate eam partem, cauſſamque opera, ſtudio, auctoritate defendit. etenim rectum putabat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſsimus inter ſuos numerabatur. poſteaquam victoria conſtituta eſt, ab armiſque receſsimus: cùm proſcriberentur homines, atque ex omni regione caperentur ij, qui aduerſarij fuiſſe putabantur, erat ille Romæ frequens, atque in foro, & in ore omnium quotidie verſabatur, magis vt exultare victoria nobilitatis videretur, quàm timere, ne quid ex ea calamitatis ſibi accideret. erant ei veteres inimicitiæ cum duobus Roſcijs Amerinis: quorum alterum ſedere in accuſatorum ſubſellijs video, alterum tria huiuſce prædia poſsidere audio. quas inimicitias ſi tam cauere potuiſſet, quàm metuere ſolebat, viueret: neque enim iudices, iniuria metuebat: nam

duo iſti

duo isti sunt Titi Roscij, quorum alteri Capitoni cognomen est: iste, qui adest, Magnus vocatur: homines eiusmodi: alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nuper se ad eum lanistam contulit, qui, cùm ante hanc pugnam tyro esset scientia, facilè ipsum magistrum scelere, audaciáque superauit. nam cùm hic Sex. Roscius esset Ameriæ, T. autem iste Roscius Romæ: cùm hic filius asiduus in prælijs esset, cumque se voluntate patris rei familiari, vitæque rusticæ dedisset, iste autem frequens Romæ esset: occiditur ad balneas Palatinas, rediens à cæna Sex. Roscius. spero ex hoc ipso non esse obscurum, ad quem suspicio maleficij pertineat, verum id, quod adhuc est suspiciosum, nisi perspicuum res ipsa fecerit. hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sex. Roscio primus Ameriam nunciat Manlius Glaucia quidam, homo tenuis, libertinus, cliens, & familiaris istius T. Roscij; & nunciat domum, non filij, Sed T. Capitonis inimici. & cùm post horam primam noctis occisus esset. primo diluculo nuncius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit: non modò vt exoptatum inimico nuncium primus afferret, sed etiam cruorem inimici quàm recentisimum, telumque paulo antè è corpore extractum ostenderet. quatriduo, quo hæc gesta sunt, res ad Chry-

ſogonum in caſtra L. Syllæ Volaterras defertur: magnitudo pecuniæ demonſtratur: bonitas prædiorum, (nam fundos decem & tres reliquit, qui Tyberim ferè omnes tangunt) huius inopia & ſolitudo commemoratur. demonſtrant, cùm pater huiuſce Sex. Roſcius, homo tam ſplendidus & gratioſus, nullo negocio ſit occiſus, perfacile hunc, hominem incautum, & ruſticum, & Romæ ignotum, de medio tolli poſſe. ad eam rem operam ſuam pollicentur. ne diutius vos teneam iudices, ſocietas coitur. cùm iam proſcriptionis mentio nulla fieret: & cùm, etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos ſeſe periculis arbitrarentur: hominis ſtudioſiſſimi nobilitatis manceps fit Chryſogonus: tria prædia vel nobiliſſima Capitoni propria traduntur, quæ hodie poſſidet: in reliquas omnes fortunas iſte T. Roſcius nomine Chryſogoni, quemadmodum ipſe dicit, impetum facit. hæc bona ſexagies H. S. emuntur duobus millibus nummûm. hæc omnia iudices imprudente L. Sylla facta eſſe certò ſcio. neque enim mirum, cùm eodem tempore & ea quæ præterita ſunt, reparet, & ea, quæ videntur inſtare, præparet: cùm & pacis conſtituendæ rationem, & belli gerendi poteſtatem ſolus habeat: cùm omnes in vnum ſpectent, vnus omnia gubernet: cùm tot tantiſq; negocijs diſtétus ſit, vt reſpirare liberè non poſſit: ſi aliquid non animad-

animaduertat, cum præsertim tam multi occupationem eius obseruent, tempusq; aucupentur, vt, simul atq; ille despexerit, aliquid huiuscemodi moliantur. huc accedit, quod quamuis ille felix sit, sicut est, tamen in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia, qui neminem neq; seruum, neq; libertum improbum habeat. interea iste T. Roscius vir optimus, procurator Chrysogoni, Ameriam venit, in prædia huius inuadit, hunc miserum, luctu perditum, qui nondum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudum eijcit domo, atq; focis patrijs dijsq; penatibus præcipitem iudices exturbat: ipse amplissimæ, pecuniæ fit dominus. qui in sua re fuisset egentissimus, erat, vt fit, insolens in aliena: multa palàm domum suam auferebat, plura clam de medio remouebat: non pauca suis adiutoribus large effuseq; donabat, reliqua constituta auctione vendebat. quod Amerinis vsque eò visum est indignum, vt vrbe tota fletus gemitusq; fieret: etenim multa simul ante oculos versabantur, mors hominis florentissimi Sex. Roscii crudelissima, filij autẽ eius egestas indignissima, cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne inter quidem sepulchrum patrium reliquisset, bonorum emptio, flagitiosa possessio, furta, rapinæ, donationes. nemo erat, qui non ardere omnia mallet, quam videre in Sex. Roscij viri optimi, atq; honestissimi bonis iactantem se, ac dominantem T. Roscium. itaq;

decurionum decretum ſtatim ſit, vt Decem pri
mi proficiſcantur ad L. Syllam, doceantq; eum
qui vir Sex Roſcius fuerit, conquerantur de i-
ſtorum ſcelere, & iniurijs, orent, vt & illius
mortui famam, & filij innocentis fortunas con
ſeruatas velit. atq; ipſum decretum quæſo co-
gnoſcite. DECRETVM DECVRIONVM.
Legati in caſtra veniunt: intelligitur iud. id
quod iam ante dixi, imprudente L. Sylla ſcele-
ra hæc & flagitia fieri: nam ſtatim Chryſogonus
& ipſe ad eos accedit, & homines nobiles alle-
gat, ab ijs, qui peterent, ne ad Syllã adirent, &
omnia Chryſogonum, quæ vellent, eſſe factu-
rum pollicerentur. vſq; adeo autem ille perti-
muerat, vt mori mallet, quam de his rebus
Syllam doceri. homines antiqui, qui ex ſua na-
tura cæteros fingerent, cum ille confirmaret ſe-
ſe nomen Sex. Roſcij de tabulis exempturum,
prædia vacua filio traditurum, cumq; id ita fu-
turum T. Roſcius Capito, qui in X. legatis erat,
adpromitteret, crediderunt, Ameriam re igno-
rata reuerterũt. ac primo rem differre quotidie
ac procraſtinare iſti cœperunt, deinde aliquan-
to lentius, nihil agere atq; deludere, poſtre-
mo, id quod facile intellectum eſt, inſi-
dias vitæ huiuſce Sex. Roſcij parare, neq; ſeſe
arbitrari poſſe diutius alienam pecuniam domi
no incolumi obtinere. quod is ſimul atq; ſenſit
de amicorum cognatorumq; ſentẽtia Romam
confugit, & ſeſe ad Cæciliam Nepotis ſororem,
quam

quam honoris causa nomino, contulit, qua pater vsus erat plurimum. in qua muliere iud. etiam nunc, id quod omnes semper existimauerunt, quasi exempli causa vestigia antiqui officij remanent. ea Sex. Roscium inopem, eiectum domo, atq; expulsum ex suis bonis, fugientem latronum tela & minas, recepit domum, hospitiq; oppresso iam, desperatoq; ab omnibus opitulata est eius virtute, fide, diligentia factum est, vt hic potius viuus in reos, quam occisus in proscriptos referretur. nam postquam isti intellexerunt, summa diligentia vitam Sex. Roscij custodiri, neq; sibi vllam cædis faciunde potestatem dari: consilium dederunt plenum sceleris, & audaciæ, vt nomen huius de paricidio deferrent, vt ad eam rem aliquem accusatorem veterem compararent, qui de ea re posset dicere aliquid, in qua re nulla subesset suspicio, deniq;, vt, quoniam crimine non poterant, tempore ipso pugnarent: ita loqui homines, quod iudicia tam diu facta non essent, condemnari eum oportere, qui primus in iudicium adductus esset: huic autem patronos propter Chrysogoni gratiam defuturos: de bonorum venditione, & de ista societate verbum esse facturum neminem: ipso nomine parricidij, & atrocitate criminis, fore, vt hic nullo negotio tolleretur, cum ab nullo defensus esset. hoc consilio atq; adeo hac amantia impulsi, quem ipsi cum cuperent, non potuerunt occidere cum

dere, cum iugulandum vobis tradiderunt. quid primum quarar? aut vnde potissimum exordiar iud: aut quod, aut à quibus auxilium petam? deorum ne immortalium? populi ne Romani? vestram ne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidē implorem? pater occisus nefarie, domus obsessa, ab inimicis bona adempta, possessa, direpta: filij vita infesta, sæpe ferro atq; insidijs appetita, quid ab his tot maleficijs sceleris abesse videtur? tamen hæc alijs nefarijs cumulant, atq; adaugent: crimen incredibile confingunt testes in hunc & accusatores huiusce pecunia comparant: hanc conditionem misero ferunt, vt optet vtrum malit, ceruices Roscio dare, an insutus in culeum supplicium parricidarum, per summum dedecus vitam amittere. patronos huic defuturos putauerunt: desunt qui libere dicat, qui cum fide defendat, id quod in hac causa est satis, quoniam quidem suscepi, non deest profecto iudices. & forsitan in suscipienda causa temere impulsus adolescentia fecerim. quoniam quidem semel suscepi, licet hercules vndiq; omnes terrores, minæ periculaq; impendeant omnia, succuram, atq; subibo. certum est, deliberatumq;, quæ ad causam pertinere arbitror, omnia non modo dicere, verum etiam libenter, audacter, libereq; dicere nulla res tanta existat iudices, vt possit vim mihi maiorem adhibere metus, quam fides: etiam quis tam dissoluto animo est, qui, hæc cum

videat,

videat, tacere, ac negligere possit? patrem meum cum proscriptus non esset, iugulastis: occisum in proscriptorum numerum retulistis: me domo mea per vim expulistis: patrimonium meum possidetis: quid vultis amplius? etiam ne ad subsellia cum ferro atq; telis venistis, vt hic aut iuguletis, aut condemnetis Sex. Roscium? hominem longe audacissimum nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam, &, quod inter omnes constat, nisi inter eos qui ipsi quinq; insaniunt, insanissimum. is cum curasset in funere C. Marci, vt Q. Scæuola vulneraretur, vir sanctissimus atq; ornatissimus nostræ ciuitatis, de cuius laude neq; hic locus est vt multa dicantur, neq; plura tamen dici possunt, quam populus R. memoria retinet: diem Scæuolæ dixit, posteaquam comperit eum posse viuere. cùm ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quisquam satis commode posset: aiunt hominem, vt erat furiosus, respondisse, quod non totum telum corpore recepisset. quo populus R. nihil vidit indignius, nisi eiusdem viri mortem: quæ tantum potuit, vt omnes ciues suos perdiderit, & afflixerit: quos quia seruare per compositionem volebat, ipse ab ijs interemptus est. est ne hoc illi dicto atq; facto Fimbriæ non simillimum? accusatis Sex. Roscium: quid ita? quia de manibus vestris effugit; quia se occidi passus non est. illud, quia in Scæuola

factum

factum est; magis indignum videtur: hoc quia fit à Chrysogono; non est ferendum, nam per deos immortales, quid est in hac causa, quod defensionis indigeat? qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquentiam magnopere desiderat? totam causam iud. explicemus, atq; ante oculos expositam considermus. ita facillime, quæ res totum iudiciũ contineat, & quibus de rebus nos dicere oporteat, & quid vos sequi conueniat, intelligetis. Tres sunt res, quantum ego existimare possum, quæ obstent hoc tempore Sex. Roscio, crimen aduersariorum, & audacia, & potentia. criminis confictionem accusator Erucius suscepit: audaciæ partes Roscij sibi poposcerunt: Chrysogonus autem, is, qui plurimum potest, potentia pugnat. de hisce omnibus rebus me dicere oportere intelligo: quid igitur est? non eodem modo de omnibus; ideo quod prima illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas vobis populus R. imposuit. ego crimen oportet diluam: vos & audaciæ resistere, & hominum eiusmodi perniciosam atq; intolerandam potentiam primo quoq; tempore extinguere, atq; opprimere debetis. occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum dij immortales ac nefarium facinus, atq; eiusmodi, quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. etenim si, id quod præclare à sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas: quod supplicium satis acre

reperietur

reperietur in eum; qui mortem obtulerit parenti? pro quo mori ipsum, si res postularet, iura diuina atq; humana cogebant, in hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro extitit, vt, si quando auditum sit, portenti ac prodigij simile numeretur, quibus tandem te C. Eruci argumentis accusatorem censes vti oportere? non ne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros, immanemq; naturam & vitam vitijs flagitijsq; omnibus deditam, & deniq; omnia ad perniciem profligata atq; perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obijciendi quidem causa, contulisti. patrem occidit Sex. Roscius: qui homo? adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta vetus videlicet sicarius, homo audax & sæpe in cæde versatus? ad hoc ab accusatore ne dici quidem audistis. luxuries igitur hominem nimirum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt. de luxuria purgauit Erucius, cum dixit hunc ne in conuiuio quidem vllo ferè interfuisse. nihil autem vnquam debuit. cupiditates porro quæ possunt esse in eo, qui, vt ipse accusator obiecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disiuncta à cupiditate, & cum officio coniuncta. quæ res igitur tantum istum furorem Sex. Roscio obiecit? patri inquit, non placebat. patri non placebat?

cebat? quam ob causam? necesse est enim eam quoq; iustam, & magnam, & perspicuam fuisse. nam vt illud incredibile est, mortem oblatam esse patria filio sine plurimis & maximis causis: sic hoc verisimile non est, odio fuisse parenti filium sine causis multis, & magnis, & necessarijs. rursus igitur eodem reuertamur, & quæramus, quæ tanta vitia fuerint in vnico filio, quare is patri displiceret. at perspicuum est, nullum fuisse. pater igitur amens, qui odisset eum sine causa, quē procrearat. at is quidem fuit omnium constantissimus. ergo illud iam perspicuum profecto est, si neq; amens pater, neq; perditus filius fuerit neq; odij causam patri, neq; sceleris filio fuisse. nescio, inquit, quæ causa odij fuerit: fuisse odium intelligo, quia antea, cum duos filios haberet, illum alterum, qui mortuus est, secum omni tempore volebat esse, hunc in prędia rustica relegarat: quod Erucio accidebat in mala nugatoriaq; accusatione, idem mihi vsu venit in causa optima. illa, quo modo crimē commentitium confirmaret, non inueniebat: ego, res tam leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire non possum. quid ais Eruci? tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa Sex. Roscius filio suo relegationis ac supplicij gratia colenda ac tuenda tradiderat? quid hoc? patres familias, qui liberos habent, præsertim homines illius ordinis, ex municipijs rusticanis, nonne optatissimum sibi putant esse, filios suos rei familiari

familiari maximè ſeruire, & in prædijs colendis operæ plurimum ſtudijque conſumere? at amandarat hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam, vt commodis omnibus careret; quid, ſi conſtat, hunc non modo colendis prædijs præfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui ſolitum eſſe? tamen ne hæc attenta vita & ruſticana, relegatio atque amandatio appellabitur? vides Eruci, quantum diſtet argumentatio tua ab re ipſa, atque à veritate, quod conſuetudine patres faciunt, id quaſi nouum reprehendis: quod beneuolentia fit, id odio factum criminaris. quod honoris cauſa pater filio ſuo conceſſit, id eum ſupplicij cauſa feciſſe dicis. neque hæc tu non intelligis, ſed vſque eò, quid arguas, non habes, vt non modo tibi contra nos dicendum putes, verum etiam contra rerum naturam, contraque conſuetudinem hominum, contraque opiniones omnium. at enim cum duos filios haberet, alterum à ſe non dimittebat, alterum ruri eſſe patiebatur. quæſo Eruci, vt hoc in bonam partem accipias: non enim exprobrandi cauſa, ſed commouendi gratia dicam. ſi tibi fortuna non dedit, vt patre certo naſcerere, ex quo intelligere poſſes, qui animus patrius in liberos eſſet: at natura certè dedit, vt humanitatis non parum haberes. eò acceſsit ſtudium doctrinæ, vt ne à literis quidem alienus eſſes. ecquid tandem, tibi videtur (vt ad fabulas veniamus)

ſenex ille Cæcilianus minoris facere Eutychũ filium ruſticum, quam illum alterũ Chereſtratum? (nam, vt opinor, hoc nomine eſt) alterum in vrbe ſecum honoris cauſa habere, alterum rus ſupplicij cauſa relegaſſe? quid ad iſtas ineptias abis, inquies? quaſi vero mihi difficile ſit quamuis multos nominatim proferre (ne longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agricolas aſſiduos eſſe cupiunt. verum homines notos ſumere odioſum eſt: cum & illud incertum ſit, velint ne hi ſeſe nominari, & nemo vobis magis notus futurus ſit, quam eſt hic Eutychus, & certè ad rem nihil interſit, vtrum hunc ego comicum adoleſcentem, an aliquẽ ex agro Veiente nominem: etenim hæc conficta arbitror à poëtis eſſe, vt effictos noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamque imaginem noſtram vitæ quotidianæ videremus. age nunc, refer animum, ſis, ad veritatem, & conſidera, non modo in Vmbria atque in ea vicinitate, ſed in his veteribus municipijs quæ ſtudia à patribusfamilias maximè laudentur: iam profecto te intelliges inopia criminũ ſummam laudem Sex. Roſcio vitio & culpæ dediſſe. at non modo hoc patrum voluntate liberi faciunt, ſed permultos & ego noui, &, niſi me fallit animus, vnuſquiſque veſtrũ, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio, quod ad agrum colendum attinet, vitamque hanc ruſticam, quam tu probro & crimini putas eſſe oportere,

portere, & honestissimam & suauissimam esse arbitrantur. quid censes hunc ipsum Sex. Roscium, quo studio, & qua intelligentia esse in rusticis rebus? vt ex his propinquis eius, hominibus honestissimis, audio, non tu in isto artificio accusatorio callidior es, quam hic in suo. verum vt opinor, quoniam ita Chrysogono videtur, qui huic nullum prædium reliquit, & artificiũ obliuiscatur, & studium deponat, licebit. quod tametsi miserum, & indignum est, feret tamen æquo animo iudices, si per vos vitam & sanam potest obtinere. hoc vero est, quod fierri non potest, si & in hanc calamitatem venit propter prędiorum bonitatem & multitudinē, &, quod ea studiosè coluit, id erit ei maximè fraudi: vt parum miseriæ sit, quod alijs coluit, nō sibi, nisi etiam, quod omnino coluit, crimini fuerit. næ tu Eruti accusator esses ridiculus, si illis temporibus natus esses, cum ab Aratro arcessebantur, qui Consules fierent: etenim, qui præesse agro colendo flagitium putes, profectò illum Atilium, quem sua manu spargentē semen, qui missi erant, conuenerunt, hominem turpissimũ, atq; inhonestissimum iudicares. at hercule maiores nostri longe aliter & de illo, & de cæteris talibus viris existimabant: itaq; ex minima tenuissimaque Rep. maximam & florentissimã nobis reliquerunt: suos enim agros studiose colebant, non alienos cupidè appetebant: quibus rebus, & agris, & vrbibus, & nationibus Remp. atque

hoc imperium, & populi R. nomen auxerunt: neq; ego hæc eo profero, quod conferenda sint cum hisce, de quib. nunc quærimus, sed vt illud intelligatur, cum apud maiores nostros summi viri, clarissimiq; homines, qui omni tempore ad gubernacula Reip. sedere debebant, tamen in agris quoq; colendis aliquantũ operæ, temporisq; consumpserint, ignosci oportere ei homini, qui se fateatur esse rusticum, cum ruri assiduus semper vixerit, cũ præsertim nihil esset, quod aut patri gratius, aut sibi iucũdius, aut reuera honestius facere posset. odium igitur acerrimũ patris in filium ex hoc opinor ostenditur Eruci, quod hunc ruri esse patiebatur. nunquid est aliud? immo vero, inquit, est: nam istum exhæredare in animo habebat. audio. nunc dicis aliquid, quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoq; concedis leuia esse atq; inepta. conuiuia cum patre non inibat: quippe qui ne in oppidum quidem nisi perraro veniret. domum suam istum nõ ferè quisquam vocabat: nec mirũ, quem neq; in vrbe videret, neq; ruri vocaturus esset. verũ hæc quoq; tu intelligis esse nugatoria, illud quod cœpimus, videamus, quo certius argumentum odij reperiri nullo modo potest. exhæredare pater filium cogitabat. mitto quærere, qua de causa: quæro, qui scias? tametsi te dicere atq; enumerare causas omnes oportebat: & id erat certi accusatoris officium, qui tanti sceleris argueret, explicare omnia vitia, atque

peccata filij, quibus incensus parens potuerit animum inducere, vt naturam ipsam vinceret, ut amorem illũ penitus insitum eijceret ex animo, vt deniq; patrem sese obliuisceretur: quæ sine magnis huiusce peccatis accidere potuisse non arbitror. verũ concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum taces, nulla esse cõcedis. illum quidem voluisse exhæredare, certe tu planũ facere debes. quid ergo affers, quare id factum putemus? vere nihil potes dicere. finge aliquid saltẽ commodè, vt ne planè videaris id facere, quod aperte facis, huius miseri fortunis, & horum virorum talium dignitati illudere. exhæredare filium voluit: quam ob causam? nescio. exhæredauit ne? non. quis prohibuit? cogitabat, cogitabat? cui dixit? nemini. quid est aliud, iudicio, ac legibus, ac maiestate vestra abuti ad quæstũ, atq; ad libidinem, nisi hoc modo accusare, atq; id obijcere, quod planum facere non modo nõ possis, verum ne coneris quidem? nemo nostrũ est Eruci, quin sciat tibi inimicitias cũ Sex: Roscio nullas esse: vident omnes, qua de causa huic inimicus venias: sciunt huiusce pecunia te adductum esse. quid ergo est? ita tamen quæstus te cupidum esse oportebat, vt horum existimationem, & legem Memmiam putares aliquid valere oportere. accusatores multos esse in ciuitate vtile est, vt metu contineatur audacia. veruntamẽ hoc ita est vtile, vt ne planè illudamur ab accusatoribus, innocens est quispiam:

veruntamen, quanquam abest à culpa, suspicione tamen non caret. tametsi miserum est, tamē ei, qui hunc accuset, possim aliquo modo ignoscere: cum enim aliquid habeat, quod possit criminose ac suspiciose dicere, aperte ludificari, & calumniari sciens non videatur. quare facile omnes patimur esse quamplurimos accusatores, quod innocens, si accusatus sit, absolui potest, nocens, nisi accusatus fuerit, condemnari non potest. vtilius est autem absolui innocentem, quàm nocentem causam non dicere. anseribus cibaria publicè locantur, & canes aluntur in Capitolio, vt significent, si fures venerint. at fures internoscere nō possunt, significant tamen, si qui noctu in Capitolium venerint: & quia id est suspiciosum, tametsi bestiæ sunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ est cautior, quod si luce quoq; canes latrent, cum deos salutatum aliqui venerint: opinor, ijs crura suffringantur, quòd acres sint etiam tum, cum suspicio nulla sit. simillima est accusatorum ratio. alij vestrum anseres sunt, qui tantummodo clamant, nocere non possunt: alij canes, qui & latrare, & mordere possunt. cibaria vobis præberi videmus: vos autem maximè debetis in eos impetum facere, qui merentur. hoc populo grauissimum est. deinde si voletis, etiam tum, cum verisimile erit aliquem commisisse, in suspicione latratote id quoque concedi potest. sin autem sic agetis, ut arguatis aliquem patrem occidisse,

cidisse, neque dicere possitis aut quare, aut quo modo, ac tantummodo sine suspicione latrabitis: crura quidem vobis nemo suffringet, sed, si ego hos bene noui, literam illam, cui vos usque eò inimici estis, ut etiam eos omnes oderitis, ita vehementer ad caput affigent, ut postea neminem alium nisi fortunas vestras accusare possitis, quid mihi ad defendendum dedisti bone accusator? quid hisce autem ad suspicandum? ne exhæredaretur, veritus est. audio: sed qua de causa vereri debuerit, nemo dicit. habebat pater in animo: planum fac. nihil est, non, qui cum deliberarit, quem certiorem fecerit, vnde istud vobis suspicari in mentem venerit. cum hoc modo accusas Eruti, nonne hoc palam dicis? ego, quid acceperim, scio: quid dicam, nescio. unum illud spectaui, quod Chrysogonus aiebat, neminem isti patronum futurum: de bonorum emptione, deque ea societate neminem esse, qui verbum facere hoc tempore auderet. hæc te opinio falsa in istam fraudem impulit. non me hercule verbum fecisses, si tibi quenquam responsurum putasses. operæ pretium erat, si animaduertistis iudices, negligentiam eius in accusando considerare. credo, cum vidisset, qui homines in hisce subsellijs sederent, quæsisse, num ille, aut ille defensurus esset, de me ne suspicatum quidem, quod antea causam publicam nullam dixerim, posteaquam inuenit, neminem eorum, qui

possunt, & solent: ita negligens esse cœpit, vt, cum in mentem veniret ei, resideret, deinde spatiaretur, nonnunquam etiam puerum vocaret, credo cui cœnam imperaret, prorsus vt vestro consessu, & hoc conuentu pro summa solitudine abuteretur. perorauit aliquando, assedit. surrexi ego. respirare visus est, quòd non alius potius diceret. cœpi dicere. usque eò animaduerti iudices eum iocari, atque alias res agere, antequam Chrysogonum nominaui. quem simulatque attigi, statim homo se erexit, mirari visus est. intellexi, quid eum pupugisset. iterum, ac tertio nominaui. postea homines cursare vltrò & citrò non destiterunt, credo, qui Chrysogono nunciarent, esse aliquem in ciuitate, qui contra voluntatem eius dicere auderet, aliter causam agi, atq; illud existimaret, aperiri bonorum emptionē, vexari pessimę societatem, gratiam potētiamq; eius negligi, iudices diligenter attendere, populo rem indignam videri. quæ quoniam te fefellerunt Eruci, quoniamque vides versa esse omnia, causam pro Sex. Roscio si non commode, at libere dici, quem dedi putabas, defendi intelligis, quos tradituros sperabas, vides iudicare: restitue nobis aliquando veterem tuam illam calliditatē, atq; prudentiā: aut confitere huc ea spe venisse, quod putares hic latrocinium, non iudicium futurū. de particidio causa dicitur. ratio ab accusatore reddita non est,

quam

quam ob causam patrem filius occiderit. quod in minus noxis, & in his leuioribus paccatis, quæ magis crebra, & iam propè quotidiana sunt, maximè, & primum quæritur, quæ causa maleficij fuerit: id Erutius in parricidio quæri non putat oportere. in quo scelere iudices, etiam cùm multæ causæ conuenisse vnum in locum, atq; inter se congruere videntur, tamen non temerè creditur: neq; leui coniectura res penditur; neq; testis incertus auditur; neq; accusatoris ingenio res iudicatur: cum multa antea commissa maleficia, tum vita hominis perditissima, tum singularis audacia ostendatur, necesse est: neq; audacia solùm, sed summus furor, atq; amentia. hæc cùm sint omnia tamen extent oportet expressa sceleris vestigia, vbi, qua ratione, per quos, quo tempore maleficium sit admissum. quæ nisi multa, & manifesta sunt, profectò res tam scelesta, tam atrox, tam nefaria credi non potest: magna est enim vis humanitatis: multum valet communio sanguinis: reclamitat istiusmodi suspicionibus ipsa natura: portentum atq; monstrum certissimũ est, esse aliquem humana specie, & figura, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt, propter quos hanc suauissimã lucem aspexerit, eos indignissimè luce priuarit: cù etiam feras inter sese partus, atq; educatio, & natura ipsa conciliet. non ita multis ante annis aiunt T. Clœlium quendam Tarracinensem, hominem non

obscurum, cum cœnatus cubitum in idem conclaue cum duobus adolescentibus filijs isset, inuentum esset mane iugulatum. cum neq; seruus quisquam reperiretur, neq; liber, ad quem ea suspicio pertineret: id ætatis autem duo filij propter cubantes ne sensisse quidem se dicerent: nomina filiorum de parricidio delata sunt. quid postea? erat sanè suspiciosum neutrum sensisse? ausum autem esse quenquam se in id conclaue committere, eo potissimum tempore, cum ibidem essent duo adolescentes filij, qui & sentire & defendere facile possent? erat porro nemo, in quem ea suspicio conueniret. tamen, cùm planum iudicibus esset factum, aperto ostio dormientes eos repertos esse: iudicio absoluti adolescentes, & suspicione omni liberati sunt. nemo enim putabat quenquam esse, qui, cùm omnia diuina atq; humana iura scelere nefario polluisset, somnum statim capere potuisset: propterea quòd qui tantum facinus commiserunt, non modò sine cura quiescere, sed ne spirare quidem sine metu possunt. videtis ne quos nobis poëtæ tradiderunt patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse, cùm præsertim deorum immortalium iussis, atq; oraculis id fecisse dicantur: tamen vt eos agitent furiæ, neq; consistere vsquam patiantur? quòd ne pij quidem sine scelere esse potuerunt sic se res habet iudices: magnam vim, magnam necessitatem, magnam possidet religionem pater-

nus,

nus, maternusq; sanguis : ex quo, si qua macula concepta est, non modo elui non potest; verum vsq; eò permanat ad animum, vt summus furor, atque amentia consequatur, nolite enim putare, quemadmodum in fabulis sæpenumero videtis, eos, qui aliquid impiè scelerateque commiserint, agitari, & perterreri furiarum tedis ardentibus. sua quenq; fraus, & suus terror maxime vexat : suum quemq; scelus agitat amentiaq; afficit : suæ malæ cogitationes, conscientiæq; animi terrent. hæ sunt impijs assiduæ domesticæq; furiæ, quæ dies noctesq; parentũ pœnas à consceleratissimis filijs repetant, hæc magnitudo maleficij facit, vt, nisi pene manifestum parricidium proferatur, credibile non sit : nisi turpis adolescentia, nisi omnibus flagitijs vita inquinata, nisi sumptus effusi cum probro atq; dedecore, nisi prorupta audacia, nisi tanta temeritas. vt non procul abhorreat ab insania. accedat huc oportet odium parentis, animaduersionis paternæ metus, amici improbi, serui conscij, tempus idoneum, locus opportune captus ad eam rem: pene dicam, respersas manus sanguine paterno iudices videant, oportet, si tantum facinus, tam immane, tam acerbum arèdituri sunt. quare hoc, quo minus est credibile, nisi ostenditur, eo magis est, si conuincitur, vindicandum. itaq; cum multis ex rebus intelligi potest, maiores nostros non modo armis plus, quam ceteras nationes, verùm

sapientia

ſapientiaq́; potuiſſe: tum ex hac re vel maxime, quod in impios ſingulare ſupplicium inuenerunt: qua in re quantũ prudentia præſtiterint ijs qui apud cæteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, conſiderate. Prudentiſſima ciuitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur. eius porro ciuitatis ſapientiſſimum Solonem dicunt fuiſſe, eum, qui leges, quibus hodie quoq́ue vtuntur, ſcripſerit. is cùm interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui parentem necaſſet, reſpondit, ſe id neminem facturum putaſſe: ſapienter feciſſe dicitur, cùm de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum nõ erat: ne non tam prohibere, quam admonere videretur. Quanto maiores noſtri ſapientius, qui, cùm intelligerent, nihil eſſe tam ſanctum, quod non aliquando violaret audacia, ſupplicium in parricidas ſingulare excogitauerunt: vt, quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ij magnitudine pœnæ maleficio ſummouerentur. inſui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci. ô ſingularem ſapientiam iudices, nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe, & eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquam, terramq́; ademerunt? vt, qui eum necaſſet, vnde ipſe natus eſſet, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſet dicuntur. noluerunt feris corpus obijcere, ne beſtijs quoque, quæ tantum ſcelus attigeſſent, immanioribus vteremur: non ſic nu-

dos in

dos in flumen deijcere, ne, cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quo cætera, quæ violata sunt, expiari putantur: deniq; nihil tam vile, neq; vulgare est, cuius partem vllam reliquerint. etenim, quid tam est commune, quam spiritus viuis? terra mortuis? mare fluctuantibus? litus eiectis? ita viuunt, dum possunt, vt ducere animam de cœlo non queant: ita moriuntur, vt eorum ossa terra non tangat: ita iactantur fluctibus, vt nunquam alluantur: ita postremò eijciuntur, vt ne ad saxa quidem mortui conquiescant. tanti maleficij crimen, cui maleficio tam insigne supplicium est constitutum, probare te Eruti censes posse talibus viris, sine causam quidem maleficij protuleris? si hunc apud bonorum emptores ipsos accusares, eique iudicio Chrysogonus præesset: tamen diligentius paratiusq; venisses. vtrum, quid agatur, non vides? an, apud quos agatur? agitur de parricidio: sine multis causis suscipi non potest. apud homines autem prudentissimos agitur: qui intelligunt neminem ne minimum quidem maleficium sine causa admittere. esto: causam proferre non potes. tametsi statim vicisse debeo; tamen de meo iure decedam, & tibi quod in alia causa non concederem, in hac concedam; fretus huius innocentia. non quæro abs te, quare patrem Sex. Roscius occiderit: quæro, quo modo occiderit. ita quæro abs te C. Eruti, quo modo, & sic tecum agam, vt in loco vel respondendi

ſpondendi, vel interpellandi tibi poteſtatem faciam, vel etiam, ſi quid voles, interrogandi quo modo occidit? ipſe percuſſit, an alijs occidendum dedit? ſi ipſum arguis: Romæ non fuit: ſi per alios feciſſe dicis, quæro, ſeruos nè an liberos? quos homines? indidemnè Ameria, an hoſce ex vrbe ſicarios? ſi Ameria, qui ſunt hi? cur non nominantur? ſi Roma, vnde eos nouerat Roſcius? qui Romam multis annis non venit, neq; vnquam plus triduo fuit, vbi eos conuenit? qui cum locutus eſt? quo modo perſuaſit? precium dedit? cui dedit? per quem dedit? vnde, aut quantum dedit, nonne his veſtigijs ad caput maleficij perueniri ſolet? & ſimul tibi in mentem veniat facito, quemadmodum vitam huiuſce depinxeris: hunc hominem ferum atq; agreſtem fuiſſe, nunquam cum homine quoquam collocutum eſſe: nunquam in oppido conſtitiſſe. qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat eſſe: in ruſticis moribus, in victu arido, in hac horrida, incultaq; vita, iſtiuſmodi maleficia gigni non ſolere. vt non omnem frugem neq; arborem in omni agro reperire poſſis: ſic non omne facinus in omni vita naſcitur. in vrbe luxuries creatur: ex luxuria exiſtat auaritia neceſſe eſt. ex auaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. vita autem hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas, parſimoniæ diligentiæ, iuſticiæ magiſtra

gistra est. verum hæc missa facio : illud quæro ; his homo, qui, vt tute dicis, nunquam inter homines fuerit, per quos homines hoc tantum facinus, tam occultum, absens præsertim, conficere potuerit. multa sunt falsa iudices, quæ tamen argui suspiciose possunt : in his rebus si suspicio reperta erit, culpam inesse concedam. Romæ Sex. Roscius occiditur, cum in agro Amerino esset filius, literas, credo, misit alicui sicario, qui Romæ nouerat neminem. arcessiuit aliquem: at quando? nuncium misit: quem? aut ad quem? pretio, gratia, spe, promissis induxit aliquem : nihil horum ne confingi quidem potest : & tamen causa de parricidio dicitur. reliquum est: vt per seruos id admiserit. ô dij immortales, rem miserã & calamitosã. quod in tali crimine innocenti saluti solet esse, vt seruos in quæstionem polliceatur : id Sex. Roscio facere non licet : vos qui hunc accusatis, omnes eius seruos habetis : vnus puer victus quotidiani administer, ex tanta familia Sex. Roscio relictus non est. Te nunc appello P. Scipio, te Metelle vobis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties duos seruos paternos in quæstionẽ ab aduersarijs Sex. Roscius postulauit. meministisné T. Roscium recusare? quid? ij serui vbi sunt? Chrysogonum iudices sectantur, apud eum sunt in honore, & in pretio etiam nunc, vt ex his quæratur, ego postulo, hic orat, atq; obsecrat. quid facitis? cur recusatis? dubitate

etiam

etiam nunc iudices, si potestis, à quo sit Sex. Roccisus: ab eóne, qui propter illius mortem in egestate & insidijs versatur, cui ne querendi quidem de morte patris potestas permittitur: an ab ijs, qui quæstionem fugitant, bona possident, in cæde, atq; ex cæde viuunt. omnia iudices in hac causa sunt misera atq; indigna: tamē hoc nihil neq; acerbius, neq; iniquius proferri potest. mortis paternæ de seruis paternis questionē habere filio non licet. ne tandiu quidem dominus erit in suos, dum, ex ijs de patris morte quæratur. veniam neq; ita multo pòst, ad huc locum. iam hoc totum ad Roscios pertinet: de quorum audacia tum me dicturum pollicitus sum, cum Erutij crimina diluissem: Nunc Eruti ad te venio, cōueniat mihi tecum, necesse est: si ad hunc maleficium istud pertinet aut ipsum sua manu fecisse, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut seruos. liberosné quos neq; vt conuenire putuerit, neq; qua ratione inducere, neq; vbi, neq; per quos, neq; qua spe, aut pretio, potes ostendere. ego contra ostendo, non modo nihil eorum fecisse Sex. Roscium, sed ne potuisse quidem facere: quod neq; Romæ multis annis fuerit, neq; de prædijs vnquam temerè discesserit. Restare tibi videbatur seruorum nomen. quò quasi in portum reiectus, à ceteris suspicionibus, consurgere posses: vbi scopulum offendis eiusmodi, vt non modo ab hoc crimen resilere videas, verùm o-

mnem

mnem suspicionem in vosmetipsos recidere intelligas. quid est ergo, quò tandem accusator inopia argumentorum confugerit? eiusmodi tempus erat, inquit, vt homines vulgò impunè occiderentur. quare tu hoc, propter multitudinem siccariorum, nullo negocio facere potuisti. interim mihi videris Eruti vna mercede duas res assequi velle, nos iudicio perfundere, accusare autem eos ipsos, à quibus mercedem accepisti: quid ais? vulgò occidebantur? per quos? & à quibus? nonné cogitas te à sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus, per ista tempora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? ij denique qui tum armati dies noctésque concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur, Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatemq; obijcient? & illam sicariorũ multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore? qui non modò Romæ non fuit, sed omninò, quid Romæ ageretur, nesciret: propterea quòd ruri assiduus, quemadmodũ tutè confiteris, fuit. Vereor, ne aut molestus sim vobis iudices, aut ne ingenijs vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius differam. Erutij criminatio tota, vt arbitror, dissoluta est. nisi forte expectatis, vt illa diluam, quæ de peculatu, ac de eiusmodi reb. commentitijs, inaudita nobis ante hoc tempus ac noua, obiecit. quæ mihi iste

visus est

visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neq; ad crimen parricidij, neq; ad eum, qui caussam dicit, pertinebant. de quib. quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. si quid est, quod ad testes referuet, ibi nos quoq;, vt in ipsa caussa, paratiores reperiet, quàm putabat. Venio nũc eò quò me non cupiditas ducit, sed fides: nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere: quod certum est non facere, dum vtrumuis licebit: is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorem locum peruenit, nõ qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari, quæ sunt inania: quæramus, vbi maleficium & est, & inueniri potest. iam intelliges Eruti, certum crimen quàm multis suspicionibus coarguatur. tametsi neq; omnia dicam, & leuiter vnumquodq; tangam: neq; enim id facerem, nisi necesse esset. & id erit signum me inuitũ facere, quòd non persequar longius, quàm salus huius, & mea fides postulabit. Caussam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio: tecum enim mihi res est T. Rosci, quoniam istic sedes, ac te palàm aduersarium esse profiteris. de Capitone pòst viderimus, si, quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoq; suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem populus R. verissimum

ſimum & ſapientiſſimũ iudicem putabat, identidem in cauſſis quærere ſolebat, cui bono fuiſſet ſic vita hominum eſt, vt ad maleficium nemo conetur ſine ſpe, atq; emolumento accedere. hunc quæſtorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ij, quibus periculum creabatur: ideo quòd, tametſi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propenſus ad miſericordiam, quàm inclinatus ad ſeueritatem videbatur. ego, quanquam præeſt huic quæſtioni vir & contra audaciam fortiſſimus, & ab innocentia clementiſſimus, tamen facilè me paterer, vel illo ipſo acerrimo iudice quærente, vel apud Caſſianos iudices, quorum etiam nunc ij, quibus cauſſa dicenda eſt, nomen ipſum reformidant, pro Sex. Roſcio dicere: in hac enim cauſſa cum viderent illos ampliſſimam pecuniam poſſidere, hunc in ſumma mendicitate eſſe, illud quidem non quærerent, cui bono fuiſſet: ſed & perſpicuum crimen & ſuſpicionem potius ad prædam adiungeret, quàm ad egeſtatem. quid, ſi accedit eodem, vt tenuis antea fueris? quid, ſi, vt auarus? quid, ſi, vt audax? quid, ſi, vt illius, qui occiſus eſt, inimiciſſimus? num quærenda cauſſa, quæ te ad tantum facinus adduxerit? quid ergo horum negari poteſt? tenuitas hominis eiuſmodi eſt, vt diſſimulari non queat, atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. auaritiam præfers, qui ſocietatem coieris de municipis, cognatiq́ue fortunis cum

alieniſſimo. quàm ſis audax (vt alia obliuiſcar) hinc omnes intelligere potuerunt, quod ex tota ſocietate, hoc eſt, ex tot ſicarijs, ſolus tu inuentus es, qui cum accuſatoribus ſederes, atque os tuum non modò oſtenderes, ſed etiam offerres. inimicitias tibi fuiſſe cum Sex. Roſcio, & magnas rei familiaris controuerſias, concedas, neceſſe eſt. Reſtat iudices, vt hoc dubitemus, vter potius Sex. Roſcium occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint: an is, ad quem mendicitas. îs qui antea tenuis fuerit: an is, qui poſtea factus ſit egentiſſimus. is, qui ardens auaritia feratur infeſtus in ſuos: an is, qui ſemper ita vixerit, vt quæſtum noſſet nullum, fructum autem eum ſolum, quem labore perperiſſet. is, qui omnium ſectarum audaciſſimus ſit: an is, qui propter fori iudiciorumque inſolentiam non modò ſubſellia, verùm etiam vrbem ipſam reformidat. poſtremò iudices, id quod ad rem mea ſententia maximè pertinet, vtrum inimicus potius, an filius. hæc tu Eruti tot & tanta ſi nactus eſſes in reo quàm diu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quam oratio deficeret: etenim in ſingulis rebus eiuſmodi materies eſt, vt dies ſingulos poſſis conſumere: neque ego non poſſum: non enim mihi tantum derogo, tametſi nihil arrogo, vt te copioſiùs, quàm me, putem poſſe dicere. verum ego forſitan propter multitudinem patronorum

tronorum in grege annumerer: te pugna Cannensis accusatorem sat bonum facit. multos cæsos non ad Trasimenum lacum, sed ad Seruilium vidimus. quis ibi non est vulneratus ferro Phrygio? non necesse est omnes commemorare, Curtios, Marios, denique Mammercos, quos iam ætas à prælijs auocabat: postremò Priamum ipsum senem Antistium, quem non modò ætas, sed etiam leges pugnare prohibebant. iam quos nemo propter ignobilitatem nominat, sexcenti sunt, qui inter sicarios, & de veneficijs accusabant. qui omnes, quod ad me attinet, vellem viuerent: nihil enim mali est, canes ibi quamplurimos esse, vbi permulti obseruandi, multaque seruanda sunt. verùm, vt fit, multa sæpe imprudentibus imperatoribus vis belli, ac turba molitur, dum is in alijs rebus erat occupatus, qui summam rerum administrabat: erant interea, qui suis vulneribus mederentur, qui tanquam si offusa reip. sempiterna nox esset, ita ruebant in tenebris, omniaque miscebant, à quibus miror, ne quod iudiciorum esset vestigium, non subsellia quoque esse combusta: nam & accusatores, & iudices sustulerunt. hoc commodi est, quòd ita vixerunt, vt testes omnes, si cuperent, interficere non possent: nam, dum hominum genus erit, qui accuset eos non deerit: dum ciuitas erit, iudicia fient. verùm, vt cœpi dicere, & Erutius, hæc si haberet in caussa, quæ com-

memoraui,posset ea quamuis diu dicere,& ego iudices possũ: sed in animo est, quẽadmodũ ante dixi leuiter trãsire, ac tãtũmodo perstringere vnãquãq; rem: vt omnes intelligãt, me non studio accusare,sed officio defendere. Video igitur causas esse permultas,quæ istũ impellerent. videamus nunc,ecqua facultas suscipiendi maleficij fuerit· Vbi occisus est Sex. Roscius? Romę quid tu Rosci, vbi tũc eras? Romæ. [verũ quid ad rem]? & alij multi. quasi nunc id agatur, qui ex tãta multitudine occiderit: ac nõ hoc quæratur, cum, qui Romæ sit occisus, vtrum verisimilius sit ab eo esse occisum, qui assiduus eo tempore Romæ fuerit: an ab eo qui multis annis Romam omnino non accesserit. age nunc, cæteras facultates quoque consideremus, erat tum multitudo sicariorum, id quod commemorauit Erutius: & homines impunè occidebantur. quid? ea multitudo quæ erat? opinor aut eorum, qui in bonis erant occupati: aut eorum qui ab ijs conducebantur. vt [illegible] quem occiderent si eos putas, qui alienum appetebant: tu es in eo numero, qui nostra pecunia diues es: sin eos, qui leuiore nomine appellant, percussores vocant, quære in cuius fide sint, & clientela. mihi crede, aliquem de societate tua reperies. & quicquid tu contrà dixeris, id cum defensione nostra contendito ita facillimè caussa Sex. Roscij cum tua conferetur. Dices, quod postea, si Romæ assidu-

us fui? respondebo: at ego omninò non fui. fateor me sectorem esse: verum & alij multi: at ego, vt tute arguis, agricola & rusticus. non continuo si me in gregem sicariorum contuli, sum sicarius: at ego profecto, qui ne noui quidem quenquam sicarium, longè absum ab eiusmodi crimine. permulta sunt quæ dici possunt, intelligatur summam tibi facultatem fuisse maleficij suscipiendi: quæ non modò iccirco prætereo, quòd teipsum non libenter accuso: verùm eo magis etiam, quòd si de illis cædibus velim commemorare, quæ tum factæ sunt ista eadem ratione, qua Sex. Roscius occisus est, vereor ne ad plures oratio mea pertinere videatur videamus nunc strictim, sicut cætera, quæ post mortem Sex. Roscij abs te T. Rosci facta sunt: quæ ita aperta & manifesta sunt, vt medius fidius iudices, inuitus ea dicam: vereor enim, cuiusmodi es Rosci, ne ita hunc videar voluisse seruare, vt tibi omninò non pepercerim. cùm hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte, quod salua fide possim, parcere, rursus immuto voluntatem meam: venit enim mihi in mentem oris tui, te, ne, cùm cæteri socij tui fugerent, ac se occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, sed de huius maleficio fieri videretur. potissimum tibi partes istas depoposcisse, vt in iudicio versarere, & sederes cum accusatore: qua in re, nihil aliud assequeris, nisi vt ab omnibus mor-

talibus audacia tua cognoſcatur, & impudentia. Occiſo Sex. Roſcio, qui primus Ameriam nunciat? Manlius Glaucia quem iam antea nominaui, tuus cliens, & familiaris: quid attinuit eum potiſſimum nunciare? quod, ſi nullum iam antea conſilium de morte, ac de bonis eius inieras, nullamque ſocietatem neque ſceleris, neque premijs, cum homine vllo coieras ad te minimè omnium pertinebat? ſua ſponte Manlius nunciat? quid quæſo, eius intererat? an cùm Ameriam non huiuſce rei cauſſa veniſſet, caſu accidit, vt id, quod Romæ audierat, primus nunciaret? cuius rei cauſſa venerat Ameriam? non poſſum, inquit, diuinare. eò re iam adducam, vt nihil diuinatione opus ſit. qua ratione Roſcio Capitoni primum nunciauit? cùm Ameriæ Sext. Roſcij domus, vxor, liberique eſſent, cum tot propinqui cognatique optimè conuenientes: qua ratione factum eſt, vt iſte tuus cliens, ſceleris tui nuncius T. Roſcio Capitoni potiſſimum nunciaret? occiſus eſt à cœna rediens. nondum lucebat, cùm Ameriæ ſcitum eſt. quid hic incredibilis curſus? quid hæc tanta celeritas, feſtinatioque ſignificat? non quæro quis percuſſerit. nihil eſt Glaucia, quod metuas: non excutio te, ſi quid fortè ferri habuiſti, non ſcrutor: nihil ad me arbitror pertinere. quoniam, cuius conſilio occiſus ſit, inuenio: cuius manu ſit percuſſus, non

ſus,non laboro.vnũ hoc ſumo, quod mihi aper tũ tuũ ſcelus,reſq; manifeſta dat: vbi, aut vnde audiuit Glaucia,qui tam cito ſciuit? fac audiſſe ſtatim. quæ res eũ nocte vna tantũ itineris con tedere coëgit? quæ neceſſitas eũ tanta premebat, vt, ſi ſua ſpõte iter Ameriã faceret, id tẽporis Roma proficiſceretut? nullã partẽ noctis re quieſceret? etiã ne in tam perſpicuis rebus argu mentatio quærenda, aut coniectura capienda ſit; nonne vobis hæc, quæ audiſtis, cernere oculis videmini iudices? non illum miſerum, ignarum caſus ſui, redeuntem à cœna videtis? non poſitas inſidias? non impetum repentinũ? non verſatur ante oculos vobis in cæde Glaucia? non adeſt iſte T. Roſcius? non ſuis manibus in curro collocat Autumedontem illum, ſui ſceleris acerbiſſimi, nefariæq; victoriæ nuncium? non orat, vt eam noctem peruigilet? vt honoris ſui cauſa laboret? vt Capitoni quam primum nuntiet: Quid erat quod Capitonem primum ſcire voluerit? neſcio: niſi hoc video, Capitonem in his bonis eſſe ſocium; de tribus & decem fundis tres nobiliſſimos fundos eum video poſſidere,audio præterea,non hanc ſuſpicionem nunc primum in Capitonem conferri, multas eſſe infames palmas, hanc primam eſſe tamen lemniſcatam; quæ Romæ deferatur: nullum modum eſſe hominis occidendi, quo iſte non aliquot occiderit: multos ferro, multos veneno. habeo etiam dicere, quem, contra mo

rem miniorum, minorem annis LX, de ponte in Tyberim deiecerit. quæ, si prodierit, atq; adeò eum prodierit, scio enim proditurum esse, audiet. veniat modò, explicet suum volumen illud: quod ei planum facere possum Erucium conscripsisse: quod aiunt illum Sex. Roscio intentasse, & minitatum esse, se omnia illa pro testimonio esse dicturum. ô preclarum testem iudices: ô grauitatem dignã expectatione: ô vitam honestam, atq; eiusmodi, vt libentibus annis ad eius testimonium vestrum iusiurandum accomodetis. profectò non tam perspicue istorum maleficia videremus, nisi ipsos cæcos redderet cupiditas & auaritia & audacia. alter ex ipsa cæde volucrem nuncium Ameriam ad socium, atq; ad magistrum suum misit, vt, si dissimulare omnes cuperent se scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium oculos poneret. alter (si dijs immortalibus placet) testimonium etiam in Sex. Roscium dicturus est: quasi verò id nunc agatur, vtrum id, quod dixerit, credendum, an quod fecerit, vindicandum sit. itaque more maiorum comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testimonium de sua re non dicerent. Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret. nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. videte

nunc,

nunc, quam versa & mutata in peiorem partem sunt omnia. cùm de bonis, & de cæde agatur, testimonium dicturus est is, qui & sector est, & sicarius, hoc est, qui & illorum ipsorum bonorum, de quibus agitur, emptor atq; possessor est, & eum hominem occidendum curauit, de cuius morte quæritur. qui tu vir optime? ecquid habes, quod dicas? mihi ausculta, vide ne tibi desis: tua quoque res permagna agitur. multa sceleratè, multa audacter, multa improbe fecisti, vnum stultissime, profecto tua sponte, non de Erutij sententia. nihil opus fuit te isti credere: neq; enim accusatore muto, neq; teste quisquam vtitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. huc accedit, quòd paulo tamen occultor, atq; tectior vestra ista cupiditas esset. nunc quid est, quod quisquam ex vobis audire desideret? cum, quæ facitis, eiusmodi sint, vt ea dedita opera à nobis contra vosmetipsos facere videamini. Age, nunc illa videamus iudices, quæ statim consecuta sunt. ad Volaterras in castra L. Syllæ mors Sex. Roscij quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nunciatur. quæritur etiam nunc, quis eum nuncium miserit: nonne perspicuum est eundem, qui Ameriam? curat Chrysogonus, vt eius bona veneant statim. qui non norat hominem, aut rem? atqui ei venit in mentem prædia concupiscere hominis ignoti, quem omninò nunquam viderat. soletis, cum aliquid huiusmodi auditis iudices,

continuo

continuo dicere, necesse est aliquem dixisse municipem, aut vicinum. ij plerunq; indicant, per eos pleriq; produntur. hic nihil est, quòd suspicionem hanc putetis. non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscium istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cum Chrysogono iam antea amicitia: nam cum multos veteres à maioribus Roscij patronos, hospitesq; haberent: omnes eos colere atq; obseruare destiterunt. ac se in Chrysogoni fidem & clientelam contulerunt. hæc possum omnia vere dicere: sed in hac causa coniectura nihil opus est: ipsos certo scio non negare, ad hæc bona Chrysogonum accessisse in pulso suo. si eum, qui indicij partē acceperat, oculis cernetis: poteritis ne dubitare iudices, qui indicarit? qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscij. num quisquam præterea? nemo est iudices. num ergo dubium est, quin ij obtulerint hanc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age, nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio Rosciorum factum consideremus. si nihil in ista pugna Roscij, quod operepretium esset, fecerant, quam ob causam à Chrysogono tantis præmijs donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satis fuit his gratias agi? deniq; vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia, tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur? cur, quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia

mnia cum Chrysogono communiter possidet? nonne perspicuum est iudices, has manubias Roscij Chrysogonum re cognita concessisse? venit in Decemprimis Legatus in castra Capito totam vitam, naturam, moresq; hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum, atq; integrum, quod non eius scelus, atq; perfidia violârit, & imminuerit: virum optimum esse eum iudicatote. impedimento est, quo minus de his rebus Sylla doceatur: cætærorum Legatorum consilia, & voluntatem Chrysogono enunciat: monet vt prouideat, ne palàm res agatur: ostendit, si sublata sit venditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere, hos, qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere, vt caueret, hisce insidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos infra consilia, horum consilia illi enunciare; cum illo partem suam depacisci, hisce, aliqua fretus hora semper, omnes aditus ad Syllam intercludere. postremo isto hortatore, auctore, intercessore ad Syllam Legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decepti, id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denunciare: pro re certa spem falsam domum retulerunt. in priuatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quæstus, aut commodi causa, ve

rum etiam negligentius, eum maiores summū admisisse dedecus existimabant: itaq; mandati constitutum est iudicium, non minus turpe quam furti, credo propterea, quod quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium, &, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem: non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis vtilis: idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officijs gubernetur. quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis, & obstas? recede de medio, per alium transigam. suscipis onus offici, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur graue ijs, qui minime ipsi leues sunt. ergo idcirco turpis hæc culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem. nam neq; mandat quisquā ferè, nisi amico: neq; credit, nisi ei, quem fidelem putat. perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset. ita ne est? in minimis rebus, qui mandatum neglexerit, turpissimo iudicio condemnetur necesse est: in re tanta, cum is, cui fama mortui, fortunæ viui commendatæ sunt, atq; concreditæ, ignominia mortuum affecerit, is inter honestos homines,

atq; adeo inter viuos numerabitur? in minimis priuatisq; rebus etiam negligentia in crimen mandati iudiciją; infamia reuocaretur, propterea quód si recte fiat, illum negligere oporteat, qui mandârit, non illum, qui mandatum receperit: in re tanta, quæ publicè gesta, atq; commissa sit, qui non negligentia priuatum aliquod cõmodũ læserit, sed perfidia, legationis ipsius cerimoniam polluerit, maculaq; effecerit qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ei rem priuatim Sex. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono transigeret, atq; decideret, inq; eam rem fidem suam, si quid opus esse putaret, interponeret: ille, qui se facturum recepisset, nonne, si ex eo negotio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum, & rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? nunc non hanc ei rem Sex. Roscius mandauit: sed, id quod multò grauius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita, bonisq; omnibus à decurionibus publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paullulũ nescio quid in rem suam conuertit, sed hũc funditus euertit bonis: ipse tria prædia sibi depactus est, voluntatem decurionum ac municipũ omniũ tantidẽ, quanti fidẽ suã fecit. videte, iam porrò cætera iudices, vt intelligatis fingi maleficium nullum posse, quo iste sese non cõtaminârit. in rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æqueq; turpe, atq; illud, de quo an-

quo ante dixi: neq; iniuria, propterea quod auxilium sibi se putat adiunxisse, qui cum altero rem communicauit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem læditur, cui se commiserit? atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime præcauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant necesse est: socium vero cauere qui possumus? quem etiam si metuimus, ius officij lædimus. rectè igitur maiores eum, qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero, non putârunt haberi oportere at vero T. Roscium non vnum rei pecuniariæ socium fefellit (quod tametsi graue est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum nouem homines honestissimos, eiusdem muneris, legationis, officij, mandatorumq; socios induxit, decepit, destituit, aduersarijs tradidit, omni fraude & perfidia fefellit: qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium officij metuere non debuerunt: eius malitiam non viderunt, orationi vanæ crediderunt. itaq; nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti, prouidiq; fuisse. iste, qui initio proditor fuit, deinde perfuga, qui primo sociorum consilio aduersarijs enunciauit, deinde societatem cum ipsis aduersarijs coijt, terret etiam nos ac minatur, tribus prædijs, hoc est præmijs sceleris, ornatus. in eiusmodi vita iudices, in his tot tantisq; flagitijs hoc quoq; maleficium. de

quo iudicium est, reperietis. etenim quærere ita debetis: vbi multa auarè, multa audacter, multa improbè, multa perfidiose facta videtis, ibi scelus quoq; latere inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidē minime latet, quod ita promptum, & propositum est, vt non ex illis maleficijs, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur, verum ex hoc, etiam si quod illorū forte dubitabitur, conuincatur. quid tandem quæso iudices? num aut ille lanista omnino iam à gladijs recessisse videtur, aut is discipulus magistro tantulum de arte concedere? par est auaritia, similis improbitas, eadem impudentia, gemina audacia: etenim quoniam fidem magistri cognostis, cognoscite nunc discipuli æquitatē. dixi iam antea, sæpenumero postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem: tu semper T. Rosci recusasti. quæro abs te, ij ne, qui postulabant, indigni erant, qui impetrarent, an iste non commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postulabant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: qui ita vixerunt, talesq; à populo R. putantur, vt, quidquid dicerent, nemo esset, qui non æquum putaret: postulabant autem pro homine miserrimo, atq; infelicissimo, qui vel ipse sese incruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. res porrò abs te eiusmodi postulatur, vt nihil interesset, vtrum eam rem recusares, an de ma-

leficio confiterere. quæ cum ita sint, quæro abs te, quam ob causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem fuerunt. seruos ipsos, quod ad me attinet, neq; arguo, neque purgo. quòd à vobis hoc pugnari video, ne in quæstionem dentur, suspiciosum est: quòd vero apud vos ipsos in honore tanto sunt, profecto necesse est, sciant aliquid, quòd si dixerint, perniciosum vobis futurum sit. in dominos quæri de seruis, iniquum est. an ne quæritur? Sex. enim Roscius reus est: neque enim cum de hoc quæritur, vos dominos esse dicitis. cum Chrysogono sunt. ita credo: literis eorum, & vrbanitate Chrysogonus ducitur, vt inter suos omnium deliciarum atque omnium artium puerulos, ex tot elegantissimis familijs lectos, velit hos versari, homines penè operarios ex Amerina disciplina patrisfamiliæ rusticani. non est ita profecto iudices, non est verisimile, vt Chrysogonus horum literas adamarit, aut humanitatem, non, vt rei familiaris negotio diligentiam cognorit eorum, & fidem. est quiddam, quod occultatur: quod quo studiosius ab ipsis opprimitur, & absconditur, eo magis eminet, & apparet. quid igitur? Chrysogonus sui maleficij occultandi causa quæstionem de his haberi non vult? minime iudices. non in omnes arbitror omnia conuenire. ego in Chrysogono, quod ad me attinet, nihil eiusmodi suspicor, neq; hoc mihi nunc primum in mentem venit

dicere,

dicere. meministis me ita distribuisse initio causam, in crimen, cuius tota argumentatio permissa Erucio est, & in audaciam, cuius partes Roscijs impositæ sunt. quidquid maleficij, sceleris, cædis erit, proprium id Rosciorum esse debebit. nimiam gratiam potentiamq; Chrysogoni dicimus & nobis obstare, & perferri nullo modo posse, & à vobis, quoniam potestas data est, non modo infirmari, verum etiam vindicari oportere. ego sic existimo, qui quæri velit ex ijs, quos constat, cum cædes facta sit, affuisse, eum cupere verum inuenire: qui recuset, eum profecto, tametsi verbo non audet, tamen re ipsa de maleficio suo confiteri. dixi initio iudices, nolle me plura de istorum scelere dicere, quam causa postularet, ac necessitas ipsa cogeret: nam & multæ res afferri possunt, & vnaquæq; earum multis cum argumentis dici potest. verum ego, quod inuitus ac necessariò facio, neq; diu, neq; diligenter facere possum. quæ præteriri nullo modo poterant, ea leuiter iudices attigi. quæ posita sunt in suspicionibus, de quibus si cœpero dicere, pluribus verbis sit disserendum, ea vestris ingenijs cõiecturæq; committo. Venio nunc ad illud nomen aureũ Chrysogoni, sub quo nomine tota societas statuitur: de quo iudices neq; quo modo dicã, neq; quo modo taceam reperire possum: si enim taceo, vel maximam partem relinquo: si autem dico, vereor ne non ille solus, id quod ad me nihil

attinet, ſed alij quoque plures læſoſſe eſſe putent. tametſi ita res ſe habet, vt mihi in communem cauſā ſectorū dicendū nihil magnopere; videatur hęc enim cauſa noua profecto & ſingularis eſt. bonorū Sex. Roſcij emptor eſt Chryſogonus. primum hoc videamus, eius hominis bona qua ratione venierunt, aut quomodo venire potuerunt. atquę hoc non ita quæram iudices, vt id dicam eſſe indignum hominis innocentis bona veniſſe: ſi enim hæc audientur, ac liberè dicentur, non fuit tantus homo Sex. Roſcius in ciuitate, vt de eo potiſſimum conqueramur. verum ego hoc quæro: qui potuerunt iſta ipſa lege, quæ de proſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia (non enim noui, nec ſcio) verum eſt ipſa lege bona Sex. Roſcij venire qui potuerunt? ſcriptum enim ita dicunt eſſe, vt eorum bona veneant, qui proſcripti ſunt: quo in numero Sex. Roſcius non eſt: aut eorum, qui in aduerſariorum præſidijs occiſi ſunt. dum præſidia vlla fuerunt, in Syllæ præſidijs fuit. poſteaquam ab armis receſſerunt, in ſummo otio rediens à cœna Romæ occiſus eſt. ſi lege, bona quoque lege veniſſe fateor. ſin autem conſtat contra omnes non modo veteres leges, verum etiam nouas occiſum eſſe: bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro. in quem hoc dicam, quæris Eruci? non in eum, quem vis, & putas: nam Syllam & oratio mea ab initio, & ipſius eximia virtus

virtus omni tempore purgauit. ego hæc omnia Chrysogonum fecisse dico, vt ementiretur, vt malum ciuem Roscium fuisse fingeret, vt eum apud aduersarios occisum esse diceret, vt his de rebus à legatis Amerinorum doceri L. Syllam passus non sit. denique etiam illud suspicor omnino hæc bona non venisse: id quod postea, si per vos iudices licitum erit, aperietur: opinor enim esse in lege, quam ad diem proscriptiones, venditionesque fiant, nimirum ad Cal. Iun. aliquot post menses & homo occisus est, & bona venisse dicuntur. profecto aut hæc bona in tabulas publicas nullas redierunt, nosque ab isto nebulone facetius eludimur, quàm putamus: aut, si redierunt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione sunt: nam lege quidem bona venire non potuisse constat. intelligo, me ante tempus iudices hæc scrutari, & propemodum errare, qui, cum capiti Sex. Roscij mederi debeam, reduuiam curem: non enim laborat de pecunia, non vllius rationem sui commodi ducit: facile egestatem suam se laturum putat, si hac indigna suspicione, & ficto crimine liberatus sit. verum quæso à vobis iudices, vt hæc pauca, quæ restant, ita audiatis, vt partim me dicere pro me ipso putetis, partim pro S. Roscio. quæ enim mihi ipsi indigna & intolerabilia videntur, quæque ad omnes, nisi prouidemus, arbitror pertinere, ea pro me ipso, ex animi mei sensu ac dolore

pronuncio: quæ ad huius vitæ casum, causamque pertineat, & quid hic pro se dici velit, & qua conditione contentus sit, iam in extrema oratione nostra iudices audietis. Ego hæc à Chrysogono mea sponte remoto Sex. Roscio quæro: primum, quare ciuis optimi bona venierint: deinde, quare hominis eius, qui neq; apud aduersarios occisus neq; proscriptus est, bona venierint, cum in eos solos lex scripta sit: deinde, quare aliquãdo post eam diem venierint, quæ dies in lege præfinita est: deinde, cur tantulo venierint. quæ omnia si, quemadmodum solent liberti nequam, & improbi facere, in patronum suum voluerit conferre, nihil egerit: nemo est enim qui nesciat, propter magnitudinem rerum multa multos, partim conniuente, partim imprudente L. Sylla commisisse. placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri? non placet iudices, sed necesse est. etenim si Iupiter optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio cœlum, terra, mariaque reguntur, sæpe ventis vehementioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio calore, aut intolerabili frigore hominibus nocuit, vrbes deleuit, fruges perdidit, quorum nihil perniciei causa diuino consilio, sed vi ipsa, & magnitudine rerum factum putamus, at contra, commoda, quibus vtimur, lucemque, qua fruimur, spiritumque, quem ducimus, ab eo nobis dari, atque impertiri videmus: quid miramur,

ramur, L. Syllam, cum ſolus Remp. regeret, orbemque terrarum gubernaret, imperijque maieſtatem, quam armis receperat, legibus confirmaret, aliqua animaduertere non potuiſſe? niſi hoc mirum eſt, quod vis diuina aſſequi non poſſit, ſi id mens humana adepta non ſit. verum vt hæc miſſa faciam, quæ iam facta ſunt: ex ijs, quæ nunc maximè fiunt, nonné quiuis poteſt intelligere, omnium architectum, & machinatorem vnum eſſe Chryſogonum, qui Sex. Roſcij nomen deferendum curauit? hoc iudicium, cuius honoris cauſa accuſare ſe dixit Erucius.

deſunt non pauca.

aptam, & ratione diſpoſitam ſe habere exiſtimant, qui in Salentinis aut in Brutijs habent, vnde vix ter in anno audire nuncium poſſunt. alter tibi deſcendit de Palatio, & ædibus ſuis: habet animi relaxandi cauſa rus amœnum & ſuburbanum, plura præterea prædia, neque tamen vllum niſi præclarum & propinquum: domus referta vaſis Corinthijs & Deliacis, in quibus eſt authepſa illa, quam tantó pretio nuper mercatus eſt, vt, qui prætereuntes pretium enumerari audiebant, fundum venire arbitrarentur. quid præterea cælati argenti? quid ſtragulæ veſtis? quid pictarum tabularum?

quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? tantum scilicet, quantum è multis splendidisque familijs, in turba & rapinis coaceruari vna in domo potuit. familiam verò quantam, & quam varijs cum artificijs habeat, quid ego dicam? mitto hasce artes vulgare, coquos, pistores, lecticarios: animi & aurium causa tot homines habent, vt quotidiano cantu vocum, & neruorum, & tibiarum, nocturnisque conuiuijs tota vicinitas personet. in hac vita iudices quos sumptus quotidianos, quas effusiones fieri putatis? quæ verò conuiuia? honesta, credo, in eiusmodi domo. si domus hæc habenda est potius, quam officina nequitiæ, & diuersorium flagitiorum omnium. ipse verò quemadmodum composito & delibuto capillo passim per forum volitet cum magna caterua togatorum, videtis iudices, vt omnes despiciat, vt hominem præ se neminem putet, vt se solum beatum, solum potentem putet. quæ verò efficiat, & quæ conetur, si velim commemorare, vereor iudices, ne quis imperitior existimet me causam nobilitatis victoriamque voluisse lædere. tametsi meo iure possum, si quid in hac parte mihi non placeat, vituperare: non enim vereor, ne quis alienum me animum habuisse à causa nobilitatis existimet. sciunt ij, qui me norunt, me pro illa tenui infirmaque parte, posteaquam id, quod maximè volui,

fieri

fieri non potuit, vt componeretur, id maxime defendisse, vt ij vincerent, qui vicerunt: quis enim erat, qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi ciuis erat, non se ad eos adiungere, quibus incolumibus, & domi dignitas, & foris auctoritas, retineretur. quę perfecta esse, & suũ cuiq; honorẽ, & gradũ redditum, gaudeo iudices, vehementerq; lætor, eaq; omnia deorum voluntate, studio populi R. cõsilio, & imperio, & felicitate L. Syllæ gesta esse intelligo. quoniã animaduersũ est in eos, qui contra omni ratione pugnarunt: non debeo reprehẽdere. quod viris fortibus, quorũ opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus est: laudo, quæ vt fierent, idcirco pugnatum esse arbitror: meq; in eo studio partium fuisse confiteor. sin autem id actum est, & iccirco arma sumpta sunt, vt homines postremi pecunijs alienis locupletarentur, & in fortunas vniuscuiusq; impetum facerent: & id non modò re prohibere non licet, sed ne verbis quidẽ vituperare: tũ vero in isto bello non recreatus, neq; restitutus, sed subactus oppressusq; populus Ro. est. verum longè aliter est. nihil horũ est iudices: non modò non læderur causa nobilitatis, si istis hominibus resistetis, verum etiã ornabitur. etenim qui hæc vituperare volunt, Chrysogonũ tantũ posse querũtur: qui laudare volunt, concessum ei non esse cummemorant.

ac iam nihil est, quod quisquam aut tam stultus, aut tam improbus sit, qui dicat: vellem quidem liceret, hoc dixissem: dicas licet. hoc fecissem: facias licet, nemo prohibet. hoc decreuissem: decerne, modo rectè, omnes approbabunt. hoc iudicassem: laudabunt omnes, si rectè & ordine iudicaris. dum necesse erat, resq; ipsa cogebat, vnus omnia poterat. qui posteaquam magistratus creauit, legesq; constituit, sua cuiq; procuratio auctoritasq; est restituta. quam si retinere volunt ij, qui receperunt: in perpetuum poterunt obtinere. sin has cædes, & rapinas, & hos tantos, tamq; profusos sumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quicquam ne omnis quidem causa dicere: vnum hoc dico: nostri isti nobiles, nisi vigilantes, & boni, & fortes & misericordes erunt, ijs hominibus, in quibus hæc erunt ornamenta, sua concedant necesse est. quapropter desinant aliquando dicere, malè aliquem locutum esse, si quis verè ac liberè locutus sit: desinant suam causam cum Chrysogono communicare: desinant, si ille læsus sit, de se aliquid detractum arbitrari: videant, ne turpe miserumq; sit, eos qui equestrem splendorem pati non potuerunt, serui nequissimi dominationē ferre posse. quæ quidem dominatio iudices in alijs rebus antea versabatur: nunc verò quam viam muniret, quò iter affectet, videtis: ad fidem, ad iusiurandum, ad iudicia vestra, ad id

quod solum propè in ciuitate sincerum, sanctumq; restat. hic ne etiam sese putat aliquid posse Chrysogonus? hic etiam potens esse vult? ô rem miseram, atq; acerbam. neq; mehercules hoc indignè fero, quòd verear, ne quid possit: verum quòd ausus est, quod sperauit sese apud tales viros aliquid ad perniciem posse innocentis, id ipsum queror: iccirco ne experrecta nobilitas, armis atq; ferro Remp. recuperauit vt ab libidinem suam liberti seruuliq; nobilium, bona, fortunas vestras, nostrasq; vexare possent? si id actum est fateor me errasse, qui hoc maluerim: fateor insanisse, qui cum illis sen serim: tametsi inermis iudices sensi sin autem victorià nobilium ornamento, atq; emolumẽto Reip. populoq; R. debet esse: tum verò optimo, & nobilissimo cuiq; meam orationem gratissimam esse oportet. quod si quis est, qui & se, & causam lædi putet, cùm Chrysogonus vituperetur: is causam ignorat, se ipsum propè non nouit: causa enim splendidior fiet, si nequissimo cuiq; resistetur: ille improbissimus Chrysogoni fautor, qui sibi cum illo rationem communicatam putat, læditur, cùm ab hoc splendore causæ separatur. verum hæc omnis oratio: vt iam ante dixi, mea est: qua me vti Resp. & dolor meus. istorum iniuria coegit. sed Roscius horum nihil indignum putat: neminẽ accusat: nihil de suo patrimonio queritur: putat homo imperitus morum, agricola, & rusti-

cus, iſta omnia, quæ nos per Syllam geſta eſſe dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus,& crimine nefario ſolutus,cupit à vobis diſcedere: ſi hac indigna ſuſpicione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit: rogat, oratq; te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuam rem conuertit, ſi nulla in re te fraudauit, ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit,adnumerauit,appendit. ſi veſtitum quo ipſe tectus erat, annulumq; dedit, ſi os ſuum tibi tradidit, ſi ex omnib. reb. ſe ipſum nudum, neq; præterea quicquam, excepit: vt ſibi per te liceat innocenti amicorum opibus vitam in egeſtate degere. prædia mea tu poſſides: ego aliena misericodia viuo. concedo & quòd animus æquus eſt, & quia neceſſe eſt. mea domus tibi patet, mihi clauſa eſt. fero. familia mea maxima vteris; ego ſeruum habeo nullum. patior; & ferendum puto, quid vis amplius: quid inſequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem lædi à me putas? vbi tuis commodis officio? quid tibi obſto? ſi ſpoliorum cauſa vis hominem occidere, ſpoliaſti: quid quæris amplius? ſi inimicitiarum, quæ ſunt tibi inimicitiæ cum eo, cuius antea prædia poſſediſti, quàm ipſum cognoſti? ſin metuis: ab eo ne aliquid metuis,quem vides ipſum ab ſe ſe tam atrocem iniuriam propulſare non poſſe ſin, quò bona, quæ Roſcij fuerunt, tua facta ſunt, iccirco hunc illius filium ſtudes perdere:

nonnè

nonne ostendis id te vereri, quod præter cæteros tu metuere non debeas, ne quando liberis proscriptorum bona patria reddantur? facis iniuriam L. Syllæ Chrysogone, si maiorem spem emptionis tuæ in hu:us exitio ponis, quã in ijs rebus, quas L. Sylla gessit. quòd si tibi causa nulla est, cur hunc miserum tanta calamitate affici velis: si tibi omnia sua præter animam tradidit, nec sibi quidquam paternum, ne monumenti quidem causa, reseruauit: per Deos immortales, quæ ista tanta crudelitas est? quæ tam fera immanisq; natura? quis vnquam prædo fuit tam nefarius, quis pirata tam barbarus vt cùm integram prædam sine sanguine habere posset, cruenta spolia detrahere mallet? scis hũc nihil habere, nihil audere, nihil posse, nihil vnquam contra rem tuam cogitasse: & tamen oppugnas eum: quem neq; metuere potes, neq; odisse debes, nec quicquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere possis: nisi hoc indignũ putas, quòd vestitũ sedere in iudicio vides, quem tu è patrimonio tanquã è naufragio nudum expulisti quasi verò nescias hunc & ali, & vestiri à Cæcilia Balearici filia. Nepotis sorore, spectatissima femina: quæ cùm patrem clarissimum, amplissimos patruos, ornatissimum fratrẽ haberet: tamẽ, cùm esset mulier, virtute perfecit, vt quanto honore ipsa ex illorum dignitate afficeretur. non minora illis ornamenta ex sua laude redderet. An, quod diligenter defenditur,

fenditur, id tibi indignum facinus videtur? mihi crede, si pro patris eius hospitijs, & gratia vellet omnes huius hospites adesse, & auderent liberè defendere, satis copiose defenderetur: sin autem pro magnitudine iniuriæ, proq; eo, quòd summa Reip. in huius periculo tentatur, hæc omnes vindicarent: consistere mehercule vobis isto in loco non liceret. nunc ita defenditur, non sanè vt molestè ferre aduersarij debeant, neq; vt se potenia superari putent. quæ domi gerenda sunt, ea per Cæciliam transiguntur. fori iudicijq; rationem Messala, vt videtis iudices, suscepit: qui si iam satis ætatis atq; roboris háberet, ipse pro Sex. Roscio diceret. quoniam ad dicendum impedimento est ætas, & pudor, qui ornat ætatem, causam mihi tradidit, quæm sua causa cupere ac debere intelligebat. ipse assiduitate, consilio, auctoritate, diligentia perfecit, vt Sex. Roscij vita erepta de manibus sectorum, sententijs iudicum permitteretur. nimirum iudices pro hac nobilitate pars maxima ciuitatis in armis fuit, hæc acta res est, vti nobiles restituerentur in ciuitatem, qui hoc facerent, quod facere Messalam videtis, qui caput innocentis defenderent, qui iniuriæ resisterent, qui quantum possent, in salute alterius, quàm in exitio mallent ostendere. quod si omnes, qui eodem loco nati sunt facerent: & Resp. ex illis, & ipsi ex inuidia minus laborarent. verùm si à Chrysogono iudices non impetramus,

petramus, vt pecunia nostra contentus sit, vitam ne petat: si ille adduci non potest, vt cùm ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est eripere cupiat: si non satis habet auaritiã suã pecunia explere, nisi etiã crudelitate sanguinis perlitus sit: vnum perfugiũ iudices, vna spes reliqua est Sex. Roscio, eadem quæ Reipublicæ, vestra pristina bonitas & misericordia, quæ si manent, salui etiam nunc esse possumus. sin ea crudelitas, quæ hoc tempore in Rep. versata est, vestros quoq; animos, id quod fieri profectò non potest, duriores, acerbioresq; reddidit: actum est iudices: inter feras satius est ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate versari. ad eamne rem vos reseruati estis, ad eamne rem delecti, vt eos condemnaretis, quos sectores, ac sicarij iugulare non potuissent? solent hoc boni imperatores facere, cùm prælium committunt, vt in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrentur, milites collocent, in quos, si qui ex acie fugerint, de improuiso incidant. nimirũ similiter arbitrantur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos, qui de suis manibus effugerint. dij prohibeant iudices, vt hoc quod maiores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. an vero iudices vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorũ liberi quauis ratione tollantur? & eius rei initium in vestro

iureiurando

iureiurando atque in Sex. Roscij periculo quæri? dubium est, ad quem maleficium pertineat, cùm videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicariũ, eundemq; accusatorem: hoc tempore ex altera parte egentẽ, probatũ suis filiũ, in quo non modò culpa nulla, sed ne suspicio quidem potuit consistere? nunquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quòd patris bona venierũt? quòd si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierunt: cauete per deos immortales iudices, ne noua, & multa crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. illam priorem, quæ facta est in eos, qui arma capere potuerũt, tamen senatus suscipere noluit, nequid acrius, quàm more maiorum comparatum est, publico consilio factum videretur. hanc vero, quæ ad eorum liberos, atq; infantium puerorum incunabula pertinet, nisi hoc iudicio à vobis reijcitis & aspernámini, videte per deos immortales, quem in locum Remp. peruenturam putetis. homines sapientes, & ista auctoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quib. reb. maximè Resp. laborat, ijs maximè mederi conuenit. vestrum nemo est, quin intelligat populũ Romanum, qui quondam in hostes lenissimus existimabatur, hoc tẽpore domestica crudelitate laborare. hanc tollite ex ciuitate iudices: hãc pati nolite diutius in hac Rep: versari: quæ non

modò

modò id habet in se mali, quòd tot ciues atrocissime sustulit: verum etiam quod hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum: nam cùm omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus assiduitate molestiarum, sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

ADAMI STEZICIEN. IN ORAT. CIC. PRO S. ROSCIO OCCASIO ET argumentum orationis.

AMERIA *oppidum fuit, eius municipij locupletißimus fuit Sex. Roscius, pater huiusce Sex. Roscij cuius res agitur in hoc iudicio. Ei veteres fuerant inimicitiæ, cum duobus Rosciis propinquis, quorum alteri Magno, alteri Capitoni cognomen fuit, idq; propter partitionem bonorum. Hi Roscij cum Sex. Roscium diu cupiuissent occidere, tum cogitata perfecerunt, hac occasione. Cum post bellum Marianum L. Sylla Magnum numerum optimorum ciuium proscripsißet, & paßim multæ cædes impunè fierent. Titus Roscius Magnus socio adiutore Manlio Glaucio Sex. Roscio, insidias collegerat Romæ ad balneas palatinas, ibiq; noctu redeuntem à cœna obtruncat, rem statim denuntiat Tit. Roscio Capitoni, qui tunc Ameriæ fuit. Is porro rem defert ad L. Cornelium Chrysogonum Syllæ libertum, cum eoq; paciscitur, vt parte bonorum Sex. Roscij accepta, illius nomen in proscriptorum numerum refferret. Itaq; duo Roscij, & Chrysogonus, bona Sex. Roscij tanquam proscripti à L. Sylla emunt duobus millibus nummûm, eaq; exturbato filio occupant. Sed quia videbant sibi obsistere vitam Sex. Roscij filij, ideo insidias illi ponunt. Ille re intellecta, Romam confugit ad Ceciliam neptim suam. A qua cum diligentißime custodiretur,*

retur, aliud aduerſarij conſilium capiunt. Sex. Roſcium de parricidio accuſant, quod patrem ſuum occidiſſet. Accuſator fuit Erucius exercitatus tabula. Cic. Sex. Roſcium defendit, ac primum aduerſarij argumenta refutat, deinde criminationes retorquet in aduerſarios & potius cædem factam eſſe ab ijs, quā à Sex. Roſcio filio oſtendit.

Genus cauſæ.

G*Enus cauſæ eſt iudiciale, habens accuſationem & defenſionem parricidij.*

Intentio aduerſarij fuit.

Occidiſti Roſcium patrem Sex. Roſcij.

Depulſio defenſoris.

Non occidi.

Quæſtio nata eſt V. Sex. Roſcius occiderit nec ne?
Et hic eſt ſtatus coniecturalis.

Loci ſtatus.

Argumenta præcipua in hac cauſa ducuntur à voluntate & facultate, an filius voluerit, & potuerit occidere patrem;

Accuſator dicit potuiſſe.

Quia homines tum vulgo interficiebantur.
Voluiſſe quia patrem oderat, quod eum voluit exhæredare.

Cicero contra.

Amatum eſſe oſtendit patrem à filio, quem pater ruri tum præclare præfeciſſet, occidere autem non

potuiſſe, Quia pater Romæ eſt occiſus quo tempore filius Romæ non fuit.

Partes orationis.

Partes orationis huius ſunt quinque, Exordium, Narratio, Diuiſio, Confutatio, & Concluſio, quas eodem ordine collocauit, quo in præceptis ſũt conſcriptæ.

Genus dicendi.

Genus dicendi orationis huius eſt ſummum, graue, copioſum. Grauiſſima enim res dignitatem habet, pari grauitate, verborum & ſententiarum confectam.

Exordij explanatio.

Ductum eſt hoc exordium ex opinionibus aduerſariorum, quas Cic. à ſe remouet. Sunt autem tres partes huius exordij ad beneuolentiam auditoris, & odium aduerſariorum inſtitutæ. Prima pars pertinet ad Ciceronem, qua reddit rationem ſuſcepti patrocinij. Secunda pertinet ad Chryſogonum Syllæ libertum, quem in odium adducit. Tertia ad iudices ſpectat.

Prima pars exordij in qua reddit rationem ſuſcepti patrocinij, cuius ſit eiuſmodi diſpoſitio.

PRopoſitio, Nemo miretur quod ego S. Roſcio patronus extiterim, multis alijs oratoribus ſedentibus.

Ratio 1. Quia illis grauius periculum, ſi dixerint, quàm mihi immineret.

2. Quia illis propter prudentiam nihil ignoſceretur, mihi autem ignoſci poteſt propter ætatem.

3. Quia

3. *Quia illi hoc negotio non suscepto, vtiq; amicitiam perditorum nullatenus liberarent. Ego autem si non defenderem officium inimici hominis facere viderer.*

4. *Quia timent potentiam Chrysogoni, qui emit bona Sex. Roscij, quam copiose exprimit.*

Complexio, *Quamobrem vos oro iudices, & te præsertim Fauni, vt te nobis æquum iudicem præbeas.*

Credo ego vos, *Propositio quam duplici occupatione figurauit prima indignum est Cic. vt tu iuuenis, qui nec ingenio, nec authoritate vales causam Roscij agas*, neque ætate, *hoc est, non vales ætate, ingenio, auctoritate. Ergo non licet surgere. Nam Cic. hanc primam causam inter omnes publice egit anno ætatis 27.* omnes enim, *Secunda occupatio. Clarissimi viri qui adsunt Roscio stant à parte Roscij, eum non defendunt. Hanc Cicero breuiter soluit, hos quidem velle defendere, sed non audent.* Ita fit vt, *Conclusio secundæ occupationis.* Quid ergo, *Hic rationes duas Cicero falsas remouet, per figuram complexionem negantem, hoc est non quod sum audacissimus omnium aut cæteris officiosior.* Quid ergo, *Prima ratio ficta.* At tanto, *Secunda causa ficta*, ne istius, *remotio causæ.*

Quæ me igitur res, *Prima ratio propositionis per comparationem, qua Cic. seipsum comparat cum aduocatis Roscij. Hanc figurauit interrogatione, quod artificium est Cic. familiare.* Quia si quis, *Prima pars comparationis.* Ergo etiamsi, *altera pars comparationis.* Deinde quod cæterorum, *Secunda ratio*

propositionis estq; hic prima pars comparationis. Ergo si quid, *Secunda pars comparationis.* Tametsi, *huic comparationi addit correctionem querimoniæ plenam.* Accedit illa quoque, *Tertia ratio à necessitudine petentium. Aliis licet petentium preces repudiare mihi non licet.* His de causis, *Conclusio harum trium rationum, quibus sibi beneuolentiam conciliauit, opinionemq; remouet. Sensus est. Propterea causam Roscij suscepi, quod mihi, quam aliis, minus periculum traheretur.* Forsitan quæratis, *Quarta ratio à persona Chrysogoni, qua ostendit cur cæteri Sex. Roscij causam defendere timuerunt. quam tribus partibus tractat* 1. *ostendens potentiam Chrysogoni* 2. *ostendens postulationem Chrysogoni plenam inuidiæ, quam tractat fictione* 3. *contraria postulatione Ciceronis, qua gratiam Roscio, & inuidiam aduersariis conflare contendit,* iste terror, *comminatio cum metu coniuncta,* quod adhuc vos, *hic est suspiciosa argumentatio consilij aduersariorum,* conflauit, *causa fuit huius accusatoris.* Quæ res ea est, *Hic est explicatio causæ. Sensus est. Quia interfecto Roscio. Chrysogonus emit bona eius tanquam proscripti à L. Sylla.* Sexagies, *centena millia Sestertium. Sestertium autem in neutro genere significat mille Romanis Sestertios nummorũ, id est* 25. *coronatos latinos, seu marcas Polonas. Sestertius autem valebat duos denarios cum semisse. Decem autem denarij efficiebant vnum coronatum. Ergo sexagies centena millia Sestertium valet centum millia coronatorum, vel secundum Budæum centum quinquaginta millia,* quem honoris, *hoc propter*

suspicionem

suspicionem vitandam posuit, duobus millibus, *quinquaginta coronatis seu aureis scutatis*, sese dicit, *Hæc suspiciose, non emit sed dixit se emisse*, adolescens vel potentissimus, *hæc ad inuidiam dicta sunt quod Chrysogonus seruus, potestatem summam inter Romanos sit adeptus. nomen autem Chrysogoni significat, aureus fætus, vel semen aureum.*

Secunda pars exordij.

Is à vobis iudices, *in hac postulationem Chrysogoni exponit Cicero, plenam iniquitatis, quam introducit fictione oratoria, per ironiam.* Hunc sibi, *vtitur commem:ratione in eadem ironia, conciliandi odij causa in aduersarium.*

Tertia pars exordij postulatio Cic.

Si vobis æqua, *quam ab ironia incipit, postulat autem Cic. primo à Chrysogono vt pecunia fortunisq; parentis Roscij contentus sit, & sanguinem ac vitam Roscij filij ne petat.*

Secundo postulat à iudicibus omnibus, vt audacium sceleri resistant, & innocentiũ calamitatẽ leuent, etsi minima suspicio appareret parricidij, Roscius pænã subeat, sin minus vt Roscium innocentẽ dimittant, vbi Cicero declarat fiduciam causæ, qui ex ciuitate, *gradatione dignitatem, & auctoritatem iudicum extollit.*

Tertio postulat à iudicibus vt suæ causæ faueant, tenuitatem suam excusans, grauiter conqueri, *quasi dicat cum igitur Roscium inique accusant, mihi autem ad illum defendendum multa desunt ob quatuor impedimenta. Ergo nostræ causæ fauete, hoc autem ad beneuolentiam dictum est*, neque satis liberè, *obserua tria officia in maleficijs 1. Scelera explicare 2. Quæ-*

re 2. Quædam adhibere 3. Rem exaggerare, nam com moditati, *Quatuor impedimenta adfert, ingenij defectum, ætatem, tempora, timorem.* Quapropter vos oro, *concludit postulationem ad iudices quam dilatat Aetiologia cùm dicit*, fide, *pollicitatione cùm dicit*, hoc onus, *& præmonitione cùm dicit*, idque non spero.

Quarto, te quoque magnopere, *Hortatur Faunium prætorem ad seueritatem iudiciorum idq; argumentis quinq;.*

1. *Argumentum ab anteactis. Antea fuisti seuerus: Ergo nunc debes esse.*

2. *Ab expectatione hominum. Multi homines hoc à te expectant: Ergo sis seuerus.*

3. *Ab occasione, Post longum tempus, à Sylla, hæc iudicia senatui sunt commissa. Ergo ne amittas occasionem seuerè iudicandi.*

4. *A fine, Nisi seuerè iudicaueris, maxima sequetur audacia & crudelitas. Ergo iudices seuerè.*

5. *Innocens à sceleratis accusatur. Ergo tu Fauni & vos cæteri iudices causam Roscij diligentius ac seuerius iudicare debetis. Hic obseruanda est conflictio & contentio personarum, rei, & accusatoris, qua reo clementiam, & misericordiam parat, & in aduersarium iram ac seueritatem ostendit. Estq; genus dicendi splendidum, iteratione & in cremento tractatum.*

Elocutio.

CRedo ego, *occupatio*, neque, *polysindeton*, Quid ego, *interrogatio cum subiectione*, tametsi non,

etſi non, *correctio*, forſitan, *occupatio per interrogationem*, Quod adhuc, *Aethiologia*, quæ res, *interrogatio per ſubiectionem*, Quem honoris, *præmonitio*, ſcrupulum, *periphraſis conſcientiæ*, perſiſtit, *allegoria*, Quod ſi, *comparatio per fictionem*, aut, *anaphora*, *partitio*, non ne, *interrogatio*, Ex ſenatu, *climax*, nam, *Aethiologia & relata, & auxeſis*, Et veſtra, *partitio*, non modo, *complexio negans*, Primum a Chryſogono peto, *item*, Deinde à vobis iudices, *item*, Te quoque Marce Fauni, *apoſtrophe*. *Eſt quoque protropi ſeu adhortatio*, Quod ſi aut cauſa criminis, *Epitrope*, M. Fauni, *apoſtrophe*, *antiteta*, *ſimiliter deſinens*, cupiditatem, *incrementum Antiteta*, *emphaſis*, *partitio*, etenim, *interrogatio*, Accuſant, *frequentatio ſeu iteratio verborum*, *antiteta*, *auxeſis*, *ſimiliter deſinens*, trucidetur, *Auxeſis*.

Exordij huius prima periodus eſt tetracolia, particulis elegantibus diſtincta incipit à dactyllo, deſinit in ditrocheum, Secunda periodus eſt dicolos incipit à ſpondæo deſinit in Epitritum primum. Tertia periodus eſt dicolos. Membratim poſthac alia ſunt poſita.

Secunda pars orationis narratio.

H*Actenus exordiũ, ſequitur narratio, cui præmittit præparationem, quæ miſeriam Roſcij, & aduerſarij audaciam Reiq́; pub. calamitatem exponit, attentionemq́; ſibi ipſi parat, dum dicit:* Atq; vt faciliꝰ intelligere poſſitis. *Porro ipſa narratio ſecundum do-*

dum doctrinam Hermogenis in tres partes diuiditur. In prænarrationem, narrationem, & post narrationem. Prænarratio continet fortunam, calamitatem, & innocentiam Sex. Roscij. Narratio antecedentia, coniuncta, & consequentia cædis patris Roscij. Post narratio aditum ad refutationem patefacit. Est autem hæc narratio, non solum probabilis & argumentis aspersa, sed etiam ita exposita, vt res quasi ob oculos geri videatur.

Prima narrationis pars prænarratio, Sextus Roscius.

IN *hac primo Sex. Roscij fortunam declarat, cum eum municipem Amerinum ex nobili & clare familia ortum & amicitijs gratiaue florentem, pecunia opibusq́; diuitem ostendit. Deinde cõmendat eius benè actam vitam ob innocentiam duobus argumentis, vno ab antecedentibus, altero à consequentibus. Ab antecedentibus: Quia tempore belli, patronus & defensor fuit nobilium dignitatis, & salutis. A consequentibus: Quia post victoriam, semper in vrbe versabatur. Ergo honestissime vixit,* non modo sui, *comparatione dilatat, hoc est non solum Amerinos opibus vicit, sed etiam omnes propinquas ciuitates.* Nam cum Metellis, *probat eum amicos habere, præstantissimos per partitionem.* Quas vt, *præmonitio, cur eos viros nominauerit,* ita ex suis omnibus, *pathos. A meliore fortuna Roscij deflectit ad tristiorem. Nihil enim tam est durum quam ex diuite miserum fieri.* Nam

patrimo-

patrimonium, *confirmatio pathos.*

Secunda pars narrationis, quæ eſt ipſa narratio, erant ei veteres.

HActenus pars prima narrationis, in qua fælicitatem, calamitatem, & innocentiam demonſtrauit, ſequitur ipſa facti expoſitio quã in tres partes diſtinguit, in ea, quæ cædem anteceſſerunt, in ipſa, quæ cum ipſa cæde coniuncta fuerunt, & in ea, quæ cædem ſunt conſecuta.

Antecedentia cædem ſeu cauſa cædis.

Erant ei.

CAuſa cædis Roſcij erant veteres inimicitiæ cum duobus Roſciis quos deſcribit, quorum alterũ, *deſcriptio perſonarum*, neq; enim iudices: *Rationem adiungit declinando ad deſcribendos aduerſariis*, palmarum, *certaminum*, laniſtam, *qui familias domi habet ad gladiaturam exercendam*, nam cum hic, *pro quo Cic: verba facit: vbi comparatione amplificat rationem, cum Roſcium, cum aduerſario confert.*

Coniuncta cædi.

Occiditur ad balneas.

HActenus cauſæ cædis, & qualitatis perſonarum, ſequitur ipſa expoſitio cædis breuiſsima, notatione triũ circumſtantiarum, perſonæ, loci, & temporis, ſpero ex hoc, *breuiter oſtendit à nullo alio, quam à Roſciis interfectum eſſe Roſcium, idq; ſe demonſtraturum oſtendit.*

Conſequen-

Conſequentia cædem.

Occiſo Sexto Roſcio.

Duodecem ſunt, quæ cædem conſequuntur.

1. *Nunciatio cædis Capitoni & Chryſogono: Hic obſerua circumſtantias perſonæ, temporis & modi,* Ciſijs *Ciſium eſt genus vehiculi,* cruorem, *mouet affectum,* quatriduo, *quarto die Liuius quàm addit: narrat autem hoc loco quomodo ad Chryſogonum cædes facta peruenerit,* volaterras, *oppidum in Etruria,* fundos, *fundum commendat à numero & ſitu,* cum pater huiuſce, *comparatio,* ſplendidus, *liberalis,* gratioſus, *valens apud multos gratia.*

2. *Secundum conſequens cædem Roſcii. Societas interſectorum cum Chryſogono,* ne diutius vos teneã, *vbi obſerua breuitatẽ narrationis,* coitur, *initur.*

3. *Diſtributio bonorum Roſcii*, cum iam proſcriptionis, *Eſtq́; dilatatio à cauſa,* defũctos, *liberatos.* Hæc bona, *annectit vtilitatem precii vt dignitatem rei amplificet,* ſexagies, *centum millia coronatorum,* duobus millibus, *quinquaginta coronatis.*

4. *Ignorantia Syllæ,* hæc omnia, *quod declinatione ab ipſa narratione tractatur, ne videatur accuſare Syllã, ne iudices timidiores fiant. Primũ autẽ remouet à ſe odiũ Syllæ, dicitq́; illo neſciẽte hæc facta eſſe. Deinde oſtendit ſeruorum ac libertorum maliciam,* neq; enim, *cauſa dilatat neſciuiſſe Syllam, à magnitudine negotiorum,* præterita ſunt, *reputet, addendum propter ſenſum,* reſpirare, *accipere anhelitum ad libertatem, eſt hic hiperbole extenuendi cauſa,* aucupentur, *ca-*

tur, *captent*, deſpexerit, *non aſpexerit*. Huc accedit, *Exponit ſeruorum improbitatem*, fælix ſit, *Plinius lib. 7. ſcribit vnus hominum ad hoc æui fælicis ſibi cognomen aſſeruit, ciuile nempe ſanguine ac patriæ oppugnatione adoptatus ſit, & quibus fælicitatis inductus argumentis. Quod proſcribere tot millia ciuiũ, ac trucidare potuiſſet ô praua, inquit, interpretatio, & futuro tempori infælix. Solinus tamen ſcribit cap. 6. Syllam dictum potius fælicem, quam fuiſſe.*

5. Interea T. Roſcius, *occupatio bonorum Roſcij, nam T. Roſcius profectus Ameriã bona Roſcij occupauit*, vir optimus, *ironia*, luctu perditum, *mortem patris miſerè lugentem*, iuſta, *exequias*, nudum, *ſpoliatum*, penatibus, *penates dicti ſunt dij domeſtici, quod penes nos nati ſunt, vel quod non longe abſint ab hac vita, ſiue quod penitus inſident. Ex quo etiam penetrales à poetis vocantur. Alij à penu hoc nomen deriuant. Macrobius, Penates eſſe dixerunt, per quos penitus ſpiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi poßidemus*

6. Qui in ſua re *inſolentia Titi Roſcii interfectoris in diripiendis Roſcij bonis*. multa palam, *partitione dilatat.*

7. Qui Amerinis, *Dolor ciuium Amerinorum ex tribus cauſis ortus: 1. Ex cæde Roſcij. 2. Ex egeſtate filii Roſcii. 3. Ex direptione illorum bonorum*, & enim, multa, *prima cauſa doloris*, filij autem, *2. cauſa*, Bonorum emptio, *3. cauſa.*

8. Itaq; decurionum decretũ, *Mißi ad Syllam decem ex Amerinis legati, qui his de rebus Syllam docerent.*

9. Statim

9. Statim Chrysogonus, *deceptio legatorum à Chrysogono qui eos petijt, ne tanta scelera ad Syllam deferent*, Homines antiqui, *Hic simplicitatem legatorum exponit, vt deceptorem in odium adducat*, alligat, *mittit*, Exempturum, *deleturum*, ad promitteret, *valde promitteret.*

10. Ac primo, *insidiæ paratæ ab aduersariis filio Roscio.*

11. Quod is simul, *fuga Roscii Romam ad Cæciliam matronam honestißimam*, in qua muliere, *commendatio Cæciliæ à genere & probitate*, Ea Sex. Roscium. *Descriptio calamitatis Roscii.*

12. Nam postquam illi, *Consilium aduersariorum, de condemnando filio Roscio, quod causis quatuor amplificat. Prima causa, tempus ipsum. 2. iudicia intermissa propter potentiam Syllæ. 3. Inopia patronorum. 4. Metus oratorum, quod contra Chrysogonum nemo ausus esset dicere*, veterem, *callidum veteratorem, malicia exercitatum.* Hoc consilio, *Conclusio ipsius narrationis, in qua ostendit cur in iudicium vocatus sit Roscius ab interfectoribus.*

Post narratio,

Quid primum querar.

IN hac tria facit: 1. Narrationis capita repetit paulo vehementius. 2. Fidem suam pollicetur Roscio. 3. Facinus Rosciorum cum scelere C. Fimbriæ confert

Primum membrum post narrationis.

IN qua est repetitio ipsa, quam à dubitatione oratoris incipit.

incipit. Deorum, *tres personas enumerat, à quibus auxilium petit*, fidem, auxilium, Pater, *repetitio cum indignatione ad inflamandos iudices*, infesta, *Actiuè & passiuè, hoc verbum vsurpari Gelli. lib 9. scribit*, Domus obsessa, *obserua amplificationem per conglobationem*, Appetita, *valde & diligenter petita.* Quid ab ijs, *Deliberationem interposuit orator, ad augendum crimen aduersariorum*, ferunt, *offerunt*, ceruices, *Antiqui, vt Quintil. ait: Ceruices dicebant primusq; Hortensius ceruicem dixit*, Roscio, *magno*, in culeum, *nota parricidarum pœnam fuisse, quod sanguineis virgis verberati in culeo, cum cane, simia, & gallo, & serpente inclusi mari iniiciebantur.*

Secundum membrum post narrationis,

Patronos huic defuturos.

POllicetur *suam operam Roscio, sensus est. Ego Roscium defendā, quamuis sit ab aliis relictus. Primū autem amplificat à cogitationibus aduersariorum.* Et forsitan, *repetit pollicitationem. Quamuis adolescens tuendam causam suscepi quoniam tamen eam semel suscepi. Ergo & libere defendam.* nulla res, *communi sententia promissum dilatat. Quia bono viro, nulla res maiorem vim afferre debet, quam fides.* Et enim quis tam, *iterum repetit breuissime capita narrationis ad exaggerandum tantum scelus aduersariorum. Hoc autem facit per prosopopæiam, vbi sermonem Roscii tribuit. Tractat autem fictionem duabus partibus,*

Aditu, & prosopopæia per enumerationem, Et enim *aditus*, Patrem meum, *prosopopæia*.

Tertium membrum post narrationis, *Hominem longe audacissimum*.

C*Omparat crimen aduersariorum cum crimine Fimbriæ. Sunt autem in hac comparatione quatuor personæ Q. Sceuolæ. Sex. Roscii, C. Fimbriæ, & duorum Rosciorum.*

Tractatio huius exemplis, quinq; partes habet.

1. *Reprehensionem fimbriæ, & Q. Sceuolæ laudem.*
2. *Expositionem exempli.*
3. *Sensum bonorum omnium de illo exemplo.*
4. *Assumptionem præsentis facti.*
5. *Sententiam oratoris.*

Hominem, *prima pars reprehensio fimbriæ*; Q. Sceuola, *Laus Sceuolæ*, diem Sceuolæ dixit, *Secunda pars exempli expositio, in ius eum vocauit*, cum posse viuere, *vulnus mortiferum non esse*, non totum telum, *non satis alte vulneratus esset.* Quo populus, *tertia pars Epikrisis*, Est ne hoc, *Quarta pars assumptio, quam per dialogismum tractat*, Hoc quia fit. *Quinta pars sententia oratoris, hoc est, Hoc facinus simile illi primo*, nam per Deos, *Conclusio narrationis, sensus est: Etiam qualis, qualis orator, hanc causam tueri potest.*

Elocutio.

Elocutio.

QVid primum, *dubitatio*, Deorum, *partitio*, pater, *conglobatio*, obsessa adempta, *gradatio*, nulla, *gnomi*, iugulastis, *incrementum*, Hominem, *exemplum*, de cuius laude, *præteritio*, Estne, *conglobatio*, accusat is, *dialogismus*, nam, *exclamatio*.

Tertia pars orationis partitio, Totam causam iudices.

IN hac primo transitione vtitur ad partitionem, in qua attentionem parat orator. Secundo partitionem ipsam statuit, in qua proponit quid in reliquo orationis cursu sit dicturus. sit igitur sensus. Nego Sex. *Roscium parentem interfecisse, sed potius à Capitone & Magno Rosciis interfectum esse. Estq; hæc propositio in coniecturali statu,* Quid igitur est, *duabus partibus reiectis, vnam tantum se pollicetur refutaturum, ipsam nempe criminationem,* illa res, *confictio criminis,* Ergo crimen, *Ex partitione colligit propositionem,* occidisse patrem. *Ante quam refutationem aggreditur primum extollit crimen dicẽs,* Impoßibile est à filio parentem occidi potuisse. *Mox enim ostendet accusatorem, non potuiße tantum facinus in Roscio probare,* Scelestum, *Amplificatio propositionis.* Etenim si id, *Comparatione amplificat facinus Roscij à minori. Si illi grauiter puniuntur, qui vultu pietatem violauerint, multo grauius illi, qui parentem interfecerunt.*

Quarta pars orationis Refutatio. In hoc tanto.

HÆC *pars ex locis coniecturalis status est confecta, quæ diuiditur in tres partes, in prima parte refutat argumenta aduersariorum, ostendens Roscium filium non interfecisse parentem Roscij, quod facit duobus argumentis, ex voluntate & facultate. In Secunda parte, ostendit & probat Roscios, Sextum Roscium interfecisse, ex ijsdem locis voluntatis & facultatis. In tertia parte Chrysogonum reprehendit, ostendens Sex: Roscij bona, contra legem, proscripta, ac vendita esse.*

Prima pars refutationis.

IN *hac primo probat filium parentem noluisse interficere. deinde ostendit non potuisse occidere.*

Propositio. Filius noluit interficere patrem.

Argumentum tractatur per remotionem argumentorum quibus parricidium erat ab aduersario cõfirmandũ, nec tamen est confirmatum. Constat autem partibus quatuor, propositione, assumptione, Ratione assumptionis, & complexione.

Propositio, Hoc crimen parricidij prabandum fuit abs te Eruci.

Assumptio, Sed non est probatum.

Ratio assumptionis. Roscius nec audax, nec vitijs deditus, nec bonorum dilapidator fuit.

Complexio. Ergo inique est accusatus, in hoc, *propositio Syllogismi per enumerationem,* non ne, *enumeratio argumentorum ab aduersario prætermissorũ, quibus*

quibus coniecturalis status explicatur, vbi ostendit Cicero, nullam causam fuisse, cur parentem filius interfecerit, Quorum tu mihi, *Assumptio per remotionem illorum, quæ in propositione enumerauit.* Adolescentulus, *Ratio aßumptionis qua probat Roscium non potuiße patrem occidere*, At hoc, *remotio est*, De luxuria, *Hic est remotio ex testimonio aduersarij. Obiectio*, 1. *Aduersarij. Non placebat patri. Ergo patrem interfecit. Hanc soluit Cic. dupliciter. primo per syllogismum quadripartitum.*

Propositio, Si non placuißet, esset aliqua causa:

Ratio propositionis per comparationem.

Sed patri non displicuit.

Ergo nec patrem filius interfecit.

Deinde per simplicem syllogismum.

Si filiū sine causa odisset, profectò pater amens esset.

Sed pater constantißimus fuit. Ergo nec eum odio habuit.

Patri, *Obiectio*, patri non placebat, *Solutio*, nam, *ratio propositionis per comparationem*, Rursus, *Aßumptio*, pater igitur, *secunda solutio estq; propositio*, At is, *assumptio*, Ergo, *complexio*.

Elocutio.

IN hoc, *interrogatio, auxesis*, Tam, *anaphora. & polysindeton, partitio.* Corruptus, *irronia*, æris, *partitio*, De luxuria, *remotio & partitio*, quæ vita, *gnomi*, quæ res, *obiectio*, furorem, *catachrisis hoc est parricidium*, patri non, *sermocinatio*, necesse, *Aethiologia*, nam vt, *comparatio*, amens constantissimus, *Antiteta*, Ergo, *enumeratio*.

2. *Obiectio, qua probat Erutius filium Roscium odio parenti fuisse hoc argumento. In prædia rustica filium relegauit. Ergo illi odio fuit.*

Hanc obiectionem copiosè refutat quatuor solutionibus. Prima per inuersionem. 2. Ab exemplo. 3. A ficto exemplo. 4. Ab exemplis per inductionem. Prima solutio per inuersionem. Si odisset filium, Non illi tradidisset tam sumptuosa prædia. Hic *obseruabis refutationis quadruplicem tractationem. Primo enim propositionem ponit, Secundo obiectionem aduersarij, Tertio contrarium propositionis, Quarto ipsam refutationem,* nescio inquit, *Prima pars refutationis.* Pro*positio est in ista dictione,*inquit, *Tertia pars refutationis est cùm dicit,* quod Erutio, *contraria propositioni quam sæpius ex circumstantia tractat, vel aduersarium reprehendendo, vel eius argumenta deridendo, quod hic facit. Quemadmodum Erutius non potuit sua figmenta probare, sic ego vix refutare possū.* Quid ais Eruci, *Quarta pars refutatio ipsa, per inuersionem. Si odisset filium, non illi tot prædia, tam pulchra, tam fructuosa tradidisset.*

Secunda solutio ab exemplo. Patres familias.
Idem faciunt nobiles viri.
Ergo & Roscius non odij causa filium amandauit.
At amandarat.

Complexio duorum argumentorū.	*Ergo cum eum colendis prædiis relegauit, constat non odij causa relegasse.*

Quam comparationem complexione tractat.

Vides Eruci, *Hic aduersarij argumentationem repreben-*

reprehendit, Quod consuetudine, *Hactenus conclusio. Sequitur contraria positio. Sensus est. Quod fecit pater exemplo aliorum, beneuolentia & amoris causa, illud profecto non odio fecit. Estq; repetitio duorum argumentorum Antitesi ornata*, neque hæc tu, *Hanc clausulam addit conclusioni, vt ostendat aduersarium inopia argumentorum laborasse.*

Tertia solutio obiectionis, per argumentum fictum Cecilij poëtæ Comici, At enim cum duos. *Sensus est.*

Senex Cecilianus filium suum Paticum non odij causa sed amoris rus relegauit:

Ergo & Roscius idem fecit, Quam solutionem partibus quatuor tractat. 1. *Repetitione obiectionis.* 2. *Antipophora vtitur irrisione aduersarij.* 3. *Proponit exemplum.* 4. *Cur exemplo ficto sit vsus rationes adfert.* At enim, *Prima pars solutionis obiectio.* Quæso, *Secunda pars solutionis schema aduersarij, quam petitione & schemate tractat*, patre certo, *infamias matris Erutij significat.* At natura, *mitigat schema laude humanitatis*, Et quid tandem, *tertia pars solutionis nempe propositio exempli, quo probat, signum potius esse amoris, quam odij*, Quasi vero mihi, *Quarta pars solutionis, qua recenset causas, cur exemplo vsus sit fabuloso. Sensus est. Habeo multa exempla, sed ea adferre non placet propter causas quatuor.* 1. Verum homines, *Quia odiosum est homines notos sumere Hanc ab obiectione aduersarij incipit.* 2. Et nemo vobis, *Quia hunc Eutychum ex fabulis optime nostis.* 3. *Idem valet hunc adolescentem ex fabula sumere, sicut ali-*

cut aliquem ex oppido vobis notum. 4. Etenim hæc, Quia poëtarum fictiones vitæ imaginem nobis exprimunt. Estq; hic fabulæ definitio.

Quarta solutio obiectionis, per duo exempla vera, quibus probat non odii esse signum, præficere filium agris colendis, sed beneuolentiæ. Age nunc.

Primum exemplum, quod tractat inductione per antecedens & conclusionem.

Vmbri & omnes vicini, aliaq; municipia, liberos ruri præficiunt.

Ergo & Roscius non odio præfecit filium.

At non modo, *commoratur in vna eademq; re demonstranda diutius, & testimonium profert, desumptum, ex studio multorum adolescentum. Totus autem hic locus spectat, ad laudem vitæ rusticæ,* Quid censes *conclusio primi exempli. Ergo Roscius rei rusticæ peritißimus non odio filium suum rus relegauit,* Verũ vt opinor, *Hic est breuis digreßio, qua Chrysogoni improbitatẽ perstringit: sensus est. Quoniam prædia Chrysogonus Roscio eripuit, liceat & artem illi agriculturæ eripere, modo vitam ne eripiat. Hic obserua oratores in collocandis siue argumentis, siue exemplis solere quasdam res extraneas orationi inserere.*

Secundum exemplum, Næ tu Eruti· *Non tantum Roscium reprehendis, sed etiam maiores nostros qui hisce studiis tenebantur. Ergo nullum est signum odii parentis in filium Hoc exemplum est per fictionem, tractaturq; quatuor partibus. 1. Propositione exempli. 2. Expositione. 3. Sententia bonorum. 4. Conclusione.* Næ tu, *Propositio exempli,* Etenim qui,

qui, *Expoſitio exempli.* At hercule, *Tertia pars ſententia bonorum de agrorum tutoribus, quam Aethiologia dilatat.* Neq; ego hæc eo, *Concluſio exempli per occupationem & comparationem, ſenſus eſt. Si igitur maiores noſtri agris colendis occupabantur. Igitur nec Roſcius odii cauſa rus fuit relegatus. Eſtq; repetitio obiectionum*, odium igitur, *Concluſio tertiæ obiectionis per ironiam,*

Figuræ.

NEſcio *dialogiſmus*, ille, *comparatio*, quid ais, *interrogatio.* Amandârat, *Ratiocinatio*, quodſi *concluſio*, vides, *apoſtrophi*, contra *anaphora*, *partitio*, At enim, *occupatio.* Quæſo, *apoſtrophe*, non enim, *Aethiologia*, quaſi, *ſubiectio* verum, *remotio*, etenim *gnomi*, *Definitio*, Age, *exuſcitatio*, quod tametſi, *occupatio*, Manus, *pleonaſmus*, ſuos agros *Aethiologia.*

Tertia obiectio aduerſarii, qua probat, parentem à filio interſectum eſſe hoc modo. iam vero inquit.

Pater filium exhæredare voluit.

Ergo ſignum eſt, filium, patrem interfeciſſe.

Quam Cic. per ſyllogiſmum ſoluit.

Propoſitio. *Tuum erat Eruti omnia vitia Roſcii explicare, propter quæ eum pater exhæredare cõſtituit.*

Aſſumptio: *Sed neq; vitia Roſcii, nec parentis voluntatem indicare potes.*

Ratio faſſumptionis. *Quia cauſa nulla interceſſit.*

Complexio. *Ergo falſum hoc eſt.*

Hanc autem ſolutionem digreßione ampla & copioſa dilatat.

Nam iſtum, *obiectio ſolutionis*, audio nunc, *Primo leuitatis arguit aduerſarium, & quandam breuem occupationem breuiter ſoluit.*

Conuiuia cum patre non inibat: Ergo patri odio fuit.

R*Eſpondet Cic: Quia in vrbe nunquam, & ruri ſemper vixit. vt igitur hæc obiectio inepta, ita & hæc de exhæredando filio*, Conuiuia, *obiectio inſerta*, Quippe qui, *ſolutio* illud quod cæpimus, *Repetit propoſitionem, vt oſtendat magnum eſſe illud, quod dixit accuſator, ſed tamen nullis rationibus fixum*, Exhæredare, *Repetit obiectionem.* Mitto quærere *per præteritionem reſpondet obiectioni*, tametſi te, *propoſitio ſolutionis*, vt naturam ipſam, *Hic eſt latum argumentum, quo oſtendit noluiſſe patrem filium exhæredare à naturali parentum amore*, verum concedo, *Aſſumptio ſed nullum tale vitium adferre potuiſti hanc figurauit conceſſione*, finge aliquid, *Hic eum in odium adducit*, exhæredare filium, *Aſſumptionem probat. Nulla cauſa fuit. Ergo noluit eum exhæredare.* Nemo noſtrum eſt Eruti. *Hactenus poſtulauit argumenta, quibus oſtendendum erat ab accuſatore patrem voluiſſe exhæredare filium. Nunc indicat quæ ratio Erutium ad accuſandum impulerit. nempe cupiditas lucri. Eſt autem hic locus ad odium aduerſarii comparatus*, Quid ergo eſt, *cautio oratoria, quæ monet accuſatorem quid ſibi faciendum fuiſſet.* Accuſatores multos. *Digreſsio in qua officia & vtilitatem accuſatoris oſtendit, vt calumniam Erutii*

accuſatoris

accusatoris indicaret. Hanc autem tractat propositione, ratione, rationis confirmatione & duplici similitudine, Accusatores, *propositio digressionis,* vt metu, *Ratio propositionis,* verum tamen, *correctio rationis* illudamur, *si nullis rationibus crimen probare poßint,* Innocens, *rationis confirmatio sumpta à fine.* Quare facile. *concludit propositionem, hoc est, Tollerandi sunt accusatores, qui suspicione adducti non calumnia accusant:* Anseribus cibaria. *Duplici similitudine accusatoris officium illustrat. Prima ab anseribus in Capitolio asseruatis sumpta, altera à canibus, qui olim alebantur Romæ, custodiendi, & significandi causa nocturnos fures, ita etiam accusatores alendos esse in Rep. ad accusandos, & indicandos homines sceleratos: Tractat autem similitudinem vtramq; tribus partibus,* Propositione, *Assumptione, &* Expositione *Assumptionis,* Anseribus, *. Propositio prima similitudinis. Hic autem Cic. allusit in historiam bello Gallico. Cùm enim Galli Capitolium noctu ascendissent, dormitantibus vigilibus, anseres, qui prope Capitolium in templo Iunonis alebantur, suo strepitu, Romanos homines exuscitauerunt, ita vt seruatum fuerit Capitolium. & depulsi Galli. Hinc cibaria publica locabantur anseribus, Lege Plutarchum in vita Camilli,* Quod si luce. *Altera similitudo, qua comparat accusatores canibus, qui nulla suspicione adducti non tantum latrant, sed etiam mordent, ita & accusatores non tantum accusant innocentes, sed etiam eos condemnare volunt,* Simillima. *Secũda pars similitudinis assumptio,* Alij vestrum. *Hic primam similitudinem*

confert, Alij canes. *Secunda, Collatio.* Cibaria vobis præberi. *Tria genera accusatorum ponit, vnum eorum qui accusant innocentes: Alterum qui innocentes quidem accusant, verum eiusmodi, in quibus est quædam suspicio. Tertium genus eorum, qui non solum omni culpa, sed etiam omni suspicione carentes, accusant. Primum genus præmio dignum, alterum venia, tertium pœna. Ex hoc genere tertio, Erutium esse dicit.* Cibaria. *Primum genus accusatorum.* Deinde si, *Secundum genus.* Sin autem sic. *Tertium quo territat aduersarium, Sensus. Non crura vobis vt canibus suffringentur, sed pœna calumniæ mulctabimini*, literam illam, *Romani tres habebant literas quibus in iudiciis vtebantur A C Ln singuli rogati sententias, vnam aliquam literarum in vrnam proiiciebant, quod cum erat factum literæ numerabantur, & quarum numerus erat maior, iuxta eas pronunciabat iudex sententiam. Significabat autem A litera absolutionem, qua reus absoluebatur. Sic litera C, nota erat condemnationis. Tertia autem litera Ln, significabat idem, ac si diceret. Non liquet, hoc est nondum constat de facto & hac erat dilationis.* Quid mihi ad defendendum. *Absoluta digreßione regreditur ad institutum repetitq; obiectionem aduersarii eamq; iterum eludit, ostendens non suspicione aliqua accusatum esse Roscium parricidii ab aduersariis, sed partim cupiditate lucri, partim quod neminem patronum Roscio futurū sperabant. Hæc autem omnia aduersariis odium pariunt.* Quid mihi, *propositio orationis Multa sunt inquit, quibus Roscius defendi potest*, cùm

hoc

hoc modo, *prima causa cur accusauerit Erutius Roscium, nempe cupiditas quaestus, quam dialogismo figurauit*, vnum illud spectaui, *Secunda causa, quam tractat approbatione, ratione, & comparatione. Ratio. quia, si sciret defensorem futurum Roscio, ne verbum fecisset Erutius. Approbatio: Quia in subselliis neminem suspicabatur adfuisse. Comparatio: Quia negligentius accusauit. Ego autem studiose Roscium defendi*, vnum illud, *secunda causa*, non me hercule, *Ratio per comparationem*, opere pretium, *Hic negligentiam Erutij reprehendit vt ostendat accusationem illius, Chrysogoni potentia nixam esse*, credo cum, *Approbatio quam hypotiposi illustrat*, postea quam, *comparatio cuius hic est prima pars negligentia Erutij, quam eadem hypotiposi illustrat, cum gestus Erutij exponit*, cum in mentem, *oratores enim aequo in loco causas agebant & interdum in illo spatio, quod inter subsellia aduocatorum dabatur inambulabant*, surrexi ego, *Altera pars comparationis in qua suam diligentiam in defensione Roscij ostendit per eandē hypotiposim*, Esse aliquem, *Hic perstringit omnia aduersariorum scelera*, Quae quoniam te, *Conclusio tertiae obiectionis, Ergo accusationis tuae iniquae, spes te fefellit quia & defensorem Roscius habet, & tua improbitas est deiecta.*

Elocutio.

NVnquid, *dialogismus*, Nam illa, *Aethiologia*, verum, *concessio*, illud quod, *reiectio*, mitto, *praeteritio*, vt naturam, *synonimia*, cogitabat, *criminatio*,

minatio, Accusatores, *digreßio & gnomi*, vtilius, *sententia*, canes, *comparatio*, sin autem, *comminatio*, Quid dicam, *allusio*, non me hercule, *comparatio per fictionem*, credo eum, *hypotiposis ironica*, Quod in minimis, *comparatio*.

Quarta aduersarij obiectio, de parricidio causa dicitur.

Parricida est Roscius.

Ergo capite plectendus.

Aduersarius ergo in iudicio Roscium, absq; vlla causa parricidam appellauit.

Cicero hanc obiectionem refutat primo per ergasiam hoc est per rationem. 2. Per sententiam à natura. 3. Per exemplum vnum fictum, alterum fabulosum, postremo per magnitudinem supplicij per comparationem. De parricidio, *obiectio aduersarij, hoc est, parricida est Roscius*, Ratio ab accusatore, *Hic est refutatio per rationem, quam syllogismo à minori, ad maius, tractat.*

Propositio.

IN minimis noxis, causa maleficij, vel saltim coniectura ab accusatore reddenda est, si velit sibi fidem adhiberi. Aßumptio, sed in hac causa maxima, Erutius nullam attulit.

Ergo fides illi non est adhibenda.

Primum autem assumptionem ponit, secundo loco propositionem, tertio conclusionem.

Ratio ab accusatore, *Hic est aßumptio syllogismi*, Quod in minimis, *propositio syllogismi*, in quo scelere, *Amplificat maiorem propositionem, enumerans.*

numerans Circumstantias, quibus parricidium erat comprobandum: Quæ nisi multa, *Conclusio syllogismi*, Quod in minimis, *Propositio syllogismi*, In quo scelere, *amplificat maiorem propositionem, enumerans Circumstantias quibus parricidium erat comprobandum.* Quæ nisi multa, *Conclusio syllogismi*, Magna est enim vis, *Hic est sententia à natura. Sensus est:* Non *patitur natura, vt filius patrem interficiat. Estq; hic oratio grauis vt de oratore. 3. Testatur, in qua crimen parricidij auget. Obseruandum est autem conuersum genus dicendi. Quomodo hæc quatuor verba dilatet.* NON FACILE HOMO PATREM OCCIDIT. *Hoc modo. Multum valet communio sanguinis, reclamitat istiusmodi suscipionibus ipsa natura. Portentum atq; monstrum certissimum, hoc est.* Non *facile. Sequitur. Esse aliqua humana specie & figura. Postremum est, qui tantum immanitate bestias vicerit, vt propter quos, hanc suauissimā lucem aspexerit, eos indignissime luce priuaret,* non ita multis cuius aiunt, *Sequuntur duo exempla primum verum, secundum fabulosum. Primo exemplo probat.* Non *credi oportere aliquem esse parricidam, in quo nulla subsit parricidij aut causæ, aut suspicio. Cuius sensus est G. Lælius quidem cum duobus adolescentulis filiis pernoctauit in eodem conclaui, mane vero repertus est truncatus. De parricidio accusantur duo filij, de quo quia causa erat incerta, iudicio fuerunt absoluti. Tractat autem hoc exemplum tribus partibus primo laude. Deinde rei gestæ expositione, Tertio sensu oratoris,* G. Lælium, *Laus G. Lælij qui erat ex Taratina oppido*

pido Volscorum & est prima pars exempli. Cum cænatus. 2. *Pars expositio rei gestæ,* Quid magis poterat, *Expolitio expositonis, quæ interseritur fidei faciendæ causa. Hoc est suspicio erat filios G. Lælium interfecisse.* Nemo enim putabat, *Tertia pars exempli: sensus oratoris: Quod inquit scelera aliquo indicio prodi solent,* videtis ne quos. *Secundum exemplum fabulosum in quo introducit Orestem, qui & si matrem suam Clitemnestram occiderat iußu Apollinis, propter iustißimas causas, tamen fingunt poetæ postea Orestem furijs agitatum fuisse. Quo exemplo vult ostendere orator magnitudinem sceleris parricidij. Hoc autem tractat Expositione, sententia sua, interpretatione exempli, & amplificatione,* videtis ne, *expositio exempli,* quos nobis poëtæ, *Orestem & Alcmeonem, qui matres suas interfecerunt,* sic se res habet, *Secunda pars exempli sententia oratoris qui parricidas tranquillo animo eße non posse ostendit,* Nolite enim putare, *interpretatio fabulosi exempli, hoc est furiæ quæ vexant sceleratos, nihil aliud sunt, quam ipsa conscientia animi,* Hæc sunt impijs, *Amplificatio sceleris parricidij,* Hæc magnitudo, *Hic est enumeratio causarum, & circumstantiarum, scelus parricidii antecedentium. Sensus est.*

Parricidium non est credibile. nisi in eo, in quo aliqua tanti sceleris argumenta appareant.

Sed in Roscio nulla apparent.

Ergo non est parricida.

Propositionem tantum ponit, in qua aßumptio intelligitur, vt nisi, *enumerat causas,* Accedat huc,

Recenset

Recenset alias causas cum circumstantiis, Quare hoc *Conclusio per comparationem*, Itaq; cum multis, *Alia amplificatio, qua rursus exaggerat magnitudinem parricidii, quæ hoc syllogismo continetur.*

Propositio. Cuicunq; sceleri grauißima est constituta pœna, illud est atrocißimum.

Assumptio. Sed ab Atheniensibus & Romanis grauißima est parricidii pœna constituta. Ergo parricidium est scelus atrocißimum.

Propositionem nude ponit. Assumptionem exemplo per comparationem & exaggerationem tractat. Quo loco obseruandum est graue & grande genus orationis, quod sententiis, verbis, exornationibus, membris, collocatione, circumductionibus clausulis, est magnum, ornatum, & luminosum, itaq; *propositio syllogismi,* Qua in re *exemplum, quod tractat tribus partibus, Propositione, laude, expositione sententiæ oratoris.* Qua in re, *propositio syllogismi,* prudentissima ciuitas, *secunda pars, laus,* Eius porro, *Expositio exempli,* sapienter, *sentētia oratoris.* Quāto maiores nostri, *secunda pars exempli nempe laus Romanorum, quorum sapientiam anteponit prudentiæ Atheniensium,* ô singularem, *Tertia pars exempli exaggeratio, seu amplificatio, qua pœnam à Romanis constitutam in parricidas extollit. Hanc tractat quinq; partibus. 1. Exclamatione. 2. Epicrisi 3. causis. 4. Partitione. 5. Conuersione orationis ad hominem parricidam,* Cælum, *prima pars exclamatio,* vt qui eum. *secunda pars Epicrisis,* eum necasset, *fusum genus dicendi id est patrem,* noluerunt. *Tertia*

pars,

pars, id est causæ, propter quas ex natura tollebantur parricidæ. Estq́ hic prima causa. Ne bestiæ fierent sæuiores, contagione ista, corpus, *cadauer,* non sic *secunda causa.* Deniq; nihil, *Tertia causa.* Et enim quid, *Quarta pars partitio cuius sensus est. Parricidis, res omnibus mortalibus communes, ereptæ sunt* Ita viuunt. *Quinta pars conuersio orationis, sensus est. Istis omnibus parricidæ sunt priuati.* Tanti maleficij *Conclusio primæ partis refutationis, quam refutauit ex primo loco coniecturæ, non potuisse Roscium, tam atrox facinus commisisse, cuius nullam causam aduersarius attulit. Estq́ hic obiurgatio aduersarii.* Si hunc apud, *Amplificat audaciam Erutii, per syllogismum à minori*

Si apud ipsos inimicos Roscii, Roscium accusares, vtiq́ tanti sceleris, causam reddere deberes.

Sed apud sapientißimos iudices accusas. Ergo,

Si hunc. *propositio syllogismi,* vtrum quid, *Assumptio per diuisionem.*

Elocutio.

DE parricidio, *obiectio,* in quo scelere, *occupatio,* Auditur, creditur, *gradatio, partitio,* Audacia, *correctio,* vbi, *incisum,* partus, *auxesis,* Magis, *epiphonema,* propterea, *Aethiologia,* videtis, *exuscitatio, exemplum,* hic se, *Epiphonema,* Magna, *sententia,* Agitari, *synonimia,* Hæ sunt, *exclamatio,* nisi, *partitio, Anaphora,* itaque, *comparatio,* maiores, *Epiphonema,* vt quos, *Aethiologia,* solem aquam, *partitio, incisum,* si hunc, *occupatio,* vtrũ, *interrogatio cum subiectione:*

Secuudum

Secundum membrum primæ partis refutationis. Agitur de parricidio.

HActenus primum membrum primæ partis refutationis, in qua ostendit filium noluisse parentem tam impiè necare. Nunc sequitur alterum membrum, nempe facultas, in qua quærit, vel refutat potius Cicero. Num potuerit parentem filius necare? quod facit duobus argumentis.

Primum autem transitione vtitur, quam conuersione, & confidentia tractat. Sensus est. Decedam tibi de meo iure, fretus innocentia. Esto causam, propositio conuersionis, de meo iure decedam, hoc est, do tibi dicendi ac interrogandi facultatem, & sic tecum agam, confidentia.

Argumentum primum, quomodo occidit, quo circumstantiam refutat per remotionem hoc modo.

Propositio. Si filius patrem interfecerit, aut ipse sua manu interfecit, aut alijs interficiendũ dederit.

Manu sua nõ interfecit: quia Romæ interea nõ fuit.

Neq; alijs interficiendum dedit. Si enim dedisset aut liberis, aut seruis. Si liberis, aut Amerinis, aut Romanis dedisset.

Non Amerinis: quia non nominantur. Non Romanis, quia illos non nouit. non seruis: quia postulantur à nobis ad quæstiones, à vobis non sunt delati.

Complexio. Non igitur à filio interfectus est.

Estq; hic locus admodum subtiliter tractatus.

Ipse percussit, Propositio argumentationis, vbi eos conuenit, Hic obserua circumstantiarum enume-

rationem, nonne hic, *Complexio argumentationis.*

Argumentum secundum, & simul tibi in mentem, *quo probat Roscium non potuisse patrem interficere, à genere vitæ, per syllogismum quinq; partitũ.*

Propositio, *In Hominem rusticum, non potest cadere suspicio parricidij.*

Expolitio, *Quia sicut non in vno agro fruges omnes reperiuntur, ita non vbiq; facinus omne reperitur.*

Comparatio, *In ciuitate vbi vitiorum plena omnia hoc scelus faciliùs inuenitur, quam ruri, vbi summa est parsimonia.*

Assumptio, *Sed Roscius tua sententia, est rusticus;*

Ergo non potuit patrem interficere.

Primum autem Aßumptionem ponit. Secundo loco propositionem. 3. Simile. 4. Comparationem. 5. Complexionem.

Et simul, *Aßumptio*, Qua in re, *Propositio syllogismi*, vt non omnem, *Simile*, in vrbe luxuries, *Comparatio Vrbanæ & Rusticæ vitæ quam sorite tractat hoc modo. Vita Vrbana creat luxuriam, luxuria auariciam, auaricia audaciam, audacia omnia scelera & parricidia: Rustica autem non*, illud quæro, *Conclusio*, multa sunt, *Commoratio in exaggerando eodem argumento, ostendens nec per liberos neq; per seruos patrem à filio potuisse necari. Primum autem probat. Non per liberos, tali syllogismo.*

Si in hoc crimine suspicio vlla reperiretur, Concederem Roscium à filio eße interemptum.

Sed

Sed nulla inest suspicio.

Ergo non est interemptus.

Assumptionem probat, quia tum Roscius Amerinæ fuit, nec alijs literas misit, nec precio, nec promissis alios sollicitauit, Multa sunt, *Propositio,* Romæ Sex. *Prætermissa suspicione probationem ponit,* pretio, spe, *obserua quo homines ad maleficia inducũtur,* & tamen, *Conclusio argumenti.*

Roscius non occidit patrem per seruos, reliquum est vt per seruos.

Hoc probat tali argumento.

In alijs causis, seruorum quæstiones, reo solent esse adiumento.

Sed in hac causa Roscij, serui ad quæstiones prohibentur.

Ergo per seruos, non est interemptus pater.

O dij immortales, *Propositio,* id Sex. *Assumptio,* Te nunc appello, *Probatio assumptionis,* meministis ne, *alia probatio ab aduersariorum testimonio,* Dubitate, *Hic est recriminatio in aduersarios per hunc syllogismum.*

Ille non interfecit patrem, qui in insidiis & egestate propter patrem versatur, & cui quærendi potestas non permittitur.

Roscius est talis.

Ergo.

Assumptionem tantum ponit per contraria, cum probatione, à quo sit, *Assumptio,* omnia iudices, *Probatio assumptionis,* veniam neque ita, *Hanc criminis translationem reijcit in proximum locum,* Nunc

Eruti, *Conuertit orationem ad Erutium, & conclu-dit per repetitionem argumentum hucusque tracta-tum, Non potuiße scilicet patrem à filio necari, nec per se, aut per liberos, aut per seruos,* ego contra, *ex abundanti,* Restare tibi, *Repetit nec seruos interfe-cisse, idque allegoricè, vbi per scopulum intelligit ser-uos, per portum, innocentiam.*

Obiectio aduersariorum, Quid est ergo, *Sex: Roscius eo tempore interfectus est quo impunè inter-ficere licuit.*

Ergo eum interfecit.

Hanc refutat Cic. tali syllogismo, per recrimina-tionem.

Ab ijs est occisus qui eo tempore in sanguine versabantur.

Sed aduersarij sunt tales: Roscius autem ruri fuit.

Ergo ab ijs est interemptus.

Aßumptionem circumstantijs dilatat, & pro-bat ratione prætermissa, Quid est ergo, *Refutatio-nis propositio,* eiusmodi tempus, *Antecedens,* in-terim mihi, *Antequam soluit, reprehendit Erutiū, eiusq; inertiam in accusando deridet, qui simul, & fi-lium Roscium, & Chrysogonum cum Roscijs accusa-ret.* Quid ais, *Hic est refutationis assumptio interro-gatione & circumstantijs figurata,* vereor ne aut, *præcidit criminis solutionem, & concludit primam partem refutationis, qua ostendit, neq; voluisse, neque potuisse filium, interficere parentem,* Si quid est, *Reiectione pollicetur se alia soluturum.*

Elocu-

Elocutio.

ESto, *Conceßio*, Tametſi, *Occupatio*, in ruſticis, *Ergaſia*, Luxuries, *Sorites*, quem ad quẽ, *Articulus*, Remotio, ô dij, *Epiphonema*, Te nunc appello, *Apoſtrophi*, meminiſti, *Epiphonema*, dubitate, *Conceßio*, omnia, *Epiphonema*, veniam, *Reiectio*, in portum, *Allegoria*, vereor, *Præciſio*, ſi quid, *Reiectio*.

Secunda Pars refutationis. Recriminatio, venio nunc eo.

P*Robat Roſcios aduerſarios Sextum Roſcium interfeciſſe, idq; ſeptem argumentis.* 1. *Ex voluntate.* 2. *Ex facultate.* 3. *Ex conſequentibus.* 4. *Ex falſitate teſtimoniorum.* 5. *Ex occupatione bonorum.* 6. *Ex legatorum perfidia.* 7. *Ex recuſatione ſeruorum ad tormenta & quæſtiones*, venio nunc, *Tranſitione vtitur, in qua duo facit, Primum ſe nolle aliquem accuſare confitetur. Deinde proponit, quid in hac ſecunda parte refutationis ſit dicturus*, venio, *tranſitio*, nam ſi, *ſenſus eſt. Neminem accuſare volo*, is enim, R*atio per communem ſententiam*, Deſinamus aliquando, *Propoſitio quæ ad ſyllogiſmum redigi poteſt. Ibi maleficium quærendum eſt, vbi inueniri poteſt. In Roſcijs autem inueniri poteſt. Ergo*, Deſinamus, *Propoſitio ſyllogiſmi*.

At ego in T. *Aßumptio ex contrarijs*, Tecum enim, *Concluſio ſyllogiſmi*, De Capitone, *obiectio*.

Primum argumentum ex voluntate ſeu cauſa im

pellente, qua probat Roscios Sex. Roscium interfecisse. L. Cassius ille, *Ille interfecit, cui bono cædes, & mors fuit.*

Sed Rosciis emolumento cædes Roscii fuit. Ergo

Sed hunc syllogismum conuertit in exemplum. Propositionem enim exemplo figurauit; quod quatuor partibus tractat, 1. Expositiuncula cum laude personæ. 2. Epicrisi. 3. Reditu ad personam, laudemq́; Cassij. 4. confidentia. Assumptionem autem ex adiunctis probat, quia T. Roscius tenuis, auarus, audax, & inimicus Sex. Roscio fuit. Ergo eum interfecit, L. Cassius, *Laus*, identidem, *Expositiuncula*, Sic vita, *Epicrisis oratoris*, Ego quanquam, *Confidentia oratoris & causæ.* In hac enim, *Assumptio per contrarium posita: Sensus est. Sed T. Roscio bono fuit. Hoc est. Sed Titus bona posidet, filius autem in mendicitate est*, prædam, *ad T. Roscios qui deprædati sunt bona Roscii.* Quid si accidit. *probatio assumptionis à causis impellentibus per syllogismū eiusmodi.*

Qui tenuis, auarus, audax, & inimicus fuit, ille Roscium interfecit.

Titus Roscius talis est.

Ergo Titus Roscius interfecit.

Quid si, *propositio syllogismi per fictionem.* Quid ergo, *Assūptio in qua singulas partes propositionis probat.* Restat iudices, *Cōplexio argumētationis per repetitionē propositionis & assūptionis.* An is qui, *repetitio probationis* Hæc tu Eruti, *Absoluto primo recriminationis argumento, quo probauit ab aduersariis Roscium interfectum esse. Nunc digreßione vtitur, ad insectanda*

ſectanda Erutii crimina, quod innocentem Roſcium auſus eſſet accuſare, quam digreßionem propoſitione, ratione, allegoria, & ad cauſam reuerſione tractat. Hæc tu Eruti, *Propoſitio digreßionis. Si tantam haberis argumentorū in accuſando copiam, quantam ego in defendendo, credo in dicendo te iactares.* Neq; ego. *Ratio per comparationem & occupationem. Quia tu in tanta paucitate accuſatorum bonus ac diſertus ab omnibus, haberis accuſator,* verum ego forſitan, *ſenſus. Ego quia multi patroni appellantur, fortaſſe in eorum grege annumerabor: tibi quia accuſatores præter te nulli ſunt fortaſſe hoc nomen accuſatoris imponetur, & ſat bonus accuſator vi debere.* Qui omnes, *Hæc odii fugiendi gratia addit.* Nihil enim, *ſententia de accuſatoris dignitate.* verum vt ſit, *Hoc loco excuſat Syllam, Senſus eſt. Non voluntate Syllæ accuſatores eſſe interfectos,* verum vt cæpi, *regreſſus ad inſtituta argumenta per præciſionem.*

Secundum argumentum recriminationis. Video igitur cauſas.

R*Etorquet in aduerſarios crimen parricidij, ex loco facultatis, ſeu circumſtantiis loci, temporis, & perſonæ aduerſarij: vtitur autem tranſitione,* vbi occiſus eſt, *Prima circumſtantia loci, quam Syllogiſmo concludit.*

Qui interim Romæ fuit, ille Roſcium interfecit.
Sed Titus Roſcius fuit.
Ergo Sex. Roſcium interfecit.

Tertia

Assumptionem propositioni præmittit, vbi occisus, *assumptio interrogatione figurata*, verum quid ad rem, *propositio quam occupatione dilatauit. Quamuis multi interfectores Romæ tunc fuere, tamen credibilius est te interfecisse, qui Romæ fuisti, quam Roscium, qui non adfuit.*

Secunda circumstantia temporis, syllogismo quoq; tractata. Age nunc. *Eo tempore interfectus est Roscius, quo multitudo sicariorum, aut direptione aliorum bonorum occupabatur, aut conducebatur, vt alios occideret.*

Atqui vtrumq; in T. Roscio reperitur.

Ergo T. Roscius, Sex. interfecit Roscium. Estq; aperta syllogismi collocatio. Age. *Transitio*, erat tùm, *Propositio syllogismi.* Si eos puta. *Assumptio pro parte vtraq;.* Sin eos quos. *Secunda pars Assumptionis.* Et qui equid tu, *Conclusio.*

Tertia circumstantia aduersarii persona.

Qui Romæ aßiduus sector fuit, & inter sicarios versabatur, ille Roscium interfecit.

Sed Titus Roscius talis est, filius autem nec Romæ fuit, nec quenquam sicarium nouit.

Ergo Titus Roscius, Sextum Roscium interfecit. Huius syllogismi Assumptionem tantum ponit per collationem. Quid postea. *Assumpio*, fateor, *aduersarij verba.* At ego. *filij verba*, per multa sunt, *conclusio huius secundi argumenti per præteritionem.*

Elocutio.

VEnio, *commonitio*, Accusarem, *comparatio*, is enim, *gnomi*, tametsi, *occupatio*, causam, *collocatio*.

collocatio. Tu. *apoſtrophi*, De capitone, *reiectio*, Lucius Caſſius, *exemplum*, ſic vita hominum, *Gnomi*, *Epiphonema*, Ego quanquam, *occupatio*, Quid ſi, *partitio*, *anaphora*, *ergaſia*, os tuum, *complexio negans*, Hæc tu, *apoſtrophe*, Canenſis, *allegoria*, non neceſſe eſt, *prateritio*, nihil enim, *ſententia*, *Allegoria*, ferro ſ*ſynochdoche*, video, *tranſitio*, vbi, *interrogatio per ſubiectionem*, verum quid, *occupatio*, & alij multi, *ecclipſis*, Age, *tranſitio*, aut eorum, *diuiſio*, dices, *ſermocinatio*, quæ non modò, *prateritio*.

Tertium argumentum, à conſequentibus cædem Roſcij. Videemns nunc ſtrictim.

EX *quatuor coniecturis*, *Sex*. *Roſcium à Tito Roſcio interfectum eſſe probat*, videamus, *tranſitio*, inuitus, *propter tollendam inuidiam hæc ſubiecit*, cum hoc vereor, *Hic eius impudentiam perſtringit*.

Argumenti Tractatio.

EX 1. *Coniectura*, *hoc eſt*, *à perſona eius*, *qui nuntiauit*.

Propoſitio, *Qui per ſeruum mortem Roſcij Ameriam Capitoni celerrime noctu primus nuntiauit*, *ille Sex*. *Roſcium interfecit*.

Aſſumptio, *Sed Titus Roſcius*.

Ergo Titus Roſcius interfecit Sex. *Roſcium*, *Argumenti huius aſſumptionem tantum tractat quam occupatione figurauit*.

Consequentia argumenti est, Quia Glaucia nunquam nunciasset, nisi premio à Tit. Roscio adductus fuisset.

Sua sponte, *occupatio quam ita soluit, Aut casu, aut rei alicuius gratia, interim Ameriam venit Glaucia. Sed nihil horum. Ergo tuo iussu nunciauit.*

Ex 2. Coniectura hoc est, à persona cui nuntiatum est. Qua ratione, *Glaucia primum Capitoni nunciauit, non autem vxori aut liberis Roscij.*

Ergo T. Roscius occidit.

Ex 3. *Coniectura, hoc est à celeritate nuncij,* occisus est à cæna.

Celerrime Cædes Roscij per Glauciam ad Capitonem peruenit. Ergo,

Non quæro quis, *facta prateritione, Glauciam insimulat, quasi eius manu Sex. Roscius occisus sit, de consilio T. Roscij.*

Ex 4. Coniectura scilicet à tempore, vnum hoc sumo.

Glaucia noctu occisum esse Roscium nunciauit. Ergo Titus Roscius interfecit Sex. Roscium.

Nonne vobis, *Hic est repetitio & energia orationis.* Antumedontem, *Cursorem celerrimum, qualis fuit Antumedon Achillis auriga, qui Xanto & Batio, equis velocißimis, vt pote, Zephiri filijs rapidißimè ferebatur.*

Quartum argumentum, *Quid erat quod Capitonem.*

A*Rgumento hoc & testimonium Capitonis reprehendit, & eum criminis esse conscium probat,*

quod

quod ſeptem partibus tractat.

Propoſitio, Ille teſtimonium dicere non poteſt, qui ſceleris eſt conſcius.

Ratio propoſitionis, Quia nec ampliſsimis hominibus, teſtimonium de ſua re dicere licebat.

Exemplum perfictionem, Quod nec ipſi Aphricano concederetur.

Aſſumptio, Sed Capito eſt cædis conſcius.

Ratio 1. Quia ad eum cædes primum eſt perlata, & bonorum Roſcij particeps eſt.

Ratio 2. Quia & multos antea interfecit.

Complexio, Ergo illius teſtimonium adhibendum non eſt.

Primum autem ponit rationes aſſumptionis, deinde propoſitionem ſyllogiſmi, poſtea rationem propoſitionis cum exemplo & concluſione, Quid erat. 1. *Ratio,* Audio. 2. *Ratio,* Lemniſcatam, *maximè inſignem Lemniſci faſciolæ erant ex lana non tincta, dependentes ex coronis,* Habeo etiam, *Hoc loco minatur Capitoni vt eum à teſtimonio deterreat eſtque elegans modus dicendi,* ô præclarum, *propoſitio ſyllogiſmi. Cuius ſenſus eſt. Huius teſtimonium leue eſt, qui cædis Roſcij erat conſcius. Quam propoſitionem tronicè tractat,* Profectò non, *Amplificat propoſitionem, oſtendens Capitonis teſtimonium leuè eſſe, qui & auarus, & audax fuerit, deq; Roſcij cæde primus cognouerit.* Si dijs immortalibus placet, *Admirantes antiqui alicuius indignitatem, vel leuitatem, aut etiam indignitates certo modo loquendi, dicebant. Si diis placet,* Itaque more, *Ratio propoſitionis a ſententia*

tentia maiorum. *Estque hoc loco ergasia*, Aphricanus, *Ab exemplo dilatat propositionem, quod exemplum nudè ponit, & sua sententia amplificat*, Nam illud, *sententia oratoris*, videte nunc, *Complexio argumentationis*, *Ergo Capitonis testimonium leue est*, Quid tu vir, *Amplificat conclusionem, vt testimonium Capitonis leuissimum esse ostendat. Sensus est. Stultissimè fecisti, & non de Erutii consilio, quod in accusatoris subseliis consedisti. Fidem enim eo pacto, tuo testimonio abrogasti.*

Elocutio.

VIdeamus, *transitio*, mediusfidius, *iuratio*, vereor, *Aethiologia*, te ne, *apostrophi*, *antiteta*, occiso Sex. *Interrogatio cum subiectione*, Quod si nullum, *Comparatio per fictionem*, *dialogismus*, *sermocinatio*, Qua ratione, *Interrogatio*, cum Ameriæ, *Articulus*, *partitio*, Cliens, *Periphrasis Magni* Roscii, Quid hic, *Synonimia verborum*, Glaucia, *apostrophi*, non scrutor, *membra*, fac, *concessio*, Nècessitas eum tanta premebat, *Synonimia*, *Metaphora*, *Ratiocinatio*, Etiam, *Apostrophi*, miserum, *energia orationis*. Non non, *membra*, *gradatio*, *Anaphora*, Nescio, *dialogismus*, Habeo dicere, *græcismus*, Itaque, *sententia*, Aphricanus, *expositio*, Nam, *Aethiologia*, videte, *exsuscitatio*, sector, sicarius. *Explicatio*, Quid, *insectatio*, occultior, *synonimia*.

Quintum argumentum.

AGe nunc, *Probat ab aduersariis esse Roscium interfectum à consequentibus idq; tali Enthimemate.*

Aduer-

Aduersarij de cæde Roscij, Chrysogono nunciauerunt.

Ergo ab aduersariis interfectus est.

Consequentiam probat à communi sensu. Assumptum quatuor rationibus confirmat.

1. *Quia de bonis Roscii, nullo pacto Chrysogonus cognouisset.*

2. *Quia cum Chrysogono amicitiam coiuerunt.*

3. *Quia partem bonorum Roscii, à Chrysogono acceperunt.*

4. *Quia nunquam eos tantis præmiis, tam liberaliter donasset.* Age nunc. *Transitio.* Ad volateras, *Assumptio.* Ad quid ei. *Prima ratio.* Soletis. *Consequentia argumenti à communi sensu.* Hic nihil est. *Secunda ratio cum approbatione.* Nam cum. *Approbatio. Quia aliis contemptis, ad amicitiam Chrysogoni se contulerunt,* Hæc possum, *conclusio.* Qui sunt igitur. *Tertia ratio.* Age nunc. *Quarta ratio per syllogismum Hypotheticum.*

Si tantum illi nuntiassent, & non authores cædis essent. certè eos tantis præmiis non affecisset.

Atqui alteri tria prædia, alteri magnum portum donauit. Ergo.

Nonné perspicuum. *Conclusio argumentationis.*

Sextum argumentum.

Venit in decem primis. *Sumitur hoc argumentum ex perfidia Capitonis, quod tractatur Entimemate.*

Capito

Capito in legatione ad Syllam perfidiosus fuit.

Ergo interfecit Roscium.

Antecedens partitione dilatat, impedimento est, *partitio est, amplificans assumptionem Auxesi*, illum acuere, *Antitetis dilatat, estq́; hic numerosa oratio.* In priuatis rebus. *Hoc loco tractat locum communem duplicem. De violato mandato, & societate legationis, primum autem de mandato ex loco. comparatorum à minone differit.*

In priuatis rebus non licet violare mandata.

Ergo & in publicis.

Antecedens tribus rationibus probat, & Exornatione, & Complexione. Similiter consequens duabus rationibus amplificat. In priuatis. *antecedens.* itaq; mandati, *prima ratio à magnitudine pœnæ*, credo, *secunda ratio.* Non enim, *tertia ratio.* Quid recipis *Exornatio quæ quidem generatim perstringit perfidos: ipsum tamen Capitonem perstringere videtur. Hanc tractat interrogatione & Synonimia.* Ergo idcirco, *Conclusio antecedentis.* Perditissimi. *Sententia.* In minimis, *secunda pars antecedentis per comparationem: sensus est Multo magis ille peccat, qui in publicis rebus, perfidiosè agit*, in re tanta. *Hoc autem loco Roscium Capitonem intelligit, cui mandatum de morte Roscii, & bona filii Roscii, commendata erant.* In minimis priuatisq́;, *Repetit antecedens. Si in minimis rebus tanta pœna est constituta; quanta in maioribus constituetur*, ipsius cærimoniam, *Inuidiosè hæc addidit. Nam cærimonias in legationibus adhibent duntaxat, qui ad fædera facienda, aut leges pacis*

belliq; mittuntur. Si hãc ei rem. *Antecedens vniuerſale ad particulare applicat per ſyllogiſmum Hypotheticum. Si Capitoni mandatum apud Syllam tranſigendum, Roſcius mandaſſet, & ex illo mandato tantillum ad ſuam rem Capito conuertiſſet : vtiq; pœna aliqua dignus eſſet: Sed à decurionibus mandatum accepit, & tria prædia, ad rem ſuam conuertit. Ergo graui pœna dignus eſt,* ſi hanc ei, *propoſitio.* Nunc non. *Aſſumptio,* videte iam porro, *Altera digreſſio, qua Capitonē de violata ſocietate legationis reprehendit. Hanc tractat ſyllogiſmo ſex partium à comparatis ducto.*

Propoſitio. Qui in rebus minoribus ſocium fefellerit, grauiter peccat, & grauiter eſt puniendus.

Ratio 1. Quia auxilium eſt in ſocietate poſitum.

Ratio 2. Quia ſocium cauere non poſſumus.

Ratio 3. Ab auctoritate maiorum, qui, eum, qui ſocium feſfelliſſet, in virorum bonorum numero, non putarunt haberi oportere.

Aſſumptio. Sed Roſcius non vnum, ſed nouē feſellit ſocios, non in re minima, ſed in legationis munere.

Ratio. Quia Roſcios prodidit, & tria prædia poſſedit.

Complexio. Ergo & mortis Roſcii conſcius eſt, & grauiter puniendus.

Videte *tranſitio ad aliam digreſsionem*, in rebus, *propoſitio ſyllogiſmi.* Neq; iniuria. *Ratio prima propoſitionis.* Ad cuius igitur. *Exornatio primæ rationis.* At qui ea, *Secunda ratio, quam ſyllogiſmo tractat tripartito.*

Propoſi-

Propositio. *Illa peccata sunt maxime punienda, quæ difficile præcauentur.*

Assumptio. *Sed cauere socios non possumus.*

Ratio. *Quia officium læderemus. Conclusionem reliquit.*

At qui ea, *propositio*, Socium vero, *Assumptio*, quem etiam, *Ratio assumptionis*, Recte igitur, *Tertia ratio ab auctoritate.* At vero, *Assumptio, quam duplici comparatione tractat, & Synonimia dilatat.* Quod tametsi, *correctio.* Itaq; nunc, *Ratio Assumptionis*, In eiusmodi vitia, *Conclusio harum digreßionum & illius sexti argumenti per syllogismum quadripartitum.*

Propositio. *Qui tanta flagitia patrauit, ille & Roscium interfecit.*

Ratio. *Quia in quo multa scelera reperiuntur, & hoc maleficium credibilius est reperiri.*

Assumptio. *Sed in Roscio reperiuntur, & in ipso Capitone.*

Ergo & huius maleficii conscius est. in eiusmodi, *propositio*, Etenim quærere, *Ratio propositionis per partitionem* Tametsi hoc *Correctio, id est non latet parricidium, sed planum est id Roscii factum*, id tandem, *Assumptio.*

Septimum argumentum, Et enim quoniam fidem.

Conscios esse Roscios cædis probat ex seruis, ad quæstiones non datis, huiusmodi enthimemate.

Noluerunt aduersarii dare seruos in quæstiones.

Ergo

Ergo conscij sunt cædis Roscij. Antecedens probat per enumerationem & diuisionem. Per enumerationem syllogismo tripartito.

Propositio, Aut indigni erant qui postulabant, aut pro quo postulabant, aut quæ postulabantur.

Assumptio, Sed homines nobilissimi, pro Roscio homine miserrimo, rem iustam postulabant.

Ergo non debebant recusare.

Et enim, *transitio ad secundum argumentum*, Dixi iam, *Antecedens*, quæro abs te, *Probatio Antecedentis, Estq; hic propositio per enumerationem*, Postulabant, *assumptio.* Quæ cum, *conclusio*, seruos ipsos, *secunda propositio per diuisionem. Cum nō daretis seruos in quæstionem, suspicionem de vobis mouistis: sin autem daretis, certe de vobis aliquid dicerent*, in dominos quæri, *Tribus occupationibus amplificat hoc argumentum. Prima in dominos, de seruis quæri non oportere; Soluit Cic. Roscios non esse illorum seruorum dominos: proinde non in dominos, sed in seruos quæritur*, Cum Chrysogono sunt, *Secunda occupatio. Chrysogoni sunt serui; Soluit Cic. tripartito syllogismo. Si essent, maximè propter literas, aut propter humanitatem, aut rei familiaris negotia. Sed nihil horum.*

Ergo non sunt serui Chrysogoni.

Ita credo, *Solutio & propositio syllogismi ironica.* Non est ita, *Assumptio per remotionem*, Est quiddam, *Tertia occupatio. Chrysogonus noluit quæstionē habere de seruis. Ergo non nos recusauimus; Soluit Cic. se nunquam eiusmodi de Chrysogono suspicari.* Est

quiddam, *Aditus ad tertiam occupationem*, Quid igitur, *obiectio*. Minime, *solutio*, Neque hoc mihi, *Rationes duas solutionis adfert: prima quia initio orationis idem dixi.* Ego sic existimo, *Secunda ratio solutionis, quia constat Roscios esse interfectores, ex eo quod seruos recusarent dare in quæstionem*, Dixi initio, *Transitio ad tertiam partem contentionis, hoc est ad Chrysogonum reprehendendum.*

Elocutio.

AGE, *Transitio*, Nonné; *Interrogatio*, cur tria; *Expositio*, Soletis, *Gnomi*, Non enim, *Præteritio*, Erat enim, *Aetiologia*, Si, *Comparatio*, Credo; *Aetiologia*, Quod quidem, *Sententia*, Perditissimi, *Sententia*, Fama, *Periphrasis Roscij*, nunc non, *Ratiocinatio*, videte, *Transitio*, neque, *Aetiologia*, multa, *anaphora auxesis*, etenim, *transitio*, in dominos, *occupatio*, meministis, *partitio*, dixi, *transitio.*

Tertia Pars Refutationis.

VEnio nunc ad illud, *Hactenus duas partes Refutationis absoluit, in quarum altera Erutij argumenta refutauit: in altera cædem Roscij in aduersarios transtulit. Nunc ad tertiam partem, hoc est ad Chrysogonum delabitur, in qua ostendit, bona Roscij venire non potuisse.*

Dispositio.

TRactat hanc tertiam partem refutationis 5. argumentis. quibus absolutis, excusat Syllam, omnia in

nia in Chrysogonum conferendo. Tertio ostendit Chrysogonum spe temporum & nobilitatis, pro qua L. Syllæ cum Mario decertabat, tanta ausum fuisse. vltimo exhortatur iudices ne potentiam Chrysogoni extimescãt. Venio, transitio, in qua excusatione breui vtitur per dilemma, Tota societas, alludit ad nomina societatum, quæ in tabulas societatis referuntur. Nam quicquid in codicem refertur, nomen dicitur. Hoc societatem igitur bonorum Sex: Roscij significat, quæ tres quidem illi coemerant, sed sub vnius Chrysogoni nomine: solus enim Chrysogonus vendenda curauerat, & minimo precio coemerat, Tametsi ita res, Nolo contra alios similes Roscijs dicere, Hæc enim, Aetiologia.

Argumentum primum.

Primum hoc.

Roscius erat ciuis optimus.
Ratio: Nemo enim vnquam de eo conquestus est.
Ergo eius bona vendi non poterant.

Atque hoc, Ratio quam tractat per præteritionem, si enim, Ratio Antecedentis.

Secundum argumenrum, verum hoc ego quæro.

Lege cornelia bona Roscij venire non poterant.
Igitur vendi non poterant.
Antecedens duabus rationibus probat.

1. Quia tantum proscriptorum bona vendebantur. Sed Roscius non est proscriptus. Igitur.
2. Eorum bona vendebantur, qui in aduersario-

rum præsidiis occisi sunt. Atqui R*oscius in præsidiis L. Syllæ fuit. Igitur eius bona vendi non poterant.*

Verum, *antecedens*, scriptum, 1. R*atio per propositionem & Aßumptionem*, scriptum.

Propositio, Quo in numero.

Aßumptio, Aut eorum. 2: R*atio habet propositionem & aßumptionem*, Aut eorum.

Propositio, dum præsidia, *Assumptio*.

Tertium argumentum, *Si lege bona*.

S*I non est interfectus lege* R*oscius. Neque illius bona, lege vendi poterant.*

Sed non est lege occisus.

Ergo nec bona eius, venire poterant, in quem *excusat Syllam ne eius animum offendat in Chrysogonumq; omnia confert.*

Quartum argumentum, *Denique etiam illud.*

S*Ecundum legem, certo die, proscriptorum bona vendebantur.*

Sed R*oscij bona, post diem præstitutam vendita sunt.*

Ergo vendi non poterant.

Opinor enim, *Propositio*.

Quintum argumentum, *Profecto aut hæc.*

A*Vt hæc bona in tabulis scripta non sunt, aut tabulæ violatæ.*

Ergo nec proscripta, nec vendita sunt.

Intelligo me, *Præcisio est orationis, qua ostendit se de rebus leuioribus dicere. Hoc est de* R*oscij sublatis bonis,*

bonis, de quibus filius nihil laborabat, cum potius vitæ illius & capiti medendum ſit. Reduuiam, Apud Feſtum ſcribitur Rediuiam quæ eſt morbus quum cutis extra vngues ſe ſoluit. Senſus loci huius eſt. Paruam rem curo, dum maioribus ſit medendum, verum quæſo, præcipit Cic. attentionem non tantum Exordij eſſe propriam, verum etiam ſparſam eſſe, per totum corpus orationis. Quare hoc loco iudices attentos facit, ad reliqua audienda. Senſus eſt, Dicam quid ipſe ſentio, & quid Roſcij cauſa poſtulat, Ego hæc, Hic deinceps vrget Chryſogonum concludendo ſuperiora argumenta, quibus vſus eſt in Chryſogonum.

Secundum membrum tertiæ partis refutationis, *Quæ omnia.*

REmouet crimen à Sylla quod Chryſogonus eum reijcere cogitauit, quem locum tractat Cic. quatuor partibus. Propoſitione, Ratione, ſimili, & Concluſione.

Propoſitio. Non poteſt hæc cauſa, in Syllam conferri.

Ratio, Quia multa ſunt commiſſa imprudente L. Sylla.

Similitudo, Si enim Iupiter optimus Maximus, cuius nutu & arbitrio cuncta reguntur, ſæpè ventis vehementioribus, aut immoderatis tempeſtatibus, aut nimio calore, aut intollerabili frigore hominibus nocuit, vrbes deleuit, fruges perdidit. Quid miramur L. Syllam, aliqua animaduertere non potuiſſe.

Complexio, Ergo ipſe Chryſogonus eſt author tantorum ſcelerum.

Nemo eſt enim, *Ratio propoſitionis*, Placet igitur, *ſimilitudo illuſtris à re magna ab Ioue ſcilicet eiusq; actionibus. Oportebat enim L. Cornelio Syllæ, ſummo imperatori, conſimilem imperatorem, aut maiorem inuenire, qui cum eo gloria rerum geſtarum comparari poßit. Quoniam autem in hominibus parem nō habuit, quem cum Sylla compararet Iouem aßumpſit. Tractat autem ſimilitudinem quatuor partibus. Propoſitione, ſimilitudine, adaptatione, & Ratiocinatione,* Placet, *propoſitio ſimilitudinis, quæ ſimilitudini præponitur. cuius ſenſus eſt. Neceſſe fuit in tanto imperio aliquid Syllam præterire,* Et enim ſi, *ſequitur ſimilitudo cuius ſenſus eſt. Si Ioui ignoſcendum eſt, Magis debet ignoſci L. Syllæ cuius minor eſt poteſtas. Hic autem perſonæ claræ ſplendidam & præclaram faciunt orationem,* Cælum terra, *partitio rerum malarum,* impartiri videmus, *hucusq; partitio & de Ioue ſimilitudo oratione circumducta & coaceruata,* Quid miramur, *accommodatio ſimilitudinis*, Solus, *eſſet monarcha, eſtq; dilatatio in hoc verbo facta,* Niſi hoc mirū, *Ratiocinatio à maiori. Si Deus hæc aſſequi non potuit, quid mirum ſi Sylla adeptus non eſt,* verum vt hæc, *complexio*, cuius honoris cauſa, *multa hic deſiderantur; primum totus ille locus, in quo oſtendit bona Sex. Roſcij venire non debuiſſe, deinde amplificationis principium, per quam inuidiam conflat Chryſogono, vt omnium Syllæ libertorum abundantiſſimo, copioſiſſimo, & potentiſſimo. finge igitur talia quædam à Cic. dicta eſſe, ut videas, quo pertineant hæc quæ ſequuntur truncata. Alij item Syllæ liberti non mediocreis*

diocreis rei familiaris copias repente consecuti sunt, qui antea erant egentissimi, ædes amplissimas, coemerunt, qui antea tecum quo imbris causa, succederent, non habebant; fundos, prædia, villas posident, quibus nuper, pedem in suo vbi ponerent, non erat. Sed quid ad Chrysogonum, fundis ij & villis remotis, & deuiis, neque ita fructuosis contenti sunt: ille villas habet suburbanas opportunissimas, instructissimas, ac fructuosissimas. Si domum aptam &c. Præterea superiora quoq; illa post verbum curauit, erant mutilia in libris vulgatis, hoc iudicium, cuius honoris causa accusare se dixit Erucius. Quæ sic restitui. Qui hoc iudicium conflauit, cuius honoris causa accusare se dixit Erucius. Sed nonnulli sic legendum putant, deferendum curauit, Hoc iudicium, Eius honoris causa accusare se dixit Erucius. Aptam, *id est habent aduersarij suæ nequitiæ habitationem aptam,* Alter tibi descendit, *Hoc loco perstringit luxum & intemperantiam Chrysogoni per partitionem, vt ostendat eum bona Roscii occupata, ad luxuriam conuertisse. Primum autem ruris, deinde domus, post familiæ, & corporis luxuriam depingit,* stragulæ, *picta, varro stragulum ab insternendo dictum asserit,* pictarum tabularum, *imaginum,* rapinis, *proscriptione,* lecticariis, *qui lecticam domini, gestare soliti sunt,* Aurium causa, *periphrasis musicæ,* quotidiano cantu, *Musica est triplex, oris, manus, flatus,* credo, *ironicè hæc dicta sunt,* præ se, *comparatione sui.*

Tertium membrum partis tertiæ,
Quæ vero efficiat.

H*Actenus insectatus est intemperantiam Chrysogoni, nunc ostendit eum spe temporum, ac nobilitatis, tanta ausum fuisse. Primum tamen laudat Syllanam ex Mario victoriam, ne offenderet nobilitatem, sitq́ sensus. Laudo Syllæ & nobilitatis victoriam. Hanc propositionem quinq́ rationibus illustrat.* Quæ vero, *propositio,* non enim vereor, *prima ratio, quia nobilium causam probaui,* Sciunt ij, *approbatio rationis, quia cum rem ad pacem perducere non potui, victoriam nobilitatis malui.* Quis enim erat, *secunda ratio per syllogismum. Illis me adiunxi, qui authoritatem retinebant. Sed Syllani tales erant. Ergo.* Quæ perfecta. *Assumptio.* Quod animaduersum *Tertia ratio; Laudo eos punitos esse, qui contra Syllam arma sumpserint,* Sin autem id, *Quarta ratio, quia hoc bellum Sylla suscepit, non propter homines nequam ditandos, aut populum opprimendum,* verum longe, *Ergo non potest reprehendi victoria nobilitatis.*

Quartum membrum huius tertiæ partis,
At iam nihil est.

O*Ccurrit iudicibus, qui nutu prohibere se dicebant, ne causam iustè iudicarent.*

Propositio est, Licet vobis dicere, & hanc causam iustè iudicare.

1. *Ratio. Quia vos estis magistratus à Sylla constituti.*

2. Ratio

2. *Ratio. Ne vobis magistratus auferatur.*

3. *Ratio. Quia potentiam Chrysogoni nihil est, quod timeatis: si quidē nulla est. Approbatio huius rationis Quia non ideo nobilitas armis decertauit, vt Chrysogonus cuiusq; bona vexaret, sed vt Resp. auctior & ornatior esset.*

Ac iam, *Propositio per dialogismum*, Quam si 2. *ratio* Quapropter desinunt, *Separat Chrysogonū à nobilitate, & propterea nihil ab eo timendum esse iudicibus persuadet* Hic ne etiam. 3. *Ratio.* Neque mehercules. *Dilatat propositionem comparatione*, idcirco, *Approbatio*, si id, *à sua sententia*, Quod si quis, *Conclusio excusationis. Itaq; neminem hæc mea oratio lædere potest, cum nobilitatis causa, sit à Chrysogono separata.*

Quinta Orationis pars Conclusio,
Verum hæc omnis oratio.

SEquitur *extrema pars orationis Conclusio, quam Cic. commiseratione Roscij, & insectatione Roscij tractat. Sunt autē duæ illius partes, altera ad Chrysogonum aduersarium, altera ad iudices spectat. Obseruanda autem hoc loco erit vis amplificationis, de qua in Partitionibus præcipit. Sunt enim hic conglobationes, comparationes, partitiones, prosopopeiæ, affectus, & multa alia.* Verum, *Transitio ad conclusionem*, Sed Roscius, *Propositio Conclusionis*, Rogat oratq;. *Apostrophi ad Chrysogonum. Estque prima pars conclusionis per contentionem tractata*, prædia mea, *prosopopæia agentis Roscij cum Chrysogono.* Quid vis amplius, *commoratur insectando*

Chrysogonum, ostendens nullam eum habere causam damnandi Roscium. tribuit autem orationem Roscio. Forma dicendi est acrimoniæ plena. Si spoliorum. *Hic alias causas recenset, & variat orationem per congeriem & comparationem*, maiorem spem, *Hoc est, maiorem tu spem habes de bonis, quæ possedisti, si Roscium tolleres, quam Sylla de suis victoriis.* Quod si tibi, *Hoc loco iam acerbius accusat Chrysogonum.* Quis vnquam prædo, *obserua expolitionem.* Quasi vero nescias, *Egestatem Roscij exponit, vt crudelitatem Chrysogoni altiùs extollat*, à Cæcilia, *Metelli Macedonici sorrore. Estq; laus à parentibus, amicis, ab humanitate, à parente.* An quod, *Alias causas congerit, nullas prorsus fuisse quæ indicant Chrysogonum ad condemnandum Roscium, quas per obiectionem refutat.* An quod, *obiectio*, Sin autem pro magnitudine, *Refutatio per syllogismum. Si omnes amici Roscij eum defendissent, certè & plures hic adessent, & vos ex hoc isto depulissent loco, Sed sine vi defenditur Roscius. Quia mihi hæc defensio, à Messala adolescente tradita est. Ergo nullam causam habes.* Nunc ita, *Assumptio*, Quæ domi, *Ratio assumptionis.* nimirum iudices, *Decet enim nobiles tueri, quod nūc facit Messalla cum defendit Roscium à sectoribus. Estq; hic laus studii ac officij Messalæ pro hac nobilate, pro qua Sylla cum Mario decertabat*, Verum si à Chrysogono. *Secunda pars perorationis, quam ad misericordiam iudicum conuertit*, Ad eam ne. *Admonet iudices officij*, Solent hoc boni *Amplificat eleganti similitudine, quam tractat Propositione, Expositione, Am-*

ne,& Ampplicatione. Nimirũ. *Applicatio.* An vero iudices, *Alias causas recenset quibus impellit iudices ad absoluendum* Roscium nisi vt, *alia causa, quia omnes proscriptorum liberos, cùm Sex. Roscio, tollere conantur.* Dubium est, *Alia causa. Quia innocens est Roscius. hanc contentione tractat.* Quod si id vos *Alia causa à metu. Quia crudelior erit hæc vestra proscriptio, quam illa Syllana. Hanc comparatione figurauit.* Illam priorem, *Prima pars comparationis.* Hanc vero quæ, *Secunda pars comparationis.* Homines sapientes. *Alia causa, quia ijs maximè opitulari debetis, qui laborant.* Hanc tollite, *Exhortatio iudicum ad misericordiam.*

M. T.

M. T. CICERONIS CONTRA CATILINAM ORATIO PRIMA

VOVSQVE tandem abutêre Catilina patientia noſtra? Quàm diu nos etiam furor iſte tuus eludet? Quem ad finem ſeſe effrenata iactabit audacia? Nihil ne te nocturnũ præſidium Palatij? nihil vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorum omnium? nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus? nihil horum ora, vultusq́; mouerunt? Patêre tua conſilia non ſentis? Conſtrictam iam omnium horum conſcientia teneri coniurationem tuam nõ vides? Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid conſilij cœperis, quem noſtrûm ignorare arbitraris? O tempora, ô mores, Senatus hæc intelligit, Conſul videt, hic tamen viuit, Viuit? imo verò etiam in Senatum venit, fit publici conſilij paticeps, notat & deſignat oculis ad cædem vnum quemq; noſtrûm. Nos autem viri fortes ſatisfacere Reipub. videmur, ſi iſtius furorem, ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci, iuſſu conſulis, iampridem oportebat: in te conferri peſtem iſtam, quã tu in nos omneis iamdiu machinaris. An verò vir ampliſſimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum, mediocriter labe-

ter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit: Catilinam verò, orbem terræ cæde, atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q. Seruilius Hala Sp. Melium, nouis rebus studentem, manu sua occîdit. Fuit, fuit ista quondam in hac Rep. virtus, vt viri fortes acrioribus suppliciis ciuem perniciosum, quàm acerbissimum hostem coercerent. Habemus enim senatusconsultum in te Catilina, vehemens, & graue, non deest reip. consilium, neque auctoritas huius ordinis: nos, nos, dico apertè, consules desumus. Decreuit quondam senatus, vt L. Opimius Cos. videret, ne quid resp. detrimenti caperet. nox nulla intercessit: interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre natus, auis maioribus: occisus est cum liberis M. Fuluius, consularis. Simili senatusconsulto, C. Mario, & L. Valerio, Coss. permissa est resp. Num vnum diem postea L. Saturninum, tribunum plebis, & C. Seruilium mors à reip. pœna remorata est? At nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. habemus enim huiusmodi senatusconsultum, verumtamen inclusum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex senatusconsulto confestim interfectum te esse, Catilina, conuenit. Viuis: & viuis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cu-

am. Cupio, P.C. me esse clementem: cupio in tantis reip. periculis non dissolutum videri: sed iam me ipsum inertiæ, nequitiæque condemno. Castra sunt in Italia contra remp. in Etruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemque hostium, intra mœnia, atque adeò in senatu videmus, intestinam aliquam quotidie perniciem reip. molientem. Si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero: credo, erit verendum mihi, ne non potiùs omnes boni, serius à me quam quisque crudelius factum esse dicat. Verùm ego hoc, quod iampridem factum esse oportuit, certa de caussa nondum adducor vt faciam. tum denique interficiam te, cùm iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inueniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, viues: & viues ita, vt nunc viuis, multis meis & firmis præsidijs oppressus, ne commouere te contra Rempubl. possis. Multorum te etiam oculi & aures, non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atq; custodient. Etenim quid est Catilina, quod iam amplius expectes? Si neque nox tenebris obscure cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocèm coniurationis tuæ potest? si illustrantur, si erumpunt; omnia, muta iam istam mentem: mihi crede, obliuiscere cædis atque incendiorum. Tenêris

vndiq;, luce sunt clariora nobis tua consilia omnia. Quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministiné me ante diem XII. Calend. Nouemb. dicere in Senatu certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Calend. Nouemb. C. Manilium audaciæ satellitem, atq; ministrum tuæ? * Num me fefellit Catilina, nõ modò res tanta, tam atrox, tam incredibilis; verùm id quod multò magis est admirandum, dies? dixi ego idem in Senatu cædem te optimatum contulisse ante diem V. Cal Nouemb. Tum cùm multi principes ciuitatis Rom: non tàm sui conseruandi, quàm tuorũ consiliorũ reprimẽdorũ causa profugerũt. Num inficiari potes te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia circumclusum, cõmouere te contra Rempub: non potuisse? cùm tu discessu cæterorum nostra tamen, qui remansissemus, cæde te contentum esse dicebas? Quid? cùm te Præneste Calend. ipsis Nouemb. occupaturum nocturno impetu esse confideres? Sensisti ne illam Coloniam meo iussu, meis præsidijs, custodijs, vigilijsq; esse munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò audiam sed etiam videam, planeq; sentiam. Recognosce mecum tandem illam superiorem noctem: iam intelliges multò me vigilare acriùs ad salutem, quàm te ad perniciem Reipub. Dico te priore nocte venisse inter Falcarios (non agam obscurè) in M. Leccæ domum, cõuenisse eõdem com-

dem complures eiusdem amentiæ sceleris{q}; socios. Num negare audes? Quid taces? Conuincam si negas. Video enim esse hîc in Senatu quosdam qui tecum vnà fuêre. O dij immortales, vbinam gentium sumus? quam Remp. habemus? in qua vrbe viuimus? Hîc, hîc, sunt in nostro numero, P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo, grauissimoq; consilio, qui de nostro omniumq; interitu, qui de huius vrbis, atq; adeò orbis terrarum exitio cogitent. Hosce ego video Consul, & de Rep. sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce vulnero: Fuisti igitur apud Leccam illa nocte Catilina, distribuisti partes Italiæ: statuisti quò quenq; proficisci placeret: delegisti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti vrbis partes ad incendia: confirmasti teipsum iam esse etiam exitnrum: dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ quòd ego viuerem. Reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, & sese illa ipsa nocte paulò ante lucem me in meo lectu interfecturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vix dum iam cœtu vestro dimisso comperi: domum meam maioribus præsidijs muniui atque firmaui. exclusi eos, quos tu manè ad me salutatum miseras: cùm illi ipsi venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me venturos id temporis esse prædixeram. Quæ cùm ita sint Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex

do ex vrbe: patent portæ, proficiſcere. Nimium diu te Imperatorem illa tua Manliana caſtra deſiderant. Educ tecum etiã omnes tuos: ſi minùs quamplurimos. Purga vrbẽ. Magno me metu liberatis dummodò inter me, atque te murus interſit. Nobiſcum verſari iam diutiùs non potes. Non feram, non patiar, non ſinam. Magna dijs immortalibus habenda eſt gratia, atque huic ipſi Ioui Statori antiquiſſimo cuſtodi huius vrbis, quod hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infeſtam Reipu. peſtem toties iam effugimus. Non eſt ſæpiùs in vno homine ſalus ſumma periclitanda Reip. Quam diu mihi Conſuli deſignato Catilina inſidiatus es, non publico me præſidio, ſed priuata diligentia defendi: cum proximis comitiis Conſularibus me Conſulem in campo, & competitores tuos interficere voluiſti: compreſſi tuos nefarios conatus, amicorum præſidio & copiis, nullo tumultu publicè concitato. Denique quotieſcunque me petiſti, per me tibi obſtiti: quanquam videbam perniciem meam cum magna calamitate Reipub. eſſe coniunctam. Nunc iam apertè Rempub. vniuerſam petis. Templa Deorum immortalium, tecta vrbis, vitam omnium ciuium, Italiam denique totam ad exitium & vaſtitatem vocas. Quare, quoniam id quod primùm atque huius imperii diſciplinæque maiorum proprium eſt, facere non audeo: faciam id, quod eſt ad ſeuerita-

tem lenius, ad communem salutem vtilius. Nam si te interfici iussero, residebit in Repub. reliqua coniuratorum manus. Sin tu (quod te iamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe tuorum comitum magna & perniciosa sentina Reip. Quid est Catilina? Num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? Exire ex vrbe Consul hostem iubet. Interrogas me, num in exilium? Non iubeo sed si me consulis, suadeo. Quid enim Catilina est, quòd te iam in hac vrbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamię? Quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus tuis vnquam, quod flagitium à toto corpore abfuit? Cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam ferrum, aut ad libidinem facem prætulisti? Quid verò nuper cùm morte superioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam fecisses? nonné etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto, & facilè patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. Ad illa venio, quæ non

ad pri-

ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam facultatem, non ad turpitudinem, sed ad summam Reip. atque ad omnium nostrûm vitam salutemq; pertinent. Potestné tibi huius vitæ hæc lux Catilina, aut huius spiritus cœli esse iucundus? cùm scias esse horum neminem, qui nesciat te pridie Cal. Ian. Lepido & Tullo consulibus, stetisse in comitio cum telo, manum Consulum & Principum ciuitatis interficiendorum causa parauisse? sceleri ac furori tuo non aliquam mentem, aut timorem tuum, sed fortunam populi Ro. obstitisse. Ac iam illa omitto, neque enim sunt aut obscura aut non multò post commissa. Quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti? Quot ego tuas petitiones ita coniectas, vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & (vt aiunt) corpore effugi? Nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris quod mihi latêre valeat in tempore, neque tamen conari ac velle desistis. Quoties iam, quoties iam tibi exorta est sica ista de manibus? Quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen ea carere diutiùs non potes. Quæ quidem quibus abs te initiata sacris ac deuota sit, nescio, quòd eam necesse putas Consulis in corpore defigere. Nunc verò quæ tua est ista vita? Sic enim iam tecũ loquar, nõ vt odio permotus esse videar, quo debeo, sed vt misericordia, quæ

tibi nulla debetur: Venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutauit? Si hoc post omnium hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cùm sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? Quid, quod aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? Quid? quod omnes Consulares (qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt) simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reliquerunt? Quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? Serui (me herclé) mei, si me isto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam putarem: tu mihi vrbem non arbitraris? Et, si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter atque infensum viderem, carere me aspectu ciuium, quàm infestis omnium oculis conspici mallem. Tú cùm conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam tibi diu debitum dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum præsentiamque vitare? Si te parentes timerent atque odissent tui, neque eos vlla ratione placare posses: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes. Nunc te patria, quæ communis est omnium nostrûm parens, odit ac metuit, & iam diu de te nihil iudicat, nisi de parricidio suo cogitare: huius tu neque autoritatem verebere, neque iudicium se-

um sequere, neque vim pertimesces? Quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur: Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Tibi vni multorum ciuium neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges & quæstiones, verùm etiam ad deuincendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen vt potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te vnum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri nullum videre contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat: non est ferendum. Qamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, vt dixi, patria loquatur, nonné impetrare debeat, etiam si vim adhiberenon possit? Quid? quòd tu te ipse in custodiam dedisti? Quid? quòd vitandæ suspicionis causa apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? à quo non receptus, etiã ad me venire ausus es, atq; domi meæ te asseruari rogasti? cùm à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse ijsdem parietibus tutum esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur: ad Qu: Metellum Prætorem venisti, à quo repudiatus, ad sodalem tuum virum optimum M: Marcellum demigrasti, quem tu videlicet & ad custodiendum te

diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimũ ad vindicandum fortissimum fore putasti. Sed quã longè videtur à carcere atq; à vinculis abesse debere, qui se ipsum iam dignũ custodia iudicauerit? Quæ cùm ita sint Catilina, dubitas, si hîc morari æquo animo non potes, abire in aliquas terras, & vitam istam multis supplicijs, iustis debitisque ereptam, fugæ solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatum: id enim postulas. Et si hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. Non referam id, quod abhorret à meis moribus: sed tamen faciam vt intelligas, quid hi de te sentiant. Egredere ex vrbe Catilina, libera Remp. metu: in exilium, si hanc vocem expectas, proficiscere. Quid est Catilina? quid attendis? quid animaduertis horum silentium? patiuntur, tacent. Quid expectas authoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo P. Sextio: si fortissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo, iure optimo Senatus vim & manus intulisset. De te autem Catilina cùm quiescunt, probant: cùm patiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant. Neque hi solùm, quorum tibi authoritas est videlicet chara, vita vtilissima: sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi viri, cæterique fortissimi ciues, qui circumstant Senatum: quo-

rum tu

rum tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & voces paulò antè exaudire potuisti: quorum ego vix abs te iam diu manus ac tela contineo: eosdem facilè adducam, vt te hæc quæ iampridem vastare studes, relinquentem, vsque ad portas prosequantur. Quanquam quid est quod loquar? te vt nulla res frangat? tu vt nunquam te corrigas? tu vt vllam fugam meditere? tu vllum vt exilium cogites? Vtinam tibi istam mentem Dij immortales donarent: tametsi video, si mea voce perterritus ire in exilium animũ induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis, si minùs in præsens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem pendeat: sed non est mihi tanti, dummodò ista tua sit priuata calamitas, & à Reipubl. periculis seiungatur. Sed tu vt vitijs tuis commoueare, vt legum pœnas pertimescas, vt temporibus Reipubl. concedas, non est postulandum. Neque enim Catilina is es, vt te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocârit. Quamobrem (vt sæpè iam dixi) proficiscere. Ac, si mihi inimico, (vt prædicas) tuo conflare vis inuidiam, rectà perge in exilium. Vix feram sermones hominum si id feceris. Vix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu Consulis, sustinebo. Sin autem seruire meæ laudi, & gloriæ mauis, egredere cum importuna sceleratorum manu;

confer te ad Manlium: concita perditos ciues: secerne te à bonis: infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio, vt à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse videaris. Quanquam quid ego te inuitem? à quo iam sciam esse præmissos, qui te ad forum Aurelium præstolentur armati: cùm sciam pactam & constitutam esse cum Manlio diem, à quo etiam Aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram, cui domi tuæ sacrariū scelerum tuorū constitutū fuit, sciam esse præmissā? Tu, tu vt illa diutiùs carere possis? quam venerari ad cædem proficiscens solebas? a cuius altaribus sæpè ista dextram impiam ad necem ciuium transtulisti: ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. Neque enim tibi hæc res adfert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. Ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit. Nunquam tu non modò otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti. Nactus es ex perditis atque ab omni non modò fortuna, verum etiam spe derelictis, conflatam improborum manum. Hîc tu qua lætitia perfruere? Quibus gaudiis exultabis? Quanta in voluptate bacchabêre? Cùm in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam neque videbis?

debis? At huius vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: iacêre humi non modò ad obsidendum stuprũ, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non solùm ad insidiandum somno maritorum, verum etiam bonis occisorum. Habes vbi ostentes illam præclaram tuam patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium: quibus te breui tempore confectum esse senties. Tantum profeci tum cum te à consulatu repuli, vt exul potius tentare, quàm consul vexare Remp. posses: atq; vt id, quod esset à te scelerate susceptum, latrociniũ potius quàm bellum nominaretur. Nunc vt à me, P. C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester, ac deprecer: percipite, quæso, diligenter, quæ dicam, & ea penitus animis vestris, mentibusq; mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi vita mea multo est carior: si cuncta Italia, si omnis Resp. loquatur: M. Tulli, quid agis? tuné eum, quem esse hostem comperisti, quem ducem belli futurum vides: quem exspectari imperatorem in castra hostium sentis, auctorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum, & ciuium perditorum, exire patieris, vt abs te non emissus ex vrbe, sed immissus in vrbem esse videatur; nonné hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? Quid tandem impedit te? mosné maiorum? At persæpe etiam priuati in hac rep.

perniciosos ciueis morte mulctarunt. An leges, quæ de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? At nunquam in hac vrbe ij, qui à Rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. At inuidiam posteritatis times? Præclaram verò populo R. refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam maturè ad summum imperiũ per omneis horum gradus extulit, si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. Sed, si quis est inuidiæ metus, num est vehementiùs seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quam inertiæ, ac nequitiæ pertimescenda? An, cùm bello vastabitur Italia, vexabuntur vrbes, tecta ardebunt: tũ te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum. His ergo sanctissimis Reip. vocibus, & eorum hominum, qui idem sentiunt mentibus, pauca respondebo. Ego, si hoc optimum factu iudicarem, P. C. Catilinam morte mulctari, vnius vsuram horæ gladiatori isti ad viuendum non dedissem. Etenim, si summi viri, & clarissimi ciues, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine non modò se non contaminârunt, sed etiam honestârunt: certè verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quòd si ea mihi maximè impenderet: tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam, gloriam, non inuidiam

inuidiam putarem. Quamquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quæ imminent, non videant: aut ea, quæ vident, dissimulent: qui spem Catilinæ mollibus sententijs aluerunt, coniurationemq; nascentem non credendo corroborauerunt. quorum auctoritatem secuti multi, non solùm improbi, verùm etiam imperiti, si in hunc animaduertissem, crudeliter, & regiè factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste, quò intendit, in Manliana castra peruenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat coniurationem esse factam: neminem tam improbum, qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto, intelligo, hanc Reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. Quòd si se eiecerit, secumq; suos eduxerit, & eodem ceteros vndiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur, atq; delebitur non modò hæc tam adulta Reip. pestis, verùm etiam stirps, ac semen malorum omnium. Etenim iamdiu P. C. in his periculis coniurationis, insidijsq; versamur. sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quòd si ex tãto latrocinio iste vnus tolletur: videbimur fortasse ad breue quoddam tempus, cura, & metu esse releuati: periculum autem residebit, & erit inclusum penitus in venis, atq; in visceribus Reipub. Vt sæpe homines ægri morbo graui, cùm æstu, febrique

iactantur,

iactantur, si aquam gelidam biberint, primò releuari videntur: deinde multo grauius, vehementiusq; affligantur: sic hic morbus, qui est in Rep. releuatus istius pœna, vehementiùs viuis reliquis ingrauescet. Quare, P. C. secedant improbi secernant se à bonis, vnum in locum congregentur: muro deniq;, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ consuli, circumstare tribunal prætoris vrbani, obsidere cum gladijs curiam, malleolos ad incendẽdam vrbem, faciesq; comparare. sit deniq; inscriptum in frontẽ vniuscuiusq; ciuis, quid de Republica sentiat. Polliceor vobis hoc, P. C. tantam in nobis Coss. fore diligentiam, tantam in vobis autoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. hisce omnibus Catilina, cum summa Reip. salute, & cum tua peste ac pernicie, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioque iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tum tu Iupiter qui iisdẽ quibus hæc vrbs auspiciis a Romulo est constituta, quem Statorẽ huius vrbis atq; imperii verè nominamus: hũc & huius socios à tuis aris ceterisq; tẽplis ac tectis, vrbis ac mœnibus, a vita fortunisq; ciuium omniũ arcebis: & omnes inimicos bonorũ, hostes patrię, latrones Italię, scelerũ fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, æternis suppliciis viuos mortuosq; mactabis

Adamus

ADAMVS STEZICIEN.

IN PRIMAM ORATIONEM CATILINARIAM.

Quid dicat orator.

VCIVS *Catilina homo audax, & magnarum rerum appetens, varioq; præditus ingenio, Consulatum cum semel atq; iterum ambisset, totiesq; repulsam passus esset, cum sui similibus ad cædem Senatus faciendam, coniurauit. Itaq; cum iam Catilinarij milites in Etruria conuenissent, diesq; facinori destinata appropinquaret: coniurati in domum M. Leccæ 8. Idus Nouemb. nocte sequenti conuenerunt. Ea nocte, dies Catilinæ exeundi, cæteris manendi conditio, cædis atq; incendiorum per totam vrbem descriptio constituta est Iam se exiturum Catilina dixit, sed paululum sibi esse moræ, quod Cic: Consul viueret, narrauit. Tum G. Cornelius, & L. Vaguntius equites Romani polliciti sunt, se illa ipsa nocte, paulo ante lucem venturos, tanquam salutatum consulem, & intromissos more consulis, & iure amicitiæ in lecto eum interfecturos. Huius consilij Cic. per Fuluiam factus certior, domum suam præsidiis validioribus firmat, duos equites ad cædem, vt constitutum erat venientes aditu probibet, eoq; ipso die conuocato Senatu, videns illic sedentem in Senatu Catilinam, ira commotus, acerbissime in eum, hac prima oratione inuehitur & eum vrbe egredi, & secum suos educere iubet: quæ*

bet. qua tantum profecit, vt Catilina perterritus vrbe profugerit.

Genus Quæstionis.

QVæstio est ea quæ vocatur hypotesis, descripta certis personis, tempore, loco, facto, modo, vt sit ne Catilina interimendus, vel vrbe eijciendus?

Constitutio causæ.

HVius orationis status est qualitatis, quæritur enim. IVRE NE CATILINA CONIVRATVS INTERFICIENDVS vel VRBE PELLENDVS?

Interficiendum esse probat ex locis huius status proprijs. Natura; quæ permittit facinorosos tolli è medio. Lege; quæ grauis & vehemens. quam appellat Senatus consultum, contra Catilinam lata est. Consuetudine & iudicato, quo mediocriter labefactantes Remp. interempti sunt. Pellendum vero vrbe probat. Natura, quæ inuisa pellit. Catilina autem cum sit inuisus ciuibus, non potest inter eos manere. Lege; quia in Catilinam Senatus consultum latum erat, Æquo, bono: quia iniquum est ob vnum facinorosum vniuersam Remp. in discrimen vocari.

Quo loco dicat.

DIspositio partium orationis est naturalis: quia naturali ordine in collocandis partibus orationis processit. Est enim hic primo exordium. 2. Propositio. 3: Confirmatio

3. *Confirmatio.* 4. *Refutatio, vltimo loco Conclusio. Narratio abest, nisi eam velis narrationem dicere, quæ per totam ferè orationem, de sceleribus Catilinæ sparsa est: verum eiusmodi narratio potius ad probandum non ad originem causæ referenda est. Dispositio vero locorum & argumentorum, est, vt plerumq; fit iudicij.*

Quomodo dicat.

O*Ratoris officium est, vt humilia subtiliter, mediocria moderatè, magna grauiter dicat. Hinc genera dicendi prouenerunt. Humile mediocre, & sublime. Et quoniam hic graues & magnæ res aguntur, graue quoq; merito adhibetur genus orationis: vtitur ergo in hac oratione Cic. genere dicendi sublimi, vehementi, incitato, plenéq; patetico, hoc enim & negotij grauitas, & Senatus authoritas, & Ciceronis consularis dignitas, & Catilinæ furentis summa improbitas postulabat, quod constat sublimium verborum ampla atq; ornata cōpositione, periodis, numeris, ornamētis, sublimi generi seruientibus, & ad concitandos animos accomodatis, vt sunt graues & vehementes, interrogationes, exclamationes, prosopopæiæ, apostrophi, articuli, repetitiones, ironiæ, deprecationes, dialogismi, præteritiones.*

DE EXORDIO:

Inuentio Exordij.

D*Vo probat in hoc Exordio: Primum, quod Catilina abutatur patientia consulum. Secundum, quod Catilinam ad mortem iam pridem duci oportebat*

sumptum

Sumptum autem est hoc Exordium iuxta praecepta rhetorū, ex visceribus causae. Est quoq; breue, propterea quod in hoc genere deliberatiuo Cic: praecipit. Exordia esse debere breuißima. Sumptum est à circumstantijs, seu attributis causae, vt sunt persona Catilinae, qui abutitur lenitate magistratus. ex attributis Senatus consulti: ex attributis consulum. ex attributis causa, cum ob tantam facinoris atrocitatem, iam pridem morte dignißimum Catilinam esse dicit: ex interuentu personae, dum dicit Catilinam in Senatum venisse. Quoniam autem tres fines sunt Exordiorum: Beneuolentia, Attentio, Docilitas, hos Cic: hic consecutus est, non petendo, sed ipsa actione: quod Antonius maxime apud Ciceronem probat. Nam ego inquit beneuolum mihi iudicem facilius facere possum, cùm sum in cursu orationis, quam cùm sunt omnia inaudita: Docilem autem non tum, cùm polliceor me demonstraturum, sed cùm doceo & explano. Attentos vero, cùm digna attentione loquor. Quum ergo imprudentiam, audaciam, furorem amplificat Cic. Catilinae, dum Senatus consultum, vrbis vigilias, populi metum, indignitatemq; rei refert, beneuolos partim à personis, partim à rebus auditores parat. Dum periculum imminens, exempla, & curam maiorum in puniendis seditiosis laudat, suam ignauiam accusat: attentos facit auditores. Dum futurae confirmationis semina ponit: dociles reddit. Vtitur hic amplificationibus, exaggerando audaciam Catilinae, & eum morte iam pridem dignum iudicando.

Dispositio

Diſpoſitio Exordij.

Exordij cuiuſuis Hermogenes quatuor partes ſtatuit. 1. Protaſin, hoc eſt, propoſitionē. 2. Paraskeuin, hoc eſt confirmationem. 3. Apodoſin ſeu reditionem. 4. Baſim, hoc eſt, exitum ſiue terminationem. Quam diſpoſitionem in hoc exordio, ſecutus eſt Cic. cuius eſt.

Propoſitio, Non debes abuti Catilina patientia noſtra.

Confirmatio, Quia tua coniuratio patet.

Reditio, Te iam dudum ad mortem duci oportebat, quam tu iam diu in nos machinaris.

Exitus, At nos vigeſimum iam diem te patimur.

Diſpoſitio argumentorum exordij & partium argumentationis.

QVoniam in hoc exordio, duplex eſt quæſtio, argumenta ideo duplici ordine erunt collocanda. Prima eſt quæſtio.

V. Catilina abutetur patientia Conſulum.

Quam probat Cic. in partem affirmantem tali ratiocinatione.

Propoſitio, Catilina tu abuteris patientia noſtra.

Ratio, Nam te non mouent vrbis vigiliæ, præſidium palatij, munitio capitolij, timor populi, concurſus bonorum.

Rationis confirmatio. Tua enim coniuratio pateſacta eſt, quam enumeratione conſiliorum, & audaciæ Catilinariæ, negligentiæq; ſenatus amplificat.

Complexio quæ annexa est propositioni. Cessa. ergo abuti patientia nostra.

Secunda Quæstio V. ad mortem Catilinam duci iampridem oportebat.

Hæc probatur quatuor argumentis.

Primum Argumentum.

Propositio, Machinaris tu iam diu in nos mortem.

Ergo iam te ad illam dudum duci oportebat.

Consequentia est ab æquo. Conclusionem hic vide in piori loco positam, antecedens in posteriori.

2. *Argumentum ab exemplis quæ reducit ad locum minorum comparatorum,* an vero vir amplissimus.

Priuato homini licet occidere turbatorem pacis.

Ergo multo magis licebit Consuli, euersorem reipubl.

Antecedens cum ipsis exemplis ponit, comparans personam personæ, factum facto: vt priuatum Consuli: labefactationem, vastationi, cædi: rempublicam, orbi terræ.

3. *Argumentum à consuetudine maiorum,* fuit fuit.

Licuit honestè maioribus sumere supplicium, de perniciosis ciuibus.

Ergo & nobis licet de te pernicioso Catilina.

Antecedens exprimit, sed non probat, quia ex superioribus exemplis, manifestum redditur.

4. *Argumentum,* Habemus enim senatusconsultum.

Senatus authoritate iam dudum condemnatus es.

Ergo licet nobis consulibus te perniciosum interficere.

Consequentiam probat à tribus exemplis, vt L. Opimij consulis, qui G. Gracchum, & M. Fuluium: G. Marij & L. Valerij consulum, qui L. Saturnium & G. Seruilium, senatusconsulto, ob seditiones quasdam interemerunt. Ergo & Catilina interimi debet. Antecedens probat per confeßionem, habemus enim, se scilicet habere senatus consultum, sed tamen inclusum, & tanquam gladium in vagina reconditum.

Elocutio.

Cicero iubet fieri exordia verecunda, non elatis instructa verbis: sed acuta sententiis: pugnas quoque atque vehementias, procul abeße oportere, Antonius ab exordiis docet. Nil si quidem est in natura hominum, quod se in vniuersum effundat, & quod totum repente euolet, sed omnia quæ sunt, quæque aguntur acerrimè, tenuioribus principiis natura ipsa prætexuit. Verum pro diuersitate temporis, pro diuersitate materiæ, pro diuersitate personarum, hæc præcepta orator rumpit: sæpè enim eadem sequitur, sed non eodem modo: vt hoc in loco Cic. fecit, vbi disceßit pro tempore & causa à præceptis exordiorum, Adhibet enim genus dicendi graue, vehemens, incensum, quo rapidus fertur, & nullo pacto sustinetur.

Verba & Compoſitio.

VErbis vtitur illuſtribus, grauibus, ſonantibus, ſuperlatis, translatis. Componendo autem ad vehementiam & aſperitatem orationem ſuam, ea verba in componendo adhibet, quæ acrimoniam faciunt, atrocitas enim efficitur etiam aſperitate literarum; vt Virgil. Inſonuêre poli ſonitumq; dedêre cauernæ, &, Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum. Vnde Demetrius aſpera inquit compoſitio eſt, quæ vocalium habet colliſiones, quæq; conflata, ex ſibi conuenientibus, & familiaribus literis, quod hoc loco cernere licet. repetitur enim crebro vocalis. A mo leſtiſsima, & ei ſimilis. E præterea conſonantes R. & M.

Periodi & numeri.

RHetores temperato dicendi generi, artificioſas & longiores iubent adhibere periodos: graui artificioſas, ſed quodammodo breuiores, in hoc etiam plura membratim & cæſim efferimus, ſubtile verò genus liberum magna ex parte periodis. Cicero hoc loco quia in graui genere dicendi verſatur, non adhibet periodos, ſed cæſim & membratim filum dicendi conficit, vt acrimoniam, aſperitatem, atrocitatem rei exhibeat. Periodus enim artificioſè contexta, elegantiam potius non acrimoniam & indignationem parit: quod enim in paruo magnam vim præſefert, acrius & vehementius eſt: breuitas enim acris, & imperioſa: oratio autem verboſa, ſupplicantem decet & poſtulantem. quod Cic. hoc exemplo prudentiſsimè expreſsit, inciſim

enim

enim & membratim orationem conficit. Numeris quoque vtitur ad perturbandum aduersarium, inflammandosq; ciuium animos accōmodatis. De numero Cic. in oratore ad Brutum dicit: quod id quod numerosum in oratione dicitur, non semper numero fiat; sed nonnunquā aut concinnitate, aut constructione verborum. Ita si numerus orationis quæritur, qui sit, omnis est: sed alius, alio melior, atque aptior. Commendat autem Cic. paulo post hos pedes seu numeros, creticum, pæanem, qui spacio est par, syllaba longior. Non improbat spondæum, dactylum, trochæum, iambum, pyrrichium; sed tamen ita ne videatur esse carmen: super autem omnes pedes commendat dochimū. Nihil autem interest postrema syllaba, breuis an longa sit, quia id ne in versu quidem exquiritur. Huic porro generi ex numeris pæanem Cæsar maximè conuenire docet & eos qui sunt pæani æquales, vt est creticus, bachius, palimbachius, præterea ex compositis, in hoc genere frequentes sunt, Ionici & Epitriti. Quousque, tria membra sunt extra comprehensionem posita, nec possunt ad circulum, qui periodus est, redigi, sed singula per se intelliguntur. Incipit oratio à Diambo, qui pes conuitiis, & maledictis est aptissimus, clauditur Ionico maiori, Nihil ne, pneuma: est enim oratio septem membrorum, vno verbo clausa, ita vt non constituat periodum. Differt à superiore, quia illic singula membra singulis verbis clauduntur, hic vero vnico in fine absoluuntur deinde illic in nominatiuo, hic in genitiuo casu. Instituitur oratio à diambo, terminatur epitrito primo, patere, duo membra, quæ

ſingula ſuis verbis clauduntur; in principio habent amphibrachum, in fine creticum, Quid proxima, *Spiritus ſex membrorum, vnumquodque verbis ſuis abſoluitur. Incipit ab epitrito tertio, deſinit in dichoreum.* Senatus hoc, *Membris & inciſis extremam hanc tractationem circumduxit, tanquã vinculo quodam, vt firmiter hæreant menti auditoris. de quo Demetrius.* Circumductiones *in fine conſtrictas & colligatas eſſe oportet: circumductio enim acris eſt, diſſolutio ſimplex. Incipit à diambo, deſinit in epitritum ſecundum,* Nos autem, *Epiſinapſis incipit à moloſſo clauditur antiſpaſto,* Ad mortem, *periodos dicolos, procedit à moloſſo, incidit in dichoreum,* An vero, *periodus bimembris, ornata inciſis, inchoata à moloſſo, terminata vero dichoreo,* Nam illa, *periodus ſimplex ab amphibracho incipit, & clauſa eſt epitrito quarto,* fuit fuit, *periodus inciſis longioribus traducta, eſtq; bimembris in cuius principio eſt pæan ſecundus, in fine vero epitritus primus,* Habemus, *periodus trimembris, incipit ab amphibracho clauditur Ionico maiori,* decreuit, *membratim narrat,* at nos, *periodus ſimplex, incipit ab epitrito tertio, deſinit in dichoreum.* Habemus enim, *periodus tricolos, inchoata à pæane ſecundo, clauditurq; eodem,* viuis & viuis, *oratio inciſim facta extra periodum, choriambo inchoata & Ionico maiori terminata.*

Figuræ Sententiarum.

T*Ribus præcipuè figuris ſententiarum,* Cic. *exornauit hoc principium, anaſtrophi, erotemate, & amplifi-*

amplificatione. De Anastrophi Fabius inquit. Quamuis est maximè proprium, & obseruandum, vt eos alloquamur potissimum quos conciliatos nobis esse studemus: interim tamen est vtile causæ, vt acrior & vehementior sit sensus, ad personam, orationem, in quã dicimus dirigere. Quod hoc loco fecit Cic. *qui acrimoniam & vehementiam sibi propositam habet. ponitur & erotima, in quo maximè motus & vehementia orationis cernitur: quo detracto, oratio esset ad modum humilis, ac veluti sine spiritu corpus. Additur quoq; ornatus amplificationis, ex conglobatione effectuum, causarum, consequentium, antecedentium, rerumque magnarum, quæ vsu hominum cernuntur.*

Figuræ Verborum.

PAtientia, furor, audacia, *metonimiæ, contenta, pro continentibus*, eludet, effrenata, iactabit, *metaphora*, Nil nil, *anaphora*, præsidium palatij vrbis vigiliæ, timor populi; consensus bonorum, horum ora, vultusque, *metonimiæ subiecta per adiuncta significantur*, mouerunt, *adiunctio*, patere, sentis, constrictam, teneri, vides, *metaphoræ*, Quid proxima, *anastrophe*, egeris, fueris, conuocaueris, *similiter desinens*, ô tempora, *exclamatio quæ rei narratæ & probatæ additur admirationis augendæ causa*. Tempora, mores, senatus, *metonimiæ. Insuper figuræ verborum accommodatæ sunt, quæ acrimoniæ seruiunt: sunt & congeries verborum idem significantium, vt abuti patientia, furorem immodestius exercere, audacia immoderata effer-*

rata efferri, & paulò post. Quid egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, consilij cœperis, sunt etiam membra quæ efferuntur sine coniunctione, vt nihil ne te, nihil &c. Item quid proxima, quid superiore, sunt dictiones iteratæ, vt facilius magnitudinem mali exprimat: viuit, viuis, & viuis. Sunt & anthiteta cum ablatione; vt non ad deponendum, sed ad confirmandum. gradatim quoque currit oratio, vt vrbis vigiliæ, timor populi, & cætera.

Secunda pars orationis propositio
cupio patres conscripti.

CVm superius probauerit Catilinam iam pridem interficiendum esse, in hac propositione, quæ est veluti præparatio, ad persuadendum Catilinæ, vt exeat vrbe, corrigit suam sententiam, & docet quomodo intelligenda sit, addito quasi quoddam clementiæ affectu, cuius loci dispositio est talis.*

Propositio, Catilina est interficiendus, sed non hoc tempore per me: sed quando eius coniuratio omnibus ad oculum probis & malis patebit.

Ratio ex effectis, Omnis enim qui ciuem interficit. crudelitatis existimationem incurit.

Ego autem vellem crudelitatis existimationem effugere, hanc amplificat, ostendendo fortitudinem & prouidentiam suam.

Complexio, Ergo tu à me interficiendus non es, sed adhortandus, vt vrbe exeas.

Hanc argumentationem Cic. confusè tractat.

Obseruatio artis.

F*Abius lib. 4. cap. 4. Propositione quæ est confirmationis*

mationis initium, non semper vti necesse esse ait. Aliquando enim, sine propositione aliqua, satis quoque manifestum est, quid in quaque quæstione versetur. Quod præceptum hoc loco expreßit Cic. videbat enim ex ipso Catilinæ intuitu, tum ex principio suæ orationis manifestum eße, quid vellet Cicero: ideo non expreßit propositionem, sed expositione, correctioneuè superiorum intricauit.

Elocutio.

F*Iguræ sententiarum* .Cupio. *Communicatio seu deliberatio, quæ est propria generi dicendi graui, qua suam clementiam, cum improbitate Catilinæ cōparat: quo efficit, vt maximam auxesim eius improbitatis ponat.* Sed in me, *indignatio est, qua inertiam lenitatemq́; suam cōdemnat.* Castra sunt. *Aetiologia quæ amplificatur circumstantiis temporis, & loci, causis efficientibus: vt imperatore castrorum, magnitudine periculi, &c.* Sed si te. *antikategoria per quam contrarium retorquet, quod ab aduersario poßit obiici.* verum ego. *Solutio in commodi, nempe eius quod obiicitur.*

Figuræ verborum.

CVpio, *anaphora.* Reipub. *metonimia, dissolutum*, faucibus, *metaphora*, Si te, *anaphora*, Credo erit. *ironia*, tam improbus, *omioteleuton, & repetitio particularum*, viues viues, *Epizeuxis*, viues viuis, *traductio*, præsidiis, oculis, aures. *metonimiæ*, obsessus, commouere, sentientem, *metaphoræ.*

Aduertenda quoq; est hic varietas orationis, dum enim mutat formam dicendi, mutat quoq; & compositionem. Nam dum conuertit orationem ad Senatum, paulo mitius loquitur: inferius tamen, dum conuertit orationem suam ad Catilinam, aliquantulum acerbius instat.

Tertia pars orationis confirmatio,

Etenim quid est Catilina.

DVæ sunt partes huius cõfirmationis, in prima ostendit nihil esse, quod expectare deinceps Catilina debeat. Cùm iam palam omnibus singula coniurationis ipsius consilia pateant, quod ita esse multis coniecturis probat: præcipuè tamen cum temporis, & loci, circumstantijs per interrogationem vrget, & ad mutandum, tam impium propositum hortatur. In secunda, probat in persona patriæ, Catilinam interficiendum esse.

Prima pars confirmationis, cuius propositio talis est.

Egredere ex vrbe Catilina. Quam tractat octo argumentis.

Inuentio primæ partis.

AD persuadendum Catilinæ, vt mutet mentem & Roma discedat, sumit Cic argumenta ex locis proprijs deliberatiui generis: vt honesto, vtili, poßibili, iucundo. Communibus vero, adiũctorum, antecedentium,

tium, comparatorum, consequentium. Quod si quæras iure ne Catilina debeat vrbe exire? hoc ita esse probat Cic. locis status qualitatis, qui sunt sex: natura, lex, consuetudo, æquum, bonum, iudicatum, & pactum.

Quo genere motus vtatur.

QVæ admirabilem elocutionem faciant, docet Cic: in lib: de oratore ad Brutum. Duo, inquit, sunt etiam, quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciunt, quorum alterum, est quod Græcis itikon, ad naturam, mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum, alterum quod ijdem patetikon nominant, quo per turbantur animi & concitantur, in quo vno regnat oratio. Illud superius Come, iucundum, & ad beneuolentiam conciliandam paratum: hoc vero vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur: quod cum rapido motu fertur, sustineri nullo modo potest. Quo genere nos, inquit Cic: *mediocres aut multo etiam minus, sed magno semper vsi impetu, sæpe aduersarios, de statu omni deiecimus. Nobis pro familiari reo, summus orator non respondit Hortensius, à nobis homo audacißimus Catilina in Senatu accusatus, obmutuit. Seipsum itaq; Cic: explicat, & hoc precepto docet, qualem motum adhibuerit in confirmatione. Ad quem affectum primo adfert ea, quæ & animum, & consilia Catilinæ continent: audaciam quod in vrbe maneat, cuius scelera luce clariora sint: crudelitatem cùm in necem ciuium conspirauerit. libidinem, cum nullum facinus alienum, ab eius corpore esse dicit: causas facultatis castra Manliana,*

conflatam

conflatam improborum manum : euentus consilij eius, vt pacta comprehensa: quo die ad vrbem venire decreuerit, in quem diem cædem Senatus distulerit, vbi & qua ratione consilia habuerit. Quæ omnia referuntur ad affectum & motum concitatiorem. Multa quoq; Cic. prætermittit, quæ maxime excitarent auditores, vt Syllana tempora, quæ occasionẽ dederunt coniurationis Catilinariæ. Prætermittit Cæsarem & Crassum, participes coniurationis huius, vnde haberet iustam conquerẽdi materiam: sed veretur eorũ potentiã, ne eos irritaret potius, quàm compesceret. Libidines non commemorat, direptiones sociorum non auget. Quod dum facit, moratum se præbet, ac prudentem oratorem. Atq; hæc nõ solùm ad docendum, sed etiam ad delectandum & mouendum, quod maxime propriũ est oratori, pertinent.

Dispositio primæ partis confirmationis.

Dispositio vnde petatur, magis ne ex arte, an ex iudicio, prudenter Fabius docet: Cùm inquit, Infinitæ litium formæ fuerint, futuræq; sint, & tot sæculis nulla reperta sit causa, quæ sit tota alteri similis, sapiat oportet actor, & vigilet, & inueniat & iudicet, & consilium à seipso petat. Cicero tamen in confirmatione hac, non sequitur præcepta à se in partitionibus tradita. in enumerandis enim factis Catilinæ, non seruat temporũ gradus: primũ enim factorũ & consiliorũ posterioris coniurationis mentionem facit. In argumentis Collocandis secutus est præcepta ad Herennium tradita: primis enim & posterioribus partibus firmissimas argumentationes collocat; vt nefarios Catilinæ conatus

conatus non posse contineri vrbe intestinum malum, qui sæpius perdere Remp. voluerit, infensum, odiosum &c. Huc pertinent amplificationes audaciæ in extremo argumento. Mediocres vero argumentationes interposuit: vt eas, quia seipsum dignum carcere damnauerit, tacito iudicio condemnatus sit. vrbanitas quoq; maxima conspicitur in collocando, dum obiicet ea, quæ turpia sunt. In disponendis syllogismis, varium secutus est ordinem, aliquando enim maiorem propositionem, postposuit, aliquando conclusionem præposuit, vt in speciali explicatione admonebimus.

Primum argumentum. *Etenim quid est.*

Svmptum est hoc argumentum ex loco deliberatiui generis proprio honesto: dum enim Cicero turpitudinem & scelus obiicit Catilinæ, honestius esse dicit, vt cedat ad suos, ab ijs qui eius turpitudinem ferre non possunt. Est etiam argumentum hoc sumptum ex loco proprio qualitatis. Natura, suadet enim vt seditiosi ciues, & nefarij non ferantur in communi societate. Locus vero communis huius argumenti est adiunctorum.

Dispositio argumenti,

Propositio. Tua coniuratio Catilina manifesta est.

Confirmatio propositionis. 1. Ex circumstantia temporis præteriti, nempe à die comitiorum consularium.

2. Ex circumstantia personarum, hoc est à cæde optimatum, quam idem Catilina consulatu per vim adepto, cogi-

pto, cogitabat facere: cuius exequendæ facultatem, industria sua, Catilinæ fuisse ademptam significat.

3. *A circumstantia loci, hoc est à Præneste oppido Romæ vicino, quod cum vrbi imminens, in munito loco videret Catilina, ad commodiorem vrbis ipsius inuasionem, occupare idem instituit: sed quo minus id præstaret, sua diligentia Cic. factum esse innuit.*

4. *A consiliis noctis illius, quæ in Marci Leccæ domo fuit, vbi simul non obscurè, omnes facti coniurationes attingit, locum, tempus, spatium, occasionem, spem perficiendi, spem cælandi, quæ singula, vehementi percunctatione, cum indignatione vrget.*

Complexio, Ergo Catilina debes mutare mentem, & hinc abire. Hæc præposita est antecedenti, tractaturq; per interrogationem, Quæ cum ita sint, *conclusio in qua Catilinam iubet otius vrbe excedere significans se ipsius præsentiam in repub non laturum amplius, quod variis adiunctis & factis auget: vtiturque ironia, sed amarulenta, vehementem adhibens indignationem.*

Figuræ Sententiarum.

ET enim quid, *præparatio: antequam enim aliquod argumentum aggrediatur, præparat attentum auditorem, quod non solum in exordio, sed etiam in cæteris partibus orationis est faciendum. Est quoq; communicatio, cum orator aduersario consilium suum aliquod dat, qua figura vix non tota oratio constat,* meministi ne, *enumeratio signorum,* non me fefellit, *excursio ad indignationem accommodata,* ò dij immor-

immortales, *per digreßionem acerba exclamatione vtitur, qua præsentis reipubl. status indignitatem exaggerat,* Nondum voce, *expolitio,* fuisti igitur, *Epanalepsis, qua post multa interposita claritatis causa seipsum reuocat,* distribuisti, *congeries, & ad docendum, & ad permouendum adhibita,* perge, egredere, *altera congeries verborum idem significantium*

Figuræ Verborum.

NOx cætus, domus, muta mentem, *metonimiæ,* si si, *anaphora,* Luce clariora, *Hiperbole,* non modo, verum, *auxesis,* ciuitatis, *synechdoche;* non tam sui quam, *ablatio,* circumclusum commouere, *metaphoræ,* præsidijs, custodijs, vigilijs, *metonimiæ,* nihil agis, *anaphora,* agis, moliris, cogitas, *synonimiæ,* non non sed, *auxesis,* moliris, videam, sentiam planè, *metaphoræ. Est quoque imagò, vbi orator non tam dicit, quam fingit & rebus inanimatis, animatas quasdam actiones tribuit: vt nox tenebris, cætus nefarios, obscurare non potest. Est præterea periphrasis frequens: consilia enim Catilinæ circumscribit variis modis, vno eodemque loco,* Hic hic, *epizeuxis,* sanctissimo grauissimo, *epiteta,* orbis *synechdoche,* vrbis, *anthonomasia,* voce vulnero, *metaphora, insignis,* Lucem *synechdoche,* perge egredere proficiscere, *synonimia,* purga, *metaphora,* non feram, non patiar, non sinam, *synonimia:*

Secundum argumentum.

Magna Dijs immortalibus:

Inuen-

Inuentio argumenti.

EX ijsdem locis proprijs, sumptum est hoc argumentum, ex quibus & primum: nimirum ab honesto & natura. Ex communibus vero locis, est argumentum Antecedentium.

Dispositio argumenti.

Argumentum est quadripartitum.

Propositio. Qui Remp. sæpius perdere voluerit diutius ferendus non est, non est in vno.

Assumptio. Sed Catilina perdere voluit, Magna Dijs immortalibus, *obserua Assumptionem præpositam esse propositioni, exornatamq́ esse diuini auxilij patrocinio.*

Ratio Assumptionis. Ex dissimilitudine periculorum priuatorum dum Ciceronem designatum, dum consules en quibus salus Reip. continentur, perdere voluerit. Publicorumué, dum tecta vrbis incendere optimos quosq; interficere voluerit, Quam diu mihi.

Complexio. Quare quoniam. *Exire ergo Catilina te iubeo ex vrbe. Hæc tali expolitione tractatur. Interficere te non audeo, pro maiorum consuetudine, faciam igitur quod est lenitatis, vt te simul cum omnibus coniuratis tuis exire iubeam. Quo in loco eleganti allegoria sumpta à naui, fæditatem coniuratorum exprimit.*

Elocutio.

MAgna Dijs, *supplicatio*, Ioui Statori, *Epiteton*, non est, *Gnomi*, pestem effugimus, *imago*, non publico sed priuato, *ablatio*, *item antiteton*, *deniq; frequens congeries*, nunc iam apertè, *contentio vocis*, & *amplificatio*. Templa, tecta, vitam, totam Italiam, *similiter cadentia*, *est etiam incrementum, grauioribus enim verbis increscit oratio*, vocas, *adiunctio*, Quare, *Epilogus*, nam si, *Ratiocinatio*, si sin, *diuisio*, Ex haurietur sentina, *metaphora sumpta à naui*, num dubitas *anakinosis seu communicatio*, imperante spontè, *Antiteta*, interrogas me, *prokatalepsis*. non iubeo, sed suadeo *antiphrasis*:

Tertium argumentum.

Quid enim Catilina.

Inuentio argumenti:

S*Vmptum est hoc argumentum ab vtili: ait enim Catilinã esse omnibus insensũ, formidolosũ ab omnibus tacito iudicio condemnatum, patriæ odiosum, Vtilius est ergo exire vrbe, quam morari. Habet quoq; locũ qualitatis consuetudinem. Suspectus enim semper timetur propterea q; eijciendus est. Communis vero locus est, ex adiunctis.*

Dispositio argumenti.

Suspectus es & insensus & formidolosus omnibus.

Abi ergo in exilium. Hæc priori loco posita est, tractaturq́; interrogatione. Antecedens probat expositione vitæ. morumq́; Catilinæ, variaq́; enumeratione ipsius scelerum; Primo domesticorum, ac priuatorum, libidinem eius notans, nefarias cædes. vxoris, quam veneno sustulit. Item & filij cædem: item cum nobili vestali virgine incestum, & cum filia ipsius stuprum non commemorat, sed maiorem de ijs apud auditores suspicionem, præcisione facit, omniaq́; commoratione & expolitione tractat, & ex vno verbo propter accrimoniam maiorem, dilatat orationem. Deinde enumeratione publicorũ scelerum, ad illa venio, *vbi nefarios eius contra Senatores & consules recenset conatus, quibus ante cum Pisone, Cottam & Torquatum consulem occidere, deinde consulatum, secundo petens, se Ciceronem consulem interficere, consulatumque per vim inuadere constituerat. Hæc eius consilia suis attributis, causis, & euentis comprobat. Vltimo*, quoties tu me designatum, *commemoratione eorum scelerum quibus in se consulem peccauerat, quæ allegoria satis insigni exprimit, innuens Catilinam quasi alicui numini vouisset immolaturum se consulem, cum sicam insidiatorum telum in corpore consulis defigere veluti cultro victimario, ipsum ceu pecus aliquod mactandum instituit.*

Elocutio.

QVid enim, *communicatio*, qui qui, *anaphora*; Quæ nota, inusta, hæret, irretisses, *metaphoræ. Est etiam enumeratio scelerum per interrogationem*:

nem, Prætermitto ruinas, *præteritio*, Ad illa venio, *transitio*, non ad priuatã ſed ad ſummam rei pub: *antitheton*, hæc lex, cæli ſpiritus, *commoratio*, cum ſcias, *Aethiologia*, aut aut, *diuiſio eſt quoque emphaſis ſeu ſignificatio: plus enim in ſuſpicione relinquit, quam poſuit in oratione*, petitiones, *Metaphora ſumpta à gladiatoribus, qui aduerſariis vulnus infligere conantur*, Quoties tu me, *exergaſia, ſiue expolitio*, Nihil nihil, *anaphora & ſynonimia*, Quoties iam quoties, *epizeuxis*, initiata ſacris, *allegoria*.

Quartum Argumentum, *Nunc vero quæ tua eſt.*

Argumentum hoc ſumptum eſt, ex loco deliberationis, vtili: iudicij vero, Lege. tacito enim iudicio Catilinam condemnatum eſſe dicit. Ex loco vero communi adiunctorum.

Diſpoſitio argumenti.

Propoſitio, Omnes boni te communi odio inſequuntur, tacitoque iudicio condemnant.

Confirmatio rationis à ſigno, Eo quod cum in ſenatum veniſti, nemo te ſalutauit, ſed omnes vt patriæ hoſtem auerſati ſunt.

Amplificatio à comparatis minorum, Primo ſeruorum, ſerui ſi me, *ſi me ita metuerent ſerui, vt te ciues tui, deſererem domum: tu multo magis debes deſerere vrbem.*

Deinde ciuium. Si meis ciuibus iniuria ſuſpectus tam grauiter atque infenſus eſſem eorum aſpectu poti-

ri nolim. Multo magis tu debes nolle, qui sentis omnium iustum, sibi dudum debitum odium.

Complexio, Vrbem ergo deseras, nec expectes damnationem vocis.

Elocutio.

T*Ractatur hæc oratio per communicationē*, odio, misericordia, *Antitesis*, vocis expectas, *subiectio*, Quid quod, *expolitio*, nudam, *metaphora*, Quo tandem, *percuntatio*, serui ciues, *antitesis*, te, tui, tu, tibi, *traductio.*

Quintum Argumentum, *Si te parentes*, Inuentio,

R*Efertur hoc argumentum ad deliberationis locum vtile: iudicij vero, æquum & bonum, dum ait, æquum esse vt dum parentes, qui nos oderunt fugimus: patriæ conspectum fugiamus. Communem vero locum habet comparatorum minorum, ad maiora.*

Dispositio.

Est integer syllogismus.

Propositio, Non est *sustinendus timor parentum.*

Assumptio, Nunc te patria, *Sed te patria timet, odit.*

Exornatio assumptionis, Ex factis Catilinæ, per prosopopæiam: in hac enim inducit conquerentem patriam, de Catilinæ flagitiis iubentemque ipsum, pro authoritate sua ex vrbe discedere.

Comple-

Complexio triplex, Prima eſt comparatorum, quibus probat Cic. deſerendam eſſe patriam quæ ſequitur poſt propoſitionem, & aſſumptionem dum dicit, Huius tu, *quæ periphraſi eſt exornata. Cuius ſenſus. Quare abi.*

Altera complexio eſt exornationis, hoc eſt ſermonis patriæ ad Catilinam dum dicit, Quamobrem diſcede, *quæ dilemmate eſt exornata eiuſmodi. Aut verus es ciuis, aut falſus. Si verus, diſcede, & libera me hoc timore, ne pericliter. Sin falſus, diſcede, vt deſinam timere.*

Tertia eſt totius argumenti, Hæc ſi tecum, *quæ perſuadet vt vltro cedat.*

Elocutio.

S*Atietas cum in omni re tum quoque in oratione moleſta eſt, quæ fit, ſi toties idem de eodem dicitur: ideo hanc hoc in loco Cic. vitauit: cum enim proponeret Catilinæ facinora recenſere: in medio curſu diuerſum interponit, ne fatigatus, iiſdem rebus animus, à cauſa auertatur. Hæc ſacietas in graui genere amplificatione proſopopæis, indignationibus tollitur, in mediocri deſcriptionibus rerum, laudibus peoſonarum, iocis & facetiis. Hanc in quarto argumento, amplificatione, cuius materiam à ſignis ſumpſit, quod illum nullus ſalutauit, nullus collocaſſet, quisque tacito iudicio condemnaſſet: in hoc vero quinto proſopopæia tollit.*

Figuræ.

SI parentes, *collatio,* vt opinor, *præmonitio,* odit

ac metuit, *incrementum verborum*, neque authoritatem, *diuisio*, iudicium vim authoritatem, *similiter cadentia*, Nullum iam, *prosopopæia*, nullum nullum, *anaphora*, extitit impunita fuit, *adiunctiones*, per te, sine te, *antiteta*, vexatio, direptio, *frequentatio*, *est etiam indignatio*, non solum, verum etiam, *auxesis*, increpuerit, *metaphora à sonitu forium ad repentinum motum*, quãobrem discede, *exhortatio*, si es verus, *diuisio*, timorem eripe, timere desinam, *synonimia*.

Sextum Argumentum, *Quid quod tu ipse.*

Inuentio.

ARgumentum sumptum à proprio loco deliberationis honesto, iudicij vero à iudicato. Dicit enim Catilinam dignum se iudicare carcere, atque pro carcere exilio: tum etiam tacito iudicio omnium, eundem Catilinam ostendit esse condemnatum. Ex loco vero communi tractum est Testimoniorum, qui locus est extra artem positus.

Dispositio.

HOc argumentum constat probatione, & obiectione.

Probatio habet partes.

Propositionem, Dignus est carcere qui seipsum dignum iudicauit cum dicitur, sed quale ge.

Assumptum

Assumptum, *Sed te ipsum custodia, & carcere dignum iudicas cum dicitur,* Quid quod vitandæ.

Confirmatio assumpti per inductionem. *Quia rogasti vt te M. Lepidus, Ego Cic. Q. Metellus M. Marcellus asseruaremus.*

Conclusio, Quæ cum ita sint, *Aequo ergo animo hic morari non potes.*

Dispositio partium.

IVdicio oratoris & consilio, partes argumentationis dispositæ sunt: Assumptum enim primo positum, secundo maior, tertio conclusio, in qua maiorem propositionem inuertit, vt potius abeat quam iniquo animo in carcere detineatur.

Dispositio obiectionis, Refer inquis.

Antecedens, *Nemo me condemnat senatorum.*

Ratio, *Quia non retulisti de me ad senatum.*

Conclusio, *Ergo nec tu condemnare debes.*

Refutatio obiectionis, Egredere ex.

Refutando eius obiectionem, solutionem etiam affert, quæ sumpta est à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter.

Antecedens senatus te tacito Consilio condemnat, ecquid attendis.

Ergo te condemnat.

Antecedens; ipsa demonstratione probat:

Propositio, *Cum tibi iubeo exire vrbe, proficisci in exilium, liberare rempub. metu: Senatus tacet & te non defendit.*

Aßumptum, *Et qui tacet approbat Consilium.*

Amplificatio aßumpti, *Primo à dißimili*, At si hoc, *Si M. Marcello vel Pub. Sestio iuberem ire in exilium, senatus illos continuo defenderet.*

Ratio, *Quia sunt boni viri.*

Reflexio, *At cum tibi iubeo, tacent, nullus te defendit.*

Ratio, *Quia es perniciosus ciuis, Item à circumstantibus equitibus, & vniuerso populo, quod etiam consentiant Catilinam ire in exilium.*

Conclusio generalis, Quanquam quid ego, *Hæc aperta non est: eius enim loco adducit in odium Catilinam, adeo eum desperatæ salutis eße dicens, vt emendari nequeat: quod ex moribus ipsius probat, sibi autem conciliat gratiam.*

Elocutio.

QVid quod, *Erotesis instandi gratia sumpta oratio autem tractatur membris, tardeq; absoluitur, quia est narratio.* Dedisti dixisti. *similiter desinentia*, repudiatus, *methaphora, à diuortio matrimonij*, diligentissimum. *ironia, quam artificiose exornat, confert enim custodiæ diligentiam, suspicioni sagacitatem, fortitudini vindictam.* Quæ cum ita. *Epilogos ornata communicatione, item amplificatione verborum.* Ereptam *metaphora.* Refer in quis, *subiectio.* At si hoc. *collatio que emphasibus summis ornata est. Hic notabis in referendis exemplis, delectum*

ctum quendam adhibendum esse, exemplaq́; domestica acrius mouere, quam externa, præsentia & recentia, quam præterita & vetera. Cicero sæpius vtitur domesticis, præsertim cùm res ipsa postulat, vt hoc loco, non è monumentis eruit, sed in ipso Senatu exemplum accepit. Quiescunt probant. &c. *antitesis,* neq; hi solùm. *Amplificatio ex vno verbo nata. emphasi crebra & synonimis ornata.* Ad portas, *Sarcasmus.* Quanquam quid. *precisio quæ vel ad transitionem, vel ad concludendam argumentationem adhibetur.* Hoc *loco patefacit aditum ad ea quæ sequuntur,* tu tu, *anaphora,* vtinam, *optatio.*

Septimum argumentum.

Tametsi video.

Inuentio.

A*Rgumentum hoc petitum est, ex loco deliberationis Iucundo. dum enim dicit.* Non *potest te reuocare pudor à turpitudine, metus à periculo, ratio à furore; iucundam illi esse turpitudinem, iucundum periculum & furorem docet: & proinde hortatur eum, vt obsequatur animo suo, & exeat: vt etiam hanc voluptatem patriæ præstet, dum eam metu liberabit. Iudicialis vero locus est, æquum & bonum. Communis autem est consequentium.*

Dispositio.

Antecedens bipartitum. Si Catilina in exilium

 abibis,

abibis, ego magnam inuidiam subiturus sum: hanc tamen non recuso Reipub. causa ferre. Si ad bellum proficesceris, laudem mihi parabis.

Conclusio etiam bipartita. Quamobrem, *vel ergo recta via perge in exilium, & mihi inimico tuo conflа inuidiam, vel proficiscere cum importuna sceleratorum manu ad bellum: & mihi para gloriam.*

Hanc tamen conclusionem prius correxerat, Sed tu, *Cuius loci sensus est. Tu tamen, apud quem, neq; pudor, neq; metus ratio locum habet, non mouebêre.*

Elocutio.

TAmetsi video, *Prodiortosis seu præcedens correctio,* Quanta tempestas. *denunciatio,* tempestas, *metaphora ab imbribus, ad vim facta,* sed non est, *antisaggoge seu cōpensatio,* sed tu vt vitijs, *prosapodosis,* aut aut, *diuisio,* turpitudine, periculo, furore, *similiter cadentia:* aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo: *parison hoc est propè æquatum,* Quãobrem, *protropi seu adhortatio,* Conflare, *metaphora à ventis,* si tu in exilium, *dilemma quod alij non ornamentum sed argumentationem esse volunt.* Conferte, concita perditos, secerne te, *synatrismos, est etiam assyndeton seu dissolutum,* non eiectus sed inuitatus, *ablatio exornata copulatione,* eiectus, inuitatus, alienos tuos, *Antiteses.*

Octauum argumentum.

Quanquam quid ego.

Inuentio

Inuentio.

ARgumentum ſumptum eſt ex loco deliberationis, poſsibili. Qui enim ſua ſuoſq́; præmiſit, poſsibile eſt hunc quoq́; vrbe exire. Amplificationes autem eius referuntur ad iucundum. quæq́; enim turpiſsima & indigniſsima, iucunda Catilinæ eſſe dicit. Ex loco vero iudicij, argumentum hoc ductum eſt, ex Pacto, quod Catilina pepigerit cum ſuis ſocijs, exire vrbe, quod præmiſerit ad exercitum neceſſaria. Ex loco vero communi ſumptum argumentum eſt, Adiunctorum factorum Catilinæ.

Diſpoſitio argumenti.

Propoſitio.	Qui ſua, ſuoſq́; ex vrbe præmiſit, exire debet. Hæc autem obſcurius tractatur, quam pro dialectico officio.
Aſſumptum.	Quanquam quid ergo, ſed Catilina, ſua ſuosque præmiſit.
Confirmatio aſſumpti per inductionem	Quia præmiſerat ſocios, ad Manlij caſtra, diemq́; pepigerat, & conſtituerat: quia præmiſit aquilam militiæ ſignum, quo Marius bello cymbrico vtebatur, huic Catilina, tanquam Deæ cuipiam confidebat, ab eaque Marij triumphos poſt oppreſsionem patriæ ſperabat.

Complexio, Ibis tandem, Tu ergo Catilina exire debes. Hæc tractatur per amplificationem voluptatis, neque enim, oſtendens voluptatem eſſe Catilinæ.

linæ, contra patriam pugnare, & proinde ex ea re; eum ipsum Catilinam *voluptatem summam percepturum esse dicit, si otius exiuerit. Hocq; confirmat. Primo natura, voluntate, & fortuna. Naturam ipso facto & audaciam ostendit: voluntatem vero & fortunam, quod nactus sit sibi similes: nancisci enim verbũ est fortunæ & casus. Secundo confirmat studio eius,* ad huius te, *Dum eum meditatum esse dicit, ad expectandum, donec mariti dormiant, vt vxoribus eorũ potiatur, ad insidiandum hominibus, vt eos interfectos bonis spoliet. Tertio confirmat à subiecto,* habes vbi ostentes, *circa quod* Catilina *versaretur, & suam industriam exercere posit.*

Tantum profeci, *Concludit tandem in vniuersum,* Catilinam *exulem, & latronem futurum: exornatque collatione minoris cum maiore, vt tentare, & vexare.*

Admonitio de Inuentione & Dispositione superiorum argumentorum.

IN horum locorum obseruatione debemus scire, oratorem a philosopho differre. Orator enim aspergit, & tanquam quibusdam notis leniter attingit, & admotum eos philosophiæ locos accommodat: Philosophus perficit, & ad docendum integrè adducit. Hoc Cic. in oratore etiam admonet. Mollis est oratio philosophorũ, & vmbratilis: nec sententiis, nec verbis instructa popularibus. & paulo infra. Sed hoc differunt, quod cum sit iis propositum non perturbare animos, sed placare

care potius: non persuadere, quam delectare: & apertius id faciunt, quam nos, & crebrius concinnas magis sententias exquirunt, quam probabiles.

Elocutio.

QVanquam quid ego te, *reuocatio suiipsius*, à quo iam, *Aetiologia*, sciam sciam, *repetitio*, tu ut, *interrogatio*, ibis, *obiurgatio*, effrenata ac furiosa, *incrementum verborum*, neque enim dolorem sed voluptatem, *Antanaclasis, cuius multas species Quintilianus lib. 9. ponit*, natura peperit, *Descriptio rei per proprietates*, peperit, exercuit, seruauit, *dissolutum*, non modo otium, sed ne bellum: non modo fortuna, verum etiam spe, *auxesis, est etiam Antitesis*, manum, *synechdoche*, Hic tu qua læticia, *Harientismos seu hilaritas orationis, est etiam hic exergasia seu expolitio, item similiter desinens*, cum in tanto, *Aetiologia*, neque neque, *diuisio*, labores tui, *metonimia pro tu*, iacere humi, *metaphora*, non solum verum etiam, *incrementum*, præclaram, *ironia, quæ pronunciatione vocis magis exprimitur cum quadam indignatione*, famis frigoris, *similiter cadentia, & assyndeton*, Tantum profeci, *Emphasis*, tentare, vexare, *collatio*, Latrocinium, *Ethimologia facti.*

Altera pars confirmationis cuius sensus est CATILINA interficiendus est,

Nunc vt a me.

E*Xpositis hactenus fœdissimis Catilinæ sceleribus, & ad*

& ad suam, in decernenda contra eum ipsum pœna, maiorem authoritatem inducit rursum, per prosopopæiam, patriam, se consule, alloquentem, & lenitatem suam in Catilina puniendo castigantem. Cui attentionem comparat, rogans, vt attentè audiant. Obseruandum autem est, Attentionem Cic. adhibere, non solum in exordio, sed etiam in aliis partibus orationis, maximè vero cum transit ad aliam partem, quàm & hoc loco, rogando, & agendo comparat: rogando, dum rogat: agendo, dum dicit sibi patriam, æquè vita sua, charam esse.

Inuentio secundæ partis confirmationis.

C*Atilinam interficiendum esse, probat, duobus argumentis, ab vtili, a necessario, ab honesto, a consuetudine, a lege, æquo & bono sumptis.*

Primi argumenti inuentio, & dispositio.

S*Vmptum est a loco vtili: vtile enim est hostem patriæ interficere: ex loco vero communi adiunctorum.*

Propositio, Tu ne eum, *Hostis patriæ, interfici debet, nec emitti ex vrbe.*

R*atio,* Vt à te non, *Exacerbatus namque peior esse solet.*

Approbatio, Catilina enim est dux futuri belli, author sceleris, princeps coniurationis, euocator seruorum, & ciuium perditorum.

Complexio, *Duci ergo eum in vincula ad mortem rapi, summo supplicio mactari imperes.*

Secundi

Secundi argumenti inuentio & dispositio.

Quid tandem impedit.

ARgumentum sumptum est à necessario & æquo; necessitas legum consuetudinis est, & proinde æquum erit, vt Catilina interficiatur. Communis vero locus, suis locis patebit.

Propositio. Quid tandem impedit, *Si non esset Catilina occidendus: tum vel propter morem maiorum, vel propter leges, vel propter inuidiam.*

Assumptum. *Sed nullum dicendum est.*

Confiima tio pro omnibus partibus. *Pro prima parte, hoc est, Non propter morem maiorum,* At persepe, *A consuetudine & comparatis sumpta. Quia si licuit sæpius priuatis, perniciosos ciues occidere, multo magis ijs, qui sunt in magistratu licebit.*

Pro secunda parte. An leges, *scilicet: Non propter leges: confirmatur ex legibus adiunctisq; Quia qui deficiunt à Repub. non tenent iura Reipub. Ergo etiam ijs Respub. non debet tenere.*

Pro tertia parte. An inuidiam. *Scilicet, Non debes timere inuidiam: ab æquo & bono, item adiunctorum rei & personæ, confirmatur tribus rationibus.*

Propositio. *Non debes timere inuidiam posteritatis, in defendenda patria.*

1. *Ratio.* Præclarum vero. *Quia te pop. Rom. nouum ho-*

num hominem, plurimis & summis beneficijs ornauit.

2. *Ratio.* Sed si quis est. *Quia non minorem ex tua lenitate, quã ex seueritate, comparabis tibi inuidiã.*

3. *Ratio..* An cum bello. *Quia maiorem tibi conflabit inuidiam, si viuet.*

Confirmatio. *Nam patriam incendet.*

Hanc ergo potius grauiorem vitabis inuidiam.

Elocutio

HÆc *ad eum scopum, ad quem tota oratio accommodata est refertur. Sunt enim auxeses, sunt indignationes; auget enim crimina* Catilinæ, *patos excitatur indignationis, summa misericordia, dum patriam ipsam introducit loquentem, quasi mortuos ab inferis excitet. Sermones doloris pleni in expostulatione cum* Cicerone *de contemptu inuidiæ apud posteritatem subeundæ. Summum odium* Catilinæ *auget, dum eius criminum atrocitatem enumerat, & extollit Oratio porro patriæ exprimitur per prosopopæiã, quæ tribus potissimum figuris sententiarum exornata est: frequentatione, subiectione, & descriptione: frequentatio est, cùm scelera* Catilinæ *in tota oratione iam dispersa, maioris, acrimoniæ causa, in vnum locum cogit. Subiectio est, in qua, quæ contra lenitatem* Ciceroni *videbãtur facere, vt pote leges moresque maiorum, percuntatione diluit. Descriptio rerum consequentium est ex* Catilinæ *bello: vbi populi* Rom. *beneficia in* Ciceronem *commemorans, ostendit eum pro salute* Reipub. *non debere inuidiam metuere. quo in loco simul periphrasis noui hominis, & consulatus notanda est. Itemq́; in ver-*

in verbis translatis. Itemq́ apostrophe contra consuetudinem positum Cicero *enim vocatiuos in oratione plerumq́ postponere solet, hic vero præposuit, vt noua videatur esse elocutio: quod enim nouum est, facilius excitat. Item deprecatio,* percipite quæso, *Item synonima & metaphora,* lentis vides, *Item similiter cadentia,* authorem sceleris, principem coniurationis, *quo in loco est etiam dissolutum. Item paronomasia,* non emissus ex vrbe, sed immissus in vrbem *Item gradatio,* in vincula duci, ad mortem rapi, *primum enim rapere ad vincula, deinde ducere, post morte multari dicit, vt crescat, non clarescat, oratio. Item adiunctio,* imperabis. *Item ironia,* præclarum vero. *Item antiteta,* sed si quis, *seueritati enim inertia, fortitudini nequitia opponitur.*

Quarta pars orationis, refutatio.

His ego sanctißimis Reip. vocibus:

R*Efutatio, est argumentorum allatorum in contrariam partem, dissolutio. cùm enim* Cic. *suadet, potius emittendum quam interficiendum Catilinam, eas argumentationes dissoluit, quæ probant Catilinã, interficiendũ esse, vt proxime præcedentes, & in exordio. Cæterũ orator habet suas quasdã dissoluendi rationes: aliquando enim totũ illud retorquet in aduersariũ quod obijcitur: aliquando quæ obiecta sunt eleuat, atq; irridet: aliquando grauioribus argumentis opprimit: nonnunquã multis digreßionibus aduersario fucũ infert: aliquãdo vero grauißime dissoluit: partim materiã acceptã falsam ostendens: partim nõ sufficienter*

allatam. partim eiusmodi esse, ex qua conclusio non sequatur: partim instantijs contrariorū exemplorum, refutat: partim vero, quod frequentissimum est distinguendo dissoluit. Hoc vero loco materiam non sufficienter esse allatam ostendit in enumeratione partium, dum addit pericula Reip. non bene esse prouisa vt tuta sit Resp. Opprimit quoq; valentiori argumēto, hoc nempe, quod non optimum sit factu Catilinam interficere.

Dispositio Refutationis.

IN disponenda refutatione duplici via procedere solet orator. Prima est dum omnibus aduersarij argumentis, singula respondent, quod etiam Aristoteles facere quandoq; consueuit. Altera dum particulatim argumenta recenset, eademq; subinde refutat. In hac refutatione Cic. priori processit via. nam primò quatuor argumenta aduersariorum adfert, posthac respondet eis.

Primi argumenti aduersariorum Refutatio.

Ego si hoc optimum.

Propositio. Optimum esset Catilinam interficere.

Ratio. Quia ita securior esset Resp. obserua propositionem non esse positam expresse, quæ tantum ex solutione deprehenditur.

Soluit hoc orator per negationem. Si iudicarē sanum esse consiliū Catilinā interficere, interficerem: Sed nō iudico. Ergo; Maiorē tantū posuit. minor omissa est.

Secundi

Secundi argumenti aduersariorum Refutatio.
Et enim si.

Propositio aduersariorum. Omnis qui occidit ciuem, inuidiam crudelitatis apud posteritatem subit.

Soluit Cic. primo per instantiam. Scipio & alij, in exordio enumerati, non subierunt. Ergo non omnis. Secundo per distinctionem, Quod si ea maximè, *inuidia alia est, quæ comitatur fucatam virtutem, & talis est pertimescenda: alia quæ comitatur solidam virtutem, & talis non est pertimescenda: nam gloria est, non inuidia.*

Tertij argumenti aduersariorum refutatio,
Quanquam nonnulli sunt.

PRopositio aduersariorum. Quidam senatorum imperitia, quidam improbitate quadam, appellaturi essent Ciceronem tyrannum, si occideretur Catilina. Ergo forte non esset occidendus.

Hanc per concessionem soluit, & narrationem sanioris consilij, dicens: Cic. se velle Catilinam in exilium relegare, vt post eius discessum coniuratio eius omninò plana esset, & proinde esset liber ab hac suspicione.

Quarti argumenti aduersariorum refutatio.
Hoc autem vno.

Propositio aduersariorum. Interfecto Catilina, posset comprimi Catilina. Satius ergo esset hunc occidere.

Soluit per contrariorum illationem. Non comprimetur, sed reprimetur, ac ingrauescet. Quod probat ex consequentibus incommodis interfecti, & commodis emißi Catilinæ. Si enim proficiscetur, sequentur illum simul omnes coniurationis eius socij. Si autem in vrbe interficeretur, remaneret nihilominus in ciuitate totus grex coniuratorum eius, qui collectis viribus, idem vel grauius multo Reipub. periculum adferet: Tutius ergo est tollere malum, quam releuare. Quod eleganti similitudine à morbo sumpta declarat. Quemadmodum enim in febri fit: ita accidet in hac peste Catilinariæ coniurationis: in febri autem aqua gelida pro medicamento sumpta, magis auget febrim, quam extirpat. Ergo quoque mors Catilinæ magis augebit pestem, quam cum vita discessu.

Elocutio.

H*Oc loco animaduertendum est, Cic. dicere sedacius, quam paulo ante. Hoc propter decorum facit: nam aliter dum dicit, rem & sermonem habet cum Catilina: aliter dum cum senatoribus & repub.*

Figuræ.

HIs ego, *prosopopæia dialogismo quodam concinnata. Est etiam ornata oratio collatione rerum, & personarum & factorum, dum dicit,* si summi viri, *Est etiam obiurgatio,* quanquam nonnulli sint, *sunt & amplificationes,* & enim, *Item similitudo eru*

dita,

dita, vt sæpe homines ægri. *Ex minutioribus autẽ figuris reperiuntur creberrima epiteta vt*, summi viri, clarissimi ciues, *metaphoræ vt*, gladiatori, clarissimi, contaminauerunt, *poliptoton vt*, videant, vident, *similiter desinens vt*, aluerunt coluerunt; *Subiectiones prudentes vt*, stultum, *suis enim verbis pro patria quædam subiungtt. Paronomasia vt*, reprimi, comprimi, *Auxesis vt*, non modo hæc adulta pestis verumetiam stirps, releuatus, ingrauescet, *metaphoræ*.

Vltima pars orationis peroratio, *Quare P. C. secedant.*

Inuentio & dispositio.

D*Eclaratis hactenus Catilinæ sceleribus, & coniuratione contra patriã, iam tandem orationem præsentem concludit. Hæc autem peroratio ad motum maximè accommodatur, quæ tribus absoluitur partibus. In enumeratione*, secedãnt improbi, *breuiter commemorat illa, quæ dicta sunt in confirmatione, dum Catilina improbus notabatur. In amplificatione*, desinant insidiari, *Catilinam insidiatorem vocat, quod verbum amplificat, vt circumstare, obsidere, faces comparare. Affectus adhibet*, polliceor vobis, *à magnitudine periculi, & in ostendendo diligentiam suam, in atroci scelere extirpando, tum in singulari quadam precatione ad Iouem, vt conseruata repub: insidiatores incolumitatis reipub. viuos disperdat, dignasq; scelerum pænas de facinorosis viuis sumat, eosq; etiam post vitam sempiternis pænis afficiat.*

Elocutio perorationis.

M*Ira est amplitudo soni, quæ diligenter considerari debet. Eas enim vocales quæ asperè sonant, & clarè, adhibet, vt est e & a, in fine vero v. Ex consonantibus vero* R. *S. Q. vt. Quare P.* C. *Secedant, congregentur, secernantur, muro, Consuli, circumstare, tribunal, prætoris vrbani, V. in fine frequentißime quasi de industria,* Tum tu Iupiter quibus vrbs, auspicijs, Romulo constitutus, hunc, huius, vrbes.

Figuræ Sententiarum.

QVare, *complexio, quam multiplicat multis verbis ad idem spectantibus, vt sunt,* secedant, secernant, congregentur, secernantur, *Estque congeries insignis, dum aliter, atque aliter vocat Catilinã,* polliceor vobis, *affirmatio & quædam obtestatio, est quoque amplificatio,* Hisce omnibus, *execratio, qua in odium Catilinam inducit, & summam in rempub. commiserationem excitat.* Tu tu, *Apostrophe,* tum, *deprecatio.*

Figuræ verborum.

SEcernant, secedant, *similiter cadentia,* muro Consuli, vrbem, *synechdoche,* inscriptum, *metaphora,* patefacta, illustrata, oppressa, *metaphorã, & articulus,* tantam, *anaphora, & dissolutum,* tectis, vrbis mænibus, *synechdoche* Italiæ patriæ, *methonimiæ,* viuos mortuosque, *diuisio,* mactabis, *metaphora à sacrificiis.*

M. T. CICERONIS CONTRA CATILINAM Oratio II.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriæ nefariè molientem, vobis atq; huic vrbi ferrum flammamq; minitantem ex vrbe vel eiecimus, vel emiſimus, vel ipſum egredientem vrbe proſecuti ſumus. Abijt, exceſſit, euaſit, erupit. Nulla iam pernicies à monſtro illo atq; prodigio mœnibus ipſis intra mœnia comparabitur. Atq; hũc quidem vnum huius belli domeſtici ducem ſine controuerſia vicimus. Non enim iam inter latera noſtra, ſica illa verſabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non deniq; inter domeſticos parietes pertimeſcemus: loco ille motus eſt cùm eſt ex vrbe depulſus: palàm iam cum hoſte, nullo impediente, bellum iuſtum geremus: ſine dubio perdidimus, hominem: magnificèq; vicimus, cùm illũ ex ocultis inſidijs in apertum latrocinium coniecimus. Quòd verò non cruentum mucronem, vt voluit, extulit, quod ei ferrum de manibus extorſimus, quòd incolumes ciues, quòd ſtantem vrbem reliquit: quanto tandem illum mœrore afflictum eſſe & profligatum putatis? Iacet ille nũc proſtratus, Quirites, & ſe perculſum atq; abiectum eſſe ſentit, & retorquet oculos profectò

sæpè ad hanc vrbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget. Quæ quidem lætari mihi videtur, quòd tantam pestem euomuerit, forasque proiecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso in quo exultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tàm capitalem hostem nõ comprehenderim potius quàm emiserim, non est ista mea culpa Quirites, sed temporũ. Interemptũ esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio adfectũ iampridẽ oportebat. Idq; à me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & Resp. postulabat. Sed quàm multos fuisse putatis, qui, quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos qui propter stultitiã non putarent? quàm multos, qui etiam defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? Ac si sublato illo: iampridem ego L. Catilinam, non modò inuidiæ meæ, verùm etiam periculo vitæ sustulissem. Sed cùm viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, vt erat meritus, morte mulctassem, fore, vt eius socios inuidia oppressus, persequi non possem: rem huc deduxi, vt tum palàm pugnare possetis, cùm hostem apertè videretis. Quem quidem ego hostem, Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quòd illud etiam molestè fero, quòd ex vrbe parùm comitatus exierit. Vtinam ille omnes secum suas copias eduxisset.

Tongil-

Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium & Munacium, quorum æs alienum contractum in popinam, nonnullum Reipub. metum adferre poterat, reliquit. Quos viros? quantos alieno ære? quàm valentes? quàm nobiles? vos videtis. Itaque illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & cum hoc delectu quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus habuit ex his copijs quæ à vobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis ex agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus: ex ijs qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum maluerunt. Quibus ego non modò si aciem exercitus nostri, verùm etiam si edictum Prætoris ostendero, concident. Hos quos video volitare in foro, quos stare ad Curiam, quos etiam in Senatum venire, qui nitent vnguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxissent. Quòd si hîc permanent, mementote, non tam exercitum illum esse nobis, quam hos qui exercitum deseruerunt pertimescendos. Atque etiam hoc magis sunt timendi, quòd quid cogitent, me scire sentiunt, neque tamen permouentur. Video cui Apulia sit attributa, quis habeat Hetruriam, quis agrum Picenum, quis sibi has vrbanas insidias cædis atque incendiorum depoposcerit. Omnia

ſuperioris noctis conſilia ad me perlata eſſe ſentiunt. Pateſeci in Senatu Heſterna die. Catilina ipſe pertimuit, profugit. Hi quid expectant? nonné illi vehementer errant, ſi illam meam priſtinam lenitatem perpetuam ſperant futuram. Quod expectaui, iam ſum adſecutus: vt vos omnes factam eſſe apertè coniurationem contra Rempub. videretis: niſi veró ſi quis eſt, qui Catilinæ ſimiles, cum Catilina ſentire non putet. Non eſt iam lenitati locus, ſeueritatem res ipſa flagitat. Vnum etiam nunc concedam. Exeant, proficiſcantur, ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſerum tabeſcere. Demonſtrabo iter. Aurelia via profectus eſt: ſi accelerare volent, ad veſperam conſequentur. O fortunatam Rempub. ſiquidem hanc ſentinam huius vrbis eiecerit. Vno me herculè Catilina exhauſto, releuata mihi & recreata Reſpub. videtur. Quid enim mali aut ſceleris fingi aut excogitari poteſt, quod non ille conceperit? Quis tota Italia veneficus? quis gladiator? quis latro? quis ſicarius? quis parricida? quis teſtamentorum ſubiector? quis circumſcriptor? quis ganeo? quis nepos? quis adulter? quæ mulier infamis? quis corruptor iuuentutis? quis corruptus? quis perditus inueniri poteſt, qui ſe cum Catilina familiariſſimè non vixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium ſtuprum non per illum? Iam verò

quæ

quæ tanta in vllo vnquam homine iuuentutis illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissimè aliorum amori flagitiosissimè seruiebat. Alijs fructum libidinum, alijs mortẽ parẽtum, non modò impellendo, verùm etiam adiuuando pollicebatur. Nunc verò quam subitò, non solùm ex vrbe, verùmetiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat: nemo non modo Romæ, sed ne vllo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. Atque vt eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis, nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimum Catilinæ esse fateatur. Nemo in scena leuior & nequior, qui se non eiusdem propè sodalem fuisse commemoret, atque idẽ tamen stuprorum & scelerum exercitatione assuefactus, frigore & fame & siti ac vigilijs perferendis, fortis ab his istis suis sociis prædicabatur, cùm industriæ subsidia atque instrumenta virtutis, in libidine audaciaque consumeret. Hunc verò si secuti fuerint sui comites, si ex vrbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges: ô nos beatos, ô Rempub: fortunatam, ô præclaram laudem Consulatus mei! Iam enim non sunt mediocres hominum libidines, non humanæ ac tolerandæ audaciæ: nihil cogitant nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas.

patrimonia

patrimonia sua profuderunt: fortunas suas abligurierunt. res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit: eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. Quod si in vino, & alea comessationes solùm, & scorta quærerent: essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferẽdi. hoc verò quis ferre possit, inerteis homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobrijs, dormienteis vigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, complexi mulieres impudicas, vino languidi, cõfecti cibo, sertis redimiti, vnguentis obliniti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis cædem bonorum, atque vrbis incendia. Quibus ego confido impendere fatum aliquod: & pœnas, iam diu improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini debitas, aut instare iam planè, aut certè iam appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa sæcula propagârit Reip. Nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo R. inferre possit, omnia sunt externa, vnius virtute, terra, mariq; pacata. domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculum est; intus est hostis. cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. Huic ergo me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitiasq; hominum perditorum. quæ sanari poterunt quacunq; ratione sanabo. quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem

ciuitates

ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant: aut, si in vrbe, & in eadem mente permanent: ea quæ merentur, exspectent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant, à me in exilium eiectum esse Catilinam. Quod ego si verbo assequi possem: istos ipsos eijcerem, qui hæc loquuntur. Homo enim videlicet timidus, & permodestus vocem consulis ferre non potuit. Quid, quòd hesterno die, cùm domi meæ pene interfectus essem: senatum in ædem Iouis Statoris vocaui: rem omnem ad patres conscriptos detuli. quo cùm Catilina venisset: quis eum senator appellauit? quis salutauit? quis deniq; ita adspexit, vt perditum ciuem, ac non potiùs, vt importunissimũ hostem? Quin etiã principes eius ordinis partẽ illam subselliorũ, ad quam ille accesserat, nudam, atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille consul: qui verbo ciueis in exiliũ eijcio, quæsiui à Catilina, an in nocturno conuentu apud M. Leccã fuisset necne. Cùm ille, homo audacissimus, conscientia conuictus, primò reticuisset: patefeci cetera: quid ea nocte egisset, vbi fuisset, quid in proxima constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. cùm hæsitaret, cùm cunctaretur: quæsiui, quid dubitaret eò proficisci, quo iampridem pararat: cùm arma, cum secureis, cum falceis, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suæ fecerat

cerat, scirem esse præmissam. In exilium eijciebam, quem iam ingressum in bellum esse videbam? Etenim, credo, Manlius iste, centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo R. suo nomine, indixit: & illa castra nunc non Catilinam ducem exspectant: & ille eiectus in exilium, se Massiliam, vt aiunt, non in hæc castra conferet. O conditionem miseram, non modò administrandæ, verùm etiam conseruandæ Reipub. Nunc, si L. Catilina, consilijs, laboribus, periculis meis circumclusus, ac debilitatus, subitò pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abiecerit, ex hoc cursu sceleris, & belli, iter ad fugam, atque in exilium conuerterit: non ille à me spoliatus armis audatiæ, nõ obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatuq; depulsus, sed indemnatus, innocens, in exilium eiectus à consule, vi, & minis esse dicetur: & erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timidum: me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. Est mihi tanti, Quirites, huius inuidiæ falsæ, atq; iniquæ tempestatem subire, dum modo à vobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. Dicatur sane eiectus esse à me, dum modo eat in exilium. sed mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à dijs immortalibus optabo, Quirites, inuidiæ meæ leuandæ causa, vt L. Catilinam ducere exercitum

re exercitum hostium, atq; in armis volitare audiatis: sed triduo tamen audietis: multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quòd illum emiserim, potiùs, quam quod eiecerim: sed cùm sint homines, qui illum, cùm profectus sit, eiectum esse dicant, ijdem, si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant non tam hoc queruntur, quam verentur. Nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Manlium, quam ad Massilenseis ire malit. Ille autem, si mehercules hoc, quod agit, numquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quam exulem viuere. nunc verò, cum ei nihil adhuc præter ipsius voluntatem, cogitationéq; acciderit, nisi quòd viuis nobis Romæ profectus est: optemus potiùs, vt eat in exilium, quam queramur. Sed cur tam diu de vno hoste loquimur: & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem: & quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo. de his: qui dissimulant, qui Romæ remanent, qui nobiscum sunt nihil dicimus: Quos quidem ego, si vllo modo fieri posset, non tam vlcisci studeo, quam sanare, & ipsos placare Reip. neque, id quare fieri non possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generib. hominum istæ copiæ comparentur: deinde singulis medicinam consilij, atq; orationis meæ, si quam potero, afferam. Pri-

ram. Primum est eorum, qui magno in ære alieno, maiores etiam possessiones habent. quarum amore adducti, dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes: voluntas verò, & causa impudentissima. Tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis: & dubites aliquid de possessione detrahere, ac fidem acquirere? Quid enim expectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant, qui istas a Catilina expectant. meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, verũ auctionariæ. Neq; enim isti, qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. Quód si maturius facere voluissent, neq; (id quod stultissimum est, certare cum vsuris fructibus prædiorum: lucupletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur. Sed hosce homines minimé puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt: aut, si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra Remp. quam arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expetunt; rerum potiri volunt: honores, quos quieta Rep. desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendũ videtur, vnum scilicet & idem, quod cæteris omnibus, vt desperent, se id quod conantur, consequ-

ſequi poſſe: primùm omnium me ipſum vigilare, adeſſe, prouidere. Reip. deinde magnos animos eſſe in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas prætereà copias militum: deos deniq; immortaleis huic inuicto populo, clariſſimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tantam vim ſceleris, præſenteis auxilium eſſe laturos. Quòd ſi iam ſint id quod cum ſummo furore cupiunt, adepti. num illi in cinere vrbis, & ſanguine ciuium, quæ mente conſcelerata, ac nefaria concupierunt, ſe conſules, ac dictatores, aut etiam reges ſperant futuros? non vident ſe cupere id quod ſi adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi ſit neceſſe? Tertium genus eſt ætate iam confectum, exercitatione robuſtum: quo ex genere eſt ipſe Manlius, cui nunc Catilina ſucceſſit. Hi ſunt homines ex ijs colonijs, quas Feſulis Sylla conſtituit: quas ego vniuerſas, ciuium eſſe optimorum, & fortiſſimorum virorum ſentio: ſed tamen ſunt hi coloni, qui ſe inſperatis, repentiniſq; pecunijs ſumptuoſiùs, inſolentiusque iactârunt. hi dum ædificant, tanquã beati: dum prædijs, lecticis, familijs magnis, conuiuijs, apparatibus delectantur, in tantum æs alienum inciderunt, vt ſi ſalui eſſe velint, Sylla ſit ijs ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agreſteis, homines tenues, atq; egenteis in eandem illam ſpem rapinarum veterum impulerunt. Quos ego vtroſq;, Quirites, in eo-

dem genere prædatorũ direptorumq; pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, ac proscriptiones, & dictaturas cogitare. Tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, vt iam ista non modò homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sane varium, & mistum, & turbulentum: qui iam pridem premuntur: qui nunquã emergent: qui partim inertia, partim malè gerendo negotio, partim etiã sumptibus, in vetere ære alieno vacillant: qui vadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. Hosce ego non tã milites acreis, quam inficiatores lentos esse arbitror. qui homines primùm si starè non possunt, corruant: sed ita, vt non modo ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si viuere honeste non possunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum, quos ego à Catilina non reuoco. nam neq; diuelli ab eo possunt: & pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, vt eos capere carcer non possit. postremum autem genus est, non solùm numero, verum etiam genere ipso, atq; vita: quod proprium est Catilinæ: de eius delectu, immò verò de complexu

eius

eius,ac sinu: quos pexo capillo,nitidos,aut imberbeis,aut benè barbatos videtis manicatis,& talaribus,ac tritis tunicis: velis amictos,non togis: quorum omnis industria, vitæ, & vigilandi labor in antelucanis cænis expromitur, In his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; versantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum amare, & amari, neq; cantare, & saltare, sed etiam sicas vibrare & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurum. Verumtamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Apeninum, atq; illas pruinas, ac niueis perferent? nisi idcirco se facilius hyemem toleraturos putant, quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. O bellum magnopere pertimescendum, cùm hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem prætoriam. Instruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrosq; exercitus: & primum gladiatori illi confecto & saucio, consules, imperatoresq; vestros opponite: deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatem manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. iam vero vrbes coloniarum, ac municipiorum respondebunt Catilinę tumulis syluestribus

ſtribus. Neq; vero cæteras copias, ornamenta; præſidia veſtra, cum illius latronis inopia, atq; egeſtate debeo conferre. Sed, ſi, omiſſis his rebus omnibus, quibus nos ſuppeditamur, eget ille, ſenatu, equitibus R. populo, vrbe, ærario vectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus. ſi, inquam, his rebus omiſſis, ipſas cauſas, quæ inter ſe confligunt, cõtendere velimus: ex eo ipſo, quam valde illi iaceant, intelligere poſſumus. Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc ſtuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc ſcelus: hinc cõſtantia, illinc furor, hinc honeſtas: illinc turpitudo, hinc continentia: illinc libido: deniq; æquitas, tẽperantia, fortitudo, prudẽtia, virtutes omnes certant, cũ iniquitate, cũ luxuria, cũ ignauia, cũ temeritate, cum vitijs omnibus: poſtremò copiæ cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona deniq; ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit. In huiuſmodi certamine ac prœlio, nonne, etiam ſi hominum ſtudia deficiant, dij ipſi immortales cogant ab his præclariſſimis virtutibus, tot & tanta vitia ſuperari? Quæ cùm ita ſint, Quirites, vos quemadmodum iam antea dixi, veſtra tecta cuſtodijs, vigilijsq; defendite: mihi, vt vrbi ſine veſtro motu, ac ſine vllo tumultu, ſatis eſſet præſidij, conſultum, ac prouiſum eſt. Coloni omnes, municipesq; veſtri, certiores à me facti de hac

nocturna excursione Catilinæ, facilè vrbeis suas, fineisque defendent, gladiatores, quam sibi ille maximam manum & certissimam forte putauit, quanquam meliore animo sunt, quàm pars patriciorum, potestate tamen in vestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum, Picenumq; præmisi, aut opprimet hominem, aut omneis eius motus, conatusque prohibebit: reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, iam ad senatum referemus. quem vocari videtis. Nunc illos, qui in vrbe remanserunt, atq; adeò qui contra vrbis salutem, omniumq; vestrûm, in vrbe à Catilina relicti sunt, quanquam sunt hostes, tamen quia nati sunt ciues, monitos etiam, atq; etiam volo. Mea lenitas adhuc si cui solutior visa est, hoc exspectauit, vt id quod latebat, erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos, nullus insidiator viæ: si qui exire volunt, consulere sibi possunt: qui verò in vrbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum vllum, conatumve contra patriam deprehendero: sentiet in hac vrbe esse consules vigilanteis, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem: quem vindicem nefarioriorum, ac manifestorum scelerum

maiores

maiores nôstri esse voluerunt. Atq; hæc omnia sic agentur, Quirites, vt res maximæ minimo motu, pericula summa nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum, post hominum memoriam crudelissimum, ac maximum, me vno togato duce & imperatore, sedetur. quod ego sic administrabo, Quirites, vt, si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe pœnam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profectò perficiam, quod in tanto, & tam insidioso bello vix optandum videtur, vt neq; bonorũ quis intereat, paucorumq; pœna vos omnes iam salui esse possitis. Quę quidē ego neque mea prudētia, neq; humanis consilijs, fretus polliceor vobis, Quirites, sed multis, & non dubijs deorum immortalium significationibus, quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq; sum ingressus: qui iam non procul, vt quondā solebant, ab externo hoste, atq; longinquo, sed hîc præsentes suo numine, atq; auxilio, sua templa, atque vrbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari atque implorare debetis, vt quam vrbem, pulcherrimam, florentissimam potentissimamq; esse voluerunt, hanc omnibus hostium copijs, terra marique superatis à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN M. T. CIC. ORATIONEM CATILINARIAM SECVNDAM.

CVM L. *Catilina prima Ciceronis oratione perterritus, cum trecentis armatis ex vrbe, ruinam & exitium reipub. minitans discessisset, inq; Manliana castra contendisset. M. Cic. postridie contione aduocata, hanc secundam in Catilinam orationem ad Quirites habuit: in qua primum Catilinæ profectionem ex vrbe gratulatur Reipub. significans iam ab eo foris, non ita timendum esse, sicut ab eius coniurationis sociis, quorum magnam turbam adhuc in vrbe remansisse innuit. Quare post eis, etiam suadet, ducem vt comitentur suum, in eosq; seuerum se fore minatur, si cuius factum, vel conatum contra patriam deprehenderit. Tum ad confirmandos ciues, exercitum Catilinæ non esse pertimescendũ indicat, commemorans certa quædam hominum perditorum, & effæminatorum nebulonum genera, qui se Catilinæ adiunxerint. Ad extremum tandem Quirites hortatur, vt ab eorum insidiis domos suas, custodiis vigiliisq; defendant, spem se magnam concepisse dicens conseruandæ vrbis, Deorum quibusdam significationibus, quorum opem quoque implorandam suadet, vt suo præsidio, rempub. defendere velint.*

Genus Quæstionis.

Q*Væstio huius orationis est definita, estq; composita, non simplex. Est enim & de facto, & de eo quod*

facere oporteat. De facto talis. Cur Catilina non sit interemptus, sed potius crudeliter eiectus, De eo quod facere oporteat, talis. Bellum est necessarium contra hostem patriæ Catilinam.

Genus causæ.

C*Ausa generis est deliberatiui: ornata enim est ornamentis generis deliberatiui, recipitq; inde & locos & tractationem. Nam locis illis ferè duobus constat. Necessario & facili. Nam & necessarium esse bellum ex periculis ostendit: & facile ex copiis. Dum autem occulte tractat eius partes, cur Catilina potius eiectus quam interemptus sit? Demonstratiuum erit genus causæ. Vtraq; enim non publica populi, sed priuata Ciceronis causa adhibita est. Atq; in prima quia plus periculi habebat, plus etiam elaborat: & quamuis seueritas lenitati permisceatur: lenitati tamen plus concessit:*

Constitutio causæ.

S*Tatum in hac oratione non incommode spectari posse, hæc verba Cic. fere in fine Topic. docent. Atque etiam in deliberationibus, atque laudationibus, idem existunt status. Nam & negantur sæpe ea futura, quæ ab aliquo in sententia dicta sunt fore: si aut omnino fieri non possunt, aut sine summa difficultate non possunt. In priori parte is status est. Sit ne laudandum quod Catilina eiectus potius quam interfectus sit: In posteriori. Sit ne bellum contra Catilinam necessariū.*

Dispositio.

Q*Vatuor potissimum partibus constat hæc oratio. Exordio, Confirmatione, Confutatione & Conclusione.*

sione. Narratione hic non multum opus est: quoniam hæc præteritarum, aut præsentium rerum est: suasio autem futurarum. Sparsim tamen hic Cic. de iis quæ cum Catilina acta sunt populum docet, omnemque hanc orationem ad fidem & motum, sed ad motum maxime refert. Propositione non semper vti oratorem Quintil. lib. 4. cap. 4. docet. Tum autem non vtitur, cum quid in quæstione versetur manifestum est. Expreßit Cic. in hac oratione & illud de cælanda arte præceptum: inter dicendum enim è re nata, Confirmatio & probationes variæ & multiplices sequuntur. Ea enim gratiora sunt, quæ inuenta subito, non domo allata eße videntur. vide Quintil. lib. 4. cap. 5. Quare hoc loco Cic. partitionem seu propositionem significanter exprimere neglexit, quia manifestum erat quid versabatur in quæstione. De Catilina enim consultatio fuit. Si tamen diligentius consideraueris, hanc propositionem colliges Tempora ita postulabant, vt Catilina potius emitteretur, quam interficeretur.

Elocutio.

VTitur Cic. graui dicendi genere, & vario, & ad concitandos Quiritum animos accommodato.

EXORDIVM.

Inuentio.

EXordium sumptum est ab adiunctis rerum & personarum. Primo à persona Catilinæ, dum eũ apud Quirites in odium inducit, eius conatus describens,

furentem audacia, scelus anhelantem, &c. *Secundo ab adiunctis rerum, dum dicit,* Nulla pernicies parabitur. *Tertio à persona Catilinæ, Catilinam dolere quod non interfecit nos. Beneuolentia paratur hinc quod tantam pestem, suo labore & industria sustulerit. Attentio excitatur, dum digna narrat, dum atrocia sublata esse pericula demonstrat. Non enim inter latera nostra sica versabitur. Docilitas ipsa non ex verbis, sed ex facto ipso, tragædiaq; Catilinæ, quam facere inceptabat patuit. Proinde hic manifesta non est, nisi in sequentibus forte futura sit. Deinde hos fines, beneuolentiam, attentionem, docilitatem, parat penè in omnibus periodis. Docet enim & explanat, quis fuerit Catilina, nempe furens audacia, scelus anhelans, pestis patriæ, vrbis incendium moliens. &c. Deinde dum ita sublatum esse malum dicit, vt neque in campo, neque in curia, neque in foro, neque inter parietes domesticos quicquam periculi amplius superfuerit. Postremo dum gestum Catilinæ dolentis exprimit, ita vt quasi ipsũ ante oculos ponere videretur. Attentos vero, crebro & tota oratione, in excitandis mentibus iudicum, non modo prima denunciatione facit. Potest etiam hoc exordium dici, ab expectatione vulgi,*

Dispositio partium exordij.

DIspositione Hermogenis vti videtur: ille enim quatuor partibus omne exordium constare vult. 1. Protasi seu propositione. 2. Paraskeui seu confirmatione. 3. Apodosi seu reditione. 4. Basi seu exitu, vel conclusione. Quod exordium hisce quatuor partibus constat.

Proposi-

Propositio, *Catilinam scelus anhelantem & incendium molientem vrbe emisimus.*

Confirmatio, *Nullum periculum ab eo nobis intra mœnia comparabitur.*

Reditio, *Sed apertum bellum, cum aperto hoste, geremus. Eam partem amplificat à consiliis Catilinæ, quod ille, non aperte contra rempub. volebat pugnare, sed moliebatur ex insidiis cædem & incendia: hoc quia sibi Ciceronis Consilio ereptum videt, maximo dolore afficitur.*

Basis, *Ergo lætari debemus.*

Dispositio argumentorum exordij.

HOc *exordium in eiusmodi quæstione consistit. An ex discessu Catilinæ ex vrbe lætandum sit; Cuius quidem quæstionis primam partem à principio ex iis verbis,* Tandem aliquando Catilinam emisimus, *Posteriorem ex vltima periodo cognosces. Ergo Respub. lætari debet dum dicit,* Quæ quidem lætari mihi videtur, *sit talis Propositio.*

Lætari debemus. hæc post omnia argumenta collocata est.

Probatur autem rationibus.

1. *Ratio,* *Ex adiunctis sceleribusq; Catilinæ,* tandem aliquando, *Quia Catilina audax, furiosus, & reipub. pestem machinans profugit. Ergo lætandum est. Obseruabis vnicam tantum modo esse vniuersalem conclusionem argumentorum omnium, quæ in fine exordii collocata est.*

2. *Ratio,* Nulla enim, *à consequentibus,*

Quia

Quia nullæ insidiæ sunt iam metuendæ à Catilina.

3. *Ratio,* *Ex adiunctis, Quia victus est Catilina.*

Confirmatio rationis. *Nam loco motus est; loco autem moti propemodum pro victis habentur.*

4. *Ratio,* Palam cum hoste, *Quia facilior erit belli gerendi ratio.*

Rationis confirmatio. Nam Catilinam, ex occultis insidiis in apertum latrocinium coniecimus.

5. *Ratio,* Quod vero, *ex adiunctis Catilinæ. Quia dolet Catilina, quod non cruentum gladium, vt voluit, extulit: ferrum enim ei de manibus extorsimus.*

6. *Ratio,* *Quia incolumes ciues, stantemq; vrbem reliquit.*

Conclusio, Quæ quidem lætari mihi, *Ergo nos lætari debemus.*

Elocutio.

GEnus dicendi est graue, quod tum ex sententiis cognoscitur grauibus, & iis quæ tractant animos auditorum, aduersariorum autem perturbant, & attonitos reddunt: tum ex verbis sonantibus & grauibus vt furentum audacia, scelus, eiecimus, excessit, euasit, pestem: item ex verbis iunctis, vt emisimus, excessit, pertimescemus, depulsus: translatis: hîc enim sunt insignes metaphoræ, graues metonimiæ, addo, descriptio gestus Catilinarij, ad viuum plane expressa: vt non narrari, sed res ipsa exhiberi oculis audientium videatur. Hoc *ipsum quoque genus cognosci potest*

potest ex compositione, periodis, & numeris.

Compositio.

HAC *cum superioris orationis compositione concordat: ad asperitatem enim, suam componit orationem, in acerba, atque iram mouente causa: iustas enim querimonias parit iustus dolor. Eas itaq; vocales adhibet, quæ plenum sonum per se efficiunt, eumq; ad iracundiam compositum. Sæpius vtitur A & E vocalibus. vt. Tandem aliquando Quirites, Catilinam, furentem, audacia, pestem anhelantem, &c. quas excipit molestum atque sonorum V. vt, vrbe eiecimus, misimus, persecuti sumus, pulcherrimam tamen mutationē istius facit & gratā, dum A & I deinde I & E, O, I, & O permutat, vt abijt, euasit, nulla iam pernicies, à monstro illo, atque prodigio. deinde finit A in I,* Comparabitur. *Ex consonantibus N & M frequentissimæ, & d, l, in principio sæpius. Postea vt varietas sit, s in medio assumit: vt domestici, sine controuersia, versabitur, sica, domesticos, pertimescemus.*

Periodi.

IN *graui genere solent esse breues & artificiosæ periodi. Sed hoc loco, quia est oratio ad asperitatem & vehementiam accommodata paulo longiores sunt. Prima periodus est monocolos, pluribus incisis ornata, incisa interiecit, abijt, excessit, &c. Sequitur deinde periodus trimembris, cuius protasim priore, apodosim posterioribus duobus absoluit membris, quodlibet verbum suis membris donat, membratim deinde suam orationem pronunciat.* Quod vero, *periodus bimembris, cu-*

bris, cuius principium duobus incisis, finem simplicibus verbis adornauit Reliquæ sunt periodi vnius membri.

Numeri.

I*Acobus Strabeus, hos numeros principiis conuenire docet, creticum, pæanem primum, quartum, Dochimum, Dichoræum, Molossum, Anapæstum. Vtitur in hoc exordio trocheo, & pæane tertio, dactylo, molosso, Tertiam periodum incipit à cretico & choriambo, finit in trochæum & dactylum; vltimam periodum finit in creticum, pæanem primum, Amphibrahim, & Ionicum maiorem,* pestem euomuerit, forasq; proiecerit.

Figuræ sententiarum.

P*Rima est amplificatio morum Catilinæ, & sceleris, furentem audacia, scelus anhelantem, & cætera. Altera amplificatio à loci distributione, in campo, in curia, in foro, in priuatis ædibus, Tertia ex ipsius frustratione,* Non extulit cruentum mucronem, nobis viuis excessit, ferrum illi extorsimus, ciues incolumes, stantem vrbem reliquit: *ista vno verbo satis exprimere erat, quæ variis atque variis phrasibus effert, Est & insignis characterismus, quo Catilinæ corpus, & mores, gestumque exprimit ab eo loco. Iacet ille nunc prostratus. Talis est descriptio filiarũ Erebi apud Virgil. lib. 6. Vestibulum ante ipsum primusque in faucibus orci luctus, & ultrices posuêre cubilia curæ, pallentesq; habitant morbi, tristisq; senectus, & metus, & malesuada fames, & turpis egestas, terribiles visu, formæ, læthumque laborque. & cæt.*

Sic Te-

Sic Terentius mores exponit Trasonis, Mitionis, Menedemi.

Figuræ verborum.

FVrentem, anhelantē, pestem, *metaphoræ*, vrbi ferrū flamma, *metonimia*, vel vel, *diuisio*, Eiecimus, emisimus, prosecuti sumus, *similiter desinens & dissolutum*, Abijt excessit, *articulus, & congeries verborum idem significantium*, Mōnstro prodigio, *metonimiæ & metaphoræ*, Mænibus mænia, *traductio & synechdoche*, versabitur, depulsus, impediente, *metaphoræ*, hominem, *metonimia*. Mucronem, viuis nobis, ciues vrbis, *synechdoche*, ferrum, *metonimia*, Afflictum, profligatum, iacet, prostratus, perculsum, abiectum, sentit, retorquet, faucibus ereptam, euomuerit, proiecerit, *metaphoræ*.

Secunda pars orationis confirmatio.

At si quis est talis.

P*Artes huius confirmationis sunt tres. In prima rationem sui consilii Cicero declarat, cur non interficiendum potius, quam emittendum Catilinam duxerit. In secunda parte. Reuocat orationem à Catilina, ad vrbanos coniuratos, tanquam magis timendos, & in vniuersum disserit, omnes coniuratos despiciendos esse, quæ est pars præcipua orationis. In tertia adhortatur Quirites, ad bellum contra Catilinam suscipiendum.*

Inuentio confirmationis & dispositio.

E*X variis locis tum propriis, tum communibus, tum ab arte sumptis, tum extra artem positis vtitur Cic. argumen-*

argumentis in confirmando. Dispositio autem qualis esse debeat Cic. in partitionibus oratoriis docet. Varii sunt inquit ordines collocandi. Nam aut temporum seruantur gradus, aut generum distributiones, aut à minoribus ad maiora ascendimus: aut hæc, in æquabili varietate distinguimus, cum parua magnis, simplicia coniunctis, obscura dilucidis, læta tristibus, incredibilia probabilibus inteximus. Quæ omnia Cic. hoc loco exprimit. Seruat temporum gradus, dum exaggerans Catilinæ scelus & audaciam, primum præteritū, deinde præsens tempus scelerum diligenter notat. Generis distributionem obseruauit hoc loco potissimum, dum scelus per species diducit, homicidium, latrocinium, subiectionem testamentorum, deceptionem, adulterium, stuprum, cædes, &c. A maioribus ad minora delabitur, cædes, incendia, rapinæ, A minoribus ad maiora, Quod si in vino, & alea, & cætera. Distinguit varietate, dum nunc exclamat, nunc triumphat, quasi iam adeptus victoriam, nunc timorem incutit. Atque hæc est in sententiis collocatio. Verborum collocatio prope ea est, quam ipse Cic 3. de orat: complexus est. Hæc collocatio conseruanda verborum, quæ iunctam orationem efficit, quæ coherentem, quæ leuem, quæ æquabiliter fluentem, Id assequimini, si verba extrema cum sequentibus, primis, ita iungetis: vt neque aspere concurrant, neque vastius diducantur. Et paulo superius. Collocationis est componere & statuere verba, sic: vt, neque asper eorum concursus, neque hiulcus sit, sed quodam modo coagmentatus & lenis. Coagmentatū cursum hoc loco specta, patri-

monia

monia sua profuderunt, fortunas abligurierũt. *Argumentorum collocatio hæc est. firma in principio, in medio probabilia, in fine firmißima ponuntur. Posuit enim Cic. primo argumenta ab vtili. In medio amplificationes de sceleribus Catilinæ sunt: In fine illud argumentum à minori ad maius, quod acerrimum est & efficax, collocauit.*

Prima pars confirmationis.

N*E hæc pars vagetur per incertos fines, certus terminus constituendus, ad quem omnia argumenta dirigantur. Sed quia orator propter copiam & ornatum dicendi, eum terminum variat, ne videatur idem multoties dicere, singulis argumentis eandem conclusionem repetere, ideo quibusdam ista expositio forsam videbitur friuola esse. Sed tamen si diligentius rem quam tractat, spectes, inuenies ad eum scopum tendere, vt confirmet.*

Melius Reipub: esse ex Catilina emisso, quam eiecto.

Q*Vam propositionem statim in principio habes, hisce verbis prolatam. Quod Catilinam non interfecerem non est hæc mea culpa, sed temporum. Quid enim hæc verba aliud sonant, quam sic postulabat res, mores hominũ, vt emitteretur, potius quã occideretur. Itaq; emissus est. Sumit autem initium confirmatio ab iis verbis,* Interemptum esse L. Catilinam, *quam callide Cic. à concesßione inchoat, ne auditorũ animos offendat, si statim ex abrupto neget. Quasi dicat. Accusatis me, quod Catilinam emiserim potius, quam occiderim: ita est, sim accusandus, si atrocitatem facti*

spectetis, si rem ipsam, incommoda multa, quæ consequutura erant interfectum Catilinam, immerito à vobis accusor. Itaque ad eam propositionem omnia argumenta referemus.

Melius fuit Catilinam emittere, quam interficere.

Hanc probat & confirmat iis argumentis.

Primum argumentum, ac si sublato, *ab vtili, tum ab adiunctis.*

Propositio, Si iudicarem interfecto Catilina à vobis omne periculum depelli posse, interfecissem.

Assumptio, Sed non iudicaui.

Maiorem exprimit, minorem vero aliis verbis immutat, cuius præmisit probationem, quia alii non crederent improbe, alii stultè, coniurationem à Catilina esse factam, alii fauendo illi, defenderent eum: itaque grauius malum timui.

Conclusio, Rem huc deduxi, *Melius ergo erat efficere apertum hostem, quam occultos, quos persequi non possem. Sed emissione, apertus est hostis factus, cæde multi occulti essent, hostes. Ergo melior est Catilinæ emissio quam cædes.*

Secundum argumentum, Quem quidem ego, *Ab adiunctis egressorum, & eorum qui remanserunt in vrbe.*

Propositio, Abitu seu emissione, hostem Catilinam effeci potius contemnendum: hos vero qui remanserunt, metuendos.

Ratio primæ partis ex adiunctis exercitus. Is enim hostis, habet exercitum ex senibus, mendiculis, de-

coctoribus,

coctoribus, vadimoniorum desertoribus, & cæteris id genus collectum.

Amplificatio, A minori ad maius. Ab edicto prætoris concident. Ergo multo magis ab exercitu.

Ratio secundæ partis, Hoc quos video, Non tam enim illi, qui sunt extra vrbem, coniurati, sunt metuendi, quam ij qui remanserunt in vrbe, formidandi.

Confirmatio, Non permouentur enim, tametsi sciit magistratus eorum consilia prona esse ad euertendum rempublicam, dum Catilina ipse pertimuit, & profugit, ideo contra eos seuerum se fore comminatur, iubetque eos otius ex vrbe discedere, næ illi vehementer. Amplificans suum officium & præterita lenitatis finem ostendens. Officium consulare exigit: vt in tanta scelerum multitudine & atrocitate finis sit lenitati, seueritas adhibeatur. Hoc autem facit, vt minis compellat ad exeundum eos, qui remanserunt, quod palam ostendit infra. Exeant, proficiscantur, &c. Hortaturque eos obiter ironicè, ab æquo. Quia iniquum est pati, tabescere desiderio, ducem suum Catilinam. Item à facili, quia via facilis est, & breue tempus est ad cõficiendum iter.

Tertium argumentum, O fortunatam Remp. à comparatis, proprio vero vtili.

Catilina emisso, eiectum est malum: occiso fouetur.

Ergo melius est emittere, quam occidere.

Antecedens amplificat, me hercule, per frequentationem, siue congeriem variorum malorum,

quibus respub. post discessum Catilinæ liberata sit: & enumerationem Catilinæ & coniuratorum eius, scelerum. Potißimum autem hic enumerat, audaciam, intemperantiam, cæteraq; naturalia virtutum semina, in habitus vitiosos conuersa.

Quartum argumentum, Hunc vero, à minori ad maius.

Propositio, Catilina emisso, ciuitas melius habere cæpit.

Amplificatio per congeriem incommodorum. Multis siquidem incommodis liberauit Catilina Romam: iam enim non sunt mediocres hominum libidines. Quod si hunc sui comites secuti fuerint, quam beata, quam fortunata respub. quæ præclara laus mei consulatus esset.

Conclusio, Melius ergo erat Catilinam emittere, quam eijcere.

Quintum argumentum, quod si in vino, A proprio, tuto, communi vero dissimili.

Propositio, Melius est apertum hostem emittere, quam insidiatores relinquere.

Assumptum, Sed egressus Catilina, apertus hostis est: relicti vero insidiatores non ferendi.

Probatio assumpti, Quia hic qui sunt relicti in vrbe coniurati, bonis viris insidiantur, eructant sermonibus suis nihil, nisi cædem bonorum, & vrbis vastationem: quibus Cic. ominatur exitium: reipub. vero victoriam, vt eos ab instituto deterreat: populum vero aduersum eos confirmet.

Ergo tutius insidiatorem emittere quam fouere.

Sextum

Sextum argumentum, Quod si meus, *à consequentibus.*

Si sustulissem ex vrbe & hos qui remanserunt, adhuc permulta tempora floreret respub.

Ergo melius erat, & Catilinam emittere.

Antecedentis ratio, Quia consequeretur bellum apertum & contemnendum, sicut Catilina emisso consecutum est, & ita hostes facile delere possemus: omnes enim hostes externi pacati sunt: cum ijs solum nobis pugnandum esset. Hanc rationem primo à suo in rempub. conseruando studio amplificat, Huic ego me bello, *dum se ducem contra Catilinam eiusq; socios ex vrbe egressuros fore pollicetur: deinde ab officio, dum se, non crudelem ducem, qui omnia prosternat, vastet, euertat profitetur: sed prudentem, qui quos viderit resipiscentes, & contra rempub. non rebelles, hos cum repub. reconciliet.*

Septimum argumentum, At etiam sunt, *A consequentibus.*

Accusant me, quod Catilinam eiecerim, cum emissus sit.

Ergo si occideretur, consequeretur, vt me crudelissimum tyrannum vocarent.

Antecedens probat primo à pari. Hos qui hæc dicunt non possum vno verbo eijcere. Ergo neque Catilinam potui.

Secundo ab adiunctis Catilinæ.

Antecedens Catilina timidus non est. Quod probat à signis. Quia vix me heri non interfecit, & tamen audebat venire in senatum: & cum nemo illum salu-

tasset cum omnes fugerunt : tamen ille sedebat.

Conclusio, *Ergo non pareret, si vellem eum eijcere vi. Est autem hic occupatio, per quam diluit, quod obijci poterat. Satius scilicet fuisse tantum hostem patriæ interfici, quam emitti.*

Octauum argumentum, hic ego vehemens ille consul, *à genere ad speciem, vel à toto ad partem.*

Neminem eijcio. Ergo nec Catilinam.

Deinde narrat, qua occasione & quibus verbis permotus Catilina, exiuerit, eius scelera indicans.

Nonum argumentum, ab oppositis, Qui egressus est, *ad bellum, non eijcitur in exilium,* cum hæsitaret, *Catilina egressus est ad bellum. Ergo non eiectus est. Maiorē ponit dum dicit*, in exilium eijciebam, *Minor probatur superius, scilicet quod ad bellum egressus. Quia arma, secures, fasces, aquilam præmisit.*

Decimum argumentum à signis.

Manlius non facit bellum suo nomine, expectat itaq; ducem Catilinam.

Ergo non eiectus est Catilina, sed vltro cessit.

Antecedens probat. Et illa castra. *Quia castra ducem Catilinam expectant, quia Catilina se ad illa recta contulerat. Exclamatione deinde querimoniaq; vtitur aduersum iniquissima hominum de sua fide iudicia, qui se crudelem tyrannum appellaturi fuissent si in exilium Catilina abijsset, vbi clandestinos Catilinæ fautores oblique perstringit, atq; ad extremum ostendit, Catilinam ex vrbe discessisse, non vt iret in exilium, sed vt bellum contra patriam susciperet. Hinc conclu-*

concludit. Concedo istud maleuolis, vt dicatur, à me eiectus. Eat igitur, & liberet nos metu. Si ibit in exilium: ego magnam inuidiam subibo: sed ego eam non recuso, nec peto à dijs, vt hanc mihi leuarent.

Vndecimum argumentum.

Sed cùm sint homines, *ex consequentibus, quæ tractãtur per minoris & maioris comparationem*

Eiecto Catilina magnum incommodum est.

Ergo interfecto maius esset. Itaq; melius erat emittere quam eijcere, quod ego feci. Hanc rationem amplificat à scelere maleuolorum, quanquam isti, *probatq; iterum Catilinam in exilium non iturum, ex adiunctis ipsius, quem ea voluntate, & his moribus præditum esse docet, vt etiam si non ex animi sententia bellum sibi contra patriam succederet, malit tamen latrocinans interfici, quam in exilio viuere. Quæ omnia Cic. ad debilitandos coniuratos, bonos autem ciues confirmandos commemorat.*

Elocutio.

QVoniam rebus ipsis par & æqualis debet esse oratio, Res enim magnæ maiestatem & grauitatem orationis, humiles & familiares subtilitatem, mediocres mediocritatem requirunt. Hæc quoq; causa, quoniam grauis & magna est, sublimi quoq; genere ornata est. Sunt adbibitæ figuræ graues, quæ augustam & grauem orationem efficiunt: vt grandes metaphoræ, interrogationes vehementes, exclamationes, articuli,

repetitiones. Affectus adbibentur, vtriq; & leniores, & concitatiores. Leniores sunt in ijs sententijs. Vtinam ille omnes suas copias eduxisset. ô fortunatam Remp. si quidem hanc sentinam huius vrbis eiecerit & cætera Concitatiores hoc loco: Quæ cædes per hosce annos sine illo facta est, &. Hoc vero quis ferre poßit inertes homines, fortißimis viris insidiari stultißimos, prudentißimis. Et in antitetis. Non diligentißimum Consulem, sed crudelißimum tyrannum existimari velint. Et cùm profectus sit, eiectum esse dicunt: ijdem si interfectus esset quid dicerent.

Figuræ.

AT si quis est talis. *Prolepsis seu praoccupatio*, interemptum esse, *paromologia seu conceßio.* At si sublata, *continua est, densa, & continens frequentatio verborum, cùm argumentatione conclusa.* Vtinam ille, *optatio*, Quos viros, *Emphasis.* Collectum ex senibus, *Congeries, seu coacervatio verborum idem significantium.* Quibus ergo, *amplificatio per non modo, sed etiam.* Hos quos video. *congeries*, quos si hic, *cõminatio*, cui Apulia, *poliptoton.* Exeat proficiscantur. *conceßio*, nisi vero, *ironia*, ô fortunatam, *exclamatio*, Quid enim mali, *Amplificatio quæ longißime protrahitur, quã exornat interrogationibus per vices.* Quæ cædes per hosce annos, *amplificatio à præterito tempore*, in angulo, *hyperbole*, nemo, *anaphora*, mediocres libidines, *auxesis*, cædes, *gradatio, quæ à maximis ad minora gradatim descendit. obseruandum etiam est, quod ordinem*

dinem naturalem in verbis non immutat: nam ex cædibus, incendijsq́, rapinæ, fortunas suas, *Congeries & omioteleuton,* inertes fortissimos, *antiteta.* Qui mihi accubantes, *Characterismus, quo gestus voluptariorum elegantißime describit.* Quibus ergo, *ominatio:* improbitate nequitiæ, *Expolitio ex verborum coaceruatione,* Quos si, *promißio & asseueratio,* nulla est enim, *enumeratio & congeries sententiarum,* Domesticum bellum, *expolitio verborum & congeries sententiarum,* sanari sanabo, *polyptoton,* Quæ sanari, *consultatio,* proinde exeant, *concessio cum cõminatione,* At etiam sunt, *prolepsis seu occupatio,* timidus & permodestus, *ironia,* vocaui detuli, *similiter desinens,* perditum ciuem, *auxesis,* Quin etiam principes, *expolitio,* vehemens eijcio, *ironia,* Quæsiui à Catilina, *prosopopæia seu dialogismus,* Quid ea nocte, *apophasis,* cum arma *congeries,* quæsiui quid, *prosopopæia,* credo, *ironia,* ò conditionem, *exclamatio quam sequitur congeries & amplificatio,* non improbum, *antiteta,* dicũtur sane, *concessio,* emiserim eiecerim, *omioteleuton.*

Ex minutioribus illis sunt.

C*Rebræ metaphoræ, vt exultat, triumphat, capitalis oppreßius persequi, deduxi videritis, sublato, depelli, motum, decoctoribus, concident, sentiunt, patefeci, errant, assecutus, aperte, flagitant, tabescere, sentinam, ex hausto, releuata, recreata, greges, profuderunt, abligurierunt, impendere, eructant, sanare, sustulerit, intus, inclusum, resecanda, erunt, perniciem*

manare, circumclusus, debilitatus, abiecerit cursu, iter, spoliatus, obstupefactus, depulsus, leuandæ, volitare. Metonimiæ. vt prætexta, popinam, agresti, purpura, noctis lenitatem, respublica, iuuētutis, fortunas, libido, alea, vino, vrbis, improbitati, nequitiæ, sceleri, libidini, luxuria, amentia, scelere, ciuitatis, mente, vocem, castra, Reipublicæ, consiliis, laboribus, periculis, nefarii. frequenter etiam Cic. vtitur synechdoche, vt foro, curiam, sicarius, virtutis, fatum, homo. Vtitur etiam periphrasibus, vt sceleris, fœdus, pro coniuratione: anaphoris, dissolutis.

Secunda pars confirmationis, *Sed cur tam diu.*

P*Ræcisione reuocat cursum orationis ad socios coniurationis* Catilinæ, *quorum per prolixam distributionem, enumerat sex genera, ostenditque quid de vnoquoque genere sentiendum sit, quamque nihil, vel parum omnes sint metuendi. Ad quam quidem enumerationem idoneum sibi facit aditum, dum dicit. Exponam vobis Quirites, vbi proponit simul ac diuidit, de quo deinceps dicturus est, quod pertinet ad docilitatem. Conciliat etiam beneuolum auditorem,* quos quidem ego, *dum dicit se eos, qui sese Catilinæ coniunxerunt, velle potius sanare, ac reconciliare Reipub. quam bello persequi. Genus autem causæ huius partis est deliberatio. Porrò in hac parte placuit eiusmodi constituere propositionem, ad quam omnia argumenta dirigantur.*

Coniura-

Coniuratorum consilia irrita sunt.

Hanc probat sex argumentis.

Primum argumentum sumptum ex primo genere coniuratorum, vnum genus est eorum.

In hoc argumento primo personas describit seditiosorum & perditorum hominum, quos facit locupletes, obæratos, vsuris grauatos, qui cum amplas possessiones haberent, æs tamen quod debebant soluere creditoribus, nolebant. Verum nouas tabulas de ære alieno remittendo & vsuris minuendis, expectantes à Catilina, ad eum ipsum accesserunt. Sed hanc eorum iniquam spem ex repugnantibus Cic. refellit, significans se prolaturum quidem tabulas, verum auctionarias, quibus videlicet cogerētur omnes isti, qui creditoribus suis satisfacere nolunt, suas possessiones auctioni, & venditioni publicæ subijcere, vt sic ex redacta per auctionem pecunia, si non sua sponte, magistratuum tamen authoritate impulsi, suis creditoribus omnia persoluerent debita, & ita fidem suam atque famam liberarent.

Secundo, Quid expectas, *consilium eorum explicat & refutat dilemmate.*

Propositio, *Vel expectatis bellum, vel tabulas:*

Confirmatio, Neque enim, *Quia alia ratione non potestis retinere possessiones.*

Assumptum, *Si bellum, frustra.*

Ratio, *Nam in vastatione non erunt tutæ vestræ possessiones.*

Si nouas tabulas eas non consequemini, sed potius auctio-

auctionarias. *Hoc amplificat*, Quid si maturius, *ab eorum inertia & stulticia. Si non expectaretis vt vsuræ, fructus prædiorum vincant. & meliores, & locupletiores, essetis.*

Tertio, Sed hosce, *Hos primi generis aduersarios, non esse pertimescendos ait.*

Primam rationem dat, quia illi possunt deduci de sententia.

Alteram, Quia illi suis possessionibus timentes, magis pro repub. vota facturi domi quiescentes, amore possessionum suarum, quam eam ipsam oppugnaturi videantur.

Secundum argumentum ex altero genere coniuratorum, Alterum genus est eorum.

In hoc primo personas & qualitatem Cic. describit coniuratorum. Personas notat, indicans obnoxios esse æris alieni, egenos: qualitatem, dum eos ambitiosos honorum, hoc motu ciuilis belli notat, quos quieta repub. se consequi posse non arbitrabantur.

Secundo, quibus hoc præcipiendum, *Refutat eorum consilium per inficiationem.*

Propositio, *Nego vos consequi posse honores, dominationem.*

Ratio 1. Primum omnium, *ab impoßibili: Quia ego vigilabo, & magni sunt animi, in bonis viris ad resistendum vestris conatibus, magna concordia, maxima multitudo, magnæ copiæ militum, ad extremum dij ipsi auxiliatores erunt.*

Ergo non consequemini honores & dominationem.

Ratio 2. *à repugnantibus.* Quod si iam sint.

Quia

Quia etiã si vicerint coniurati, optatos tamen honores in seditione, & vrbis exitio nequaquã assecuturi sunt.

Confirmatio. Quia nulla dignitas consulis, aut regis, vel dictatoris potest esse in vastatione vrbis. Hãc amplificat, non vident, *ab eorum præcipiti stulticia cuius loci sensus est. Hæc area quæ extabit post vastatam vrbem, potius gladiatoribus & fugitiuis, quam honores capientibus, concedetur.*

Tertium argumentum.

A tertio genere coniuratorum ductum.

Tertium genus.

PRimò *personas huius generis coniuratorum describit. Sunt autem in hoc ordine, veterani Syllæ milites, rustici quidam mendiculi, profundentes bona sua, qui in tantum æs-alienum inciderunt; vt si salui esse velint; suscitandus esset Sylla à mortuis, vtriq; rapinis ac cædibus inhiantes. Tandem ijs consulit, vt turbare ciuitatem desinant, cùm sint omnibus inuisi, adeo, vt eorum insolentiam, pecudes etiam perpesuræ non sint, nedum ciues Romani tollerare debeant.*

Quartum argumentum.

A quarto genere coniuratorum

Quartum genus est.

IN *hoc genere Cic: primo constituit homines oberratos, ignauos, profusos, decoctores, iudicijsq; damnatos. Quos,* hosce ego, *per contemptum transit, non refutando acrius, ijsq; turpissimum exitum ominatur.*

Primo

Primo à consequenti. Stare non possunt. Corruent igitur. Deinde expolit conclusionem: Ita cadent, vt in illorum casu nulla sit iactura Reip. & vicinis omnibus. Secundo ex adiũctis, nam illud non, vixerunt turpiter. Ergo corruent. Tertio ex adiunctis. aut cur minori, Malunt cùm multis in bello, quam domi soli perire. Ergo corruent.

Quintum argumentum. A quinto genere coniuratorum.

IN quinto genere ponit insigniter scelestos parricidas, sicarios, facinorosos, quos tanquam perditos & desperatos omittit, & perire simul cum Catilina optat.

Sextum argumentum. Ex sexto genere coniuratorum. Postremum.

IN hoc primo cõiuratos per hypotiposim suis coloribus depingit, eosq́; statuit homines delicatos, libidinosos, & luxu perditos. Secundo, quorum omnis industria. adducit eos in contemptum ex antecedentibus, sensus est. Omnes suam industriam in voluptatibus consectandis consumunt. Ergo ad bellum inepti sunt. Tertio. Verum tamen quid sibi isti, Eosdem refutat ex adiunctis belli, quæ repugnant eorum delicijs. Nam ad bellum proficiscentibus relinquendæ sunt voluptates, tędium omne perferendum, asperitas hyemis, quamuis maxima sit tolleranda est. Hi istis carere non possunt. Ergo nihil in bello efficient. Confert tandem,

nisi

nisi idcirco, *eorum conuiuia ad castra, & nuditatem ad armaturam.*

Vltimo hanc secundam confirmationis partem vniuersaliter concludit exclamatione per ironiam posita. Ergo bellum, ex tantis hominibus collectum non est pertimescendum. Habet autem hæc conclusio magnam occasionem sequentis adhortationis, in qua enumerabit Romanorum copias, vt sic per collationem virium, ciuium bonorum, & coniuratorum exercitus, à Romanis timorē depellat. Dispositio autem huius partis talis est. Primo, personā coniuratorū describit. Deinde qualitatem eorum notat, vt primi generis species honesti, reuera impudentißimi; secundi ambitiosi. Tertio consilia eorum tangit. In primis quidem duobus significanter, in cæteris vero generibus non exprimit: quoniam idem est consilium eorum, cum superioribus, vt Remp. inuadant. Postremò eorū consilia suis argumentis reprehendit, ac irrita facit.

Elocutio.

GEnus *dicendi est temperatum ac mediocre, vt in narratione fieri par est. Adhibet affectus leniores eosq; rarius, vt in illa amplificatione stulticiæ.* Quod si maturius. & mihi illi in cinere vrbis & sanguine ciuium, &c, &, tantum illorum temporum &c. &. nam illud intelligo. &, num suas secum mulierculas, *Exclamatio in fine semel, sed admodum apte adhibita est.*

Figuræ sententiarum.

SEd cur, *transitio*, Quos quidem ego *consultatio*, magno maioris, *parnomasia*, sunt enim, *parentesis*,

ventesis, agris tu, *apostrophe*. Quid enim, *prolepsis*, Quod si, *amplificatio grauißima*, Expectant *articulus cum antitetis*, Quibus præcipiendum, *prolepsis*, primum omnium, *congeries rerum & causarum*, Quod si iam, *concesio* quæ mente, *parentesis non sine affectu*, non vident, *amplificatio*, vt si salui, *prolepsis tertij generis per impoßibile*, Hosce ego, *antitesis*, Qui homines, *prolepsis quarti generis*, Sed ita, *Expolitio & correctio sententia*, Et pereant sane, *optatio vel potius execratio grauißima*, In his gregibus, *congeries cum summa animi contentione*, Amare, amari, *paria paribus reddita*, scitote, *comminatio*, verumtamen, *consultatio*, ô bellum, *exclamatio cum interrogatione*.

Figuræ verborum.

Hoste hostem *polyptoton*, sanare, *metaphora*, Reip. *metonimia*, (medicinam, *disolui*, *maturius deduci*, *premuntur*, *consequi*, *clarißimo*, *robustum*, *sentio*, *repentinus*, *iactant*, *tenues*, *furere*, *inustus*, *Mixtum*, *turbulentum vacillant*, *defatigati*, *stare corruant*, *sentiant*, *diuelli*, *complexu*, *sinu*, *gregibus seminarium*) *metaphora*. Argento, familia, sceleris, cinere, sanguine, colonus, temporum, ciuitas, pruinas, niues, *metonimia*, tabulæ, magnos, amare, *polyptoton*, vrbis, ciuium, dictaturas, sicariorum, latrocinio, mulierculas, *synechdoche*.

Tertia pars confirmationis.

Instruite nunc Quirites.

Adhortatur Quirites ad bellum contra Catilinam suscipiendum, estq́ generis deliberatiui. cuius tanta

tanta est energia, vt rebus ipsis quam verbis incites, nulla enim est mentio suscipiendi belli, nulla conclusio, sed bellum ipsum gestu & voce exprimit, milites quasi iam in acie congressuros ordinat, in pugnam strenuè educit, tanquam non oratorem, sed imperatorem belli ageret, exitum belli victoriam, quasi in vera pugnæ facit, dum ait, virtutibus tot, & tanta vitia superari.

Dispositio partis huius.

Propositio. Quirites arma sumite aduersus nefarium Catilinam.

Ratio. Superabitur enim facile.

Confirmatur ratio quinq; argumentis communibus ferè omnibus à comparatione ductis; proprijs vero, honesto & facili, quibus plurimum persuadet. Confert enim, primo personas inter se, principes cum principibus, milites cum militibus, deinde vrbium præsidia, quæ ciuibus bonis, firma satis adesse, seditiosis autem & coniuratis, non esse, tradit. Postea causas ipsas belli, ex adiunctis varijs, quibus Catilinæ & sociorum eius conatus, modis omnibus, inferiores esse demonstrat, quod prolixa congerie tractat: singula primum singulis, deinde pluribus: tum paria paribus opponens.

1. *Argumentum*, instruite, *comparatorum sumptum ab adiunctis exercitus vtriusq;, Catilinæ & Quiritum. proprius vero est à loco facili. Catilinæ copiæ contemnendæ sunt, nostræ vero firmißimæ. Ergo Catilina superabitur.*

2. *Argumentum*, Deinde contra illam, *ab*

adiunctis ducum & militum, item à loco poßibili. Catilina dux est fugitiuus, gladiator, vulneratus: nostri duces integri, firmi: Catilinæ milites sunt vulnerati, prima congreßione confecti: eiecti, naufragi: nostri flos & robur totius Italiæ. Ergo Catilina superabitur.

3. Argumentum, neque vero, ex loco communi comparatione adiunctorum, rerum necessariarum ad bellum, proprio vero loco poßibili. Nos omnibus rebus ad bellum necessariis abundamus; ille eget. Ergo Catilinam vincemus.

4. Argumentum, si, inquam, Ab adiunctis causarum belli, proprio vero honesto. Nostra belli causa honesta est, illorum inhonesta. Ergo pro honestate merito depugnandum. Antecedens probat, ex hac enim parte, paria paribus conferens. Catilinarios fraus, scelus, petulantia, incitat ad bellum: nos fides, pietas, pudor. Ergo nostræ causæ belli meliores, & proinde honestiores sunt.

5. Argumentum, in huiusmodi, à loco communi proprietate & officiis rerum, proprio vero necessitate, sumptum. Bonas causas necesse est sortiri bonum finem. At nostræ causæ belli, meliores sunt, illorum pessimæ. Ergo nostras causas finem bonum assequi necesse est, illorum vero malum. Nos ergo victores, illi victi euadent. Obseruanda sunt hoc loco diligenter contraria, quæ inter se conferuntur satis prudenter, & eruditè.

Dispositio argumentorum est iudicij: non enim sequitur artis præcepta in argumentis collocandis, sed

iudicium

iudicium suum. Primo enim à facili, deinde à possibili, postea ab honesto, ultimo à necessario argumenta collocat Sententiarum dispositio etiam est iudicij, dum gladiatori, consules: naufragis, florem Italiæ opponit. Deinde sequitur ordo naturalis, dum prius præstantia re ponit. vt in ornamentorum præsidiorumq; cum inopia & egestate comparatione. In hoc quoq; loco dum virtutes, cum vitiis confert: virtutibus primum, vitiis secundum assignat locum.

Elocutio.

ELocutio *est ad commouendos animos apta summi generis dicendi, dum bonos cum malis, virtutes cum vitiis summa animi contentione comparat. Metonimiæ frequentissimæ sunt. Amplificationes & verborum & rerum insignes, ex variis rerum circumstantiis sumptæ, congeries, contentiones, summo & graui animi motu continuatæ. Affectus vehementes quos non tantum sententiæ, sed etiam verba ipsa excitant. vt,* gladiatori, confecto, & saucio, latronis, inopia, & egestate, *ad extremum in comparatione virtutum & vitiorum.*

Figuræ sententiarum.

PRæclaras, *ironia est acris, est quoque in tota sententia characterismus hoc est belli descriptio,* neq; vero, *Amplificatio grauissima à rebus sumpta,* ex hac enim parte, *Antitesis, & congeries causarum grauissima & vehemens,* in huiusmodi certamine,

ominatio in qua bene, bonis: male, malis, ominatur.

Figuræ verborum.

VEſtra, *polyptoton*, præſidia, *metonimia*, gladiatori, debilitatam, florem, robur, coloniarum, municipiorum tumulis, *metaphoræ*, præſidia, inopia, egeſtate, ſenatu, ærario, italia, prouinciis, exteris, pudor, petulantia, ſtuprum, fraudatio, *metonimiæ*, iaceant certamine præclariſſimis, *metaphoræ*, tot & tanta, *polyptoton*.

Compoſitionem grauem & concitatam, verba ipſa declarant, augentur atque inſurgunt ſententiæ, naturalis ordo vbi commode fieri potuit ſeruatur, interdum pro affectus exigentia variatur, ad extremum ingreditur continuo fluxu, & nuſquam offendit oratio.

Quoniam autem ad affectum grauem componitur oratio, ideo negligentius periodos obſeruat, vt non præmeditatus videatur dicere, ſed ex ipſo rerum affectu.

Numeri in hac oratione, ſunt qui maximè probantur, vt eſt pæan primus, pæan tertius, epitriti, creticus, ionici antibachius, trochæus, dactylus.

Peroratio, *Quæ cum ita ſint,*

Inuentio & diſpoſitio.

Hæc conſtat partibus quinque.

1. *Eſt adhortatio, in hac ciues ad vrbis defenſionem hortatur, ſimulq; operam ſuam in comparandis præſidiis pollicetur.*

2. *Eſt*

2. *Est breuis antedictorum repetitio,* coloni omnes, *in hac ex illis quæ hactenus in oratione dixit præcipua enumerat. vbi primum præsidia vrbis, coloniarum, & municipiorum cum nouis præsidiis Catilinariorum confert, magnamq; spem victoriæ in Q. Metelli, contra Catilinam, exercitu, & in sua senatorumque diligentia ponit.*

3. *Est adhortatio,* nunc illos, *in qua eos qui remanserunt in vrbe, hortatur, vt exeant, libertatemq; ipsis, egreßionis promittit.*

4. *Est comminatio,* Qui vero, *in hac grauissimè comminatur ei, si quis se in vrbe contra rempub. mouerit, simulq; officium suum atq; diligentiam in propulsandis & vindicandis hostibus promittit: & vt omnem eius rei à se inuidiam remoueat, significat se omnia sedulo facturum, vt ex tanti periculi metu, rempub. ad tranquillitatem pacemque reducat: & vt vel in neminem, vel certe in paucos, si requirat necesßitas, animaduertat. quod studium suum viuo testimonio, ad maiorem populi confirmationem auget.*

Vltima est commemoratio signorum atque indiciorum diuinæ beneficentiæ erga populum Romanũ, quæ quidem ego, *In hac commemorando beneficia Deorum, spem firmiorem in animis Quiritum, consequendæ pacis excitat, simulq; eosdem adhortatur, ad venerandos Deos, vt ij tam graui periculo, & calamitate Romam liberent.*

Elocutio.

GEnus dicendi ratione compositionis est ferè mediũ, sed si rem ipsam potius, quam verba & sententias

intuemur, graui generi poterimus hanc partem subijcere: inest enim maxima vis in enumeratione, est summus terror in comminatione, denique magna grauitas in amplificatione. Affectus sunt magni pondere, dictione prope parui.

Est quoque moderata dictionis compositio: qua oblitus Cic. vehementiæ superioris, & acrimoniæ apertissimè vtitur. Nulla hic interrogatio, nulla vehementia cernitur: ad tranquillitatem componit orationem: quia vult sedare commotos animos coniuratorum contra rempublicam. Ait enim de peroratione ad Trebatium in Topicis, cuius effectus hic debet esse. Vt aut perturbentur animi, aut tranquillentur: & si ita iam affecti sunt ante, vt augeat eorum motus, aut sedet oratio. Quod quidem præceptum exprimit Cic. dum pacare, & tranquillos animos coniuratorum efficere studet.

Pars item hæc iuxta præcepta rhetorum periodis maximè ornanda est: numerus enim & comprehensiones faciunt orationem iucundam. Hic prima periodus bimembris, membra vero sunt vix non paria numero syllabarum, quam vehementer Aristoteles probat Vltimo loco ponit periodum, cum summo animi affectu quatuor membrorum, cuius principium tribus membris continetur, reditus vltimo.

Adhibet principio pæanem primum, epitritum secundum, Quæ cum ita sint, *in clausula media ionicum maiorem,* defendite, *in fine epitritum 3. finem orationis claudit* Molossô, *præcedente tribracho vt scelere defendant Reliqua diligenti obseruatione colliges.*

Figuræ.

Figuræ.

T*Vmultu similiter cadens*, quam sibi quanquam, *parentesis*, mea lenitas, *consultatio*, tecta, *synecbdoche*, custodiis, vigiliis, senatum, arma, scelerum, audaciæ, patriæ, vrbem, nefario, *metonimiæ*, prospiciens, maturandis, latebat, erumperet, commouerit, domesticum, impendens, deduxerint, ducibus, ingressus, florentissimam, *metaphoræ*, meam, *paranomasia*, Qui vero, *comminatio*, quæ quidem, *pollicitatio*.

M. T. CICERONIS IN L. CATILINAM Oratio III.

Empublicam, Quirites, vitamq; omnium vestrûm, bona, fortunas, coniuges, liberosq; vestros, atq; hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq; vrbem hodierno die, Deorum immortalium erga vos summo amore, laboribus, consilijs periculisq; meis ex flamma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptam, & vobis conseruatam ac restitutam videtis. Etsi non minus nobis iucundi atq; illustres sunt hi dies, quibus conseruamur, quàm illi quibus nascimur, quòd salutis certa lætitia est, nascendi incerta conditio: & quòd sine sensu nascimur, cum voluptate conseruamur: profectò quoniam illum qui hanc vrbē condidit, Romulum ad Deos immortales beneuolentia famaque sustulimus, esse apud vos posterosq; vestros in honore debebit dies is, qui eandem hanc vrbem conditam amplificatamq; seruauit Nam totius vrbis tēplis, delubris, tectis omnibus subiectos propè iam ignes, circundatosque restinximus: itemq; gladios in Remp. districtos retudimus, mucronesq; eorum à iugulis vestris reiecimus. Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me, vobis iam exponam

ponam breuiter, Quirites, vt & quanta & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata & comprehensa sint, vos qui ignoratis, ex actis scire possitis. Principio, vt Catilina paucis ante diebus erupit ex vrbe, cùm sceleris sui socios & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset, semper vigilaui & prouidi, Quirites, quemadmodum in tantis & tam absconditis insidijs salui esse possemus. Nam tum cũ ex vrbe Catilinã eijciebam (non enim iam vereor huius verbi inuidiam, cùm illa magis sit timenda, quod viuus ingressus est) sed tum, cùm illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manũ simul exituram, aut eos qui remansissent infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atq; ego, vt vidi, quos maximo furore & scelere esse inflammatos sciebam, esse nobiscum & Romæ remansisse, in eo omnes dies noctesq; consumpsi, vt quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: vt, quoniam auribus vestris propter incredibilem magnitudinem sceleris, maiorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, tum demum animis salutique vestræ prouideretis, cùm oculis maleficium videretis. Itaq;, vt comperi, legatos Allobrogum belli Transalpini & tumultus Gallici excitandi causa, à P. Lentulo esse solicitatos: eosque in Galliam ad suos ciues, eodemque itinere cum literis mandatisque ad Catilinam esse missos comitemque his adiunctum esse, Vultur-

tium, atq; huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui, vt quod erat dfficilimum, quodque ego semper optabam à Dijs immortalibus, tota res non solùm à me, sed etiam à Senatu & à vobis manifestè deprehenderetur. Itaq; hesterno die L. Flaccum & Cn. Pontinium prætores fortissimos atque amantissimos Reip. viros ad me vocaui, rem omnem exposui, quid fieri placeret ostendi. Illi autem qui omnia de Repub. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione ac sine vlla mora negocium susceperunt, & cùm aduesperasceret, occultè ad pontem Miluium peruenerunt, atq; ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, vt Tybris inter eos & pons interesset: eodem autem & ipsi sine cuiusquam suspicione multos fortes viros eduxerunt, & ego ex præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera vtor assiduè in Reip. præsidio, cum gladijs miseram: interim tertia ferè vigilia exacta, cùm iam pontem Miluium cũ magno comitatu legati Allobrogũ ingredi inciperent, vnaque Vulturtius, fit in eos impetus: educuntur ab illis gladij s à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. Tum interuentu Pontinij atque Flacci, pugna quæ erat commissa, sedatur. Literæ, quæcunq; erant, in eo comitatu integris signis prætoribus traduntur. Ipsi compræhensi, ad me, cùm iam dilucesceret deducuntur. Atq; horum omnium scelerum

Ierum improbissimum machinatorem Cimbrũ Gabinium statim ad me nihil dum suspicantem vocaui. Deinde item accersitur P. Statilius, & post eum Cethegus: tardissimè autem Lentulus venit. Credo quòd literis dandis præter consuetudinẽ proxima nocte vigilârat. Cùm verò summis & clarissimis huius ciuitatis viris, qui audita re frequentes ad me manè conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri, placeret: ne si nihil esset inuentum, temerè à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur: negaui me esse facturũ, vt de periculo publico, non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim, Quirites, si ea quæ erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitrabar in tantis Reip. periculis esse mihi nimiam diligentiam pertimescendam. Senatum frequentem celeriter, vt vidistis, coëgi. Atq; interea statim admonitu Allobrogum, C. Sulpitium prætorem, fortem virum misi, qui ex ædibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. Ex quibus ille maximum sicarum numerũ & gladiorum extulit. Introduxi Vulturtium sine Gallis, fidem ei publicam iussu Senatus dedi: hortatus sum, vt ea quæ sciret, sine timore indicaret. Tum ille dixit, cùm vix se ex magno timore recreasset, à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata & literas, vt seruorum præsidio vteretur, & ad vrbem quam primùm cum exercitu accederet. Id autem eo consilio, vt

cùm

cùm vrbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptũ distributumque erat, incendissent, cædemque infinitam ciuium fecissent, præstò esset ille, qui & fugientes exciperet, & se cum his vrbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli, iusiurandum sibi & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt. Atque ita sibi ab his & à L. Cassio esse præscriptum, vt equitatum in Italiam quàm primùm mitterent, pedestres sibi copias non defuturas. Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sibyllinis, aruspicumq; responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum vrbis huius atque imperium peruenire esset necesse. Cinnam ante se, & Syllam fuisse, eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum huius vrbis atque imperij, qui esset decimus annus post virginum absolutionem: post Capitolij autem incensionem vigesimus. Hanc autem Cethego cum cæteris controuersiã fuisse dixerunt, quòd cum Lentulo & alijs cædem Saturnalibus fieri, atque vrbẽ incendi placeret: Cethego nimium id longũ videretur. Ac ne longũ sit, Quirites, tabellas proferri iussimus, quæ à quoque dicebantur datæ. Primũ ostendimus Cethego: signũ cognouit: nos linum incidimus, legimus, erat scriptũ ipsius manu, Allobrogum Senatui, & populo sese, quæ eorum legatis cõfirmasset, esse facturum: orare vt item illi facerent, quæ sibi legati eorum præ-
cepissent

cepissent. Tum Cethegus, qui paulò antè aliquid de gladijs ac sicis quæ apud se erant deprǽhensæ respondisset, dixissetque se semper bonorum ferramentorum studiósum fuisse recitatis literis debilitatus atque abiectus, conscientia conuictus repentè conticuit. Introductus est Statilius, cognouit & signum & manum suam, recitatæ sunt tabellæ. In eadem ferè sententia confessus est, Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui, cognosceretné signum: annuit. Est verò, inquam, notum signum & imago aui tui clarissimi viri, qui amàuit vnicè patriam & ciues suos: quæ quidem te à tanto scelere & iam mutare & reuocare debuit. Leguntur eadem tatione ad Senatum Allobrogum populumq́ue literæ: si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. Atque ille quidem primò negauit, post autem aliquantò toto Vulturij iam indicio exposito atque edito surrexit. Quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum his: quamobrem domum suam conuenissent? Itemq; à Vulturtio. Qui cùm illi breuiter constanterq; respondissent, per quem ad eum quotiescunq; venissent, quæsissentq́ue ab eo, nihilné secum esset de fatis Sybillinis locutus: tum subitò ille scelere demens, quanta conscientiæ vis esset, ostendit. Nam cùm id posset inficiari, repentè præter opinionem omnium confessus est: ita cum non modò ingenium illud, & dicendi exercitatio qua semper valuit, sed etiam pro-

am propter vim sceleris manifesti atque deprehensi, impudentia, qua superabat omnes improbitasq; defecit. Vulturtius verò subitò proferri literas atq; aperiri iussit, quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atque ibi vehemẽtissimè perturbatus Lentulus, tamen & signum & manũ cognouit: erant autem scripta sine nomine, sed ita: QVI SIM, EX EO QVEM AD TE MISI, COGNOSCES: CVRA VT VIR SIS ET COGITA QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE QVID IAM TIBI SIT NECESSE: CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cùm primũ impudenter respõdere cœpisset, ad extremũ nihil ex iis quæ Galli insimulabant, negauit. At mihi quidẽ. Quirites, cùm illa certissima sunt visa argumẽta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique vniuscuiusq; confessio: tum multò certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obstupuerant, sic terrã intuebantur, sic furtim nonnunquam inter se aspiciebant, vt nõ iam ab illis indicari, sed ipsi se indicare viderẽtur. Indiciis expositis atq; editis, Quirites, Senatum consului de summa Reipub. quid fieri placeret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas Senatus sine vlla mora est consecutus. Et quoniam nondum est perscriptum Senatusconsultũ, ex memoria vobis, Quirites, quid Senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quod

quod virtute, consilio, prouidentia mea, Resp. periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, & C. Pontinius, prætores, quòd eorum opera forti fideliq́ue vsus essem, meritò, ac iure laudantur: atque etiam viro forti, collegæ meo, C. Antonio, laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis, & Reip. consilijs remouisset. atque ita censuerunt, vt P. Lentulus, cùm se prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemq; vti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ vrbis depoposcerat: in M. Cæparium, cui ad sollicitandos pastores, Apuliam esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui ex his colonijs, quas Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui vnà cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Vmbrenum libertinum hominem à quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate Senatus est vsus, Quirites, vt ex tanta coniuratione, tantaque vi, ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorum pœna, Rep. conseruata, reliquorum menteis sanari posse arbitrarētur. Atque etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est, Quirites: quod

mihi

mihi primum post hanc vrbem conditam toga to contigit: & his decreta verbis est, quòd vrbem incendijs, cæde ciueis, Italiam bello liberassem. Quæ supplicatio si cum cæteris conferatur, Quirites, hoc intersit, quòd cæteræ, bene gesta, hæc vna, conseruata Rep. constituta est. Atque illud, quod faciendum primum fuit, factum, atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicijs & confessionibus suis, iudicio senatus, non modo prætoris ius, verùm etiam ciuis amiserat: tamen magistratu se abdicauit: vt quæ religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, prætorem occideret, ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, sceleratissimi, periculosissimique belli nefarios duces captos, iam, & cõprehẽsos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinę copias omnes spes, atq; opes, his depulsis vrbis periculis concidisse. Quẽ quidem ego cum ex vrbe pellebã hoc prouidebam animo, Quirites, remoto Catilina, nõ mihi esse P. Lentuli somnũ nec L. Casij adipem, nec C. Cethegi furiosã temeritatem pertimescendam. Ille erat vnus timẽdus ex his omnibus, sed tamdiu, dum mœnibus vrbis continebatur. omnia norat, omniũ aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, neque manus

manus deerat. Iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos, ac deſcriptos habebat. neque verò cùm aliquid mandauerat, confectum putabat. nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtrenſe latrocinium compuliſſem (dicam id quod ſentio, Quirites) non facilè hanc tantam molem mali à ceruicibus veſtris depuliſſem. Non ille vobis Saturnalia conſtituiſſet, neque tanto antè exitium, ac fati diem reip. denuntiaſſet, neque commiſiſſet, vt ſignum, vt litteræ ſuæ, teſtes denique manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc, illo abſente, ſic geſta ſunt, vt nullum in priuata domo furtum vnquam ſit tam palàm inuentum, quàm hæc tanta in rep. coniuratio, manifeſtò inuenta, atque deprehenſa eſt. Quòd ſi Catilina in vrbe ad hanc diem remanſiſſet: quanquam, quoad fuit, omnibus eius conſiliis occurri, atque obſtiti, tamen, vt leniſſimè dicam, dimicandum nobis cum illo fuiſſet, neque nos vnquam, dum ille in vrbe hoſtis fuiſſet, tantis periculis remp. tanta pace, tanto otio, tanto ſilentio, liberaſſemus. Quanquam hæc omnia, Quirites, ita ſunt à me adminiſtrata, vt deorum immortalium nutu, atque conſilio & geſta, & prouiſa eſſe

videantur. idq; cùm coniectura consequi possumus, quòd vix videtur humanis consiliis tam molem rerum gubernatio consequi potuisse: tum verò ita præsentes his temporibus opem, & auxilium nobis tulerunt, vt eos pene oculis videre possemus. Nam, vt illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente faceis, ardoremque cæli, fulminum iactus, vt terræmotus, cæteraque, quæ tam multa, nobis consulibus, facta sunt, vt hæc quæ nunc fiunt, canere dij immortales viderentur: hoc certè, Quirites, quod sum dicturus, neq; prætermittendũ neq; relinquendũ est. Nã profectò memoria tenetis, Cotta, & Torquato Coss. cõplureis in Capitolio turreis de cælo esse percussas, cùm & simulacra deorum immortaliũ depulsa sunt, & statuę veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus: quem inauratum in Capitolio paruum, atque lactantem, vberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore, cùm aruspices ex tota Etruria conuenissent, cædes, atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile, ac domesticum, & totius vrbis, atque imperij occasum appropinquare dixerunt, nisi dij immortales omni ratione placati, suo numine propè fata ipsa flexissent. Itaq; illorum responsis tunc & ludi decem per dies facti sunt, neque res vlla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: ijdemq; iusserunt,

iusserunt, simulacrum Iouis facere maius, & in excelso collocare, & contrà, atque antè fuerat, ad orientem conuertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, & forum, curiamq; conspiceret, fore, vt ea consilia, quæ clàm essent inita contra salutem vrbis, atque imperij, illustrarentur, vt à S. P. Q. R. perspici possent. Atque illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, vt neque à superioribus consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hîc quis potest esse, Quirites, tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget, hæc omnia, quæ videmus, præcipueq; hanc vrbem, deorum immortalium nutu, atq; potestate administrari? Etenim cùm esset ita responsum, cædeis, incendia, interitumque reip. comparari, & ea á perditis ciuibus, quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur: ea non modò cogitata á nefariis ciuibus, verùm etiam suscepta esse sensistis. *Illud* verò nonné ita præsens est, vt nutu Iouis optimi maximi factum esse videatur, vt cùm hodierno die manè per forum meo iussu & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur? quo collocato, atq; ad vos, senatumq; conuerso, omnia & senatus, & vos, quæ erant contra salutem omnium cogitata, illustrata, & patefacta vidistis. Quo e-

tiam maiore sunt isti odio, supplicioq; digni, qui non solùm vestris domiciliis, atque tectis, sed etiam deorum templis, atque delubris sunt funestos, ac nefarios igneis inferre conati: quibus ego si me restitisse dicam, nimiùm mihi sumam, & non sim ferendus. ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omneis saluos esse voluit. diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam verò illa Allobrogum sollicitatio, sic á Lentulo, cæterisque domesticis hostibus, tanta res, tam dementer credita & ignotis, & barbaris commissæque litteræ nunquam essent profectò, nisi á diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid vero? vt homines Galli ex ciuitate malè pacata, quæ gens vna restat, quæ populo R. bellum facere & posse, & non nolle videatur, spem imperii, & rerum amplissimarum vltrò sibi á patriciis hominibus oblatam negligerent: vestramque salutem suis opibus anteponerent id nonné diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt? Quamobrem, Quirites, quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profectò iustiores nunquam. Erepti enim ex crudelissimo, ac miserrimo interitu, & erepti

erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me vno togato duce, & imperatore, vicistis. Etenim recordamini, Quirites, omneis ciuileis dissensiones, neque solùm eas, quas audistis, sed & has, quas vosmetipsi meministis, & vidistis: L. Sylla P. Sulpicium oppressit: ex vrbe eiecit C. Marium, custodem huius vrbis: multosque forteis viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius, Coss. armis ex vrbe collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. Superauit postea Cinna cum Mario. tum verò, clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla. ne dici quidem opus est, quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. Dissensit M. Lepidus à clarissimo, & fortissimo viro Q. Catulo. attulit non tam ipsius interitus reip. luctum, quám cæterorum. Atque illæ dissensiones erant huiusmodi, Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam remp. pertinerent. non illi nullam esse remp. sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. Atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reip. quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non reconciliatione concordiæ, sed internecione ciuium diiudicatæ sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo, crudelissimoque

simoque bello, quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostiũ numero ducerentur: ita me gessi, Quirites, vt omnes salui conseruaremini: &, cùm hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset: tantum autem vrbis, quantum flamma obire non potuisset: & vrbem, & ciueis integros, incolumeisque seruaui. Quibus pro tantis rebus, Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo, præter quàm huius diei vestrã memoriã sempiternã. In animis ego vestris omneis triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia, condi, & collocari volo. nihil me mutum potest delectare, nihil tacitum, nihil denique huiusmodi, quod etiam minùs digni assequi possint. Memoria vestra, Quirites, nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monumentis inueterascent, & corroborabuntur: eandemque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem vrbis, & ad memoriam consulatus mei, propagatam: vnoq; tempore in hac rep. duos ciueis exstitisse, quorum alter fineis vestri imperii, non terræ, sed cæli regionibus terminaret: alter eiusdem imperii domicilium, sedemq; seruaret. Sed, quoniam

niam earum rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna, atque condicio, quæ illorum, qui externa bella gesserunt: quòd mihi viuendum sit cum illis, quos vici, ac subegi: illi hosteis aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea nequando obsint, prouidere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ, ac nefariæ ne vobis nocere possent, ego prouidi; ne mihi noceant, vestrum est prouidere: quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum enim est in vobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in rep. dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis est conscientiæ, quam qui negligent, cùm me violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus, Quirites, vt non modò nullius audaciæ cædamus, sed etiam omneis improbos vltrò semper lacessamus. Quòd si omneis impetus domesticorum hostium depulsi à vobis, se in me vnum conuerterint, vobis erit prouidendum, Quirites, qua condicione post hac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint inuidiæ, periculisque omnibus. Mihi quidem ipsi quid est, quod iam ad vitæ fructum possit acquiri, præsertim cùm neque in honore vestro, neq; in gloria virtutis quidquam videam altius, quò quidem mihi libeat adscendere? Illud perficiam profectò, Quirites, vt ea, quæ

geſſi in conſulatu, priuatus tuear, atq; ornem: vt, ſi qua eſt inuidia in conſeruanda rep. ſuſcepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriam. deniq; ita me in rep. tractabo, vt meminerim ſemper quæ geſſerim, curemque vt ea, virtute, non caſu, geſta eſſe videantur. Vos, Quirites, quoniam iam nox eſt, veneramini illum Iouem, cuſtodem huius vrbis, ac veſtrum, atque in veſtra tecta diſcedite: & ea, quanquam iam periculum eſt depulſum, tamen æquè, ac priori nocte feciſtis, cuſtodiis, vigiliiſque defendite. Id ne vobis diutius faciendum ſit, atque vt in perpetua pace eſſe poſſitis, prouidebo.

ADAMVS

ADAMVS STEZICIENSIS IN TERTIAM CIC. ORATIONEM CATILINARIAM.

Argumentum orationis.

Xpectantes ciues Romanos Cic: primo docet, qua industria, quoue consilio coniurationis principes in vrbe relictos deprehenderit, quibus indicijs deprehensos oppresserit, quidq; ea de re censuerit Senatus: cuius quidem coniurationis oppreßionem, talem extitisse affirmat, qualem sua consilia, vix ad exitum deducere potuissent nisi diuinitus adiutus foret. Deinde magnitudinem periculi ostendit, comparans eam coniurationem, cum cæteris ciuilibus, intestinisq; bellis. Postremo commendat se liberosq; suos populo Romano, & se in incæpta Reipub. defensione, etiam priuatum constantem, atq; infractum fore promittit.

Genus Quæstionis.

QVæstio est ea quæ vocatur hypotesis, descripta certo tempore, notata facto, vtrum apud ciues Romanos posterosq; eorum, in honore debeat esse dies, is, quo Cic. vrbem seruauit. Quæ quidē quæstio satis euidens est in principio orationis, magisq; indicata, quam disputata. In eius vero cursu admodum obscure eam inuoluit; hoc autem facit, ne inuidiam sibi apud ciues conciliet, si sæpius & apertiùs, eo die à se seruatam Remp

 dixerit

dixerit. Sed partim reijcit hoc factum in ipsos Deos, qui portentis & prodigijs ante significabant, eam coniurationem futuram: partim etiam magnitudinem mali exaggerat..

Genus causæ.

O*Ratio est deliberatiui generis: suadet enim in ea Quiritibus Cic: vt diem illum quo ex coniuratorum manibus Resp. erepta est, ad perpetuam rei memoriam celebrent, vt supplicationibus decretis, deorum immortalium in se beneficia agnoscant, adeoq; sine metu sint, ac Deo grati.*

Status seu constitutio.

S*Tatus huius causæ is est. An sit dies is perpetua memoria celebrandus, quod faciendum esse ab æquitatis locis probat. Quamobrem ad qualitatis statum pertinet. Non quidem ex illa conflictione causarum, vt in genere iudiciali: in illo enim loco, ex quo eam orationem habuit Cic. non exercebantur iudicia, neq; etiam Cic: hoc loco accusat. Sed est status extra contentionem natus. Cuius sensus. Dies quo à Cic. oppressa coniuratio est, perpetua memoria temporis notandus est.*

Quo loco dicat

D*Ispositio consistit in duobus, in verbis, & rebus: rerum autem dispositio triplex est. Partium orationis, argumentorum, & partium argumentationis. Hæc oratio constat quatuor ijs partibus. Exordiom, quo*

dio, in quo latet orationis totius propositio. Narratione; Confirmatione, & Conclusione. Estq; earum ordo naturæ. In exordio Cic modeste suum erga Remp. beneficium commemorat, in narratione modum ac viam complectitur coniurationis patefactæ: quo nimirum pacto coniurati principes in vrbe deprehensi, conuicti & custodijs dati sint. Confirmatio continet indicia varia, quibus probat Deos ipsos, vrbem Romam conseruare voluisse, atq; Remp. ex præsenti coniuratione liberasse,

Verborum vero dispositio, argumentorum, & partium argumentationis, suis locis patebit.

Quomodo dicat.

GEnus dicendi est medium. Quod primo ex ipsa materia iudicari potest: In hoc enim genus cadit omnis virtutis ratio, vt nunc Ciceronis pietas erga Remp. & officium magistratus, erga ciues commemoratur: cadit quoq; omnis laudatio, vt Deorum immortalium, quibus curæ est imperium Romanum. Secundo ex verborum elocutione eorumq; compositione, quæ leniter coeunt, ipsaq; compositio plurimum suauitatis habet, vt pote quod æquabili verborum dignitate constet. Demum ex sententiis earumq; amplificatione. deniq; ex ipsis quibus est aspersa affectibus. Magis tamen inclinata est ad grande genus. Ornataq; est ijs potissimũ figuris, & luminibus verborum quidem methonimia, Synechdocbe metaphora, epanaphora polysindeton, paranomasia, & id genus cæteris. Orationis vero ac Sententiarum Prolepsi, prosopopæia, diggressione, dialogismo, prateritione, & alijs.

Exor-

Exordij explanatio.

AD celebrandas per Senatum constitutas supplicationes excitaturus populum Cicero, statim ab initio summam præsentis orationis apperit, commemorans, primum sua erga vrbem conseruatam beneficia, deinde ad diem solenniter obeũdum inuitans. Quorum illud congerie, hoc collatione exornat & auget. Est autem hoc exordium eius generis, quod Rhetores insinuationem vocant: quo quidem vtitur, non quia turpe genus causæ sit, aut inhonestũ, sed quia paradoxon, hoc est admirabile fuit, præter hominum opinionem: Etenim plebs Catilinæ fauebat, vt Salustius testatur. Quod cũ Cic: animaduertisset, quasi curis & laboribus anhelans, inopinatũ plebi profert. Rempublicam Quirites videtis esse ex faucibus, fati, meis consilijs laboribus periculis, ereptam ac conseruatam. Deinde dicit Rempub. esse iam seruatam, cùm tamen nondum bello Catilinario liberata fuerit, sed tantum aliquot coniuratores capti & in custodiam traditi. Inopinatum est igitur genus causæ, cùm dicat se perfecisse, quod nondum perfecerit. Postremo expectanti populo, & tædio expectationis laboranti, inopinata rei gestæ naratione animum erigit, ac ad spem bonam pertrahit. Conciliat beneuolentiam, à laboribus & curis suis in Rempub. à denunciatione, à se seruatæ vrbis. Attentionem parat ex comparatione salutaris & natalis diei. Docilitatis locus est, in prima & vltima periodo, dum narrat quid laboribus suis effecerit, Subiectos ignes restinximus, districtos gladios retudimus, mucrones à iugulis vestris

lis vestris reiecimus. Habet autem hoc exordium locum communem comparatorum parium: paria enim sunt condere vrbem & conseruare vrbem. Habet *quoq; exordium hoc eas virtutes de quibus præcipiunt rhetores: Primam, quia non est longum. 2. Quia non est commune cùm sit futuræ confirmationis præparatio ex penetralibus ipsius causæ nata. 3. Quia est verecundum ac modestum. Affectus sunt mitiores ex amore Deorum, & suis periculis propter patriam susceptis, ex magnitudine facti. vt ex flamma, ex ferro & alijs & in principio, à commemoratione conseruatæ vitæ ciuium omnium, sic in vltima periodo ex facti sui exaggeratione.*

Dispositio exordij.

In hoc exordio syllogismum, si bene animum intenderis integrum inuenies, in tali forma.

Propositio. Si is qui vrbem condidit, innumerum Deorum relatus est, vt Romulus. *Certe & qui conditam seruauit, in honore apud vos, posterosq; esse debet.*

Ratio expressa est. Non minus enim iucundi sunt dies, quibus nascimur, quam quibus conseruamur.

Confirmatio rationis. 1. Quia salutis certa ratio est, nascendi incerta conditio.

2. Quia sine sensu nascimur, cùm voluptate autem conseruamur.

Assumptum. Rempub. Quirites. *At qui ego seruaui.*

Ratio. Nam totius vrbis, templis, delubris, tectis omnibus

ctis omnibus, subiectos prope iam ignes, circumdatosq; restinximus &c. & in prima periodo. Consilij, periculisq; meis, ex flamma atq; ferro ac pene ex faucibus fati ereptam &c.

Couclusio non est expressa, sed post narrationem vsq; reiecta, vel quia in minore patuit, vel quia vltro mentibus auditorum occurrit. Est ergo dispositio huius, argumentatiois iudicij. Verborum vero dispositio est naturalis, totum enim primo ponit, deinde eius partes enumerat, vt Remp. vitamq; omnium vestrum, bona, fortunas, & reliqua. Attende autem prudentiam summam oratoris, dum primo amorem Deorum, deinde consilia, labores, pericula sua ponit, digniora præmittendo. Facit quoq; vt crescat non decrescat oratio, dum dicit ereptam, conseruatam, ac restitutam: primum enim eripimus, ereptum conseruamus, conseruatum restituimus. Hoc vero loco grata est collocationis varietas in vna sententia, dum primo ponit lætitiam salutis, deindè quasi abiectum, incertitudinem conditionis: postea hunc eundem ordinem inuertit: prius posuit sensum nascendi, deinde voluptatem conseruandi. Cætera diligens lector obseruet.

Obseruatio circa hoc exordium.

V*Idetur hoc exordium esse contra præcepta rhetorũ maxime autem Quintiliani, qui lib. 4. cap: 1. argumentis locum esse negat in exordio. Cuius hæc verba sunt. Nec argumentis autem, nec locis, nec narrationi, similis esse in proemio debet oratio: neq; tamen deducta semper atq; circumdata, sed sæpe simplici atq; illaborata*

illaborata similis, nec verbis vultuq́; nimia promittens hæc ille. Hoc igitur exordium cùm sit argumentosum, non simplex, sed circumductum elaboratumq́; videbitur, quod est contra rhetorum præcepta. Sed sciendum est, quod oratores non sequuntur præcepta, non quatenus non liceat, sed quatenus non vtile putant, vt idem Quintilianus eo loci docet. Neq; enim istud scriptores artium, quia non liceat, sed quia non putent vtile, vetant. Ita si vincet vtilitas, propter eandem causam, facere debebimus, propter quam vetamur. Hoc tamen exordium non debet videri elaboratum: nam quasi quiddam inopinatum, populo Romano nunciat.

Elocutio.

Exordium hoc ad graue genus est deflexum. Eius iunctura siue composicio grauis & elegans. Eas enim vocales principio adhibet, quæ clarissime & plenissime sonant: vt sunt A & O, vt Remp. vitamq́; omnium vestrum, bona, fortunas, coniuges, liberos, atq; hoc domicilium clarissimi & cætera. Ita tamen ne videatur affectata compositio, grata vicissitudine variet vt hoc loco crebrius permista sonant, hoc domicilium, clarissimi, fortunatissimam erga vos, summo amore, laboribus, &c. In fine A & E crebrius, vt conseruatam, ereptam, restitutam videtis. Ex consonantibus ampla sonant M P vt Remp. vitam omnium bona, liberos, &c. Aspere sonant R & geminatum M vt pulcherrimam diem, hodierno die, Deorum immortalium, summo & cætera. Asperitas in fine ex litera R

tera R posita, vt ereptam, conseruatam, restitutam. Sequenti periodo R cum L mollius sonant: vt non minus nobis iucundi dies, atq; illustres dies & cætera. Quod tamen in medio immutauit. Conseruamur, nascimur, salutis. In ea quoq; compositione ordo maxime seruandus est in verbis singulis & contextis. Quo quidem loco Fabius præcipit lib. 9. cap. 4. vt crescat oratio, & sententiæ augeri & crescere videantur: quod fiet, si infirmiori iungatur fortius, & naturalis ordo rerum seruetur. Quod quidem obseruatum est in hac oratione, totum præcedit partes naturæ ordine posuit enim prius totam Resp. vitamq; omniū, bona, fortunas, & cætera. Hoc loco insurgit sententia, ignes restinximus, gladios retudimus, à iugulis vestris reiecimus.

Periodi.

G*Enera periodorum duo facit Fabius. alterum simplex cum longiore ambitu sensus vnus circumducitur: alterum quod constat mēbris & incisis, quæ plures sensus habent. Primi generis in hac oratione, est prima periodus, quæ multis incisis est ornata, vt pronunciando anhelans curam & solicitudinem suam in Remp. significet. Satis enim erat, dicere, Rempub. Quirites laboribus meis conseruatam videtis, ille multis incisis auxit vt vides. Secundo loco est periodus tetracolos, cuius principium duobus, reditus duobus membris continetur. Postremo monocolos est tribus incisis ornatum.*

Numeri.

A*Dhibentur numeri potissimum in principiis, nonnunquam*

nunquam in mediis, maximè vero in clausulis. pedes vno in loco, non plures tribus, non pauciores duobus obseruantur. Hoc loco primo Ionicus maior & Bacchius. Rempub. Quirites. *In medio dyambis vtitur, interposito choriambo claudit dispondeo & Bacchio.* Conseruatam videtis, *Secundam periodum à molosso incipit, frequentius in mediis repetito, in dactilum & molossum terminat. Vltima enim cuiusque syllabæ longa siue breuis fuerit, communis censetur, Tertiam incipit ab epitrito tertio, claudit in diambum, omnium pedum mordacissimum.*

Figuræ sententiarum.

PRima est amplificatio totius & partium: Rempublicam enim diducit in suas partes, quæ quidem oratorem satis moratum & circumspectum esse arguit: Estque hic maxima congeries partium. Secunda incrementum, ereptam, restitutam, conseruatam, &, ignes restinximus, gladios retudimus, mucrones reiecimus. *Tertia Aetiologia, cum causam statim propositioni subiungit*, Quod salutis certa lætitia est, *Quarta parentesis, quam si sustuleris, planiorem, sed simpliciorem facies orationem. Vltimo expolitio, quæ eandem sententiam vt priorem periodum commutatis verbis explicat*, Nam totius vrbis, & cætera.

Figuræ verborum.

REmpub. fortunas, amore, laboribus, con-

 filijs,

filijs, periculis, flamma, ferro, *methonimia, quibus aliud pro alio intelligitur*, Domicilium clarissimi imperij, faucibus ereptam, *metaphora*, ferro, *polyptoton*, imperij vrbem, fati, *synechdoche*, ex flamma ferro incendijs, *hyppallage*, illustres, *metaphora*, quibus nascimur, *polyptoton*, certa, *paronomasia*, vrbis tectis, *synechdoche*, gladios Rempub. *methonimia*, reiecimus, *metaphora*, & *similiter desinens.*

De Narratione, *Quæ quoniam.*

ANtequam aggreditur narrationem præmittit propositionem, non totius orationis, sed tantum ipsius narrationis. Propositio enim non solum in ostendenda quæstione principali, sed nonnunquam in singulis argumentis quæ epicheremata vocantur proponi solet. Propositio vero totius orationis latuit in exordio: vsitatum enim est oratoribus in manifesta ratione dicendorum, vel in ea quæ facilè conciliare possit oratori inuidiam, multo orationis tractu circumducere, nec expressè ponere propositionem. Post propositionem narrationis instituit veram narrationem, copiosam, & illustrem, qua inprimis exponit populo, quibus modis coniuratos in vrbe comprehenderit. Deinde, introduxi Vulturcium, *quibus rationibus comprehensos coniurationis contra patriam susceptæ conuincat: tum,* iudicijs expositis, *quod senatus consultum has eorum insidias consecutum sit, quod circumstantiis exornat, quia nimirum seuerum & summo*

summo consensu factum, adhibens quoque suas causas cuilibet senatus consulto. cæterum in explicanda hac narratione considerandum erit genus narrationis, species, partes, & officia eius.

Genus narrationis quale sit.

GEnera narrationis tria fecêre rhetores: vnum proprium causæ, vbi sedes est argumentorum: alterum quæsitum, quando narratio seruire potest causæ, sed non est ex causa, vt illa de raptu Proserpinæ contra Verrem, quod vocant digreßionem. Tertium alienum & remotum á causa, veluti sunt historiarum & fabularum, locorum, personarum, rerum, morumque descriptiones. Hæc narratio est generis primi, quia ex ea profluunt argumenta confirmationis: veluti cum hoc loco dicit, captos esse coniuratos, in confirmatione dicit, tutos esse ciues Romanos, opera Ciceronis, seruatam rempub. Ergo supplicatio, senatoris nomine, hoc est Ciceronis, celebranda est.

Species narrationis.

IN vno quoque genere, duæ sunt species narrationis: quarum altera simplex, quæ rem vti facta est, sine rationibus, syllogismis, & apparatu exponit, vt hoc loco. Introduxi Vulturtium, sine Gallis, fidem ei publicam dedi: hortatus sum, vt ea quæ sciret, sine timore indicaret: tum ille dixit, cum se ex magno timore recreasset, & cætera. Altera apparata, quæ

argumenta, causas facti continet, dictis diuersorum hominum argumenta & confirmationes adhibet, vt videatur quodammodo testata loqui. Confirmat dictum hoc loco Lentulum autem sibi confirmasse ex fatis Sybillinis, & cætera. Facti causam subiungit hoc loco. Id autem eo consilio, vt cum vrbem omnibus ex partibus incendissent. Has itaque species narrationis, cum mistas esse in hac oratione videamus, vt plerumque vsu venire solet: iam non vna forma narrationis erit, sed multiplex, vt ex vtraque consarcinata.

Partes narrationis.

IN *omni expositione est principium, medium & finis: ea namque quæ præcesserunt totum negotium, & quæ subsecuta sunt considerari etiam solent, si causæ prosunt. Veluti narraturus de bello inter C. Cæsarem & Pompeium gesto, primum docet præcedentia totum bellum, vt fuit repulsa Cæsaris principium cæpit in conscribendis militibus, actum est per aliquot annos: finem accepit in interitu Pompeij, & liberorum eius. Subsecutæ seruitutes, egestates, exilia ciuium Romanorum & Reipub. oppreßio. In ea quoque oratione, narraturus Cicer. captos esse coniuratos. Primum antecedentia exponit, suam diligentiam, prætorum militumque præsidium. Principium rei gestæ atque comprehensionis in ipsa prætorum profectione fuit, cum Roma egreßi sunt ad pontem Miluium, Medium occursus, & conflictus, cum coniuratis. Finis in confeßione sceleris consistit. Post finem quid sub-*

quid subsecutum sit ponit, traditio in custodiam coniuratorum, gratia Ciceroni acta, & supplicatio decreta, Collegæ eius Antonio, prætoribus, Allobrogibus laus tributa, & cætera.

Officia seu virtutes narrationis.

Quatuor sunt, sine quibus nusquam potest esse optima narratio, perspicuitas, quæ efficit narrationem apertam, breuitas, probabilitas, & suauitas. Hæc narratio est dilucida, quia ad summum ordine naturali ab imo tendit, vt primo comprehensi, examinati, in custodiam traditi, Et in iis, Ad me vocaui, rem omnem exposui, quid fieri placeret ostendi. Non omittit quoque quicquam eorum quæ necessaria sunt, nec gestæ rei, causas, rationes, exitus, negligit. Postremo verba ex communi vsu loquendi decerpta, & suo ordine disposita, claritati & perspicuitati deseruiunt. Est quoque hæc narratio breuis ob verba simplicia, resque tales, quæ tantum modo ad negotium seruiunt. Adhæc verisimilis est, ob circumstantias: non solum enim narrat quomodo quicquam contigerit, sed etiam quibus de causis: complectens circumstantias personarum vt quis comprehenderit, quos, qualis. Item circumstantias locorum, temporum: à quibus maxima materia narrandi & argumentandi sumitur. Principio vero causam facti enumerat. Efficientem ait consistere in diligentia & vigiliis suis; adiuuantes vero in prætoribus, Allogobribus, in militibus, quibus vsus est in præsidio Reipub. Est vltimo hæc narratio sua-

ratio suauis, ob modestam officii prædicationem, ac commemorationem, prosopopæiam, expositionem colloquii. dum dicitur. Est vero inquam signum notum, imago aui tui, clarissimi viri, qui amabat vnicè patriam & ciues suos.

Elocutio.

QVoniam optimus est ille orator, qui grauia magnificè, humilia subtiliter, mediocria temperatè dicit. Hanc idcirco varietatem seruauit, in hac narratione Cic. grauiter enim effert hunc locum. Quæ quoniam illustrata, patefacta, comperta, & cætera. &. Illi autem qui omnia de repub. præclara atque egregia sentirent, sine recusatione, atque sine vlla mora negotium susceperunt, grauitatem ex literis pleno ore sonantibus, nempe A & E. ex consonantibus Q, S, T. venaberis. mediocriter efferuntur, quæ E, & I, ex vocalibus. M, & N, ex consonantibus frequentius habent. vt cum vero summis ac clarißimis viris huius ciuitatis, qui audita re, frequentius ad me venerunt. Humiliter & neglecto filo, texuntur illa. Introducti autem galli, iusiurandum sibi, & literas à P. Lentulo Cethego Statilio, ad suam gentem data esse dixerunt. Narrationis ergo elocutio, accommodatur rebus ipsis.

Compositio.

IVnctura compositionis, à compositione siue structura dicta: nam vt duarum tabularum, nisi partes exactè

exactè coaluerint: aut certe hiabit, aut inæqualis & male complanata subsiliet: vtroque autem modo vnguis per eam deductus hærebit, ac sistetur. Ita in oratione, vel ex vocalium crebro concursu, hiat dictio: vel consonātium positu, eminet ac resistit. Medium igitur eligendum est, quod est in omnibus rebus congruentissimum, in hacque oratione euidentissimum. Ordinem verborum, qui compositioni energiam quandam addit, considera: vt hoc loco augetur sententia, illustrata, patefacta, comperta, quibus respondent hæc verba, paulo inferius posita, manifesta, inuestigata, comprehensa. Et quid agerent, quid molirentur, respondent, sentirem, ac viderem. Sic cætera non erunt perspicaci obseruatu difficilia.

Periodi.

PEriodis & orationis circumductiones, negligentius in narrationibus seruantur: sed membratim cæsimque proferri narrationem rhetores iubent. Hoc tamen non debere esse perpetuum, et obseruationes plurimæ, & hæc narratio nostra indicat. Membratim quidem ille cæsimque suam construit narrationem, sed passim etiam ponit circuitus. Dum enim dicit, At ego vt vidi quos maximè scelere, ac furore esse inflammatos, & cætera. Periodus est quatuor membrorum. Principium est duorum membrorum: reditus quoque duorum est. cætera vero cæsim membratimque persequitur. Vsque ad hunc locum. cum vero summis, vbi periodus est trimembris, cætera rursus membratim, Cæsimque feruntur.

Numeri.

NVmerum non vbique de industria adhiberi Cic. ipse admonet, ne nimium numerosa videatur oratio, neué deprehendatur affectatio, aut ex similitudine, & continuatione fastidium fiat Principio Choriambus est, in medio vtitur anapæstis claudit trochæo & molosso. Deinde incipit à molosso, claudit pyrrichio & amphibrachi, fore putabam. *Pæan primus est hoc loco,* Atque ego, *iambus & trochæus dum dicit videretis. Cætera vicissitudinaria varietate ornata diligens obseruabit lector.*

Figuræ.

ILlustrata, patefacta, comperta, manifesta, inuestigata, comprehensa, *incrementum & synonimia, metaphoræ*, erupit, acerrimos, exterminari, furore inflammatos, sentirem, viderem, præclara, egregia, machinatorem, iniectus, abiectus, demens acerrimè, remouisset, solicitatione, versatus, domesticorum, sanari, *metaphora*, vrbe, gallici, galliam, pons, vigilia, prætoribus, rem, vrbem in finitam, virginum, ferramentorum, signum, patria, principibus, gallos. *synecbdoche*, Manuum reipub. senatum, equitatum, copias, tabellas, ingenium, manus, senatū fortissimum, senatus, virtute, consilio, prudentia, *metonimia*, sceleris socios, *periphrasis coniuratorū*, non enim, *parentesis & præoccupatio*, Aut reliquam, *merismos*, superuenerunt susceperunt, *omioteleuton*, quorum opera, *parentesis*, & ab illis, *merismos.*

merismos, publico, *metaboli*. Quam alii, *polypto-ton*, Negaui, *prosopopœia* Etenim, *expolitio*, à Pub. Lentulo *prosopopœia*, Ac ne longum, *transitionis particula*, Primũ ostendi, *diatiposis* dixissetq; *proso-popœia*, quæsiui, *dialogismus*, nam cũ id, *expolitio*, Argumenta, *diatiposis & verborũ congeries*, *qualis est hoc loco* virtute cõsilio prudentia, hic enim, *Aetiologia*

De confirmatione orationis.

Post narrationem confirmatio sequitur, cuius principiũ in propositione, seu quæstione principali describenda versatur. Refert enim suo nomine Dijs immortalibus decretam esse honorificam supplicationem, propter conseruatam ab incendijs vrbem. Sciendum porro est morem fuisse apud Romanos, vt ex senatus decreto, imperatorum nomine, qui bella gererẽt prospera, supplicationes ad Deorum templa, cum coniugibus & liberis causa gratulationis celebrarentur: supplicationes autem tales, non in vnum diem, verum in decem, quindecem pro cuiusq; merito decernebantur. Ad has ergo supplicationes latenter agendo, neq; exprimendo celebrandas, Quirites præmissis prius causis exhortabitur.

Inuentio confirmationis.

Confirmatio est generis suasorij. Suadet enim celebrationem diei, quo per se conseruata est Respub. Locos autem quos habeat confirmatio in deliberatiuo genere causæ Cic. lib. de orat 2. & Fabius lib. 3. caplo docent. Aiunt enim sumi argumenta debere, ab

honeſto, vtili, iucundo, facili, neceſſario. Argumenta ergo omnia huius confirmationis ad honeſtum reduci poſſunt. Honeſtum enim rhetores natura, legibus, virtutum deſcriptionibus, quæ ex efficientibus & effectis ſumuntur, conſtare dicunt. Natura rei tangitur, dum dicit ſibi ſupplicationem decretam, propter conſeruatam vrbem, tanquam aliquod honorificum præmium pro laboribus, Reip. cauſa ſuſceptis, cuius reddendi, natura ipſa, author eſt. Leges nullas recitat, ſed ſenatus conſultum, quod ad leges maxime pertinet exponit: Senatus enim conſultum eſt. lex viua. Virtutum deſcriptiones ſequuntur, in commemoratione facti, amplificatione, atq; in ipſos Deos tranſlatione: dicit enim ſe tanto conſilio eſſe vſum, vt quod videbatur, vix eſſe humani conſilij, talem coniurationem comprehendere, hoc ſe Deorum auxilio, ſine cæde, & ſanguinis effuſione conſecutum eſſe. Deſcriptiones quoq; virtutum & meritorum ſuorum, a comparatione elucent, dum comparat antecedentia ciuilia bella, cum bello Catilinario, dum explicat finem bellorum ciuilium, & finem belli huius: dum deniq; repreſſionem illorum, cum repreſſione coniurationis huius confert. Hoc genus cauſæ exemplis potiſſimum illuſtrandum præcipiunt rhetores: quia futura ex præteritis facile colliguntur, cuius præcepti Cic: non immemor exempla ponit ciuilium bellorum quinq;. Ad vtile, iucundum, facile, neceſſarium nullum prorſus argumentum pertinet; quia non eſt neceſſarium, vt orator vbiq; omnibus vtatur locis.

Diſpoſitio

Diſpoſitio confirmationis.

Locorum & argumentorum diſpoſitio eſt iudicij vt plerumq́ solet. Porro argumentorum diſpoſitio eſt inuſitata. Etenim vel aſſumptionem tantum ponit, cum eius confirmatione; vel propoſitionem ſubiecta confirmatione, cùm tamen interim argumentationum complexiones reticeat, eaſq́ in finem omnium ſyllogiſmorum reijciat. Quod facit primò vt artem cælet. Etenim videtur tantum referre in hac oratione modum comprehenſæ coniurationis: ſed tamen in eum finem tendit, vt excitet ad celebrandam ſupplicationem. Secundò vt inuidiam maleuolorum vitet: nam ſi frequentius cupiat celebrandam ſupplicationem, inuidiam ſibi cõciliaret. Tertiò vt modeſtiam ſuam oſtendat: nam ſi frequenter inculcaret ſupplicationem celebrandam eſſe, arrogans quodam modo videretur. Quarto, vt poſitis præmiſſiſq́ cauſis, tanquam validioribus concluſionis fundamentis, firmius hæreat concluſio, acriusq́ auditorem incitet. Hoc quoq́ animaduertendum eſt, quod de induſtria principalem quæſtionem longiſſimis confirmationibus aſſumptionum obruit. Quod in Catilina ſummum erat periculum, quod Deorum immortalium auxilio ſuppreſſerit coniurationem, diutius moratur in hiſce aſſumptionibus, vt magnitudine mali oſtenſa, facilius ad celebrandam ſupplicationem perſuadeat. Deinde, poſt principalis quæſtionis complexionem, aliam argumentorum ſeriem inſtituit: nempe ab exemplis, quæ ad ſuum factum aptiſſimè comparat: vt oſtendat

vt ostendit longè esse præstantius & commodius, quam illorum qui cum magna ciuium clade ciuilia bella suppressère. Ad extremum dicit ita se in ea comprehendenda coniuratione gessisse, vt omnes ciues salui conseruarentur, quod a superioribus factum non erat. Sed iam ingrediamur singula argumenta. quorum sit hæc Propositio.

Supplicationes diis immortalibus meo nomine celebrandæ sunt.

Quam probat octo rationibus.

1. *Ratio*, quod vrbem incendiis, *in qua tangitur rei natura. Nam mihi supplicatio decreta est propter conseruatam vrbem, tanquam aliquod honorificum premium pro laboribus reipub. causa susceptis, cuius reddendi natura ipsa author est. Vbi obserua circumstantias qualitatis & modi talis est decreta supplicatio qualis antea nemini. Modus tangitur, dum ait*, Quibus verbis decret*a.*

2. *Ratio, ab exemplis & collatione. Nam si aliis benè administratæ reip. supplicatio decreta, multo magis Ciceroni, ob seruatam, decernenda est.*

3. *Ratio, ab honesto communi vero antecedentium*, Atque illud, *Præcessit meritum subsequi ergo oportet præmium, ipsa nempe supplicatio. Quod autem hoc sit meritum, explicat, illudque æquum esse à dissimili ostendit*, nam P. Lentulus, *Si cuiquam consuli prætorem occidere licebat, certe mihi in priuatum animaduertere licuit. Sed G. Mario Glauciam occidere licuit. Ergo & ego Lentulum, qui ius ciuis & prætoris,*

prætoris, amiſerat, iure conuictum, iuſte punio, & *ſine cuiusquam inuidia. Diſsimile eſt prætor & priuatus, & de illo nominatim nihil decretum. Lentulus autem literis conuictus, deq; eo ſuperius nominatim fuiſſe decretum dixit.*

4\. *Ratio, ab honeſto, communis vero ab effectis,* nunc quoniam, *omnia pericula mea opera conciderunt, ſalus & pax reipub. data eſt. Confirmatur ratio,* Quem quidem ego, *Quia & Catilina à quo maximum erat periculum eiectus, & cæteri coniurati ſcapti, ac in cuſtodiam traditi. Locus eſt ab effectis. An autem maximum periculum in Catilina ſitum fuit, probat ab adiunctis,* ille erat, *Qui omnium aditus tenet, conſilia ad facinus, manu, linguaq; promptus eſt, in eo ſummum eſt periculum. At Catilina eſt talis, cæteri coniurati non. Ergo. Minor tantum eſt poſita pro vtraq; parte. Nam ſuperius dixit Lentulum ſomniculoſum, Caßium præpinguem, & cætera. Quod vero ſit in Catilina promptitudo, declarat dum dicit,* Neque vero cum aliquid mandauerat, confectum putabat, *Nihil erat, quod non ipſe obiret, occureret, vigilaret, laboraret, & cætera Amplificatur hæc ratio,* Hunc ego, *A conſequentibus. Propoſitio. Si ego tam acrem hominem Catilinam vrbe non eieciſſem, non facilè tanta moles mali, à ceruicibus veſtris depulſa eſſet. Confirmatur,* non ille ſaturnalia, *ex diſſimilitudine aliorum coniuratorum. Quia ille non conſtituiſſet diem ſaturnaliorum ad incendendam vrbem, vt alij coniurati, ſed negotium celeriter, ſine ſtrepitu perfeciſſet. Aſſumptum,* quæ nunc, *Atqui eieci Catilinam*

linam quod exornat collatione minoris cum maiore, furti nempe, cum coniuratione. Ergo depulsa est tanta moles malorum à vobis.

5. Ratio, Quod si Catilina, Quia si Catilina eiectus non esset, dimicandum nobiscum eo esset: nec tantis periculis liberata esset respub.

6. Ratio, quanquam hæc omnia, conuenit prope cum superioribus, excepto quod per correctionem tractatur, in qua explicanda, diutius Cic. moratur, sumiturq; ab effectis. Qui Rempub. non suo, sed Deorum immortalium Consilio adiutus liberauit, eius nomine supplicatio, dijs decreta, celebranda est.

Sed Cicero non suo, sed Deorum immortalium consilio adiutus rempub. summis periculis liberauit.

Ergo.

OBserua quam callidè correctionem expoliat, dum enim dicit, vix videtur, id facit, vt & suæ diligentiæ & dijs laudem tribuat. Propositio maior argumenti non est. Assumptionem. Nempe Deorum immortalium consilio, & nutu, se tantam rem perfecisse probat Cic:

Primò, à testimonijs vel signis diuinis quorum duo genera facit: alterum obscurum. facis ardorem cæli, ex quo non ita coniectura facile potest capi, quod ex arte per præteritionem ponit, quum enim dicturi sumus, quod causæ nostræ valde vtile sit & non nulla quæ minus vtilia videantur, nos omittere simulamus, præparamus hac ratione auditores, ad audiendum attentè

attente id, quod causæ nostræ sit vtilius. Alterum signum vel testimonium est euidens. Memoria tenetis Cotta & Torquato. ex quo facile cognoscitur, quid protendat: aperte enim ostendit, coniurationem diuinitus esse patefactam: & hoc ob collocatam statuam, quam ponere iusserunt aruspices. Hac absoluta vtitur digressione, quo maiores, in qua inuehitur in coniuratos, qui non solum hominum domiciliis, sed etiam Deorum delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati.

Secundo, Assumptionem probat. Quibus ego fine. A proprio Deorum, quorum instinctu, beneficioq́;, voluntatem hanc Cic: suscepit, & ad tantum iudicium peruenit. Sensus ergo huius probationis est. Dij mihi inspirârunt hanc mentem, hocq́; consilium dederunt. Ergo eorum ope coniuratio est, per me comprehensa. Conclusio præposita est Antecedenti.

Tertio, Assumptionem probat. Iam vero illa Allobrogum. Ab adiunctis iudiciorum. Deorum voluntate Lentulus ignotis & barbaris hominibus, arcanum coniurationis, stulte credidit. Ergo diuinitùs per Cic. comprehensa coniuratio.

Quarto eandem probat. Quid vero. Ex adiunctis Gallorũ. Diuinitus factum est, vt Galli impatientes seruitutis, spem imperij oblatam negligerent. Ergo diuinitùs comprehensa per Cic. coniuratio. Complexio; Quamobrem Quirites. per exhortationem. Celebrate igitur supplicationes: sub qua intelliguntur causæ supra allatæ. Quia scilicet omnia pericula conciderunt, Catilina eiectus, in quo summum erat periculum,

lum, coniurati comprehensi, Deorum immortalium auxilio Resp. per Ciceronem liberata periculis. Post hæc aliam argumentorum seriem instituit. Nempe ab exemplis, quæ ad suum factum aptißimè comparat, vt ostendat, longe esse præstantius, & commodius, quam illorum, qui cùm magna ciuium clade ciuilia bella suppressêre.

7. *Ratio.* Nam multi, *à minori ad maius. Si antea iusti & debiti honores Dijs habiti sunt, profecto nunc iustiores haberi debent. Sed primum est. Ergo. Maior propositio neglecta est. minor expreßè posita est. Quæ cõfirmatur.* Erepti enim. *ex collatione exemplorum, quia coniuratio hæc sine sanguinis effusione comprehensa est. Cæteræ autem dissensiones cùm maxima crudelitate reconciliatæ sunt. exempla vide L. Syllæ Gnei Octauij.*

8. *Ratio.* Atque ille. *in qua probat iustiores sibi honores decretos, estq́; locus à fine. Si honores decreti ijs, qui dissensiones ad commutandum Reip. statum pertinentes, cùm maxima ciuium crudelitate sopierunt iusti fuerunt: profecto iustiores sunt mihi decreti, qui ciuile bellum ad delendam Remp. susceptum, sine cæde, & sanguine suppreßi. At illud est.* Ergo *& hoc debet esse. Tractatur argumentum, per comparationem. Maior propositio neglecta. Assumptum pro vtraq; parte explicatur, comparat enim factum suum, cum alieno: pericula, cum periculis: dicitq́; se ita in ea comprehendenda coniuratione gesisse, vt omnes ciues, salui conseruarentur, quod à superioribus factum non erat. Conclusio ad perorationem reijcitur.*

Elocutio.

VErba accommodata sunt rebus, in eorum autem compositione, maxima inuenitur soni amplitudo, præsertim autem in principio, quod maximè requirebat amplitudinem. Admista quoque est asperitas, vbi rei atrocitas tractatur, dum dicitur. Nunc quoniã scelerissimi periculosissimiq́;, *& cætera.* & omnia norat, omniũ aditus tenebat, *quæ cum magno animi motu proferenda sunt. Adhibetur quoque compositionis mediocritas, in medio confirmationis dum dicitur,* Quanquam hæc omnia Quirites, *vsque ad hunc locum,* Hic quis potest esse Quirites, tam auersus à vero, *quem locum ad grauitatem, & acrimoniam quandam composuit. In digreßione,* quo etiam maiore, *maxima est acerbitas. Vtitur quoque orator de industria magna vocis suauitate, dum dicit,* ille ille Iupiter restitit, *Exempla cum maxima commiseratione, & dolore narrat. Cætera diligenter obseruator facilè olfaciet, quid gratum, quid ingratum auribus sit.*

Periodi & numeri.

PEriodos frequentes & elegantes hæc confirmatio habet, prima periodus est tricolos, cuius principiũ vnico, reditus duobus membris constat. Sequitur monocolos antitetis exornata, nam pub. Lentulus, *periodus trimembris,* nunc autem, *periodus trimembris. Cætera membratim profert,* hunc ego, *periodus duorum membrorum, cuius principium multis epitetis orna-*

tis ornatum, reditus est paulo breuior, non ille, *periodus tetracolos, cuius pincipium, tribus simplicibus membris constat, reditus vnico, dissimilitudine ornato.* Quod si Catilina, *periodus trium membrorum*, quanquam hæc omnia, *periodus vnius membri, quæ ad spiritum inclinat, cuius longior verborum tractus, ad continuum vocis sonum spectat,* nam vt illa, *periodus duorum membrorū*, & enim cum, *periodus bimembris elegans*, illud vero, *pneuma*, quid vero vt homines, *periodus duorum membrorum, cuius principium est multis incisis ornatum, reditus antiteto & interrogationibus*, quamobrem Quirites, *Cæsim membratimq́; fluit hoc loco oratio, in qua compositionis grauitatem, ex sesquipedalibus verbis, venari licet*, atque illæ dissensiones, *periodus trium membrorum, cuius principium vnico continetur membro, reditus duobus, vnico verbo clausis*, atque illæ, *periodus monocolos*, in hoc autem, *tetracolos periodus cuius principium ad affectum compositum tribus membris constat, reditus vnico, eleganti expolitione ornato. Numerus & pedes, cum ex ipsis figuris, tum etiam ex industria positi, magni & concinni sunt. Sponte currens est in epistrophis, in omioteleutis, omioptotis, & similibus. Vt hoc loco*, ille erat vnus timendus, omnium aditus tenebat, audebat, tentare, appellare, occurreret, vigilaret, laboraret, &, constituisset, denunciasset, commisisset, *similes sunt numeri. Dum vero dicit*, ille, ille Iupiter, capitolium. *vtitur numero celeri, & vrgenti, qui ex trochæis, & dactylis constat.*

Figuræ.

Figuræ.

VRbem, ciues, mænibus, vrbis, sceleris, vrbis, imperii, signum, tectis, puluinaria, vrbem, ciuium, *synecdochæ*, togato, senatus, sceleratissimi, periculosissimi belli, copias, opes, hominum, adipem, furiosam temeritatem, lingua, manus, signum, furtum, coniuratio, rempub. consilium, funestos, ignes nefarios, mentem audaciæ, *metonimiæ*, faciendum, factum, consilium, tanto, iusti, iustiores, vrbem, vrbe, bellum bello, vrbi vrbem, *polyptota*, patefactus, clarissimo, ceruicibus, depulissem, nutus consequi conspiceret, illustrarentur, lenissime, dimicandum, interitum, occasum, ducibus, imperatore, redundauit; lumina extincta, calamitate reipub. *metaphoræ*, atque illud, *parekbasis seu digressio*, vt quæ religio, *paradigma per comparationem*, prætoris ius, *merismos seu distributio iuris*, tenetis, *omiotoleuton in qua par numerus resonat*, sceleratissimi, *omioptoton*, erat ei, *paronomasia non tam in voce, quam in significatione, posterius enim, consilium, audaciam significat*, nil erat, *omioteleuta in quibus orbis numerosus continetur*. Hunc ego hominem, *congeries verborum*, & *omioptoton quæ numerosam facit orationem*, compulissem, depulissem, *omioteleuton & paronomasia seu agnominatio*, dicam id, *parentesis*, non ille, *numerorum concinnitatem hoc loco obserua*, & *ex membrorum quantitate, quæ compar dicitur*, & *omiotoleutis*, quæ nūc,

antapodosis contraria positio, vt nullum furtum, *ikon*, nam vt illa, *apophasis*, *præteritio & Aetiologia*, Hic quis poteſt, *congeries ſententiarum idem ferè ſignificantium*, *& interrogatio*, etenim, *expolitio qua eandem rem commutatis verbis explicat*, omnia & ſenatus & vos, *meriſmos qua genus diuidit in ſpecies*, qui non ſolum veſtris domiciliis, *Hipophora qua intendit poſterius ex priore*, ille capitolium, *anaphora & congeries conſeruatarum rerum*, credita & ignotis, *meriſmos*, quid vero, *Aetiologia*, præſertim; *antiteſis & interrogatio*, L. Sylla, *paradigmata*, partim eiecit, *meriſmos*, omnis hic locus, *topographia*, lumina ciuitatis, *ikon*, non illi, *antiteſis cum hipophora*, vt non reconciliatione, *eadem cum hipotipoſi qua rem ita deſcribit, vt oculis ſubiicere videatur*, quale vnquam, *adinaton*, reſtituiſſet: potuiſſet, *omioptoton numeris per ſe re dolens*, & vrbem, & ciues ſeruaui, *adiunctio*.

Peroratio, *Quibus pro tantis*.

P*Erorationis duas partes Rhetores ſtatuunt, enumerationem & amplificationem: illa repetuntur ſumma præcipuorum argumentorum capita, hac affectus concitantur. Nulla argumentorum enumeratio euidens eſt*, niſi velis hoc loco vocare repetitionem, dum pręmia laborum commemorat, & inſigne honoris, monumentum laudis præmium virtutis, *quæ neglecta eſt, propter inuidiam. Et quemadmodum in confirmatione aſſumptionum, probationibus quæſtio-*

quæstionem principalem obscurauit: ita in peroratione, non vult artem suam prodere. Amplificatio vero in affectibus mouendis est clarißima: & tota ferè peroratio ad affectus mouendos composita est.

Dispositio.

Quatuor partibus hæc peroratio constat.

In prima concludit ex superioribus supplicationem celebrandam esse, adhibita exornatione à dißimili. non desiderare se dicens magistratum, non triumphum, non statuam: tantum eius diei memoriam, hoc est supplicationem Deorum, quam partem amplificat ex contrariis. Nil me mutum dicens, delectat: at viuum delectabit. Huic rationem subiungit. Hoc enim sæpè, intellige statuas, minus digni assequi possunt. Hanc tandem amplificat, memoria vestra, *ab iis quæ consequuta sunt memoriam illius diei scilicet supplicationem, dicens, se assecuturum incrementum virtutum, & perpetuitatem suarum laudum.*

In secunda, vnoque tempore, *collationem facit aliorum imperatorum secum, vt ostendat se esse in periculis: quo facto postulat vt defendatur, non sua, sed reipub. causa. Si enim ego prouidi, ne noceant vobis hostes: ne mihi noceant, prouidendum quoque vobis est. Argumentum à pari. Et si opprimetur Cic. nemo posthac rempub. defendet. Defendite ergo non tam me Ciceronem, cui nihil iam ad honorem, nihil ad gloriam acquiri potest. quam potius vestram rempub.*

In tertia, illud profectò, *promittit se in defendenda repub. constantem fore in posterum, ne putetur casu potius, non consilio conseruasse rempub.* quod exornat adiunctis inuidia.

In vltima, vos Quirites quoniam, *incitat ad celebrandam supplicationem & ad defensionem vrbis Dispositio verborum naturalis. priùs ponit virtutem, deinde honorem, postremò monumentum. Sic in cæteris facilis erit talis dispositionis obseruatio.*

Vide in hac peroratione affectus, tota enim ferè ad hos mouendos composita est. Et statim in principio euidens est, affectuum commotio, dum dicit se ea negligere, quæ alij admirantur, & expetunt, in eoq́ amplificando diutius versatur. dum dicit. Nullum ergo à vobis præmium virtutis, &c. *& paulo inferius. Dum describit optare se præmium, pro repub. conseruata, memoriam: quem locum synonimis exornat,* memoria, sermonibus, monumentis, *Excitat quoque commiserationem dum dicit sibi deteriorem esse conditionem conseruatæ reipub. quam alijs amplificatæ. Si tuti illi inter hostes fuerant, inter quos ipse viuens minime tutus esse potest. Excitat affectus, dum eligit deteriorem partem. Benefacta, inquiens, vobis aliorum prosunt. hoc ego curo ne mea mihi noceant. A pollicitatione constantiæ mouentur affectus hoc loco,* Est etiam in nobis is animus, *ex adiunctis inuidiæ. Non lædet me inimicorum inuidia, sed proderit ad gloriam. Denique affectus constant sententijs grauibus, pronunciatione, & gestu, quæ postrema videre facilius est quam explicare.*

Elocutio.

Verba cum sua compositione grauia sunt, & ad delectationem iucunditatemque accommodata. Compositionem porro, vel synonima, vel sententiarum par quantitas vel figuræ, iucundam orationis seriem efficientes, declarant: vt sunt anaphoræ grandes, comparia, synonima, antiteta, & cætera. Iucunditas, cum alibi, tum in principio & hoc loco spectatur. Magnum enim in vobis est præsidium.

Periodi hic reperiuntur, Quibus pro tantis, *periodus dicolos, habens principium longius exitum breuiorem, quæ Hermogeni iucunda videtur. Quinimò in hoc loco & sequentibus akmi, quæ est, cum spiritus productione sententiæ vnius in aliam mutatio,* sed quoniam, *periodus tricolos elegantissima, cuius principium duobus membris, constat, reditus vnico eoque circumducto in orbem, vt quasi orbis in orbe esse videatur,* mentes enim, *periodus duorum membrorum cuius principium longius, reditus breuior, vt prioris,* Magnum est enim, *periodus quatuor membrorum, cuius principium tribus membris constat, reditus vnico: principij membra duobus incisis constant, quasi per antistrophin ornatis, tertium simplex, quia quarto circumductum,* Est etiam, *periodus vnius membri, vel si mauis cum Cic. appellare, membrum circumductum,* Quo si omnis, *periodus duorum membrorum,* illud perficiam profecto, *periodus duorum membrorum parium ferè sylla-*

rè syllabarum, denique, *periodus vnius membri*, vos Quirites, *periodus duorum membrorum*, id ne, *monocolos*.

Numeri.

T*Otam numerorum rationem ex iudicio oratoris pendere, Cic. author est. In dicendo enim, inquit, id numerosum putatur, non quod totum numeris constet, sed quod ad numeros proximè accedit. Concinnam & numerosam orationem faciunt, exitus casuum similes, vt hoc loco*, virtutis, honoris, laudis, & cætera. *&*, tacitum mutum, *&*, alentur, crescent, inueterascent, terminaret, seruaret, *est enim non quæsitus, sed vltro accersitus, in hac concinnitate numerus. Primam periodum incipit ab anapæsto, & spondæis, claudit dichoræo. quod genus clausulæ est lepidum & suaue, Cic. in fine sententiæ frequens. Secundam periodum incipit à syllabis celeribus, claudit tardißimis. Inter cæteros dichoræum pedem numerosum & Cic. laudabilem frequenter positum obserua. In verbis*, propagatam, terminaret, prouidere, iudicabunt, prouidendum, prouidebo.

Figuræ.

B Ellum, *anaphora & compar, sententiæ enim sunt pari numero syllabarum*, virtutis honoris, *omioptoton*, insigne, ornamenta, insignia, condi & collocari, *metaphora*, omnes triumphos, *paria paribus collata*, nil me mutum, *expolitio*, omnes, *polyptoton*,

lyptoton, diei, *metonymia*, nil, *anaphora & dissolutum*, alentur crescent, inueterascent, corroborabuntur, *metaphoræ*, quam spero, *ominatio*, & ad salutem, *merismos*, vrbis consulatus, *metonymiæ*, quorum alter, *dialysis & epanodos*, fortuna, *metonymia*, mihi, mea, magnum, magna, *polyptoton*, mentes enim, *Aetiologia*, quanquam, *correctio*, violare, conuerterint, fructum, ascendere, altius, ornem, depulsum, *metaphoræ*, quod quæ defendet, *polyptoton & paria paribus collata & expolita*, est etiam, *asseueratio*, quod si omnes, *paromologia*, illud perficiam, *asseueratio*, inuidia, *paronomasia qua in contrarium sensum, eandem vocem detorquet*, tractabo, virtute, gesta, custodiis, vigiliis, *metonymiæ*,

M. T. CICERONIS IN L. CATILINAM Oratio IIII.

Ideo, P. C. in me omnium vestrûm ora atq; oculos esse conuersos: video vos non solùm de vestro ac Reip. verùm etiam si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. Est mihi iucunda in malis, & grata in dolore vestra erga me voluntas: sed eam per deos immortales (quæso) deponite, atq; obliti salutis meæ, de vobis ac liberis vestris cogitate. Mihi quidem si hæc conditio Consulatus data est, vt omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusq; perferrē, feram non solùm fortitèr, sed etiā libenter, dummodo meis laboribus, vobis, populoq; Romano dignitas salusq; pariatur. Ego sum ille Consul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus consularibus auspicijs consecratus: non curia, summum auxilium omnium gentium: non domus commune perfugium, non lectus ad quietem datus, non denique hæc sedes honoris sella curulis, vnquam vacua mortis periculo, atq; insidijs fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa cōcessi, multa meo quondam in vestro timore sanaui: nunc si hunc exitum consulatus mei, Dij immortales esse voluerunt, vt vos P. C. Populumq; Rom. ex cæde misera,

miſera, coniuges, liberoſq; veſtros, virgineſq; Veſtales ex acerbiſſima vexatione, templa, atq; delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium noſtrûm ex fœdiſſima flamma, totam Italiam ex bello & vaſtitate eriperem, quæcunq; mihi vni proponetur fortuna, ſubeatur. Etenim ſi P. Lentulus ſuum nomẽ inductus à vatibus fatale ad perniciem Reip. fore putauit, cur ego non læter meum conſulatum ad ſalutem Reip. propè fatalem extitiſſe? Quare P. C. conſulite vobis, proſpicite patriæ: conſeruate vos, coniuges, liberos, fortunaſque veſtras: populi R. nomen ſalutemq; defendite: mihi parcere, ac de me cogitare deſinite. Nam primùm debeo ſperare, omnes deos qui huic vrbi præſident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratiam eſſe. Deinde, ſi quid obtigerit, æquo animo paratoque moriar. Neque enim turpis mors forti viro poteſt accidere, neque immatura Conſulari, nec miſera ſapienti: nec tamen ego ſum ille ferreus, qui fratris chariſſimi atque amantiſſimi præſentis mœrore non mouear, horumque omnium lachrymis, à quibus me circumſeſſum videtis: neq; non meam mentem, nõ domũ; ſæpè reuocat exanimata vxor, & abiecta metu filia, & paruulus filius, quem mihi videtur amplecti Reſp. tanquam obſidem Conſulatus mei: neque ille, qui expectans huius exitum diei adſtat in conſpectu meo gener. Moueor his rebus omnibus, ſed in eam partem, vt ſalui ſint vobi-

ſcum omnes, etiam ſi vis aliqua me oppreſſerit, potiùs quàm & illi, & nos vna cũ Rep. peſte pereamus. Quare P.C. incũbite ad ſalutẽ Reip. circumſpicite omnes procellas quæ impendent niſi prouidetis, non Tib. Gracchus. qui iterum Trib. pleb. fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus eſt: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, indiſcrimen aliquod, atq; in veſtræ ſeueritatis iudicium adducitur: Sed tenentur hi, qui ad vrbis incendium, ad veſtrûm omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ reſtiterunt. Tenentur literæ, ſigna, manus, denique vniuſcuiusq; confeſſio: ſolicitantur Allobroges, ſeruitia excitantur. Catilina accerſitur. Id eſt initum conſilium, vt interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem Reip. nomen, atque ad lamentandam tanti imperij calamitatẽm relinquatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confeſſi ſunt: vos multis iam iudicijs iudicauiſtis. Primùm, quòd mihi gratias egeſtis ſingularibus verbis, & mea virtute atque diligentia perditorum hominum patefactam eſſe coniurationem decreuiſtis. Deinde, quòd P. Lentulum, vt ſe abdicaret Prætura, còëgiſtis. Tum quòd eum, & cæteros, de quibus iudicauiſtis, in cuſtodiam dandos cenſuiſtis: maximeq; quòd meo nomine ſupplicationem decreuiſtis: qui honos togato habitus ante me eſt nemini. Poſtremò, heſterna die præmia legatis Allobrogum, Titoq;

Vulturtio dediſtis ampliſſima. Quæ ſunt omnia eiuſmodi, vt ij in cuſtodiam nominatim dati, ſunt, ſine dubitatione à vobis damnati eſſe videantur. Sed ego inſtitui referre ad vos P. C. tanquam integrum, & de facto quid iudicetis, & de pœna quid cenſeatis. Illa prædicam, quæ ſunt Conſulis. Ego magnum in Rep. verſari furorem, & noua quædam miſceri, & concitari mala iam pridem videbam. Sed hanc tantam, tam exitioſam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putaui. Nunc quicquid eſt, quocunq; veſtræ mentes inclinant, atq; ſententiæ, ſtatuendum vobis ante noctem eſt. Quantum facinus ad nos delatum ſit, videtis: huic ſi paucos putatis affines eſſe, vehementer erratis: latius opinione diſſeminatum eſt hoc malum: manauit non ſolùm per Italiam, verùm etiam tranſcendit Alpes, & obſcurè ſerpens, multas iam prouincias occupauit. Id opprimi ſuſtentando ac prolatando nullo pacto poteſt. Quacũq; ratione placet, celeriter vobis vindicandũ eſt. Video duas adhuc eſſe ſententias: vnam D. Syllani, qui cenſet eos qui hæc delere conati ſunt, morte eſſe mulctandos. Alteram L. Cæſaris, qui mortis pœnam remouet, cæterorum ſuppliciorum omnes acerbitates amplectitur. Vterq; & pro ſua dignitate, & pro rerum magnitudine in ſumma ſeueritate verſatur. Alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vita priuare conati ſunt, qui delere imperium:

qui

qui populi Romani nomen extinguere, puncto temporis frui vita, & hoc communi spiritu, non putat oportere. Atq; hoc genus pœnæ, sæpè in improbos ciues in hac Rep. esse vsurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem á Dijs immortalibus non esse supplicij causa constitutam, sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, aut miseriarum quietem esse. Itaq; eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpè libenter oppetiuerunt. Vincula verò & ea sempiterna certè ad singularem pœnam nefarij sceleris inuenta sunt. Itaq; municipijs dispertiri iubet. Habere videtur ista res iniquitatatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiam, & (vt spero) reperiam, qui id quod saluti omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. Adiungit grauem pœnam municipibus, si quis eorum vincula ruperit, horribiles custodias circumdat, & digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum pœnam quos condemnat, aut per Senatum, aut per populum leuare possit. Eripit etiam spem, quæ sola hominem in miserijs consolari solet, bona præterea publicari iubet. Vitam solam relinquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset multas vno dolore animi ac corporis & omnes scelerum pœnas ademisset. Itaq; vt aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædam illi antiqui supplicia impijs constituta

conſtituta eſſe voluerunt: quòd videlicet intel
ligebant his remotis, non eſſe mortem ipſam
pertimeſcendam. Nunc P. C. ego mea video
quid interſit. Si eritis ſecuti ſententiam C.
Cæſaris, quoniam hanc is Reip. viam, quæ po-
pularis habetur, ſecutus eſt, fortaſſe minus e-
runt hoc autore & monitore huius ſententiæ
mihi populares impetus pertimeſcendi. Sin il-
lam alteram ſecuti eritis, neſcio an amplius mi-
hi negocij contrahatur. Sed tamen meorum pe
riculorum rationes vtilitas Reip. vendicat. Ha
bemus enim etiam à C. Cæſare, ſicuti ipſius di-
gnitas poſtulabat, & maiorum eius amplitudo,
ſententiam tãquam obſidẽ perpetuæ in Remp.
voluntatis: intellectum eſt, quid intereſt inter
lenitatem concionatorum, & animum verè po
pularem, ſaluti populi conſulentem. Video de
iſtis, qui ſe populares haberi volunt, abeſſe,
non neminem, ne de capite videlicet ciuium
Rom. ſententiam ferat. Is & nudiuſtertius in
cuſtodia ciues Rom. Cethegum & Pub. Lentu
lũ dedit, & ſupplicationẽ mihi decreuit, & indi
ces heſterno die maximis præmijs affecit. Iã hoc
nemini dubium eſt, qui reo cuſtodiã, quæſitori
gratulationem indici præmiũ decreuit, quid de
tota re & cauſa iudicârit. At verò C. Cæſar intel
ligit legẽ Semproniam eſſe de ciuibus Rom. cõ
ſtitutam. Qui autẽ in Rep. ſit hoſtis, eum ciuẽ
eſſe nullo modo poſſe. Deniq; ipſum latorem
legis Semproniæ, iuſſu populi pœnas Reipub.
dependiſſe.

dependisse. Idem & ipsum largitorem Lentulum & prodigum non putat, cùm de pernicie Reip. & exitio huius vrbis tam acerbè, tamque crudeliter cogitârit, etiam appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat, P. Lentulum æternis tenebris vinculisq; mandare: & sancit in posterum, ne quis huius supplicio leuando, se iactare, & in perniciè Reip. post hac popularis esse possit. Adiungit etiam publicationem bonorum, vt omnes animi cruciatus, & corporis etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem siue hoc statueritis, dederitis mihi comitem ad concionem pop. Rom. charum atque iucundum: siue illã Syllani sententiã sequi malueritis, facilè me atq; vos à crudelitatis vituperatione defendetis: atque obtinebo eam multò leniorem fuisse. Quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immunitate punienda crudelitas? Ego enim de meo sensu iudico: nam ita mihi salua Repub. vobiscum perfrui liceat, vt ego, quòd in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moueor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate & misericordia. Videor enim mihi hanc vrbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitò vno incendio concidentem. Cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos aceruos ciuium. Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, & furor in vestra

cæde bacchantis. Cùm verò mihi propoſui regnantem Lentulum, ſicut ipſe ſe ex fatis ſperaſſe confeſſus eſt, purpuratum eſſe, & Gabinium, cum exercitu veniſſe Catilinam, tum lamentationem matrum familiâs, tum fugam virginum atq; puerorum, ac vexationem virginum Veſtalium perhorreſco. Et quia mihi vehementer hæc videntur miſera atq; miſerãda, idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me ſeuerum vehementemq; præbebo. Etenim quæro: ſi quis paterfamiliâs liberis ſuis à ſeruo interfectis, vxore occiſa, incenſa domo, ſupplicium de ſeruis quàm acerbiſſimum ſumpſerit, vtrum is clemens ac miſericors, an inhumanus & crudeliſſimus eſſe videbitur? Mihi verò importunus ac ferreus, qui non dolorẽ cruciatu lenierit. Sic nos in ijs omnibus qui nos, qui homines coniuges, qui liberos noſtros trucidare voluerunt: qui ſingulas vniuſcuiuſq; domos, & hoc vniuerſum Reip. domiciliũ delere conati ſunt: qui id egerunt. vt gentem Allobrogũ in veſtigijs huius vrbis atq; in cinere deflagrati imperij collocarent, ſi vehemẽtiſſimi fuerimus, miſericordes habebimur: ſin remiſſiores eſſe voluerimus, ſummæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; pernicie fama ſubeunda eſt. Niſi verò cuipiã L. Cæſar vir fortiſſimus & amantiſſimus Reip. crudelior nudiuſtertius eſt viſus, cùm ſororis ſuæ fœminæ electiſſimæ virum præſentem, & audientem, vita priuandum eſſe dixit:

cùm Flaccum iussu Consulum interfectum, filiumque eius impuberem ligatum, à patre missum in carcerem, necandum esse dixit. Quorum quid simile fuit factum? quid initum delendæ Reip. consilium? largitionis voluntas tum in Rep. versata est, & partium quædam contentio. Atque illo tempore huius auus Lentuli clarissimus vir, armatus, Gracchum est persecutus: ille graue tum vulnus accepit, ne quid de summa Reipub. dignitate minueretur: Hic ad euertenda fundamenta Reipub. Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, attribuit nos trucidandos Cethego, cæteros ciues interficiendos Gabinio. Vrbem inflãmandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinæ: Veremini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefario nimis, aliquid seuerè statuisse videamini? Cùm multò magis sit verendum, ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio, P. C. dissimulare non possum: iactantur enim voces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum qui vereri videntur, vt habeam satis præsidij ad ea quæ vos statueritis hodierno die trãsigenda. Omnia prouisa, parata & constituta sunt, P. C. cùm mea summa cura atque diligentia, tum multò etiam maiore populi Romani, ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas

fortunas conseruandas. Voluntate omnes adsunt omnium ordinum homines, deniq; omnium ætatum: plenum est forum, plena templa, pleni omnes aditus huius loci ac templi. Causa enim est post vrbem conditam hæc inuenta sola, in qua omnes sentirent vnum atque idem, præter eos, qui cùm sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potiùs, quàm soli perire voluerunt: hosce ego homines excipio, & secerno libenter, neq; enim in improborum ciuium, sed iam acerbissimòrum hostium numero habendos puto. Cæteri verò Dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua virtute ad communem dignitatem salutemq; consentiunt? Quid ego hîc Equites Romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis consilijque concedunt, vt nobiscum de amore Reipublicæ certent. Quos ex multorum annorum dissensione huius ordinis, ad societatem concordiamq; reuocatos, hodiernus dies vobiscũ atq; hæc causa coniungit: quam coniunctionẽ si in Consulatu confirmatam meo, perpetuam in Rep. tenuerimus, confirmo vobis nullum posthac malum ciuile ac domesticum, ad vllam Reip. partem esse vẽturum. Pari studio defendendæ Reip. conuenisse video Tribunos ærarios fortissimos viros: Scribas item vniuersos, quos cùm casu huc dies ad ærarium frequentes aduocauit, video ab expectatione huius sortis ad communem salutem esse conuersos: omnis

ſos: omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis enim eſt, cui non hæc templa, aſpectus vrbis, poſſeſſio libertatis, lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum cùm ſit charum, tum verò dulce atq; iucundum? Operę precium eſt. P. C. libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute, fortunam ciuitatis conſecuti, hanc verè ſuam patriam eſſe iudicant. Quam quidam hinc nati & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed vrbem hoſtium eſſe iudicauerunt. Sed quid ego huiuſcé ordinis homines cõmemorem? quos priuatæ fortunæ, quos communis Reſp. quos deniq; libertas ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendã excitauit? Seruus eſt nemo, qui modò tolerabili conditione ſit ſeruitutis, qui non audaciã ciuium perditorũ perhorreſcat qui nõ obſtare cupiat qui non tantum quantum audet & quantũ poteſt, conferat ad communem ſalutis voluntatẽ. Quare ſi quem veſtrûm fortè cõmouet hoc, quod auditum eſt, lenonem quẽdam Lentuli concurſare circum tabernas, precio ſperantem ſollicitare poſſe animos egentium atque imperitorum: eſt id quidem cæptum atque tentatum: ſed nulli ſunt inuenti tam aut fortuna miſeri, aut voluntate perditi, qui non ipſum illum ſellæ atque operis & quæſtus quotidiani locum, qui non cubilia ad lectulum ſuum, qui denique non curſum hunc ocioſum vitæ ſuæ ſaluum eſſe velint, multo verò maxima

pars

pars eorum qui in tabernis sunt, nisi verò (id enim potiùs est dicendum) genus hoc vniuersum amantissimum est otij. Etenim omne eorum instrumentum, omnis opera ac quęstus, frequentia sustinetur, alitur otio. Quorum si quæstus occlusis tabernis minui solet, quid tandem incensis futurum est? Quæ cùm ita sint P. C. vobis populi Romani præsidia non desunt. Vos, ne Reip. deesse videamini, prouidete. Habetis Consulem ex plurimis periculis & insidijs, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reseruatum: omnes ordines ad conseruandam Remp. mente, voluntate, studio, virtute, voce consentiunt. Obsessa facibus & telis impiæ coniurationis, vobis supplex manus tendit patria communis. Vobis se, vobis vitam omnium ciuium: vobis arcem & Capitolium: vobis aras, penates: vobis illum ignem Vestæ perpetuum ac sempiternum: vobis omnia templa Deorum atq; delubra: vobis muros atque vrbis tecta commendat. Præterea de vestra vita, de coniugum vestrarum ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis vestris hodierno die vobis iudicandum est. Habetis ducem memorem vestri, oblitũ sui, quæ non semper facultas datur, vt sui oblitus, Cõsul ciuium suorũ sit memor. Habetis omnes ordines, omnes homines, vniuersam Remp. Id quod in ciuili causa hodierno die primùm videmus, vnũ atque idem sen-

tientem. Cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas, nox vna penè delêrit. Id ne vnquam posthac non modò confici, sed ne cogitari quidem possit, vobis hodierno die prouidendum est. Atque hæc non vt vos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarem, locutus sum: sed vt mea vox quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa Consulari, videretur. Nunc antequam P. C. ad sententiã redeo, de me pauca dicam. Ego, quanta manus est coniuratorum quã videtis esse per magnam tantam me inimicorũ multitudinẽ suscepisse video: sed eã esse iudico turpem & infirmam, contemptam & abiectam: quòd si aliquando alicuius furore & scelere concitata manus ista plus valuerit quàm vestra ac Reipublicæ dignitas, me tamen meorum factorum atque consiliorum, P. C. nunquam pœnitebit. Etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata. Vitæ tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestatis, nemo est assecutus. Cæteris enim semper bene gestæ, mihi vni conseruatæ Reip. gratulationem decreuistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est. Ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas vrbes huic imperio infestissimas Carthaginẽ, Numantiamque deleuit. Habeatur vir egregius

egregius L. Paulus ille, cuius currum rex potentissimus Perses honestauit. Sit in æterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione & metu seruitutis liberauit. Anteponatur omnibus Pōpeius, cuius res gestæ atq; virtutes iisdē quibus Solis cursus è regionibus ac terminis continentur. Erit profectò inter horum laudes aliquid loci nostræ gloriæ: nisi fortè maius est patefacere nobis prouincias, quò exire possimus: quàm curare, vt etiam illi qui absunt, habeant quò victores reuertantur. Quanquam est in vno loco conditio melior externæ victoriæ, quàm domesticæ, quòd hostes alienigenæ aut oppressi seruiunt, aut recepti, beneficio se obligatos putant. Qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt, eos cùm à pernicie Reip. repuleris, neque vi coërcere, neque beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum susceptum esse video, quod ego vestro bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quæ non modò in hoc populo qui seruatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus, ac mentibus semper hærebit, à me atque à meis facilè propulsari posse confido: Neque vlla profectò tanta vis reperietur, quæ coniunctionem vestram equitumque Rom. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere & labefactare possit. Quæ cùm ita sint, P. C. pro imperio, pro

exercitu,

exercitu, pro prouincia, quam neglexi: pro triumpho, cæterisque laudis insignibus, quæ sunt à me propter hanc vrbem vestram, vestræq; salutis custodiam repudiata: pro clientelis, hospitijsque prouincialibus, quæ tamen vrbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo. Pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos singularibus studijs, proque hac, qua prospicitis ad conseruandam Remp. diligentia nihil à vobis, nisi huius temporis totiusq; mei Consulatus memoriam postulo. Quæ dum erit vestris mentibus infixa firmissimo me muro septum esse arbitrabor. Quòd si meam spem vis improborum fefellerit atque superauerit, commendo vobis paruum meum filium: cui profectò satis erit præsidij, non solùm ad salutem, verùm etiam ad dignitatem, si eius qui hęc omnia suo solius periculo conseruauerit, illum esse filium memineritis. Quapropter de summa salute vestra populique Romani, P. C. de vestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq; vniuersa Rep. decernite diligenter vt instituistis ac fortiter. Habetis enim Consulem, qui & parere vestris decretis non dubitet: & ea quæ statueritis, quoad viuet, defendere, & per se ipsum præstare possit.

ADAMVS

ADAMVS STEZICIENSIS IN QVARTAM CIC. ORATIONEM CATILINARIAM.

Argumentum orationis.

Postridie quam deprehensi coniurati, iudicati, confeßi, & in custodias liberas traditi sunt, legatis Allobrogum, Titoq; Vulturcio ex senatus decreto, præmia data sunt amplißima. Huius diei postridie, quum sentiret Cic. quorundam manus comparari, ad eripiendos vi è custodia coniuratos, habuit senatum in curia, vt de coniuratorum pœna, senatus decerneret. D. Sylanus consul designatus, primus sententiam rogatus, eos vltimo supplicio afficiendos censuit: eius sententiam multi secuti. Postea G. Cæsar censuit eos publicatis bonis, per municipia dispertiendos, inque publicas custodias tradendos: denunciatis pœnis ijs qui eximerent, vel qui vt reuocarentur, ad senatum referent. Hanc Cæsaris sententiam, multi sequebantur, pluresq; secuturi videbantur, propterea quod minorem Cic. inuidiam coniuratorum pœna ex hac sententia decreta, conflatura esse videbatur. Cicero ne in hanc sententiam reliqui omnes concederent, vtq; sua vox officio functa consulari videretur, hanc orationem in senatu habuit: in qua hortatur senatores, vt cogitent magis de suo, de coniugum & liberorum periculo, quam ipsius Ciceronis. Cæsaris sententiam vere popularem

esse dicit, eam laudat, eam sibi minus periculosam fatetur: sed hortatur senatores vt Syllani potius quam Cæsaris sententiam sequantur: nec verendum ijs esse ostendit, vt videantur crudeles, si deprehensos coniuratos, vltimo afficiant supplicio: sed potius verendum, ne si in coniuratos lenes & clementes sint, in patriam crudeles esse videantur.

Genus Quæstionis.

QVæstio est descripta personis, & circumstantia modi. Vtrum in puniendis coniuratis sententia Syllani, qui censet eos morte multandos esse: an Cæsaris, qui mortis quidem pœnam remouet, sed omnes suppliciorum acerbitates adhibet sequenda sit? vtramque laudat, sed priorem sequi oportere censet.

Genus Causæ.

ORatio refertur ad genus deliberatiuum. Suadet enim potius interficiendos esse coniuratos, quam publicatis eorum bonis in perpetua custodia seruandos. Quia hostes sunt: quia sententia Cæsaris popularis est: quia animaduersio euidentis facinoris, non est crudelitas: quia ciues interficere coniurati voluerunt, funestos ignes inferre vrbi. Ergo interficiendi.

Dispositio Orationis.

ORatio constat, quinque partibus. Exordio, propositione, refutatione, confirmatione, & epilogo. Estque earum ordo iudicij non naturæ: contra enim naturalem

turalem ordinem partium, refutationem præmittit confirmationi.

Elocutio Orationis.

GEnus dicendi in hac oratione, mediocre quidem est: sed tamen ita tractatum, vt proximè ad summum accedere videatur. Affectus mouet crebrò, quibus tanquam aculeis quibusdam animos auditorum capit, stimulat, atque ad sequendam Syllani sententiā animat sentētijs elegantibus multis, ijsq; expreßis scatet quæ facilè auditoris animū retinent, vt forti viro, turpis mors non potest accidere, immatura consulari: misera sapienti. Iucunda in malis voluntas amicorum. Spes sola hominem in miseriis solatur. Hostis reipub. ciuis esse nequit. omnis opera ac quæstus frequentia sustinetur, alitur otio, & cætera.

De Exordio.

MVlti senatores Cæsaris sententiam quæ exilio coniuratos multabat, in rem Ciceronis esse putabant, quod hac coniuratorum pæna minus inuidiæ subiret Cicero: ideoque hanc Cæsaris sententiam sequabantur. Eos igitur senatores hortatur Cic. vt periculum suum, & coniugum & liberorum metuant magis, quam ipsius Ciceronis.

Genus Exordij.

GEnera exordiorum duo tradunt rhetores: proœmium, in quo continetur aperta beneuolentiæ captandæ ratio: & insinuatio, qua clandestinè ingredimur in cau-

in causam. Genus exordij in hac oratione est apertum, quod græci proæmium, latini principium vocant: quia tale genus exordij ipsa qualitas prodit. Honestum est genus causæ, aperta quoque est beneuolentiæ, attentionis, & docilitatis parandæ ratio: ob quæ attributa, seu fines, reperta sunt exordia. Parat Cic. beneuolentiam à persona sua, dum dicit se suam salutem negligere, publicam vero curare: ab incommodis suis, quod propter se propinqui mærore afficiantur, seq; dicens non esse ferreum, qui fratris charissimi atque amantissimi præsentis mærore non moueatur. Parat etiam à rebus ipsis, nempe à conseruata repub. Attentionem vero parat, dum metum inijcit Senatui, proposita ex collatione periculi magnitudine, dum dicit non T. Grachus, *qui iterum tribunus plebis esse voluit, paratur quoque attentio ex certitudine sceleris dum dicit,* Tenentur literæ, signa, manus, deniq; vniuscuiusque confessio. *Item,* Hæc omnia iudices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis iam iudicijs iudicastis, *Docilitatem vero parat, in generali totius causæ expositione dum dicit,* sed ego institui referre P, C, & cætera. *hoc enim loco est totius orationis principalis propositio. Cuius sensus est, Institui referre ad vos, quid de pœna coniuratorum censeatis, hoc est pœna ne mortis, an perpetui carceris puniendi sint. Facit quoq; docilitatem & attentionem, ex magnitudine mali, quod impendet, nisi prouideant, ex authoribus coniurationis multis.*

Inuentio

Inuentio exordij.

HErmogenes ponit quatuor species exordiorum. Prima est ex opinionibus hominum ducta, qualis est Actione 1. Si quis vestrum iudices, aut eorum, qui adsunt mirantur, & in Ver. oratione 7. Nemini video dubium esse iudices, quin apertissimè C. Verres in Sicilia, sacra, profanaq; omnia, & priuatim, & publicè spoliauit. Secunda à diuisione, quod adfert cõmendationem oratori, cum sit ingeniosum, vt est pro Cluentio. Animaduerti iudices, omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes. & pro Cecinna si quantum in agro locisq; desertis audacia potest, tantum in foro, iudicijsq; impudentia valeret, & cætera. & pro Quintio, Tertia ex superabundanti actione quod vel multa omittit, vel quædam aduersario donat, quæ est morata, vt lib. 2. in Verrem. Multa mihi iudices necessario prætermittenda sunt, vt possim aliquando de ijs rebus, quæ mihi commissæ sunt dicere. Et pro Archia poëta. Si quid est in me ingenij quod sentio quã sit exiguum, aut si quæ dicendi exercitatio, Quarta ex attributis & circumstantiis locorum, temporum, personarum, locorũ vt pro Deiotaro, quod intra priuatos parietes dicat. Personarum vt pro domo sua: temporis, vt pro Cælio, quod die festo iudicium coactum sit Præsens exordium ductum est ab opinione hominum vel Senatus. Senatus minus periculum opinabatur Ciceroni subesse, si sententiam Cæsaris sequeretur: ille non de suis, sed de publicis periculis consulere hortatur. Vi-

tur. Video patres conscripti, in me, omnium vestrum ora, atque oculos.

Dispositio Exordij.

D*Ispositio exordij est naturalis primo proponit, & aperit dicenda, deinde approbat, postea ad rem ipsam redit, denique concludit.*

Propositio, Cogitatis de mea salute.

Approbatio, Grata mihi est voluntas vestra erga me.

Reditio, Sed obliti salutis meæ de publica salute cogitate.

Ratio reditionis pro prima parte, hoc est cur de Cic. salute cogitare non debeant, mihi quidem, *Quia consulatus meus fatalis est, ad ferendos pro patria dolores Locus ab adiunctis. Si consulatus meus subiectus est doloribus pro patria ferendis, eos ego feram vt salutem patriæ conseruem, Atqui primum est.* Ergo & *secundum:* Maiorem *posuit, minorem neglexit, sed eius probationem posuit, dum dicit.* Ego *sum ille consul, qua ducta est ex euentis, quam in partes Cic. distribuit. Me consule, nullus mihi locus vacuus fuit periculis.* Ergo *consulatus meus fatalis est, ad ferenda pericula & dolores. Ratio reditionis pro altera parte,* nunc si hunc exitum, *si meus consulatus, fatalis est, ad salutem patriæ, quæcunq; mihi obtigerit fortuna eam subibo Locus est adiunctorū, Quod confirmat,* & enim si pub: Lentulus, *à contrariis : opponit enim Lentulum tanquam patriæ hostem sibi reipub. seruatori.*

Conclusio, Quare P. C. consulite, *Quare de salute*

salute patriæ cogitate, de me cogitare desinite. Hanc primo confirmat tum à spe & fortitudinis definitione. Referent mihi inquiens dij pro meis in patria conseruanda laboribus gratiam. Ergo omnes labores & pericula subibo: tum ab adiunctis fortis viri, consularis, & sapientis. Parato animo fortiq; moriar. Ergo mors mihi, non poterit esse grauis, vel turpis, vel immatura, vel misera.

Secundo corrigit propositionem, nec tamen ego sum, *Moueor quidem periculis, moueor propinquorum lachrymis, qui metuunt, ne mihi aliquid mali accidat: quam amplificat à partibus propinquorum, & postea soluit per distinctionem. Sed tamen ita moueor, non vt ego, sed vt nos omnes salui simus.*

Tertio, Quare patres conscripti, *occasione ex se facta, quod moueatur periculo, sed publico, adhortatur eos ad consulendum de publico periculo, ex collatione dißimilium exemplorum id faciendum esse probans. Si enim illi, qui seditiones plebis concitârunt, vt Gracchi: si illi qui priuatum hominem interfecerũt vt Saturninus morte multati: multo magis coniurati, qui ad incendium reipub. ad cædem ciuium, Romæ remanserunt, multandi sunt. Diligenter ergo de publico periculo consulere debetis. An autem ij ad euertendam rempub. remanserint, probat,* tenentur literæ, signa, manus. *à testimoniis, signis, & iudicato.*

Dispositio quoque rerum & verborum naturalis est: veluti in rebus admirandis, primum vultum conuertimus, deinde oculis aspicimus, postea cogitatione reuoluimus. Hinc dicit video P. C. omnium vestrum

ora,

ora, atque oculos conuersos. Sic inferius, quæ sunt priora tempore prius commemorat, vt frater, vxor, filia, filius, gener, & cætera. Res gestæ, vt sunt gestæ narrantur. literæ, signa, manus, confeßio. Deinde prius iubet cognoscere scelus, deinde de pœna statuere. Et de facto quid iudicetis & de pœna quid statuatis.

Elocutio.

T*Otum exordium ad commiserationem spectat, suntque in eo affectus insignes in iis locis primo dum gratam sibi dicit voluntatem sui defendendi 2. dum pericula sua longo orationis tractu recitat: humani enim ingenij est moueri iniuriis aliorum 3. dum suam curam commemorat in seruanda patria: beneficiorum enim necesßaria commemoratio, officij memores efficit 4. dum suam constantiam in defendenda patria aßeuerat, & in contemnendis pro patria periculis.* Neque enim turpis mors forti viro, & cætera. *Reliqua diligens lector obseruabit.*

Compositio.

L*Iterarum similium coagmentatio frequens, reddit hiulcam, vel resistentem orationem: sed medium si quis inter raritatem & frequentiam teneat, iucundam efficiet orationem. Vocalibus in hoc exordio Cic. vtitur frequentibus, in principio E, & O. consonantibus vero S, M. quod genus orationis est graue, iucundum, elegans, ac tersum: similis decursus vrgentem*

facit

facit orationem, fortiter, libenter, *&*, consulite, desinite, perspicite, *& cætera*.

Periodi.

P*Eriodi sunt frequentes & elegantes prima, secunda, & tertia sunt bimembres*, mihi quidem, *prœma*, nunc si hunc, *periodus bimembris cuius primū membrum incisis est ornatum, per diuisionem totius in partes*, quare P. C. *periodus bimembris, cuius primum membrum, multis incisis similibus est ornatum*, num primum, *periodus duorum membrorum*, neq; enim, *vnicum membrum interiecit sine circumductione, quale Gnomi esse solet, in reliquis membratim & cæsim dicit*, non T. Gracchus, *periodus tetracolos, cuius principium tribus membris constat, reditus vnico, tribus incisis ornato, cætera membratim incisimq; dicit*, ego magnum, *periodus bimembris*, nunc quicquid est, *membrum inciso ornatum quod habet quandam vim ad impellendum. Tale est in fine*, quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est, *interiecta sunt membra duo similis compositionis*: *vt*, videtis, erratis.

Numerus.

N*Vmerus est suauis & iucundus, qui & æqualitate grata, & varietate suaui constat. Incipit ab anapæsto & spondeo, terminatur in molossum*, est mihi, *Creticus, finit contrario pede amphibrachi: nam sylla ba vltima cuiusq; dictionis est communis. obseruabis*

frequentes dichoreos, vt, cogitate, continetur, cõnsecratus, extitisse, cogitare, restiterunt, *& Ionicũ maiorem*, defendite, incumbite, accersitur, confessio, & cætera. *Pæan primus frequens quoque est, vt*, consulite, prospicite, desinite, seruitia, incumbite, circumspicite, *cætera prosodiacis præceptis imbutus, facilè obseruabit.*

Figuræ sententiarum.

SEd eam per Deos immortales, *protropi seu adhortatio*, feram non solum fortiter sed etiam libenter, *epistrophe*, cui non forum, *amplificatio totius in partes, in qua vniuscuiusque partis explicatio continetur. forum in quo æquitas continetur: curia summum auxilium omnium gentium: domus commune perfugium, & cætera. Græci hipotiposin vocant.* Multa tacui, *simploce, alias complexio, quæ eandem vocẽ, in principio, medio, fine repetit.* Nunc si, *amplificatio est, & totius in partes diuisio*, & enim si, *paradigma, & erotima*, quare, *complexio & congeries similium sententiarum*, neque enim, *epanodos numeri, & paria, paribus reddita*, neq; meam mentem, *amplificatio qua genus in suas species diuidit. Propinquos nempe, in fratrem, vxorem, filium, & cætera.* Non Tib. Gracchus, *paradigmata*, Tenentur literæ, *congeries sententiarum*, primum quid, *enumeratio*, quæ omnia, *complexio*, & de facto, *orbis numerosus, quo similes numeri ponuntur*, quantum facinus, *communicatio.*

Figuræ

Figuræ verborum.

VIdeo, *anaphora*, ora, oculos, *metonimiæ*, vos veſtra, *polyptoton*, cruciatus, *ſynechdoche*, proferre, *polyptoton*, pariatur, *metaphora*, non non, *anaphora*, forum, campus, domus, lectus, omnium, *ſynechdoche*, æquitas, *metonimia*, vacua acerbiſſima, vexatione, ſanaui, immatura, ferreus, abiecta amplecti, oppreſserit, incumbite, circumſpicite, impendent, prouidetis, patefactæ, ampliſſima, *metaphoræ*, tacui, *omiotoleuton*, lachrymis, domum vis reipub: ſeueritatis, incē dium, cædem, manus, ſeruitia, nomen, togato, *metonimiæ*, vrbis, ſigna, *ſynechdoche*.

Propoſitio orationis, *Sed ego inſtitui.*

PRopoſitio eſt futuræ deliberationis, cui adiuncta eſt adhortatio ad celeriter iudicandum, quæ nititur duabus rationibus tractatis amplificatione periculorum.

Prima ratio eſt, ego magnum, *ab adiuncta periculorum magnitudine. Exitioſa eſt coniuratio, & quam nunquam quiſquam putaret ſuſceptam. Ergo,* nunc quicquid, *celeriter iudicandum eſt.*

Secunda ratio eſt, quantum facinus, *à cauſis adiuuantibus. Multi ſunt præter omnium opinionem, huius facinoris authores. Ergo,* quacunq; ratione, *celeriter ſtatuendum eſt. Antecedens tractat communicatione,*

nicatione, videtis, *paradoxo*, latius opinione disseminatum est hoc malum, *auxesi*, manauit nõ solum per Italiam, verum etiam transcendit Alpes, *Conclusionem amplificat dißimili: dißimilia enim sunt, sustentare, prolatare, & celeriter iudicare.*

Refutatio.

IN *hac primo ostendit duas esse sententias de coniuratis, quarum alteram sibi probari, alteram non item, dicit. Non quod duo soli scilicet Syllanus & Cæsar deliberauerint. Neronem enim ante Cæsarem dixisse sententiam Appianus, lib. 2. scribit: qui coniuratos censuit custodiendos, quo ad Catilina superatus eßet, vt rem diligentius certiusq; inquirerent, atque animaduerterent: sed ideo dicit,* video duas adhuc esse sententias, *quod cæteri in eas iuerunt frequentes. Probat ergo maximè in hac refutatione sententiam Syllani, Cæsaris improbat, sed admodum callidè: Laudat enim Cæsarem & eius sententiam improbat: vnde spectatur prudentia oratoris, qui cuius sententiam reijcit, eius personam non offendit. Cur autem apertè noluit refutare, hæ sunt causæ. Prima ne eum offendat sibi. 2. Ne offensum irritet in rempub. 3. Ne Cæsar per apertam refutationem putetur conscius esse coniurationis Catilinæ. 4. Vt eum lenitate refutationis pertrahat ad suam sententiam. 5. Vt prudentiam suam ostendat in magistratu administrando: magistratum lenem esse debere in reprehendendis de repub. aliorum sententiis. Hisce de causis apparet Cic. de industria talem concinnasse refutationem.*

Secundo

Secundo refutat cuiusdam ciuis factum, qui in senatum non venit, ne de capite ciuium iudicaret, simulque Cæsarem laudat.

Porro refutatio, Cicerone teste, de inuentione, argumenta aduersariorum, aut diluit, aut infirmat, aut eleuat, Cic. hoc loco infirmat dilemmate, dum dicit nec rogando, nec imperando id perfici posse. Rhetores argumentum tale vocant ab incommodo. Eleuat etiam sententiam Cæsaris, sed simulatè: laudat hominem, eius tamen consilium minime sibi probari significat. dum dicit hanc pœnam similem esse pœnis fictis inferorum. Postea eius sententiam popularem ambiguo nomine vocat, quod vix in tanta oratoris astutia iudicare possis, ad laudem ne, vel ad improbationem pertineat. vtitur quoque refutatione ab inutili; dicit enim in sententia Cæsaris aliquid periculorum inesse: in Syllani & si quoque sit aliquid, tamen tutiorem & vtiliorem sententiam reipub. hanc esse dicit.

Inuentio & dispositio Syllani sententiæ, *alter eos.*

Propositio, *Coniurati, mortis pœna, sunt puniendi.*

Ratio 1. *Quia rempub. delere voluerunt.*

Ratio 2. *Quia mortis pœna in improbos ciues vsitata fuit.*

Conclusio, *Ergo eos puncto temporis frui, vita, & hoc communi spiritu non oportet.*

Argumentum est ab efficiētibus causis, & exemplis.

Inuentio & diſpoſitio Cæſaris ſententiæ.

Alter intelligit.

Sententia Cæſaris hæc eſt & eius diſpoſitio.

Propoſitio, Mors non eſt ſupplicij cauſa inuenta:

Ratio 1. Quia inuenta eſt vel ob neceſſitatem naturæ, vel ob laborum, miſeriarumque quietem.

Ratio 2. Quia plerique eam appetiuerunt.

Concluſio, Ergo coniurati non ſunt morte puniendi.

Vincula autem ſunt ad pœnam ſceleris inuenta, eamque ſempiternam.

Ergo vinculis ſempiternis tradendi ſunt Locus à deſcriptione pœnæ.

Refutatio Cæſaris ſententiæ.

habere videtur.

Tali dilemmate, primo refellit Cæſaris ſententiam.

Vel iubet Cæſar imperare municipibus, vt ſeruent coniuratos, vel rogare. Sed vtrumque incommodum eſt. Nam iniquum eſt municipibus imperare, vt coniuratos in cuſtodiam ſuam accipiant, & quod iniquum eſt, hoc eſt difficilè ad impetrandum. Ergo non eſt ſequendum in vtramuis tamen partem ſe paratum eſſe dicit, ne offendat Cæſarem.

Secundo adducit reliquam partem ſententiæ Cæſaris ſcilicet de pœna ſtatuenda in eos, qui vincula ruperint, Item, de horribili cuſtodia ſancita & digna ſceleribus

leribus hominum perditorum. Item, de ijs qui de coniuratis postea ad senatum referant, aut cum populo agant: quod si quis referat, aut cum populo ageret, senatum existimaturum dixerat eum contra rempublicam & salutem omnium facturum: quo eripit spem quoque quæ sola in miseris hominem consolari solet. Item de bonis publicandis.

Tertio, vitam solam, explicat Cæsaris sententiam, quam ostendit admodum esse grauem.

Propositio. Cæsar vitam non eripit coniuratis.

Ratio, Quia vno dolore, omnes adimere videretur pænas.

Confirmatio, Confirmat hanc similitudine, inferorum, quorum fictis pænis, hæc vera pæna sit similis: Cæsar enim cruciatus adhibet, mortem amouet, quales sunt apud inferos cocyti fremitus, transuectio Acherontis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus, Sysiphus saxum voluens, & cætera. Quæ ficta esse non vera Cic. in Tusculana 1. asseuerat.

Quarto, nunc P. C. vtramque sententiam assumit, & dicit, alteram scilicet Cæsaris esse minus inuidiosam, alteram vero non magis periculosam. Si tamen sunt aliqua pericula, dicit reipub. vtilitatem postulare, vt ea ipse suscipiat.

Quinto, habemus, laudat iterum sententiam Cæsaris, quod de industria facit, ne Cæsar cuius sententia non probatur, coniurationis nomine suspectus sit. Multi enim de G. Cæsare male sentirent, alij quod faueret coniuratis, alij quod hac leuiore coniuratorum pæna sibi fieri aditum, ad vrbis dominatum putaret: & ideo

distinguit popularem suspectum, & verè popularem. Suspectus popularis is est, qui cum magna lenitate in senatu contionatur, non quod reipub. expediat, sed quod vel suis commodis, vel etiam suo sensui, idque ratum ac firmum esse vult. Vere popularis autem est, qui saluti reipub. nullo habito personarum respectu consulit.

Refutatio cuiusdam ciuis, *video de istis.*

IN *hac primo quidam Senator notatur, qui de ciuium capite iudicare noluerat, quem quoque Cic. de ciuium capite, tametsi absens fuerat, iudicasse probat ab effectis.*

Propositio, Iam hoc nemini, *Qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, iudici præmium decreuit, de capite ciuium Romanorum iudicauit.*

Assumptio, Is & nudius tertius, *At is qui in Senatum non venit, hoc fecit.*

Complexio, Ergo de capite ciuium Romanorum iudicauit; hæc subest maiori propositioni.

Secundo, At vero G. Cæsar, *laudat Cæsarem quod non solum venerit, sed etiam iudicauerit.*

Argumentum à contrariis.

Cæsar legem Semproniam intelligit esse de ciuibus.

At Lentulus non est ciuis, cum sit hostis.

Ergo lex non spectat ad Lentulum.

Maiorem ponit & probat ab authoritate & exemplo. Quia idem ipse legis eius lator morte damnatus est.

est. Minorem miscet simul cum conclusione Laudans igitur Cæsarem, itaque homo mitissimus. *concludit sententiam Cæsaris, eiusque circumstantias modorum colligit de custodia & publicatione.*

Conclusio refutationis, quamobrem, *concludit in vniuersum se paratum esse, vtramuis sententiam sequi, adiungens vtriusque consequentia.*

Elocutio:

ELocutio acris, sine amarulentia tamen: vt videatur amicè, non hostili animo improbare ea quæ sibi non probantur. Periodi negligentius adhibitæ: quia compositio ad docendum nō ad permouendum spectat. Numerus non affectatus, gratus tamen & iucundus, qui aurium iudicio, non artificiosa compositionis textura constat:

Figuræ.

VNam D. Syllani, *enumeratio*, delere amplectitur, acerbitates, versatur, extinguere, puncto, singularem, horribilis, leuaret, eripit, secutus, vendicat, lenitatem, dependisse, acerbè leuando, vitare perniciem, sequi, *metaphoræ*, Alter eos, *merismos*, qui non omnes, *amplificatio per diductionem generis in species*, quæ qui, *anaphora*, habere, *dilemma*, decernatur, *permissio & optatio*, ego enim, *Aetiologia*, aut per, *merismos*, nomen, spiritu, nefarii sceleris, custodias, scelere, dignitas, amplitudo, capite, *metonimia*, imperium,

vincula, cruciatus, *synechdoche*, eripit, *congeries sententiarum*, nunc patres, *communicatio*, si eritis, *dilemma*, sed tamen, *correctio*, intellectum, *expolitio*, iam vero hoc nemini, *orbem numerosum obserua, in quo paria paribus redduntur*, quamobrem, *complexio.*

De confirmatione orationis. *Quanquam P. C.*

INclinat iam manifestè in Syllani sententiam, probatq́; non esse crudelitatem, si coniurati morte puniantur. Est autem hoc in more Ciceroni positum, vt quod ab aduersarijs illi obijcitur, vel obijci possit, illud in aduersarios reijciat. Miloni obiectum est ab aduersarijs, quod Clodio fecerit insidias, retorquet Cic. hoc crimen in aduersarios, & probat, quod Clodius Miloni insidiatus sit. Sex. Roscius occidisse patrem, ab aduersario accusatus est: id aduersarios fecisse Cic. contendit. Ab Aulo Cluentio, corruptos esse iudices dicunt aduersarij: ab Opimiaco aduersario eos corruptos esse Cic. docet. Mirantur fortasse nonnulli, quod Cic qui defendere alios solitus sit, ad Verrē accusandū descendat Cic. magis id se facere docet, vt defendat Siculos à Verre vexatos, quam vt Verrē accuset. Hic obijcitur crudelitatem esse, si morte mulctentur coniurati: probat Cic. non solum non esse crudelitatem, verum etiam nisi morte mulctentur, Senatus crudelitatis in patriam, suspitione laborabit.

Inuentio & dispositio confirmationis.

PRopositio huius confirmationis hæc est. Nulla esse potest crudelitas, si coniurati morte puniantur.

Qua

Quæ probatur ex locis honesto, vtili, facili, similium, comparatorum, exemplorum. Dispositio autem sententiarum est iudicij: prius enim improbauit sententiam Cæsaris, non offendens ipsum Cæsarem imò laudauit eum, quod sit misericors & sententia eius clemens. Nunc autem sententiam Syllani multo clementiorem innuit: cùm nullam habeat, adnexam crudelitatem: cum magna sit omnium ordinum consensio, in ea perficienda, & facultas. Dispositio argumentorum est ex arte petita: Primùm enim ab honesto, deinde ab vtili: Postremo firmißimum argumentum ab honesto & facili ponit. Dispositio porro syllogisticæ inuentionis ex iudicio dependet: non vbiq; enim tribus partibus syllogismus concluditur.

Inuentio & dispositio argumentorum.

Argumentum primum.

QVanquam, P. C. *Ad locum honesti & vtilis argumentum hoc referri potest. Communis vero locus est repugnantium.*

Propositio. quanquam, *in puniendo summi sceleris immanitate non est crudelitas.*

Approbatio. Ergo enim de meo. *Quia ego in iudicando, non ducor atrocitate animi sed misericordia & humanitate. Hanc exornauit contrarijs: vehemens enim & mitis contraria sunt.*

Aßumptio. Videor enim mihi. *At qui in coniuratis summi sceleris est immanitas. Hæc circumscribitur, & simul probatur. Quia coniurati volebant incendere*

incendere vrbem, interficere ciues, vexare virgines.

Complexio. Et quia mihi. *Ergo in ea punienda nulla est crudelitas.*

Secundum argumentum.

ET enim quæro. *Ductum hoc argumentum, ex eodem loco proprio, ex communi verò similitudinis, & collationis ciuitatis cum familia. Quemadmodum paterfamilias, in puniendis morte nefariis seruis crudelis non est: Ita senatus inpuniendis sceleratis coniuratis crudelis non erit.*

Ratio. Quia dolorem suum cruciatu nocentis leniet.

Sed primum est verum. Ergo & secundum. Hæc exornauit suo iudicio, & interrogationis subiectione.

Tertium argumentum.

*Ab exemplo L. Cæsaris sumptum, reducitur*q; *ad vtile.* Nisi vero.

SI. L. *Cæsar in condemnando sororis suæ marito & in approbanda Fuluii Melij Saturnij & aliorum morte, in minori delicto crudelis non est visus. Certe in puniendis hisce coniuratis propter maius delictum, nō erit crudelitas. Sed primum est. Ergo & secundum. Minor propositio tantum est posita, quam sequitur primo declaratio peccatorum*, quorum quod simile, *cuius loci sensus est. In damnatis seditiosis ciuibus, minus peccatum: in coniuratis vero maius.*

Ratio. Quia illi liberales volebant esse in Reip.

mutationem

mutationem : Hi autem inierunt consilium delendæ Reipub. Secundo sequitur amplificatio. Atque illo tempore. *initi consilij delendæ Reip. Ex dißimilitudine Lentulorum, aui, & nepotis. Ille Remp. defendebat, hic oppugnat. Quare*, vereamini, *in puniendis acerbißimis hostibus non est crudelitas, sed magis in remißione pœnæ.*

Quartum argumentum

Ex efficientibus & adiuuantibus causis cædis coniuratorum, quæ reducuntur ad facile : ex communi vero adiunctis causarum efficientium, sed quæ ex audio.

Omnia sunt parata. Ergo *satis est præsidij facileq́; est perficere cædem coniuratorum. Quod argumentum tractat per occupationem. Antecedens probat*, omnia prouisa, *& amplificat à sua cura, & populi Romani voluntate, cuius præsidia amplificat ex adiunctis per diuisionem partium.*

Quintum argumentum.

Ex *honesto & facili sumptum*, causa enim post.

Omnes, exceptis coniuratis, qui in mortem suam, consentire non possunt, in mortem coniuratorum consentiunt.

Ergo honestum est, & facile, coniuratos morte punire. Antecedens inductione probat. Quid ergo hic. *Equites Senatores, tribuni, ærarij, scribæ, ingenui, libertini, serui, operarij, vnum sentiunt. Ergo omnes consentiunt. Locus ex enumeratione partium, qua singularum*

larum, tractatio, & ordo obseruandus est. Item solutio eorum quæ obijci possunt, dum dicit, Quare si quē quo loco respondet ijs, qui putabant consulem minus præsidij habere.

Elocutio.

Genus dicendi est summum, in quo sunt figuræ grandes, affectus frequentes, sententiæ graues.

Compositio orationis ad docendum & excitandū confert, euidentiamq; rerum maximam habet, qualis hoc loco est cūm vero mihi proposui regnantem Lentulum, & in inductione longa quæ ad finem ponitur.

Duo prima membra sine circumductione sunt posita. Posthæc sequitur periodus trium membrorum, nam ita mihi, cuius principium duobus, reditus vno membro constat, videor enim, periodus sex membrorum, cuius principium quatuor, reditus est duorum membrorum, Et enim, periodus bimembris, Sic nos in ijs, periodus quinq; membrorum. Cætera sine circumductione, membratim, cæsimq; dicit, vere animi, periodus duorum membrorum. Cætera obseruabit lector.

Numerus frequens & clarus, quem passim ipsa compositio vltro facit, vt hoc loco, Gallos accersiuit, seruitia concitauit, Catilinam euocauit, & cæ. Omnia prouisa, parata, constituta sunt & cæte. Spondei sunt frequentes, Cretici, Epitriti, Molossi, Anapesti, & parium temporum pedes, Non desunt & celeres, vt pæanes, tribrachi, choriambi.

Fguræ.

Figuræ sententiarum.

PRima est *correctio*, *qua aditum ad causam facit*, nam ita mihi, *optatio iureiurando ornata*, Quis enim, *parentesis interrogatione ornata*, videor, *hypotiposis*. Et enim quæro. *communicatio qua aduersariis etiam arbitris vti vult*, *erotemate ornata*, mihi vero, *subiectio est interrogationis*, *& in toto hoc orationis tractu similitudo*, Qui nos coniuges *Amplificatio ex adiunctis rerum sumpta*, Si vehementissimi, *dilemma* nisi vero *ironia*, quorum quod, *orbis numerosus ex erotemmate*, *& anaphora constans*, Gallos accersiuit, *similis est orbis numerorum*, *ex omioteleutis constans* vereamini, *per misio & comminatio*, Sed quæ exaudio, *occupatio qua & oratorem prudentem arguit*, *& causæ maximum adiumentum adfert*, omnes adsunt, *amplificatio per diuisionem partium*, Dij immortales, *exclamatio cum quadam admiratione*, Quid ego hic, *apophasis cum interrogatione*, nullum malum, *paronomasia* Quis enim hæc, *amplificatio ex subiectis rebus cum erotemmate*. Sed quid ego, *apophasis*, seruus, *paronomasia*, otiosum. *paronomasia*. id enim potius *correctio*; Quorum si quæstus *erotima*.

Figuræ verborum.

VIdeor, *polyptoton*, Lucem, arcem, bacchantis *metaphoræ* orbis omnium, patriam ciuium, fatis, *synechdoche*, aspectus, cæde purpuratum, *metonimia*

metonimia, tum lamentatione, *anaphora*, vexationem, perhorresco, *metaphora obserua verborum amplificationem, & immutatæ orationis varietatem*, videor videre cerno animo, versatur mihi ob oculos, proposui mihi, &, regnantem, purpuratum cum exercitu, *obserua etiam synonima*, crudelitas, immanitas, atrocitas, seuerus, vehemens, acerbus, inhumanus, importunus, ferreus, *& cæt.* Seruo *polyptoton*, Acerbissimum importunus, ferreus, trucidare, delere. vestigijs, remissiores, subeunda, *metaphoræ*, dolorem, cruciatum, *polypoton in vtroq;*, Qui nos, *anaphora*, imperij, *synechdoche*, Reip: voluntas impuberem, contentio, *metonimia*, Consulis largitionis, *synechdoche* clarissimæ. delendæ, versatæ, clarissimus, graue, minueretur, euertenda, fundamenta, sentirent, consentiunt tenuissimorum, dulce consecuti, excitauit, perhorrescat, sollicitari, cursum, alitur, minui, *metaphora*, Reipub. seruitia, scelera, immani, nefario, patriam patriæ, fortunam fortunæ Reip. libertatis, patriæ, animos, cursum, opera frequentia, *metonimia*, vereamini, omnes, plenum pereundum, qua, coniũgit, Quos, omne, *polyptoton*, concitauit. *omioteleuton*, transigenda, *periphrasis pœna*, prouisa, *omioptoton*. forum, vrbem, vrbis, ciuitatis, *synechdoche*, nati, *epanodos*, quantum, qui: *Anaphora*:

Peroratio. *Quæ cùm ita sint.*

Peroratio hæc tota ex arte petita est, constatq; enumeratione & affectibus.

Inuentio

Inuentio & diſpoſitio perorationis.

ANtonius Lullus diligentius partes epilogi examinat, ex quarum numero, diſpoſitio totius perorationis elucet. Hæ ſunt prima tranſitus quo ſignificamus omnia perſoluiſſe, quæ promiſeramus, vt auditoris animus ad audiendam repetitionem argumentorum excitetur, græci metabaſin vocant. Secunda enumeratio qua breuiter colliguntur argumenta in probatione latius dicta, græci anakephaleoſin vocant. Tertia conceßio, qua de iure noſtro cedimus, vt æquitate totam cauſam complanemus græci ipoboriſin appellant. Quarta motus, qui continet affectuum impetus, græce patopeia vocatur. Quinta ſuffragium, quo ceſſaturus orator petit, quod ex toto iudicio expectabatur. atque id propter quod vniuerſa contentio diſpoſitionis inſtituta fuerat. Græce Gnomi vocatur. Tranſitus duplex eſt officium, ſignificare abſolutam rem, & ad ſequentia properare ſermonem, quod plærumque fit figurate, rarius ſimpliciter. Hoc loco per cõminationem tranſitum ponit. Significatio rei abſolutæ his verbis effertur, Quæ cum ita ſint P.C. vobis populi Romani præſidia non deſunt, *facit ſermonis aditum ad ſequentia,* Vos ne populo Romano deeſſe videamini, prouidete, *Eſtque argumentum à pari. Non deſunt vobis tot ſtudia: Ergo vos vobis non deſitis. Sequitur enumeratio,* Habetis conſulem, *qua breuiter colligit quod per totam orationem dictum eſt, eſtque entinema propè integrum. cuius antecedens multis medijs conglobatum & amplificatum, eſtque huiuſmodi*

 ab officio

ab officio populi Romani sumptum. In vestra potestatē sita est respub. de vestra vita vobis consulendum est, habetis à vestris partibus ducem consulem, vniuersum populum, magnis laboribus, fundatum est vestrum imperium. Ergo prouidere debetis, vt non modo non deleatur, sed etiam, ne post hac de ea re cogitet alius. Cæterum videndum est in hac enumeratione, vt tota causa summatim cognoscatur. Primo repeti argumentum vltimum à facili. Vobis præsidia pop. Romani non desunt. Dum vero dicitur. Habetis consulem; *Hoc referri potest, ad illud quod in refutatione dixit.* Decernatur tamen, si placet: ego enim suscipiā. Dum vero dicitur. omnes ordines, iterū repetitur illud, quod in longa inductione continebatur. *Repetitur primū argumentū ab honesto, dum dicitur,* obsessa facibus, *quod in punienda acerbitate sceleris crudelis non sit. Totusque hic locus conuenit cum illo,* videor mihi hanc vrbem videre, *Hoc loco itē insignem affectum mouet fingens patriam supplicem Romanis. Repetitur argumentum a simili. dum dicitur. Præterea de vestra vita, qui locus conuenit cum illo.* Si quis paterfamilias liberis suis à seruo interfectis, & cætera. *&*, sic nos in his hominibus, *Repetitur item argumentum à facili ... dicitur,* habetis ducem, *& eadem est repetitio cum illa,* habetis consulem & omnes ordines, *Repetitur vltimo argumentum ab vtili, dum dicitur,* cogitate quantis, *qui locus respondet illi in tertio argumento allato;* atque illo tempore, huius auus. *Item respondet illi loco in eodem argumento,* hic ad euertenda fundamenta

damenta reipub. simulque affectum mouet, ex coniurationis periculis. *Concessio plana in iis verbis*, Atque hæc non vt vos qui mihi studio præcurritis excitarem, locutus sum, *motus, tametsi vbique sparsus, præcipuum tamen locum possidet in diggressione, quæ tota ad affectus mouendos pertinet. Mouet autem Cic. affectus, à periculis suis pro patria susceptis dum dicit*, quod si aliquando, *item à consolatione suiipsius dum dicit*, sit Scipio clarus ille, *quo in loco, laudat quatuor imperatores, tum vt ostendat quo ipse consoletur, tum vt lectorem varietate delectet: talem autem laudationem, non modò ad eum qui res præclare gesserit, sed etiam qui aliqua virtute præstet, accommodare poteris. At Pompeii quædam est propria laus & singularis, quæ non concernit nisi ipsi Pompeio. & hoc est in laude maximè obseruandum. Item concitat animos audientium à neglectis à se honoribus dum dicit*, quæ cum ita sint, *qui locus idem fere est, cum superioris orationis extremo*, quibus pro tantis rebus Quirites, & cætera. *In quo postulat à senatu memoriam factorum suorum, tanquam aliquod certum præsidium. Ab adiunctis antecessis, Prouinciam, exercitum, imperium, triumphum neglexi, summam diligentiam salutis vestræ causa adhibui. Ergo memores mei esse debetis, Item dum commēdat filium suum*, quod si meum, *eique quasi testamento legat, meritorum suorum gratiam. Cæterum hic obseruandum est plerosq; putare egreßionem narrationis propriam esse. Quintil. lib. 4. cap. 3. eam omnibus partibus orationis conuenire dicit. Ergo autem*

confiteor hoc expatiandi genus, non modo narrationi quidem, sed etiam quæstionibus, vel vniuersis, vel etiam singulis, opportune poſſe ſubnecti, cum res poſtulat, aut certe permittit. Excurſionem idem Quintilianus fore breuem debere præcipit. quam Cicero ſignificat verbo ipſo breuem fore, dum ait, de me pauca dicam, & cætera. & verbo, redeo, hoc enim verbo præſentis operis celeritas oſtendi ſolet. Terent. in Euunucho. Hos prius introducam, & quæ volo ſimul imperabo, poſtea continuo exeo.

Suffragium in extremo eſt, quapropter de ſumma ſalute veſtra, vbi adhortatio eſt, ad fortiter iudicandum, comprobatioq; Syllani ſententiæ. Eſtq; locus ex adiunctis cauſæ. De magnis rebus vobis ſtatuendum eſt. Ergo diligenter & fortiter decernite. Item ab efficienti idem hortatur. Eſt qui paratus eſt parere veſtris decretis & ſtatuta veſtra defendere, & per ſeipſum præſtare poſſit. Decernite igitur diligenter, vt inſtituiſtis & fortiter.

Diſpoſitio in rebus narrandis eſt iudicij, non artis: nam poſterius ea narrat, quæ primo geſta ſunt. vt L. Paulum cuius victoria fuit prior, quam eſt deleta Numantia. Sed hoc facit Cic. vt ſimul laudet vtrumque Africanum, & maiorem, & minorem, in qua re maxima eſt emphaſis expoſitionis. Fabius præpoſteram narrandi rationem improbat. Quædam etiam inquit, turpiter conuertuntur, vt ſi peperiſſe narres, deinde concepiſſe: apertum teſtamentum, deinde reſignatum. Ita hoc loco Cic. præpoſtere narrat, cuius conſilio Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus

actus est. Sed Cic. potest excusari, quia videbat in Scipione præposterum consilium, eam quoque narrationem adhibuit de Annibale: quæ præpostera esset, vt nouitate narrationis, auditor admoneatur consilij in Scipione magnitudinis, In verbis dispositio aperta, & plana est.

Elocutio.

ELocutio est affectibus plena, figurisq́; sententiarum non postremis ornata, prosopopæia, quæ magnam habet vim persuadendi, diggreßione, quæ ad commotionem tota spectat, amplificatione paßim adhibita.

Compositio ad celeritatem spectat, in qua commotionis facultas consistit: nam qui vult alterum commouere, ipse commotus appareat necesse est. vult Cic. odium excitare contra coniuratos, ipse indicendo summo odio fertur.

Periodus prima est bimembris parium syllabarum si elidas P. C. habetis consulem, *periodus quadrimẽbris, principium habens duorum, & totidem exitum,* præterea, *monocolos,* habetis ducem, *dicolos,* habetis omnes, *membratim casimque posita,* atque hæc, *periodus bimembris, cuius exitus quatuor fere syllabis excedit,* ego quanto, *periodus bimembris, cuius exitus breuior est, quam principium, quam consequuntur totidem membrorum, duæ periodi,* cæteris enim, *monocolos,* sit Scipio, *membra sunt, quæ in fine circumducit. his verbis,* erit profecto, quare mihi cum, *periodus bimembris, cuius exitus productior*

paulo. Cætera diligentius trutinanda lectori committuntur.

Numerus est celer, sed tamen mistus graui & tardo, vt varietas sit grata: vincit tamen celeritas tarditatem, obserua in clausulis epitritos. prouidete, conseruatum, consentiunt, *celeritatem numerorum, in cursu medio periodi considera,* populi, præsidia, videamini, plurimis, periculis, insidijs, media morte, & cætera. *Deinde tarditatem subiungit, vt quasi è concitato cursu retractus, esse videatur,* nō ad vitam suam, sed ad salutem vestram reseruatum, *incipit à trochæo & anapæsto, desinit in dichoreum vel epitritum.* 2. Habetis consulem, *Amphimacrus cum cretico,* reseruata, *epitritus* 1. omnes, *spondeus cum cretico,* consentiunt, *epitritus* 3. obsessa facibus, *spondeus cum proceleusmatico,* cōmunis, *molossus*, capitolium penatium, *pæan* 2. *præterea choriambus,* iudicandum est, *trochæus cum cretico,* habetis ducem, *Amphimacrus cum Iambo,* facultas datur, *dochimus pes Ciceroni commendatissimus in omnibus locis,* sentientē, *ditrochæus,* cogitate, *idem,* deleuerit, *epitritus* 3. prouidendum est, *trochæus cum cretico,* atque hæc, *creticus cum orationis hiatu,* præcurritis, *Ionicus maior*, excitarem, *dichoreus*, locutus sum, *antispastus*, sed vt mea, *pæan* 2. consulari videretur, *dichoreus, cum epitrito* 1. *In reliqua oratione obserua dichoreos frequentes,* pœnitebit, assecutus, seruitutis, liberauit, contineetur, vos ne pop. Romano.

Figuræ ſententiarum.

PRima *eſt comminatio, item enumeratio ſeu coacervatio ſententiarum*, non ad vitam, *antiteton*, obſeſſa facibus, *proſopopaia*, vobis ſe vobis, *amplificatio è rebus ſubiectis*, id quod in hac, *parenteſis*, cogitate, *communicatio*, laboribus, fundatum, imperium, virtute ſtabilitam libertatem, *paria paribus collata*, nunc antequam, *diggreſsio*, ſic Scipio, *conceſsio*, niſi forté, *ironia in tota ſententia eſt*, quare mihi, *complexio*, quæ cum ita ſint. *Amplificatio ex adiunctis anteceſsis & præſentibus*, non ſolum ad, *orbis numeroſus*, quapropter regreſſio quam amplificat adiunctis rerum.

Figuræ verborum:

DEſunt, *polyptoton*, in vtroque prouidete, arcem, *metaphora*, ordines, mente, impiæ coniurationis, patriæ, *metonimia*, mente, voluntate, ſtudio, *aſsyndeton*, vobis, *anaphora*, vrbis tecta, *ſynecbdoche*, anima, fortunis, *metonimia*, habetis omnes, *polyptoton in vtroq;*, fundatum, ſtabilitũ, exaggeratas, deleuerat, *metaphora*, imperium, *ſynecbdoche*, fortunas libertatem, *metonimia*, quanta, *anaphora*, præcurritis, excitarem, princeps, *metaphora*, vox reipub. *metonimia*, redeo, *metaphora*, quanta, *paronomaſia*, turpem infirmam contemptam, *metonimia*, abiectam, *metaphora & metonimia*, furore, ſcelere, reipub, dignitas, *metonimia*.

nimiæ, me meorum, *paronamasia*, assecutus, clarus, ornetur, eximia, deleuit, *metaphoræ*, consilio virtute, vrbes infestissimas, *metonimiæ*, egregius, *metaphora*, currum, Italiam, virtutes, seruitutis, gloriæ, *metonimiæ*, victoriæ patriæ, reipub. vi, *metonimiæ*, obligatos pernicie, coercere, *metaphoræ*, ciuium, *synechdoche*, neque, *anaphora*, sermonibus, mentibus, coniunctionem, conspirationem, *metonimia*, hærebit, perfringere, labefactare, *metaphoræ*, pro, *anaphora*, exercitu, prouincia, *synechdoche*, vestræ salutis, *metonimia*, insignibus, repudiata, *metaphora*, temporis consulatus, *metonimiæ*, infixa, muro, septum, præsidis, præstare, *metaphoræ*, salute Italiæ, vniuersa repub. *metonimiæ*.

M. T.

M. T. CICERONIS AD EQVITES ROM. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM ORATIO

Declamatio Rhetoris alicuius.

SI quando inimicorum imperium propulſare, ac propellere cupiſtis: defendite nunc vniuerſi vnum: qui ne omnes conciderctis, ardoreq; flãmæ conflagraretis, mei capitis periculo non dubitaui prouidere. nam quem virtutis gloria cũ ſumma laude ad cœlum extulit, eundem inimicorum inuidia indigniſſime oppreſſum deprimit ad ſupplicium. Si liberûm conceptam dulcedinem animo incluſam continetis, nolite eo velle carere, qui chariſſimam veſtram procreationem ſibi eſſe duxit. eſt enim liberale officium, ſerere beneficium: vt metere poſſis fructum. fidei conducit, in loco debitum retribuere. illic enim animi voluntas propenſa comprobatur: hic memoria collaudatur. itaque ſi omnibus graue ſeruitutis iugum eſſe debet in liberate educatis, ſit is veſtris animis acceptiſſimus, qui à veſtro corpore iugum acerbiſſimum repulit ſeruitutis. Eſt ſi maiores veſtri eos imperatores, qui militum virtute hoſtium fregerunt furorem, iucundiſſimo fructu libertatis reconciliato, non ſolum ſtatuis dignos putarunt, ſed

etiam æterna triumphi laude decorârunt: tum vos eum consulem, qui non militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi virtute hostilem ciuium mentem Senatus authoritate vindicauit, existimare vobis retinendum in ciuitate esse: Si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dantur: ea solent ijs esse fructuosa, a quibus sunt profecta iure, & merito possum ego vos ad defensionem meæ salutis adhortari, quos conseruaui vniuersos. nam neque maius est defendere vnum, quàm populum: neque verius à singulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea quòd in vnius periculo sæpe contentio parua est, vt leuis sit labor defensori sustinendus: in Reipublicæ insidijs, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici: vt ijs sine magna solicitudine, industria, virtute non queat resisti. Et singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam, vt opitulari benemerentibus non queāt, si maxime cupiant: vniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quo firmioribus opibus est nixum. iure igitur quoniam & maior impensa in patriam officij facta est, quàm in priuata fit defensione, & plus à vobis præsidij, quàm à cæteris opis ad salutem potest afferri, vos obtestor, quos mihi & debere, & posse intelligo opitulari non conuenit enim, cùm ego ad promeredum officium tum fuerim expeditus, vos ad referendam gratiam esse tardiores: ne cuius amplitudinem ac gloriam lau-

de atque honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deferendam existimetis. Etenim errat, si quis arbitratur M. Tullium idcirco in capitis periculum vocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læserit, quòd improbè vixerit non citatur reus audaciæ: virtutis reus citatur. non accusatur, quòd Remp. vi oppugnauerit sed quòd homo nouus pernici osum nobiliũ restrinxerit furorem. non obest mihi turpis & nocens, sed honestissimè, laudatissimèq; acta vita. nõ odio bonorum, sed inuidia premor malorum: intelligũnt homines tot & tam præclaris testimonijs, monumentisq; virtutis comparatis, M. Tullio, dum sit incolumis, fore voluptati. idcirco vitã eripere cupiunt, vti cum spiritu sensum quoq; adimant iucũditatis. nonne igitur indignum est, eos præmijs meis inuidere, qui virtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris venire, qui officijs se superari æquissimo animo tulerunt? si dulcis est gloria, consequere virtutem. noli abijcere labores, petere honorem. honorem dico? immò vero famam, fortunas, familam, liberos, caput, corpus, ipsum denique sanguinem, & animam, cedo inuitus de Repub. cedo oppressus de fortuna, de dignitate: discedo à Rep. victus audacia malorum. liceat manere, si non illum M. Tullium, custodem vrbis, defensorem omnium, patrem patriæ, at certe reliquias Tulij liceat in conspectu ciuium, in hac vrbe, quam

ex parricida-

ex parricidarum faucibus eripuit, remanere: tecta omnium, fana deorum, vniuersam videre periculo liberatam suo ciuitatem. liceat ex hac flamma euolare: præsertim qui illud impium incendium perditorum hominum lachrymis potius meis, quàm sanguine vestro restingui malui. neque enim peto, vt mihi detis vitam sed datam repeto, vt reddatis: si meministis quod dedi: vos non debetis obliuisci, sed retribuere quod debetis. Vos vos obtestor. Dij immortales, qui meæ menti lumina prætulistis, cùm consensum extinxi coniurationis: arcemq; vrbis ab incendio, ac flamma liberaui: liberosque vestros è gremio, & complexu matrum ad cædem & cruorem non sum passus abstrahi. Num igitur potest fieri, à clientibus vt recipiar, cùm à quibus debeam retineri, reijcere instituant? Socij quò fugiant, cùm aditus custodi patriæ præclusus sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cùm ciuibus præclusa sit expectatio incolumitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cùm iam domesticis non insideat, sed publice prouidenti eripiatur? nam quid ego improborum factam renouem oratione, vt redintegratione illius coniurationis animos vulnerem vestros? auxilium ab alienis efflagitabo, cum ciues vestros desideratis? Sociorum inuocem subsidium, cùm à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? vtrum vt custos accipiar, an vt proditor

excludar?

excludar? si vt conseruator, vestra erit ignominia: sin vt oppugnator præcisa erunt omnia. Itaq; quod putaui fore gaudiũ, id extitit exitiũ. Si Quirites eundem in cæterorum periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, si & pro innocẽtissimo quoq; propugnare, & nocentissimũ quenque oppugnare nobis vtilissimum esse arbitraremur: & si cùm optimi cuiusq; rebus aduersis nostram salutem, cũ deterrimorum hominum secundis, nostra pericula putaremus coniuncta: frequentes profecto talibus conatibus obuiam ire niteremur: neq; partim innocẽtia ferti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorum vim ac factionem à nobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circumuenti, in nostro euentu aliorũ reminiscentes casus, iure id nobis accidere ne quicquam quereremur. quis enim est Quirites, qui nunc cùm inimicorum nostrorum vim atq; volentiam perspiciat, quique nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? virtutis & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant multitudine amicorum? apeeruerunt non forte esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorum? at id non in ipsius, sed in aliorum voluntate positum est. nam non satis est, ne cui iniuriam facias, prouidere, si tamen sunt
voluntarij

voluntarij inimici, qui tuis præmijs te oppugnent. Atque adeò cum hæc omnia omnibus sint grauia atque acerba, tum vero nobis misera atque intoleranda, quorum & officia in Rẽpublicã recentissima, & incommoda ob Remp. frequentissima in familia versantur. Nunc si eadem conditio disceptationis proponetur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtusæ criminatione, sed vacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradum honoris, non dispoliabuntur honore: qui spẽrant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. Quãobrem nolo me duce supplicij vos ad fraudem deduci, vt ego ad pristinum statum recidam casus. Nunc igitur si lingua est concertandum, innocentiæ virtute fretus supero. si facta compensanda sunt, conferamus æquitatem. si violentiæ impetu opprimimur, decedam pro omnibus vnus Tribunitio furori: quoniam laborem pro cunctis ferre consueui. Si igitur aliquo tempore his hominibus consuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis mihi quoque prospicere, qui numini deorum consecratum sartum tectum, ab omni periculo conseruaui: & vos vt tutam tranquillãq; fortunam traheretis, mea perfeci vigilantia. Nam me, quem paulo ante fortuna erexerat ad gloriam, virtus extulit ad laudem, populus tribuit honorem, eundem tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam a-

animaduertistis, illam conspirationem conflatam ita esse restinctam, vt nulla scitilla compareat incendij, vos quoq; Tribuniciam sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostendit, se prius esse vestrum professus est inimicum, ne rei crudelitas experta in me, in vos conualescat, & calamitas remorata longius serpat atque progrediatur, præcauete. nunc vel solus delectus ad calamitatem, vel primus vocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo commouere. omnia sunt immuta. manus ad demonstrandam religantur iniuriam: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatem generis obijciunt nobis: qui nouam rationem suscitant veteres maiorum obterunt laudes. Sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in vos scelerate loquor factis? quorũ cognita improbitas, me tacente coarguitur turpitudine vitæ: vt de ijs non sit necesse inimicos prædicare, de quorum scelere nè amici quidem, aut ipsi possunt negare. Vos ego appello quorum de me maxima est potestas: apud vos loquor de mea calamitate, quos habui semper innocentiæ & virtutis meæ testes Igitur ex ciuitate benemeritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur? cõsularis homo, nõ minimis facultatibus vsus, quondã amicorũ multorũ præsidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circũuentus eget indi-

gnè?

gnè? huic si opē non tuleritis in periculo capitis: vos credo, retinebitis vestram libertatē? qui neque tanta valetis authoritate, neque tantorum officium impensam egestis in patriam. mihi credite, hoc in vno in cōmodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: & si initio non erit refutatū, impune ad omnium perniciem conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate communem, aut in vestris hoc idem incommodum expectate fortunis. Nemo tam perdita authoritate, tam facinorosa inuentus est vita, qui cum de scelere fateretur, non tamen sententijs prius iudicum conuinceretur, quàm supplicio addiceretur. ego repente vi tribunitia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, sed ne consistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. eijcior non solum sine teste, sine iudice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. hostibus in bello qui dissident voluntate, dimicant armis, vitam quotidie oppugnant, in ipsa acie, cùm præliantur, licet loqui, licet disputare: mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud vos loqui nō licebit? serui ad supplicium cæsi verberibus trahuntur, apud eos sæpe disputant, quos necare voluerunt. ego consularis apud vos non loquar, quos conseruaui? tacebo, si necesse est: tacebo inquam animo æquo: quoniam virtus mea me tacente agit causam meam. Itaq; vt ego

in concione

in concione mea nihil ponam de rebus meis gestis, tamen in animis & memoria vestra largiter relinquam. isti modò videant, qua ratione hanc inultam meã fugam ferre possint. etenim si à me vt isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinæ notissimus furor, si amentia Cethegi, si luxuria ac stupra Cassij pœnas repetunt, profecto istis hora nulla, eiecto M. Tullio, vacua periculo aut periculi expectatione relinquetur. Itaq; illi indies non meis insidijs, quæ nullæ à me parantur, sed suorum scelerum cõscientia cruciati, mihi absenti & populo Roma. pœnas dabunt. Quas ob res ego inimicorum amentiæ, cupiditatique paucorum, omnium salutis causa decedam. neque eò deducam aut progredi patiar, vt opera mea manus inter vos conseratis, cædesque ciuium inter se fiat: multoque potius ipse patria liberisque meis carebo, quàm propter vnum me vos de fortunis vestris Reiq; pub. dimicetis. sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea causa putarem esse natum, quàm Reipub. procreatum. sed illud queror, quòd non iam ad vnius perniciem, sed ad vniuersorum instruitur calamitatem, conqueri, commiserari, dicere, expurgare, suspicionem dimouere, crimen diluere, nõ licere, ore oppresso ceruices esse præbendas: quæ tamen omnia iam non sunt tam calamitosa, quòd mihi sunt subeunda, quàm perniciosa, quòd in Remp. sunt introducta. Quamob-

rem statutum est atque decretum in his temporibus ciuitatis omnia perpeti, quæ volet furor libidinosus. vim volunt afferre, præsto sum. eijcere volunt, exeo indicta causa. nolunt audire, causam non dico. aliud quippiam conantur, agant. nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur. non enim illis victus cedo, sed incolumibus vobis me condono: neq; enim mors miseranda est, quæ ob Remp. capitur, neque exilium turpe, quod virtute suscipitur: cùm præsertim nonnullam hæ pœnæ habeant in se consolationem. nam vitam si eripiunt, non adiment gloriam immortalem. si exilio mulctabunt corpus, non animum à Republica remouebunt. nam vbicunque ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit: meq; vobis ereptum, non à vobis repudiatum existimabo. illud ab vniuersis postulo, petoque si dũ in ciuitate manere licitum est, nemini iniustè periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati, si omnibus auxilio præsidioq; esse consueui, plurimosque in hac ciuitate sum tutatus, vti vos liberos meos in vestram fidem recipiatis, eosq; defendatis: neuè inimicos meos in familiam nostram longius progredi patiamini, vtique siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, maneat opinio, & existimatio, quæ virtute parta, non quæ infelicitate illata est. Nũc ergo te Iupiter Optime maxime, cuius nutu, ac ditione sola terrarum gubernantur, teque paticeps connubij,

ſocia regni, Regina Iuno, teque Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq; dij, deæq; immortales qui excellenti tumulo ciuitatis ſedem Capitolij in ſaxo incolitis conſtitutam, vt non ſolum cunctam intueri, ſed etiam tueri poſſitis ciuitatem: à quorum ego quondam altaribus impiam manum ciuium remoui, à quorum templis, meo periculo, funeſtam facem repuli, ne illuſtriſſimum orbis terrarum monumentum cum principe omnium terrarum occideret ciuitate. teque Iupiter Stator, quem vere huius imperij Statorem maiores noſtri nominauerunt, cuius in templo hoſtilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in Palatij radice cum victoria eſt collocatum, oro atq; obſecro, ferte opem pariter Reipub. cunctæq; ciuitati, meiſq; fortunis, reſiſtite tribunitio furori, fauete innocentiæ, ſubuenite ſolitudini, miſeremini ſenectutis. nolite eum ſupplicem à vobis abſterrere, & excludere, qui in ſuo magiſtratu funeſtam faciem à veſtris repulit templis. ſi C. Mario auxilio fuiſtis, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat, ſi P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à veſtris repulit templis, ſi deniq; Cn. Pompeio, quòd terra marique hoſtes reddidit pacatos: ſic nunc in meis calamitatibus aliquã ferte opem diuinam, vt ſæpe multorum in periculis feciſtis, ſic nunc in meis miſerijs diuinum

aliquod auxilium & numen ostendite. Deinde vos, quorum potestas proximè ad deorum immortalium numen accedit, oro atq; obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui, vt eum, quem singuli stratum, atq; abiectum subleuastis: nunc vniuersi conseruatum velitis. si neminem vnquam vestrum læsi, si nemini innocenti obfui, si etiam è contrario, vt quisq; auxilium meum desiderauit, opem ferre non dubitaui, si deniq; quæcunq; administraui, ex vestra authoritate & patrum conscriptorum voluntate feci, si malui inimicorum cupiditati, quàm Reip. & legitimæ authoritati pœnas sufferre, vt existimetis ex illo crudelissimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum statum dignitatis restitui conuenire. Sed quoniam neque mihi liberè loquendi, neq; vobis clementer audiendi, neq; omnino iudicandi, paucorum furore & audacia facta est potestas, sed oppressa est Resp. armis, metu debilitata seruili, vti liberum spiritum ducendi nullam habeat potestatem, cedam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibundo magistratui. Neq; enim Q. Metelus quicquam de virtute sua detraxit, quod cessit L. Saturnino furenti neque C. Cotta. Quòd Q. Varro tribuno pleb. inferiore genere orto cedendum putauit: neque C. Marius, qui quantas res gesserit, vestra vobis libertas indicio esse poterit, neq; vero M. Tullius suum animum à vestra abalienauit potestate, cùm

te, cùm præcipuum vobis obsidem vi animi, vestram reliquerit libertatem. Quamobrem testor deos, deasq; omnes immortales, vestrasq; maxime mẽtes, me non vitæ turpitudinem, nõ pro magnitudine scelerum, non propter reliquę ætatis infamiam, pœnas iure & lege persoluere sed ꝓpter virtutis inuidiã, ꝓpter iucundissimum ingenij laudem, propter magnitudinem rerum gestarũ crudelissimè ciuitate priuari. Quod si idẽ accidit Q. Cepioni, si Mancino, si Rutilio, mihi quoq; hoc accidisse non magnopere erit mirandũ cùm præsertim non generis antiquitate, sed virtutis ornamentis summam laudẽ sim consecutus. Nunc ego vos Equites R. obtestor quorum virtute nomen Romanum victoriam cũ laude possidet coniunctam, quorum factis gloriatur ciues, lætantur socij, gemunt hostes, vt si erga vos omni tempore optime fui animatus, si mea pericula neglexi, dum timorem à patria propulsarem, si æque liberis vestris prospexi, ac vos parentibus consuestis: vt nunc me velitis vestris opibus defensum, incolumem in hac ciuitate retinere: quæ cùm à scelerata coniuratione esset incensa, meo ductu ac labore restincta est: nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocentem proiectum, vitam degere in exilio, miserrimi mortalis casum subire. Proijcitur Tullius exilium, At à quo, nimirum innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beneuolus huic

ciuitati ab hoste. O misera vitæ ratio quæ tam diu resides in voluptate, quandiu fortunæ possit libido. ego ne inimicus huic ciuitati? quam obrem? quia inimicos necaui. ego ne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. En conditionem huius temporis. antea gloria & laude dignissimi ducebantur, qui hæc perfecerunt. nūc scelerati, & parricidæ esse dicuntur, qui hæc administrarunt. Sint sanè scelerati: superet istorum victoria, si modo victoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmam ex innocentis cruore tantum à vobis illud Equites Ro. peto, & rogo, vt quem sæpenumero vestra laude cohonestatis, eundem in dubijs vitæ periculis vestra virtute conseruetis.

ADAMVS STEZICIENSIS IN ORATIONEM CIC. AD EQVITES ROM. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM.

PTIMVS & *egregius ciuis Reipub. Romanæ Cicero, cum Catilinam coniuratorem, consul oppreßißet, multosq; eius nefariæ factionis socios, vt pote Lentulum & Cethegum necasset, tantam eo nomine sibi apud omnes bonos & beneuolentiam, & auctoritatem comparauit, vt omnium voce Deus ac parens patriæ diceretur. Ecce vero sub id tempus, sacra Bonæ Deæ Clodius contaminat, reusque sceleris, in iudicium vocatur, qui cum se interea temporis Roma abfuisse clamitaret: Cicer. eum Romæ omnino fuisse, apud iudices testatus est. Atque hinc inimicitiæ inter Clodium & Ciceronem exortæ sunt. Sed cum multorum funere Clodius tanti criminis absolutus, & paulo post, Trib. pleb. factus esset, omnem vim suam, in Cicer. conuertendam sibi existimauit, legeque contra Cic. lata, quod ciues indemnatos occidisset, eum exilio mulctandum esse iudicauit. Cic. cum Tribunitio furori resistere non posset: (principes enim ciuitatis, vt crassum, Pompeium, & cæsarem offensos habuit) ad populum cui semper placere studebat, spem & auxilium petens confugit, eaque oratione publicè ab omnibus petijt, vt se defensum, & in vrbe seruatum esse velint: commemorans & sua,*

quæ in rempub. præstiterat beneficia, & denuncians, nisi eum tectum sartumque conseruaßent, extrema in eos Remque pub. mala interuentura.

Genus causæ.

G*Enus causæ deliberatiuum est. petit enim, vt se à furore clodij defenderent, in vrbeque retinerent.*

Status seu propositio.

Iudicialis est. Defendite & conseruate Ciceronem.

Quo loco dicat.

P*Artium orationis collocationem pro arbitrio constituit orator. Ad populum enim, cuius voluntatem erga se egregiam perspexerat dicturus. Exordio intermisso à propositione orsus est, & confirmatione habita, conclusione suam terminauit orationem. Tres igitur partes habet, propositionem, confirmationem, & Epilogum.*

Quomodo dicat.

G*Raui genere dicendi hac in oratione vsus est: quia & materiam talem habebat, vbi de salute sua agebatur, & nulla ornamenta huius summi generis prætermisit.*

Propositio

Propositio & confirmatio orationis,
Si quando.

PRopositio, *Defendite me, quo in loco considera diligenter oratoris summam in dicendo subtilitatem, qui cum exordium prætermisiſſe videtur, summam tamen sibi beneuolentiam in principio orationis à suis erga rempub. meritis colligit. orditur autem à propositione, simulque argumentatur. Estque hic propositio implicata, primo confirmationis argumento, quod per argumentum primum ita tractauit.*

Primum Argumentum.

Propositio, Qui inimicorum vestrorum impetum propulsauit, eum defendite.

Assumptio Sed ego prpulsaui.

Conclusio, propositioni annexa.

Hanc autem argumentationem periodo quatuor membrorum circumduxit, quam orsus est, à spondæo, & terminauit dichoræo, Si, *propositio syllogismi,* inimicorum, *natura enim duce, quisque suam debet tueri vitam,* qui ne, *assumptio alijs verbis expressa,* ardore, *Catilinaria coniuratione.*

2. *Argumentum,* nam quem, *enthymematicè tractatum.*

Me virtutis gloria florentem, inimicorum inuidia deprimit.

Ergo me defendite.

Antecedens tantum posuit conclusione non repetita. Estque dicolos periodus per contentionem facta, quam à spondæo incipit, & pæane primo finiuit, ad cælum, *Cicero enim confecto consulatu, oppressaque*

Catilinaria factione, pater patriæ salutatus est, indignissime, *iniquè enim à Clodio fuit condemnatus exilio.*

3. *Argumentum*, si liberum, *syllogismo quadripartito tractatum cuius hæc sit constitutio.*

Propositio, *Liberale est beneficium serere vt metere possis fructum: fidei conducit, debitum retribuere.*

Ratio propositionis, Quia in serendo beneficio, animi voluntas: in retribuendo, memoria perspicitur.

Assumptio, Sed ego liberos vestros defendens, iugumque seruitutis propellens, beneficium vobis præstiti.

Conclusio, Ergo mihi debitum beneficium retribuite. Sed hanc argumentationem variauit. Primo loco, vnam partem Assumptionis posuit. Secundo loco propositionem bipartitã, Tertio rationem propositionis bipartitam quoque. Quarto Assumptionis partem secundam, Quinto conclusionem, Si, *Assumptionis prima pars periodo dicolos tractata*, inclusam, *Est enim summus parentum in liberos amor. Dat rationem Sabellicus. Quia inquit amor non ascendit, sed descendit. Et Aristoteles. opifices omnes opus suum amant*, est enim, *propositio syllogismi per communem sententiam. Estque dicolos periodus*, Liberale, *imo diuinum appellat Aristoteles. ipseque Cic. 2. de natura Deorum. Deos, esse putat illos, qui beneficijs homines cumularit, indeq; tantam fluxisse multitudinem Deorum probat*, fidei, *hoc est eius hominis est, qui beneficium accepit, beneficij*

beneficijs meminisse. illic, *inserendo beneficio,* illic, *Ratio Assumptionis,*itaque si, *secunda pars Assumptionis conclusioni admista. Sensus est. Seruitutem vestram depuli Ergo vos quoque meam depellite. Estq;* tricolos periodus, graue,*sententia est. Seruitus enim postremum malorum omnium, præsertim in libertate educatis.*

4. *Argumentum,* & si maiores, *ex minorum cõparatis enthymematicos tractatum, Si maiores vestri, minora promerentes summo honore decorarunt.*

Ergo vos eum minoribus ornate, qui maiora vobis præstitit. Estque vna periodus dicolos, sed incisis fusius dilatata Antecedens & conclusionem circumduxit, & si, *Antecedens,* statuis, *Romani enim imperatores suos, & statuis & triumphis ornabant: vt & eorum immortalitati consulerent, & posteros ad similia peragenda inflammarent,* eum vos, *conclusio antecedentis.*

5. *Argumentum,* Si quæ beneficia, *ex eodem loco comparatorum quatuor partibus constans, propositione, Ratione propositionis, Approbatione rationis, complexione.*

Propositio, Si beneficia singulis priuatim redduntur: multo magis mihi reddi debent, qui vos conseruaui.

Ratio propositionis bipartita, Quia maius est populum quam vnum defendere, & facilius est ab omnibus quam ab vno repetere beneficium.

Approbatio itidem bipartita, Quia leuior est contentio in vno defendendo: in populo autem summa virtute

tute opus est. Et singuli ob tenues opes, gratiam cumulate referre non possunt, vniuersi autem maximè.

Complexio, Ergo qui vos defendi, & qui plus mihi opis adferre potestis, me defendite, si quæ, *propositio syllogismi tricolos periodo circumducta,* nam, *ratio propositionis per diuisionem. Estque periodicon seu periodus sex membrorum,* propterea, *Rationis approbatio per eandem diuisionem,* & singulorum, *secunda pars approbationis periodo tetracolia suauissimè circumducta,* iure, *complexio argumentationis per repetitionem facta, tricolos periodo dilatata.*

Sextum Argumentum, non conuenit enim, *per enthymema cuius hæc est sententia.*

Ego promerui vt me honoribus amplificetis.

Ergo & salutem meam non deseratis antecedens & conclusionem tetracolia complexus est.

Non, *antecedens,* cum ego, *ego vos meis beneficiis affeci,* eius incolumitatem, *conclusio antecedentis.*

Septimum Argumentum, & enim errat.

Aduersarij probabant Ciceronem exilio mulctari oportere. Primo quod improbè, & audacius vixit. 2. Quia nouus homo ad tantam dignitatem euectus est. 3. Quia plurimos ciues indicta causa necauit. Quas obiectiones vno argumento complectamur.

Ego iniquissimè condemnatus appellor.

Ergo me defendite.

Antecedens partitione dilatat. Estque hic affecta oratio. Primum enim in inuidiam hostes adducet, &

auditores

auditores ad misericordiam excitabit, etenim, prima
obiectio seu antecedentis probatio estque monocolos pe
riodus, non citatur, solutio obiectionis primæ, per sin-
gula relata. Audacia enim ad deliquerit, Respub. ad
patriam, turpis vita ad improbe vixerit refertur. Ob-
serua quam Cic. in persuadendo varias se mutet in for-
mas. Primum enim rationibus se retineri oportere sua-
sit, nunc ad affectus grauiores, quibus hominum men-
tes mouentur, flectunturque confugit. Sunt autem hæc
paria affectuum quinque. 1. Amoris & odij. 2. Inui-
diæ & gratiæ 3. Spei & metus. 4. Gaudij & mœroris.
5. Misericordiæ & iræ, porro variationem orationum
in concitandis affectibus decem istis figuris fieri solere
ab oratoribus obseruatum est. Primo exclamatione. 2.
Apostrophi non modo ad homines, sed etiam ad res in-
animatas. 3. interrogatione crebra. 4. Obsecratione.
5. Adiuratione, seu obtestatione. 6. Optatione. 7. Im-
precatione, ad quam ironia & amarulenta concessio re
ferri potest. 8. Admiratione, quæ fit cum luctuosa ipsi-
us rei conquestione. Quibus figuris hoc loco vsus est Ci-
cer. Primum enim inimicos hoc loco in odium rapit,
cum eorum vitam, mores, & studia, cum seipso confert.
Sensus est. Ego innocens ab improbis vexor, deinde in-
uident meæ virtuti. Ergo vitam mihi eripere cupiunt,
non citatur, Hic in odium rapit, cum eorum impro-
bitatem oratione extollit, intelligunt homines, Idē
est locus odij per secundam comparationem. Inuident
meæ virtuti. Ergo vitam eripere cupiunt. Estque peri-
odus tricolos, non ne, eandem comparationem repe-
tit. Sensus est. Inuident virtuti quam adæquare non
possunt.

possunt. obserua eam esse variatam orationem, figura interrogatione. Si dulcis, *commoratur in eodem argumento & affectu, variauit tamen figura exhortatione,* dulcis, *sententias hic aspergit. gloria enim virtute & labore paratur,* petere, *hoc est, Noli oppugnare, inuadere alterius honorem,* cedo, *concludit hunc odij affectum. Sensus est. Ergo inuidia inimicorum victus cedo.*

8. *Argumentum, vel potius primum repetit,* liceat manere.

Qui vos omnes cum liberis, patriaq́; tectos conseruaui. Vos me eum defendite. Sed conclusionem primũ ponit, illiq; subiungit antecedens: variauitq; orationem figura obsecrationis. Estque affectus misericordiæ, cum iam non adeo seipsum, sed liberos retineri optat, si nõ, *Antecedens estque periodus tricolos,* flamma, *ab ipso clodianorum furore defendi.*

9. *Argumentum,* neque enim peto, *Datam gratiam à vobis repeto. Ergo eam mihi retribuite. Estque quatuor membrorum periodus,* vos vos, *commoratur in eodem argumento, variata tamen oratione per obtestationem, estque hic patetica oratio, tricolos periodo circumducta,* obtestor, *obtestari dicitur, cum eum adiuramus, quem petimus,* Lumina, *hoc est, qui consilia mihi vestra suppeditastis.*

10. *Argumentum, ex comparatis, acutè inuentũ, & subtilius tractatum.* num igitur.

Si me non retinetis, nemo me recipiet, imo omniũ spes in vestro auxilio posita cõcidet. Estque contentione & subiectione tractatum, num, *Antecedens dicolos periodus,*

odus retineri, reijcere, *prima contentio*. focij, *alia cōtentio*, nam quid, *tertia cōtentio sententia est. Nemo me iuuabit si vos deseritis*, quam colere, *Dilemmate concludit argumentum. Si alibi proficiscar, vel vt custos accipiar, vel vt proditor à vobis excludar vtrumque est malum. Ergo me retinete. Sed conclusionem prætermisit.*

11. *Argumentum ex comparatis*, itaque quod, *sex partibus tractatum. propositione, ratione propositionis, Assumptione, duobus rationibus Assumptionis, & complexione.*

Collocatio Argumenti.

Propositio, *Si nos aliena pericula vt nostra mouerent, certe frequentes ea propelleremus.*

Ratio propositionis, *Quia si iisdem periculis volentes circumueniremur, ea nobis accidisse frustra queremur.*

Assumptio, *Sed mea pericula, quæ sunt vestra pericula vos monere debent.*

1. *Ratio*, *Quia neque virtus, nec dignitas, nec amici, qui nostra sunt præsidia, possunt me, ex istis malis eripere.*

2. *Ratio*, *Quia si me recenter promeritum vexant, quid etiam vos.*

Complexio, *Ergo aliena pericula propellite hoc est me defendite. Estque hic affectus metus, quem à periculis impendentibus tectè excitauit.*

Si, *propositio argumentationis partitione dilatata, multisque condensata propositionibus. Estque periodicos*

dicon, hoc est, protracta oratio, neque partim, *Ratio propositionis partitione dilatata,* quis enim est, *Assumptio partitione amplificata, Estque dicolos,* quo enim, 1. *Ratio Assumptionis,* nam non satis, *Hanc rationem communi sententia amplificat, Estque periodus dicolos.* Atque adeo, 2. *Ratio Assumptionis, periodo tricolos circumducta,* nunc si, *Eadem est Assumptionis ratio, quasi dicat. Si me defenderitis, nihil est vobis extimescendum. Sin contra, videte. Estque periodicon quinque membrorum,* qui sunt assecuti, *hoc est si me retinebitis, & vos honorem vestrũ, nunquam amittetis, & cæteri facilius nobilitatem consequentur,* quamobrem, *conclusio argumentationis. Estque dicolos periodus,* nunc igitur, *Amplificat conclusionem suis promeritis. Sensus est. Ergo me innocentem defendite: vel si non potestis. Vnus pro vobis cedam. Estque tetracolia periodus.*

12. *Argumentum,* si igitur aliquo.

Si pietatis studiosos defendistis, me qui & Deorum templa conseruaui, & vos tutißimos feci defendite.

1. *Ratio, Quia innocens vexor.*

2. *Ratio, Quia ego aliorum furorem extinxi, vos igitur Tribunorum vim repellite.*

3. *Ratio, Quia mea pericula sunt vobiscum communia.*

Complexio. Ergo me defendite.

Si, *propositio argumentationis periodo dicolos dilatata,* religionis, *lex enim fuit apud Romanos de sacerdotibus. Sacerdotes ne attingito, hoc est ne violato,* nam me, *prima ratio propositionis periodo dicolos dilatata,*

latata, & quoniam, 2. *Ratio estque tricolos*, qui nunc, 3. *Ratio dilatata. Episinapsi & synonimia*, nunc vel, *conclusio argumentationis. Ergo me defendite.*

13. *Argumentum*, omnia sunt, *Non possum me defendere. Ego me vos defendite. Excitat hic affectum commiserationis quem tractat indicatione suorum malorum, & exaggeratione crudelitatis aduersariorum. Porro secunda obiectio erat aduersariorum de nobilitate Ciceronis, quam ille breuissimè diluit, ne aliorum sibi conflaret odium*, humilitatem, *propositio obiectionis, cuius solutionem vide in Salustium pleniorem*, qui nouam, *Solutio, hoc est qui non virtute, sed alia ratione consequi posse nobilitatem arbitrantur: illi maiorum suorum obscurant laudes, quia ipsi etiam virtute nobilitatem sunt consecuti*, sed quid, *præteritione variat orationem, eorumque improbitatem reprehendit. Estque hic tetracolia.* Vos ego, *Alia figura obtestationis affectum concitat, atque superiora argumenta in vnum conglobat locum. Sensus est. Vos me defendite, qui potestis, meæq; virtutis testes fuistis*, Igitur ex, *Hic repetit per enumerationem superiora argumenta. Estque ardens oratio membratim tractata*, proinde aut in, *conglobationis huius argumentorum conclusio. Estque dicolos periodus.*

14. *Argumentum*, nemo tam perdita, *ex comparatis. quatuor partibus contextum, Propositione, Assumptione Ratione assumptionis, per duplicem Comparationem, & complexione.*

Collocatio Argumenti.

Propositio, *Nemo vnquam reus supplicio plectitur, nisi conuictus sententiis iudicum.*

Assumptio, *Sed ego sine iudicio, sine legibus, indictáque causa sum à Clodio condemnatus.*

Ratio Assumptionis estque prima comparatio, Quia hostibus dimicantibus licet disputare, mihi ciui, me defendere non licuit.

2. *Comparatio*, *Seruis apud eos, quos necare voluerunt licet disputare, mihi autem qui alios seruaui non licet.*

Complexio. *Ergo me defendite.*

Nemo, *propositio syllogismi, dicolos periodo dilatata,* Ergo, *Assumptio incisis dilatata*, hostibus, *ratio Assumptionis per primam comparationem, estque dicolos periodus.* Tacebo si, *Conclusio argumentationis affectu commiserationis consperfa.* *Ergo me defendite. Estque dicolos,* Itaque, *dilatat conclusionem præteritione & comminatione.*

15. *Argumentum*, & enim si à me, *si ego propter coniuratores necatos exulabo: authores mei exilij in periculo erunt. Ergo me defendite. Estque hic tertia aduersariorum obiectio, qua probabant Ciceronem iustè eiectum, esse propterea, quod ciues sine solenni iudicio interemit. Quam obiectionem tripartito argumento, hoc est propositione, Ratione propositionis, & conclusione, contexto breuiter dissoluit.*

Propositio, *Authores exilij mei, quod ego causa coniuratorum occisorum suscepero, venient in summum periculum.*

Ratio

Ratio propositionis, Quia conscientia cruciati pœnas populo dabunt.

Conclusio, Ergo me defendite, etenim, *propositio syllogismi, estque dicolos*, Lentuli, *Hos enim Cic. omnes tanquam illius coniurationis authores & duces, non expectans comitia centuriata necauit. Lege Salustium*, Itaque, *Ratio propositionis, estque dicolos*, conscientia, *conscientia enim sceleris agitarentur*, quas ob res, *complexio, cui sequentis argumenti annectit propositionem. Sensus est. Ergo me defendite qui inimicorum furori, salutis vestræ causa cedo*, quas, *Hic est propositio quam dilatat ratione, & approbatione. Estque tetracolia*, neque eo, *ratio propositionis. Quia malo vnum periculum in mea salute perferre.* Sic enim, *Approbatio per communem sententiam. Estque monocolos.*

16. *Argumentum*, sed illud queror, *magis me vestra, quam mea calamitas, quæ vobis struitur premit. Ergo me defendite. Antecedens ponit conclusione neglecta. Estque tetracolia.*

17. *Argumentum*, quamobrem, *ad commiserationem factum. Enthymemate constans.*

Omnia pro repub. perferre sum paratus.

Ergo me defendite. Antecedens partitione dilatat, quamobrem, *Antecedens monocolos*, vim volunt, *idem antecedens membratim contextum. Obserua autem officium oratoris, vbi singulis, singula membra tribuit*, non enim, *variat orationem*, neque. *Aetiologia, & communibus sententiis dilatat Antecedens*, illud, *complexio antecedentis qua sua in Rempub. of-*

ficia commemorat. Ergo me & liberos meos defendite. Estque periodicon.

Supplicatio.

Nunc ego te Iupiter.

Absolutis tot argumentis, nunc vehementissima supplicatione vsque ad ipsam conclusionem, vtitur, cum Deorum in primis, deinde populi Romani auxilium & fidem implorat. Hic autem locus ad commiserationem excitandam, & hostium improbitatem extollendam est comparatus. Sensus est, vos Dij Deaque omnes me defendite, quorum ego templa sancta, tectaque conseruaui. Estque ardens oratio, Iupiter dicitur à iuuando, *omniumq; Deorum Deus quem, (doctore Plutarcho) Philosophi mentem rerum omnium creatricem, & vitam, principem immortalem, omnipotentem, & maximum appellabant. Sex autem Ioues Cic. 3. de natura Deorum fuisse scribit & 2. de natura Deor.* maximè, *Porphirius Iouem scribit pingi solitum, sceptrum tenentem leua, dextra vero modo aquilam, modo victoriam. Sceptrum. quia omnium est rector, Aquilam quia omnium Deorum Dominus. Victoriam. quia illi omnia subiecta sunt,* nutu, *quia omnia regis & gubernas,* particeps, *scribit Dionisius, Priscũ, Tarquinium bello Sabino, Ioui vouisse templum, Iunoni & Mineruæ, exæquasseq; Tarpeium colem in modũ areæ, ad id exigendum, sed subita morte ereptus nec fundamenta operis instituti iecit. Quod Tarquinius superbus postea extruxit, & ab humano capite in fundamentis reperto Capitolium appellauit.* Iuno, *hæc erat coniux & soror, & regina Iouis. Vide Lactantium lib.*

1. *de*

1. *de falsa religione cap.* 13. Teque Tritonia, *Hæc omnia nomina sunt Mineruæ, seu palladis epiteta, quam ex cerebro Iouis natam esse poetæ fingunt. Cic. autem quinque Mineruas esse asserit.* Tritonia, *Minerua dicta est Tritonia, quod ad lacum Tritonis primum virgo apparuit. Armipotens dicitur, quia militaribus armis militans pingitur,* Gorgona, *vel quod Gorgonam interfecit, Entemero teste, vel quod scutum Gorgonæ à Ioue impetrauit,* vt non solum, *vide quid senserit Cic. de Dijs quorum consilio & prouidentia mundum administrari affirmat,* Teque, *continuat suam ad Deos supplicationem, promerita sua in eos commemorando,* stator, *cur Iouis stator dicitur dat Liuius lib. 1: decad. 1. rationem, & Plutarchus in vita Romuli. Quod Romuli precatione acies Romana contra Sabinos pugnans, iam iam inclinata in fugamque conuersa constitit. Ioue eam stare faciente,* Templo, *In templo enim statoris Cic. sua oratione Catilinam fregit, vrbeq́; exclusit,* Sabinis, *Sabini erant in Italia populi. quorum filias rapuerunt Romani olim in spectaculo. cum vxoribus carerent,* palacij, *palacium erat mons Romæ à palando, hoc est errando, vel ballando dictus,* Si G. Mario, *Triplici exemplorum comparatione suam petitionem amplificat, Estque* 5. *membrorum periodus, seu periodicon,* G. Mario, *Qui ciues in Rempub. conspirantes compresserat, lege Plutarchum in vita Marij,* Pub. Scipioni, *qui Aphricam & Annibalem vicit, Carthaginemque deleuit,* Gn. Pompeio, *qui Mithridatem regem, aliosque innumerabiles fudit.* Deinde vos, *conuertit suam suppli-*

cationem ad senatum, idemq; ab illis sua beneficia recensendo flagitat. Sensus est. Defendite me vobis omnibus promeritum. Estque tetracolia, iacui, *Cicero enim singulorum auxilium per omnes vicos discurrendo petebat,* Si, *hic promerita sua partitione disponit. Estq; membratim facta oratio,* conscriptorum, *nomine conscriptorum vniuersus senatus apud Cic. intelligitur,* sed quoniam, *variat orationem, atq; omnia mala Reipub. se perlaturum dicit, quod multis exemplis illustrat. Sensus est. Hæc omnia aduersa tolerabo, quia præstantissimi viri similia pertulerunt,* neque enim Q. Metellus, *Primum exemplum adfert breuiterq; tractat, cuius sensus est. Saturninus legem Agrariam Marij instructu tulerat, eidemque vnus restiterat Metellus, eaque causa à Saturnino in exilium est actus,* neque Cotta, *Aliud exemplum. Hic cotta præstantissimus erat orator, qui primum per inuidiam, Tribunatu erat pulsus, paulo post varonis Tribuni impetu, ex vrbe eiectus,* inferiore genere, *Hic enim ex macellaria patris taberna, ad consulatum cæterosque magistratus conscenderat, Authore Valerio lib. 3. cap. 4.* neque Marius, *Hic cum omnibus honoribus Romæ esset perfunctus, postea Plutarcho teste exulauit,* Tantas res gesserit, *Aphricam enim subegit, Iugurtham regem ante currum egit, Teutonicos, cymbrorumque exercitus deleuit,* neque M. Cic. *collatio exemplorum. Sensus est, Ergo hoc exilium, quemadmodum illis, ita & mihi, ignominiæ non erit,* Quamobrem, *Repetit eandem obtestationem, atque indigne eam calamitatem se perlaturum dicit. Sit ergo sensus. Iniustè hoc*

stè hoc exilium perferam, sed hunc sensum primo synonimia, deinde exemplis illustrat. Estque tricolos periodus, Quod si idem, *Amplificat exemplis. Si tanti viri exilium tulerunt. Ego etiam perferam,* Q. cæpioni, *Hic enim præturæ splendore, triumphali claritate, consulatus decore, maximi pontificis sacerdotio ornatus, senatusque patronus appellatus: in publicis tamen vinculis spiritum dimisit, corpusque eius carnificis manibus laceratum in scalis Gemoniis iacens, magno cum terrore totius Romæ fori conspectum est,* si Stacilio, *Qui etiam innocenter exulauit* .generis antiquitate, *Hic constat Cic. obscuris parentibus fuisse ortum, Lege in Salustium* .

Epilogus orationis.

Nunc ego vos.

COnclusionem orationis, repetitione argumentorum, & commiseratione tractat. Sensus est. Vos equites, quorum est maxima laus, & de quibus sum bene meritus me defendite. Estque periodicon, vt si, *Hic est repetitio argumentorum .* miserrimi, *miserrimum enim fuit & ignominiosum exilium subire, adeo, vt aliqui exules, pudore perfusi, nolent, etiamsi reuocarentur, iterum ab exilio Romam redire,* proiicitur Tullius, *Reliquam enumerationem concitata commiseratione persequitur, quam Antitesi, conquestione, & alijs grauissimis figuris extollit,* proiicitur, *Est pathos, quasi dicat. Qui pater patriæ appellatus erat nunc proiicitur,* itaque, *commiseratio à sua & ab inimicorum persona,* ô misera, *hic est conquestio, vbi re-*

rum humanarum inconstantiam accusat, per communem sententiam vnde Plautus. Fortuna humana fregit erratque vt lubet, Ego ne inimicus, *Adhuc sua promerita repetit per dialogismum. Sensus est. Bene merens eijcior*, en conditionem, *Alia conquestio, quam Antitesi auget, & vno membro absoluit*, antea, *periodus dicolos*, sint sane, *concessio est, quasi dicat. Iam vincant improbi optimos. Atquè hic obseruandum, quam vario motu erumpit oratio pro habitu animi perturbati, & tanquam fluctibus, modo in hanc, modo in illam partem iactatur*, tantum à vobis, *extrema petitio, qua vt se conseruent petit. Simile exẽplum Epilogi vide in oratione pro Milone: nisi quod hic pro seipso, ibi autem pro Milone causam agit.*

M. T.

M. T. CICERONIS POST REDITVM IN SENATV, ORATIO.

I Patres conscripti pro vestris immortalibus in me, fratremq; meum, liberosq; nostros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero: quæso, obtestorque, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini vestrorum benficiorum id tribuendum putetis. quæ enim tanta potest existere vbertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum, atq; incredibile genus orationis quo quisquam possit vestra in nos vniuersa pro merita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam Rem publicam, qui patriam, qua nihil potest esse iucundiùs, qui denique nosmetipsos nobis reddidistis. Quòd si parentes charissimos habere debemus, quòd ab ijs nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est: si deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti sumus: si populum Romanum, cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atq; in hac omnium

terrarum arce collocati sumus: si hunc ipsum ordinem, à quo sæpe magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam, & infinitum est, quod vobis debeamus, qui vestro singulari studio atque consensu, parentum beneficia, deorum immortalium munera, populi Ro. honores, vestra de me multa iudicia, nobis vno tempore omnia reddidistis: vt cùm multa vobis, magna populo Romano, innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus, quòd hæc antea singula per illos habuerimus, nunc vniuersa per vos recuperauerimus. Itaque P. C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandam per vos adepti videmur. quod enim tempus erit vnquam, quo vestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipso tempore, cum vi, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meum vniuersi me reuocastis, referente L. Mummio fortissimo, atq; optimo viro: quem habuit ille pestifer annus maxime fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ. posteaquam vobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunū plebis qui cùm per se Remp. lacerare non posset, sub alieno scelere deleuit: nunquam de me siluistis: nunquam meam salutem non ab his Consulibus, qui vendiderant, flagitauistis. itaq; vestro studio, atq; authoritate perfectum est, vt ille

ipſe annus, quem ego mihi, quam patriæ, ma-
lueram eſſe fatalem, hos Tribunos haberet, qui
promulgarent de ſalute mea, & ad vos ſæpenu-
mero referent. nam Conſules modeſti, legum-
que metuentes impediebantur lege, non ea quę
de me, ſed ea quæ de ipſis lata erat: cum meus
inimicus promulgauit, vt ſi reuixiſſent hi, qui
hæc penè delerunt, tum ego redirem. quo fa-
cto vtrumq; confeſſus eſt, & ſe illorum vitam
deſiderare, & magno in periculo Rempublicam
futuram, ſi aut hoſtes, atque interfectores Rei
publicæ reuixiſſent, aut ego non reuertiſſem.
Itaq; illo ipſo anno, cùm ego ceſſiſſem, prin-
ceps autem ciuitatis, non legum præſidio, ſed
parietum vitam ſuam tueretur: Reſp. ſine con
ſulibus eſſet, neque ſolùm parentibus perpetu-
is, verùm etiam tutoribus annuis eſſet orbata,
ſententias dicere prohiberemini, caput meæ
proſcriptionis recitaretur: nunquam dubita-
ſtis meam ſalutem cum communi ſalute con-
iungere. Poſtea verò quàm ſingulari, & præ-
ſtantiſſima virtute P. Lentuli Conſulis, ex ſu-
perioris anni caligine, & tenebris lucem in Rep.
Cal. Ianua. reſpicere cœpiſtis, cùm Q. Metelli
nobiliſſimi hominis, atque optimi viri ſumma
dignitas, cùm Prætorum, Tribun. pl. penè o-
mnium virtus, & fides Reip. ſubueniſſet: cum
virtute, gloria, rebus geſtis Cn. Pompeius o-
mnium gentium, omnium ſeculorum, omnis
memoriæ facile princeps, tutò ſe in ſenatum
venire

venire arbitraretur: tantus vester consensus de salute mea fuit, vt licet corpus abesset meũ, dignitas iam in patriã reuertisset. quo quidẽ mense quid inter me, & inimicos meos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui, ne propter me ciuium vulneribus Resp. cruentaretur. illi meum reditum non populi Romani suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. Itaq; postea nihil vos ciuibus nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil Iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo authoritate declarauit: mutum forum elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem videbatis. quo quidem tempore, cùm is excessisset, qui cædi & flãmæ vobis authoribus restiterat, cùm ferro, & facibus homines tota vrbe volitantes, magistratuũ tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi viri & clarissimi Consulis fasces fractos, fortissima atque optimi viri Tribu. ple. sanctissimum corpus non solùm tactum, ac violatum manu, sed vulneratum ferro confectumque vidistis. qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt: reliqui fuerunt, quos neque terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à vestra authoritate, à populi R. dignitate, à mea salute depellerent. Princeps P. Lentulus parens ac deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc

nis, hoc ſpecimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen conſulatus ſui fore putauit: ſi me mihi, ſi meis, ſi vobis, ſi reip. reddidiſſet. Qui vt eſt deſignatus, nunquam dubitauit ſententiam de ſalute mea, ſe & Rep dignam dicere. cùm à tribuno pl. vetaretur, cùm præclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referet, ne quis decerneret, ne diſputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne ſcribendo adeſſet, totam illam clauſulam, vt ante dixi, proſcriptionem, non legem putauit: qua ciuis optime de Rep. meritus nominatim ſine iudicio, vnà cum Senatu Reipu. eſſet ereptus. vt vero iniijt magiſtratum, non dicam quid egerit prius: ſed quid omninò egit aliud, niſi vt me conſeruato veſtram in poſterum dignitatem authoritatemque ſanciret? Dij immortales quantum mihi beneficium dediſſe videmini? quòd hoc anno P. Lentulus conſul fuit, quo quanto maius dediſſetis, ſi ſuperiore anno fuiſſet? nec enim eguiſſem medicina conſulari, niſi conſulari vulnere concidiſſem. audieram ex ſapientiſſimo homine, atque optimo ciue, & viro, Q. Catulo, non ſæpè vnum conſulem improbum, duos vero nunquam, excepto illo Cinnano tempore, fuiſſe. quare meam cauſam ſemper fore firmiſſimam dicere ſolebat, dum vnus in Repub. eſſet Conſul. quod vere dixerat, ſi illud de duobus Conſulibus, quod ante in Rep. non fuerat, perenne ac proprium manere potuiſſet. quòd ſi Q. Metellus illo

illo tempore consul fuisset, vnicus: dubitatis, quo animo fuerit in me conseruando futurus, cùm in restituendo auctorem fuisse, adscriptoremque videatis? Sed fuerunt duo consules, quorum mentes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperij nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt: non consules: sed mercatores prouinciarum, ac venditores vestræ dignitatis: quorum alter à me Catilinam, amatorem suum, multis audientibus: alter Cethegum, consobrinum suum, reposcebat: qui me duo sceleratissimi post hominum memoriam, non consules, sed latrones, non modò deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solùm suo, sed etiam vestro, cæterorumque ordinum, spoliatum esse voluerunt: quorum alter tamen neque me, neque quemquam fefellit. Quis enim vllam vllius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palàm fuisset ad omneis libidines diuulgatum? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare? qui cùm suam rem non minùs strenuè, quàm postea publicam confecisset: egestatem, & luxuriam domestico latrocinio sustentauit? qui nisi in aram tribunatus confugisset: neq; vim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec

rum, nec bonorũ proſcriptionem effugere po-
tuiſſet. qui in magiſtratu niſi rogationem de pi-
ratico bello tuliſſet: profectò & egeſtate, & im-
probitate coactus piraticam, ipſe feciſſet: ac mi-
nore quidem cum reip. detrimẽto, quàm quòd
intra mœnia nefarius hoſtis, prædoq; verſatus
eſt: quo inſpectante, ac ſedente, legem tribunus
plebis tulit, ne auſpicijs obtemperaretur: ne ob
nuntiare concilio, aut comitijs: ne legi interce-
dere liceret: vt lex Ælia, & Fuſia ne valerent:
quæ noſtri maiores certiſſima ſubſidia reip. con
tra tribunitios furores eſſe voluerunt. Idemq;
poſtea, cùm innumerabilis multitudo bonorũ
de Capitolio ſupplex ad eum ſordidata veniſ-
ſet, cumq; adoleſcentes nobiliſſimi, cunctiq; e-
quites R. ſe ad lenonis impuriſſimi pedes abie-
ciſſent: quo vultu cincinnatus ganeo non ſo-
lùm ciuium lacrymas, verùm etiam patriæ pre-
ces repudiauit? neq; contentus fuit, ſed etiam in
contionẽ adſcendit: eaq; dixit, quæ, ſi eius vir Ca
tilina reuixiſset, dicere nõ eſset auſus: ſe nonarũ
Decembr. quæ, me conſule fuiſsent, cliuiq; Ca-
pitolini pœnas ab equitibus R. eſse repetiturũ:
neq; ſolùm id dixit, ſed quos ei cõmodum fuit,
compellauit: L. verò Lamiam, equitem R. præ-
ſtanti dignitate hominem, & ſaluti meæ, pro fa-
miliaritate reip. pro fortunis ſuis, amiciſſimum,
conſul imperioſus exire vrbe iuſsit, & cùm vos
veſtem mutandam cenſuiſsetis, cunctiq; mutaſ-
ſetis, atq; idem omnes boni iam antè feciſsent:
ille vn-

ille vnguentis oblitus, cum toga prætexta, quã omnes Prætores, Aedilesque tum abiecerant, irrisit squalorem vestrum, & luctum grauissime ciuitatis. fecitque quod nemo vnquam Tyrannus: vt quo minus occultè vestrum malum gemeretis, nihil diceret: ne apertè incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cùm vero in Circo Flaminio non à Tribuno pl. Consul in concionem, sed latrone Archipirata productus esset, primũ processit qua authoritate vir? vini, somni, stupri plenus madenti coma, composito capillo, grauibus oculis, fluẽtibus buccis, pressa voce & temulenta: quod in ciueis indemnatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis author vehemẽtissime displicere. vbi nobis hæc authoritas tã diu tanta latuit? cur in lustris & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tam diu cessauit? nam ille alter Cesonius Caluentius ab adolescẽtia versatus est in foro: cùm eum præter simulatam versutamque tristiciã nulla res commendaret, non consulis studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas. quẽ præteriens cùm incultum, horridum, mœstumque vidisses, etiam si agrestem, & inhumanum existimares, tamen libidinosum & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite Aethiope, si in foro constitisses, nihil crederes interesse, sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, Capadocem

modò

modò abreptũ de grege venalium diceres. Idẽ domi quam libidinosus? quàm impurus, quã intẽperans, non ianua receptis, sed pseudothyro, intromissis voluptatibus? cùm verò etiã literas studere incipit, & helluo immanis cùm Græculis philosophari, tum est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus: sed captus vno verbo voluptatis. Habet autẽ magistros non ex istis ineptis, qui dies totos de officio, ac de virtute disserunt: qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda adhortantur: sed eos, qui disputent, horam nullam vacuam voluptate esse debere: in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium, delectationemq; versari. His vtitur quasi præfectis libidinum suarum: hi voluptates omneis vestigant, atq; odorantur: hi sunt conditores, instructoresq; conuiuij: ijdem expendunt, atq; æstimant voluptates, sententiamque dicunt, & iudicant, quantum cuiq; libidini tribuendum esse videatur. horum ille artib. eruditus, ita contẽpsit hanc prudentissimam ciuitatem, vt omneis suas libidines, omnia flagitia, latere posse arbitraretur, si modò vultum importunum in forum detulisset. Is non me (quanquam equidem non cognoram eum, propter Pisonum affinitatem, quam longè hunc ab hoc genere cognatio materna Transalpini sanguinis abstulisset) sed vos, populumque R. non consilio, neq; eloquentia, quod in multis sæpe ac-

cidit, sed rugis, supercilioq; decepit. L. Piso, tu-ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo: ista fronte, non vita: tanto supercilio, non enim possum dicere tantis gestis, cum A. Gabinio cōsociare consilia pestis meę? non te illius vnguentorum odor, non vini anhelitus, non frons calamistri notata vestigiis, in eam cognitionem adducebat, vt, cùm illius re similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutiùs vti non liceret? cum hoc coire ausus es, vt consularem dignitatem, vt reip. statum, vt senatus auctoritatem, vt ciuis optimè meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres? te consule, tuis edictis, & imperijs, senatui, populoque R. non est licitum, non modò sententijs, atque auctoritate sua, sed ne luctu quidem, ac vestitu reip. subuenire. Capuæ ne te putabas, in qua vrbe domicilium quondam superbiæ fuit, consulem esse, sicut eras eo tempore: an Romæ, in qua ciuitate omnes ante vos consules senatui paruerunt? tu es ausus in Circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo verbo senatum, atq; omneis bonos tum, cùm à patria pestem expellerent, crudeleis demonstrabas fuisse. Tu misericors me affinem tuum, quem comitijs, prærogatiuæ primum custodem præfeceras, quem Kalendis Ianuar. tertio loco sententiam rogaras, constrictum inimicis reip. tradidisti: tu meum generum, propinquum tuum: tu affinem tuam,

tuam, meam filiam, superbissimis, & crudelissimis verbis à genibus tuis repulisti idemq; tu clementia, ac misericordia singulari, cùm ego vnà cum rep. non tribunitio, sed consulari ictu concidissem: tanto scelere, tantaq; intemperantia fuisti, vt ne vnam quidem horam interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam, saltem dum conticesceret illa lamentatio, & gemitus vrbis. Nondum palàm factum erat concidisse remp. cùm tibi arbitria funeris soluebantur. vno, eodemq; tempore domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad vicinum consulem de Palatio: de Tusculano ad item vicinum alterũ consulem deferebantur: cùm, iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, vacuo non modò à bonis, sed etiam à liberis, atque inani foro, ignaro populo R. quid ageretur, senatu verò oppresso, & afflicto, duobus impijs, nefarijsq; consulibus, ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. Horum consulum ruinas vos consules vestra virtute fulsistis, summa tribunorum plebis, prætorumq; fide, & diligentia subleuastis. Quid ego de præstantissimo viro, T. Annio, dicam? aut quis de tali ciue satis dignè vnquam loquetur? qui cùm videret, sceleratum ciuem, aut domesticum potiùs hostem, si legibus vti liceret, iudicio esse frangendum: sin ipsa iudicia vis impediret, ac tolleret, audaciam virtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, vim

vi esse superandam : primò de vi postulauit: posteaquàm ab eodem iudicia sublata esse vidit: ne ille omnia vi posset efficere, curauit: qui docuit, neq; tecta, neq; templa, neq; forum, neque curiam, sine summa virtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi : qui primus, post meum discessum, metum à bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari virtute, animo, fide, P. Sextius secutus, pro mea salute, pro vestra auctoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitæ discrimen vitandum vnquam putauit: qui causam senatus exagitatam contionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit, vt nihil tam populare, quàm vestrum nomen: nihil tam omnibus carum aliquando, quàm vestra auctoritas videretur: qui me cùm omnibus rebus, quibus tribunus plebis potuit, defendi, tum reliquis officijs, iuxta, ac si meus frater esset, sustentauit. cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis, ita sum sustentatus, vt meæ calamitatis nõ adiutor solùm, verùm etiam socius videretur. Iam cæterorum officia, studiaq; vidistis: quàm cupidus mei C. Sestilius, quàm studiosus vestri, quàm non varius fuerit in causa. Quid Mosopius? cui ego ipsi, parenti, fratrique eius, sentio quantum debeam: qui cùm a me voluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei be-

mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi quæstor fuit, M. Curtius, cuius ego patri quæstor fui studio, amore, animo, huic necessitudini nõ defuerunt. Multa de me C. Messinius, & amicitiæ, & reip. causa dixit: legem separatim initiò de salute mea promulgauit. Q. Fabricius si, quæ de me agere conatus est, ea contra vim, & ferrum perficere potuisset: mense Ianuario nostrũ statum recuperassemus. quem ad salutem meam voluntas impulit, vis retardauit, auctoritas vestra reuocauit. Iam verò prætores quo animo in me fuerint, vos existimare potuistis, cùm L. Cæcilius priuatim me suis omnibus copijs studuerit sustentare: publicè promulgauit de salute mea cum collegis pene omnibus, direptoribus autem meorum bonorum in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius, statim designatus, sententia sua, quàm esset cara sibi mea salus, declarauit. Omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Crassi, Sex. Quinctilij, C. Cornuti, summa & in me, & in remp. constituerunt. quæ cùm libenter cõmemoro, nemo enim gratiarum immemor est gratus inuentus tũ, non inuitus nonnullorum in me nefariè cõmissa prætereo. non est mei temporis iniurias meminisse: quas ego etiam si vlcisci possem, tamen obliuisci mallem. aliò transferenda mea tota vita est, vt benè de me meritis referam gratiam: cum apertis hostibus bellum geram: ti-

midis amicis ignoscam: proditoribus meis nō indicem dolorem protectionis meæ, defenso-res reditus dignitate consoler. Quòd si mihi nullum aliud esset officium in omni vita reliquum, nisi vt erga duces ipsos, & principes, atq; auctores salutis meæ, satis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ vitæ tempus non modò ad referendam, verùm etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. Quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obseruantiæ, tot, tantisq; beneficijs respondere poterit? qui mihi primus afflicto, & iacenti, consularem fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad vitam, à desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit. qui tanto amore in me, studio in remp. fuit, vt excogitaret, quemadmodum calamitatem meam nō modò leuaret, sed etiam honestaret. quid enim magnificentius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quòd, illo petente, vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia, qui remp. saluam vellent, ad me vnum, hominem fractum, & propè dissipatum, restituendum, & defendendum venirent? vt, qua voce à te, Romule, post Romam conditam consul vsus esset pro vniuersa repub. apud eos solùm, qui eius vocem exaudire possent: eadem voce senatus omnibus agris, vicis, atque oppidis, ciueis, totamq; Italiam ad vnius salutē defendē-

defendendã excitaret. Quid ego glorioſus meis poſteris potui relinquere, quàm, hoc ſenatũ iudicaſſe, qui ciuis me nõ defendiſſet, eum remp. ſaluam noluiſſe? Itaq; tantum veſtra auctoritas tantum eximia cõſulis dignitas valuit, vt omne is flagitium ſe cõmittere putaret, ſi quis non veniret. Idemq; conſul, cùm illa incredibilis multitudo Romã, & pene Italia ipſa veniſſet, vos frequentiſſimos in Capitoliũ conuocauit. quo tèmpore quantam vim vera bonitas haberet, aut vera nobilitas, intelligere potuiſtis. Quam Metellus, & inimicus, & frater inimici, perſpecta veſtra volũtate, omnia priuata odia depoſuit, quẽ P. Seruilius, vir cùm clariſſimus, tum verò optimus, mihiq; amiciſſimus, & auctoritatis, & orationis ſuæ diuina quadã grauitate, ad ſui generis, cõmuniſq; ſanguinis facta, virtuteſq; reuocauit, vt haberet in conſilio, & fratrẽ ab inferis, ſocium rerum mearũ, & omneis Metellos, præſtantiſſimos ciueis, pene ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicũ illum, Metellũ cuius quondã de patria diſceſſus, honeſtus ipſi, omnibus luctuoſus tandem viſus eſt. Itaq; fuit is nõ modò ſalutis defenſor, qui ante hoc vnũ beneficium fuerat inimicus, verùm etiã adſcriptor dignitatis meæ. Quo quidẽ die cùm CCCCX. ſenatores eſſetis, magiſtratuſq; omnes adeſſent: diſſenſit vnus, is, qui ſua lege cõiuratos etiã ab inferis excitãdos putârat. Atq; illo die, quo remp. meis conſiliis conſeruatã grauiſſimis verbis, &

plurimis iudicassetis, idem cõsul curauit, vt eadem à principibus ciuitatis in contione postero die, dicerentur, cùm quidẽ ipse egit ornatissimè causam meam, perfecitq; adstante, atq; audiente Italia tota, vt nemo cuiusquã conducti, aut perditi vocem acerbã, atq; inimicam bonis, posset audire. At hæc nõ modò adiumenta salutis, sed etiã ornamenta dignitatis meę, reliqua vos ijsdẽ addidistis: decreuistis, ne quis vlla ratione rem impediret: qui id impedisset, grauiter, molesteq; laturos: illum contra remp. salutẽq; bonorum, concordiamq; ciuium facturum: & vt ad vos ea statim referrentur: meq; etiã, si diutiùs calumniarentur, redire iussistis. Quid? vt agerentur gratiæ, qui è municipiis venissent? quid, vt ad illam diem, res cùm redissent, rogarentur, vt pari studio conuenirent? Quid deniq; illo die, quem P. Lentulus mihi, fratriq; meo, liberisq; nostris natalẽ constituit, nõ modò ad nostram, verùm etiam ad sempiterni memoriam temporis? quo die nos comitijs centuriatis, quæ maximè maiores iusta dici, haberiq; voluerunt, accessiuit in patriam: vt eædem centuriæ, quę me consulẽ fecerant, consulatum meum comprobarent. Quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunq; aut ætate, aut valetudine esset, non se de salute mea sententiã ferre? quando tantã frequentiam in cãpo, tantũ splendorẽ Italiæ totius, ordinũq; omniũ: quãdo illa dignitate tot rogatores diribitores, custodesq; vidistis? Itaq; Pub. Lẽtuli beneficio

neficio excellenti, atq; diuino, nō solùm reducti sumus in patriam, sicut nonnulli clarissimi viri, sed equis insignibus, & curru aurato reportati. Possum ego satis in Cn. Pompeium vnquam gratus videri? qui non solum apud vos, qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud vniuersum populum Romanum salutem Reipublicę & conseruatam per me, & coniunctam esse cū mea dixerit: qui causam meam prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodemq; tempore improbos authorithate sua compresserit, bonos excitarit: qui populum Roma. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, verum etiam obsecrarit. qui cum ipse propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiam à superioribus tribunis petierit, vt de salute mea & promulgarent, & referrent: qui in colonia nuper constituta cùm ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, vim & crudelitatem priuilegij, authoritate honestissimorū hominum, & publicis literis consignarit, princepsq; Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandum putarit: qui cùm ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam vt suos necessarios mihi amicos redderet, elaborarit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia renumerabor? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus deniq; Tribunatus nihil aliud fuit, nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis

lutis meæ? Quid de P. Sextio, loquar, qui suam erga me beneuolentiam & fidem non solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit? vobis vero P. C. singulis & egi, & agã gratias vniuersis. egi initio, quantum potui satis ornatè agere nullo modo possum. Et quãquam sunt in me pręcipua merita multorũ, quę sileri nullo modo possunt: tamen huius tempo ris ac timoris mei non est, conari comemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est nõ aliquem, nefas quenquam præterire. Ego vos vniuersos Patres Cõscripti deorum numero co lere debeo. sed vt in ipsis dijs immortalibus nõ semper eosdem, atque aliàs alios solemus & venerari, & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum in me merita prædicanda, atq; recolenda, hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis vni, qui pro salute mea, municipia coloniasq; adisset, populum Romanum supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam vos secuti mihi dignitatem meam reddidistis. vosq; me florentẽ semper ornastis, laborantem mutatione vestis, & propè luctu vestro, quod licuit, defendistis. nostra memoria Senatores ne in suis quidem periculis mutare vestem solebant: in meo periculo Senatus veste mutata fuit, quoad licuit per eorum edicta, qui mea pericula non modo suo præsidio, sed etiam vestra deprecatione

nudarunt.

nudarunt. quibus ego rebus obiectis, cùm mihi priuato confligendum viderem cum eodem exercitu, quem Consul, non armis sed vestra authoritate superaram: multa mecum ipse reputaui, dixerat in contione Consul se cliui Capitolini pœnas ab Equitibus Roma. repetiturũ: nominatim alij cõpellabantur, alij citabanrur, alij relegabantur: aditus templorum erant non solum præsidijs, & manu, verum etiam demolitione sublati, alter Consul, vt me & Rempu. non modo desererent, sed etiam hostibus Reip proderent pactionibus eos suorum præmiorum obligarat. erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnoq; exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico: tacuisse, cum diceretur esse inimicus scio, Duæ partes esse in Repub. cùm putarentur, altera me deposcere propter inimicitias, altera timidè defendere propter suspicionem cædis putabatur. qui autem me deposcere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum: quod nunquam inficiando suspicionem hominum, curamque minuerunt. Quare cùm viderem Senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnes Catilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis, & incendiorum esse reuocatas, equites R. proscriptionis, municipia vastitatis, omnes cædis metu esse

tu esse perteritos, potui, potui P.C. multis authoribus fortissimis viris, me vi, armisq; defendere: nec mihi ipse ille animus idem meus, vobis non incognitus, defuit: sed videbam, si vicissem præsentem aduersarium, nimium multos mihi alios esse vincendos: si victus essem, multis bonis & pro me, & mecum, & post me esse pereundum: tribunitijque sanguinis vltores esse præsenteis: meæ mortis pœnas iudicio, & posteritati reseruari. Nolui, cum Consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonosque viros lugere malui meas fortunas, quam suis desperare. Ac si solus essem interfectus, mihi turpe: si cum multis, Reip. funestum fore videbatur. Quod si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrarer, morte meipse potius, quam sempiterno dolore mulctassem. sed cùm viderem me non diutius, quam ipsam Rempu. ex hac vrbe abfuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putaui: & illa, simulatque reuocata est, me secum pariter reportauit. mecum leges, mecum quæstiones, mecum iura magistratuū, mecum Senatus authoritas mecum libertas: mecum etiam frugum vbertas, mecum deorum & hominum sanctitates omnes, & religiones abfuerunt quæ si semper abessent, magis vestras fortunas lugerem, quam desiderarem meas: sin aliquando reuocarentur, intelligebam mihi cum illis vna esse redeundū

Cuius

Cuius mei ſenſus certiſſimus teſtis eſt hic idem, qui cuſtos capitis fuit, Cn. Plancius, qui omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq; depoſitis totam ſuam. Quæſturam in me ſuſtentando, & conſeruando collocauit. qui ſi mihi Quæſtor Imperatori fuiſſet, in filij loco fuiſſet nunc certe erit in parentis, cum fuerit Quæſtor: non imperij, ſed doloris mei Quapropter P. C. quoniam in Remp. ſum pariter cum Rep reſtitutus, non modo in ea defendēda nihil minuam de libertate mea priſtina, ſed etiam adaugebo. etnim ſi eam tum defendebam, cum mihi aliquid illa debebat, quid nunc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? nam quid eſt, quod animum meum frangere, aut debilitare poſſit? cuius ipſam calamitatem non modo nullius delicti, ſed etiam diuinorum in Remp. beneficiorum teſtem eſſe videatis? nam & importata eſt, quia defenderā ciuitatem, & mea volūtate ſuſcepta eſt, ne à me defenſa Reſp per eundem me extremum in diſcrimen vocaretur. pro me non, vt pro P. Popilio nobiliſſimo homine, adoleſcentes filij, non propinquorum multitudo populum Ro. eſt deprecata: non, vt pro Q. Metello ſummo & clariſſimo viro ſpectatæ iam adoleſcentiæ filius: non L. & C. Metelli Conſulares, non eorum liberi: non Q. Metellus Nepos, qui tum conſulatum petebat: non Luculli, Seruillij, Scipiones, Metellorum filij flentes, ac ſordidati populo Romano

Romano. supplicauerunt. sed vnus frater, qui in me pietate filius, consilijs parens, amore, vt erat, frater inuentus est squalore, & lachrymis, & quotidianis precibus desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam vsurpari coëgit. qui cum statuisset, nisi per vos me recuperasset, eandem subire fortunam, atque idem sibi domicilium & vitæ & mortis deposceret: tamen nunquam nec magnitudinem negocij, nec solitudinem suam, nec vim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit pro pugnator mearum fortunarum, & defensor assiduus, summa virtute & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias, affinis mei, propinqui sui Consulis, qui Pontum, & Bithyniam Quæstor pro mea salute neglexit nihil vnquam Senatus de P. Popilio decreuit: nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunitijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla authoritate Senatus, restituti. cùm alter eorum Senatui paruisset, alter vim cædemque fugisset. nam C. quidem Marius, qui hac hominum memoria tertius ante me Consularis tempestate ciuili expulsus est non modo à Senatu non est restitutus, sed reditu suo Senatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad Rempublicam defendendam populi Romani conuocatio, nullus Italiæ metus, nulla decereta municipiorum, & coloniarum extiterun

titerunt. Quare cùm me vestra authoritas accersierit, populus Romanorum reuocauerit, Respublica implorarit, Italia cuncta penè suis humeris reportarit, non committam P. C. vt cum ea sint mihi restituta, quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam, quæ ipse præstare possim: præsertim cùm illa amissa recuperarim: virtutem, & fidem nunquam amiserim.

ADAMVS

ADAMVS STEZICIENSIS IN ORATIONEM CIC. POST REDITVM IN SENATV.

Rationem Cic. qua amplißimo Senatui Romano, post illud acerbißimum exilium suis ac Reip. restitutus gratias egit, explicaturi: eadem fere via, qua Cic. in illa conscribenda vsus est progrediemur. vt primum quid Cic. dicat, quo loco, & quomodo dicat, explicemus. Deinceps ad ipsius orationis structuram, suo ordine delabemur. Ac prima quidem parte, occasio, argumentum, genus causæ, status seu propositio orationis. Secunda dispositio totius orationis. Tertia autem genus dicendi & ornamenta continentur. Et hæc est omnium orationum explicandarum doctrina generalis & ratio.

Quid dicat, seu occasio.

CVm Clodius nefarius Reip. Romanæ ac flagitiosißimus ciuis, inclusum illud odium, quod erga Cic: ob sacra Bonæ Deæ à se violata haberet, vt constituerat priuatus profundere non posset. factus Trib pleb. hoc vnum egit quomodo Ciceronem, vel vita, vel patria, priuaret. Diem igitur Ciceroni dixit, quod multos ciues Romanos, in illo Catilinario tumultu, iudicio nullo damnatos, necauerit. Sed quoniã Tribunitia potestas summa fuit. Itaq; Clodius Pisone & Gabinio Consulibus, in suam sententiam adductis refragante vniuerso Senatu Ciceronem exilio mulctauit. Quod malum, & si Cicero, omnium

ro, omnium honorũ, mira cõsensione propellere armis posset, (senatus enim vniuersus cum nobilissimis adolescentibus Romanis, causam Ciceronis sibi defendendam putauit) maluit tamen cedere illius furori, quam multos in discrimen, vel Rempub. ad extremam perniciem adducere. cum igitur decem, vel vt aliis placet 16. mensibus exularet, opera & studio Pompeij, aliorumq; ciuium, & suis & Reipub. cum summa omnium lӕticia, restitutus est.

Argumentum orationis.

HAc igitur copiosissima & ornatissima oratione, Senatui, cuius studio & diligentia reuocatus esset, summas & ingentes agit gratias.

Genus causæ.

AD genus demonstratiuum hac oratio merito referri potest. Gratiarũ enim actiones, Amplificatione beneficiorum acceptorũ, cum laude coniuncta constant. Hic artificium gratiarum referendarum obseruabis. Primum enim Cic. extenuatione vsus est, cum dixit in exordio. Non possum vobis cumulatè gratias referre. Deinde amplificat beneficium, cum magnitudinem beneficiorum, sibi prӕstitorum enumerat. Tertio vtitur Translatione cùm dicit. Hoc beneficium, non tantum in se, sed & in Rempub. redundare. Vltimo suum studium Reipub. pollicetur.

Status:

TAmetsi hic aduersarius nullus est, vnde constitutio nascatur, quӕ fit ex conflictione causarum: tamen

propter locos, & argumenta, vnde petita sunt, qualitatis status non immerito dici potest. Constat enim factum esse senatus honestum, Ciceronis restitutio in patriam. Accersitur itaque coniectura occultè, quæ non dubitando, sed asserendo, assumit locos qualitatis, & comparationis ad confirmandum, id honestum esse, & dignum persona Ciceronis, vt senatui gratias agat, quod in patriam restitutum magno affecerit beneficio. non tam ergo est certus status in hac oratione, quam Propositio, cuius sensus est. Gratum & memorem vestrorum acceptorum beneficiorum me præstabo.

Quo loco dicat.

N*Aturali ordine, in collocandis partibus orationis, vsus est. Primum enim exordium, deinde propositionem, tum confirmationem, admista narratione constituit. postea epilogo clausit suam orationem.*

Quomodo dicat.

M*Ediocri & florido genere dicendi vt ipse in oratore testatur, hanc orationem contexuit, quod & ipsa sententiarum, verborumq; compositio, & suauitas comprobauit.*

De Exordio.

SI patres, *Hæc particula frequens & familiaris est, Cic. in exordienda oratione,* patres, *Senatores dicebantur patres, vel ob senium, quoniam in senatorium ordinem primum senes delecti fuerant: vel ob affectũ, quia eorum*

quia eorum erat paterno amore subditos diligere: vel ob officium, quia fortunis & saluti aliorum ac suæ prouidere debebant, vel ob honorem, qui illis summus deferebatur, conscripti, *Triplex erat ordo Romæ senatorum, primus patriciorum appellabatur, quos Romulus centum creauerat. Deinde alios centum communicata vrbe cum Sabinis adiũxit. Demum post exactos reges Brutus alios centum adscripsit, ita ferè, vt ordo Senatorius Trecentis Senatoribus constaret. Secundus ordo erat conscriptorum, qui decedente numero senatorum, in eorum locũ sufficiebantur, seu adscribebantur, & ideo conscripti sunt appellati. Tertius ordo pedariorum fuit inter illos trecentos, qui eo nomine vocabantur, vel quod sententiam non dicebant, sed aliorum approbabant, vel quod nondum magistratum curulem ceperant, pedibus in curiam proficiscebantur. Nam qui curulem magistratum gessisset, curru vehebatur. Vide Alexandrum lib. 4. cap. 11. Gellium lib. 3. cap. 18.* naturæ, *quæ est omnium beneficiorum gratissima,* nos metipsos, *Hoc est qui mærore & calamitate iam prope confectus contabueram,* ab ijs, *Quatuor enim nobis à parentibus tribuuntur, quæ Cic. expressit, vita, patrimonium, libertas, ciuitas,* Amplissimo, *consulari dignitati. Erat enim consulatus apud Romanos amplissimus dignitatis honor,* arce, *in hac Repub. quæ toti ferè orbi imperabat,* ordinem, *Senatorium,* hunc ipsum, *istis autem particulis propter maiorem significationem Cicero vtitur, vt ille ipse, iste ipse, hoc ipsum, istud ipsum,* decretis, *omnes enim honores Cic. attigerat,* multa iudicia, *quibus me ad tantam dignitatem*

euexistis, & Reipub. restituistis, quod ne optandū, *ista sunt omnino contraria. Cicero enim immortalitatem sæpissimè commendat, nunc autem ne optandam quidem asserit. Dupliciter immortalitatis nomen sumitur.* 1 *Pro sempiterna hac viuendi in corpore perseueratione quam nemo sapiens exoptauit.* 2. *Pro laude & gloria immortali, quam omnes expetimus. Dicit igitur longiorem mihi viuendi cursum restituto patriæ produxistis.*

Inuentio exordij.

EXordium ductum est, ex circumstantiis personarum & rerum, cùm dicit se non posse senatui amplissimo, pro tantis beneficiis, pares referre gratias. Cum vero tribus de causis præcipuè exordia instituantur, beneuolentiæ, attentionis & docilitatis, hæc eadem hic inuenies. Captat enim beneuolentiam à senatorum persona, & à sua. Attentionem autem & docilitatem, per vniuersum orationis corpus diffundit. Est autem genus exordii principium, propter honestatem materiæ: honestissimum enim est, summa beneficia prædicare, ac pro iis gratias referre.

Dispositio exordii.

OMnis collocandi ratio, spectatur, primo in orationis partibus, secundo in argumentis, tertio in partibus argumentationis, quæ hîc quoque nos videbimus.

Dispositio partium exordii.

QVoniam quatuor ab Hermogene exordii partes statuuntur. Protasis seu propositio, Catаskeuin, seu confirma-

confirmatio, apodosis seu reditio, basis seu conclusio. Hoc exordium constat tribus partibus. Propositione quæ est simplex. Cuius sensus est. Mea oratione nón potero vobis perfectè gratias agere Confirmatione. Tanta enim sunt, vt superent cuiusque ingenium. Conclusione. Itaque per vos immortalitatem consecutus sum. Apodosis seu reditio annexæ est conclusioni propter simplicem propositionem.

Dispositio argumentorum.

HIc primo sciendum est, quod in qualibet oratione, orator, aut probat, aut narrat, aut amplificat, aut ornat. In exordio probat, ornat, & amplificat. in Narratione narrat, & ornat, in confirmatione & refutatione, probat, amplificat, & ornat. In peroratione eadem efficere contendit. In exordio igitur, si probat, necesse est, vt habeat quid probet: videlicet Quæstionem: & Quo: Videlicet Enthimematibus. Quare primum in exordio dissoluendo nobis Quæstio est inuenienda quæ talis est.

An Cic. ab exilio reuocatus, sit magno beneficio affectus à senatu;

Eius quæstionis Cic. alteram contradictionis partem ad probandum aßumit. quā probat per frequentationem consequentium eorum bonorum, quæ restitutionem suam sunt consecuta, vt sunt liberi, dignitas, Respub. patria, bona parentum, patrimonium, libertas, ordo, beneficia Deorum, ac populi Romani. Atq; hic locus topicus, tractatus est per enumerationem partium, in-

ductione. Hic etiam vide amplificationem, quæ ferè in vniuersa oratione demonstratiua dominari solet, dum ex loco consequentium amplificat, conglobando ea, & enumerando bona, quæ se consecuta sunt, posteaquam fuerit restitutus. Seruantur etiam hic illa præcepta in amplificandis beneficiis, quæ Aristoteles lib. 2. Rhetoric. cap. 7. tradit. Quis, Quid, Quibus de causis contulit, Quomodo affecti? Quis? Senatus, equester ac plebeius ordo, omnis magistratus, vniuersa respub. ac Italia tota. Quid? vitam, patriam, liberos, vxorem, & cætera, Cui? Ciceroni, parenti patriæ, optimo ciui, amantissimo patriæ, optimè de Repub. merito. Quomodo? Bonorum omnium ac totius Reipub. Romanæ consensu. Quibus de causis? Quia erat eiectus, quod vrbem seruarit, quod gladios à ceruicibus represserit, ignes à templis, & domibus restinxerit.

Dispositio partium Argumentationis.

Quinq; partibus confecit hoc exordium, propositione, ratione propositionis, Rationis approbatione, Amplificationibus, & conclusione.

Propositio. Ignoscitè quæso, si minus cumulatè gratias egero vobis.

Ratio propositionis. Quia tanta sunt in me vestra beneficia vt nullius ingenio, & oratione complecti possint.

Rationis approbatio. Quia mihi omnia restituistis.

Rationis amplificatio per comparationem. Si Dijs parentibus & cæteris debemus, quod eorum honoribus au-

bus aucti sumus, certe infinitum vobis debeo, qui illa omnia vno tempore, mihi reddidistis.

Conclusio. *Ergo gratus ero cunctorum vestrorum promeritorum.*

Elocutio.

In elocutione, hæc potissimum spectantur, verborum electio, & eorum compositio, ornamenta tum sententiarum, tum verborum, periodi, & numeri.

Verborum electio.

Hic singula verba sunt propria, nitida, vsitata, plena sonantia, grauia. splendida. Item superlata, in dictione. Immortalibus, item percensere numerando. Iuncta, vt conscripti, immortalibus, incredibile, percensere. Addita ad nomen, vt immortalibus meritis, diuinum genus orationis, fratrem optatissimum, fratri amantissimo parentes charissimos amplissimo cōsilio, Deorum immortalium. Translatis, vt in cumulate, vbertas ingenij, complecti, arce terrarum, qualia hoc genus, iuxta præceptum Quintiliani, decent.

Compositio.

Oratio est æqualis, nullam asperitatem, obscuritatemue habens, plena, neruis & articulis iuncta.

Figuræ.

SI, *comparatio*, patres conscripti, *periphrasis senatorum*, in me, *partitio*, cumulatè, *metaphora*,

Quæso, *obsecratio est etiam auxesis.* Naturæ potius, *ablatio per auxesim.* Quæ enim, *Aetiologia per interrogationem, anaphoram traductionem, synonimiam*, vbertas, *metaphora*, diuinum, *periphrasis eloquentiæ*, qui mihi, *conglobatio*, qui qui, *anaphora, membrum, & commutatio*, Qua nil, *Gnomi*, Quid si, *comparatio*, vita, *incisum & partitio*, si, *anaphora*, cæteris rebus aucti, *auxesis*, Amplissimo, *periphrasis & synonimia*, gradu, *metaphora*, multa, *auxesis*, singula, *antiteta*.

Periodi & numeri.

SI patres, *Periodus tetracolia circum ducta incipit à cretico habetq́ primum membrum longius productū & clauditur dichoreo*, Quæ enim, *periodicon est sumens initium à Cretico, & desinens in epitritum secundum*, Quod si *oratio est periodicon, illustrata genere dicendi inuerso. Nam cùm primo parentes, Deos populum Romanum, senatum collocet, deinde inuertit à senatu ad populum, ad parentes, Deosq́ regreditur. Incipit ab epitrito tertio & clauditur dichoreo*, vt cū multa *hic est episinapsis, hoc est adiunctio membri ad sententiam absolutam, hoc autem ob conuersum genus dicendi facit*, itaque, *periodus dicolos incohoata tribracho seruori accommodato, dichoreo clausa.*

Propositio orationis.

Quod enim tempus.

S*Ensus propositionis est, Ego semper memor ero vestrorum beneficiorum, quæ quidem propositio simplex est,*

plex est, & absq; diuisione seu partitione, qua non nuda sed cum amplificatione, vtitur talis emim in demonstratiuo genere requiritur. Hanc autem ptriodo dicolos circumduxit, ionico à minori incipiens, pæane tertio finiuit.

Confirmatio orationis.

O*Rdine naturæ confirmatio sequitur propositionem. Hanc in tres partes distribuemus. Prima igitur parte studium Senatus in sese reuocando commemorabit. 2. Inimicorum quorum peruersitate pulsus erat nequitiam furoremq; exponet. 3. Singillatim omnium studia, & consensionem qui eum patriæ restituerunt, recensebit.*

Prima pars confirmationis.

MEtu, *Quia alios Clodius timore & metu, & minis, à Cic. salute deterruerat, alios spe, & promißis ad se traduxerat,* non multo post, *in mense enim April Cic, in exilium profectus erat L. autem Mummius Calendis Iunii de Cic. reuocando ad senatum retulit, quem et si senatus reuocandum decreuerat. Ligus tamen vnus Trib. pleb. intercesserat,* Referente L. *Referre de re aliqua dicimus, hoc est proponere aliquid in consultationem,* L. Mummio, *Qui etiam erat Trib. pleb., Cic. amicißimus. Hic discendum est decem fuiße Trib. pleb Romæ qui plebem ab iniuriis magistratus tuebantur. Apud Athenienses Ephori dicti,* pestifer annus, *Nō quod annus pestifer fuerit sed quod magistratū pestiferum haberet,* permissa per, *Tribunitia enim potestas eo temeritatis & audaciæ erat*

progressa, *vt etiam quæuis senatus consulta impediret*, sub alieno, *hoc est dum subornaret Ligum quendam, ex Tribunorum numero, additamentum inimicorum Ciceronis, qui intercesserat*, ab his consulibus *Pisone & Gabinio qui tum consulatum inierunt*, vendiderant, *me & Rempub. Clodius enim Pisoni Macedoniam, & Gabinio Syriam decreuit, vt tanto licentius insaniret*, Fatalem, *aduersum & miserabilem, fatum enim, & in bonam & in malam partem accipitur*, Tribunos, *vt Milonem Sestium & alios Cic. amicos*, modesti, *ironia hoc est, consules auarissimi, qui salutem meam pro prouinciis sibi decretis vendiderunt* Legum, *Tulerat enim Clodius legem idque approbantibus consulibus vt cum reuixissent à Cicerone interfecti, tum Cicero rediret.*

Dispositio huius partis, *Qui in illo ipso tempore.*

HÆC *pars vno argumento quod tribus enthimematibus confirmabitur, constat, estq; eiusmodi.*

Antecedens, Qui illo ipso, *statim post meum discessum vi & ferro interclusi me reuocare voluistis*

Conclusio; *Ergo me gratum beneficiorum cognoscetis. Hæc non est expresse posita: hoc enim totum argumentum dependet ab vniuersali propositione.*

Antecedens, Qui illo ipso tempore, *tribus rationibus probat. Est autem antecedens argumenti tetracolia circumductum, incipitque à spondeo & desinit in epitritum tertium.*

1. *Ratio*

1. *Ratio Antecedentis*, posteaquam vobis potestas, *Egestis cum Clodio & Consulibus de me reducendo.*

Ergo voluistis me reuocare. Estque hic antecedens tetracolia elegantißima circumductum à dichoreo incipit, epitrito 2. clauditur.

2. *Ratio Antecedentis*, itaque vestro, *entimematica. Decreuistis Tribunos qui de me referent: Ergo me voluistis reuocare. estque antecedens quatuor membrorum periodo constans, à pæane tertio incipiens, & in epitritum secundum desinens.*

3. *Ratio Antecedentis*, nam consules modesti *consules modestos, legumque metuentes ad me restituendũ inuitastis. Ergo me reducere voluistis Antecedẽs tetracolia clausit, ab epitrito tertio incipiens. Deinde dilemmate amplificauit*, Quo facto, *Est autem eiusmodi dilemma. Tum Cic. redibit, cum necati reuixerint. Si reuixerint, vna mecum Rempub. diripient. Si non reuixerint, Cicero defensor patriæ, exulabit. Estq́ periodus quinque membrorum, seu periodicon, à Molosso incipit, & finitur Antispasto.*

Figuræ.

QVod enim, *interrogatio cum Aetiologia*, moriatur, *metaphora*, vi, ferro, *articulus*, obsessi, *metaphora*, Referente, *descriptio Lucii*, pestifer, *metonimia*, Tribunũ, *periphrasis Clodii*, lacerare, *metaphora*, deleuit, *auxesis*, nam consules modesti, *Aetiologia & ironia*, vt si, *comparatio*, quo facto, *dilemma.*

Secun-

Secunda pars confirmationis.

Itaq; illo ipso anno.

Probat Cic. quinq; rationibus Clodij furore & Pisonis, Gabinijq; Consulum peruersitate, indignissime se esse eiectum, eorumq; improbitatem, leuitatem, intemperantiam, & cætera eiusmodi vitia acerbius insectatur.

Primum argumentum.

Antecedens. Itaque illo ipso, *Maximis periculis obsessi, cum nefarijs Clodianis, de me reuocando egistis. Conclusio subintelligitur. Ergo gratum me præbebo. Est autem antecedens sex membrorum, seu periodicon, à pæane tertio incipit & clauditur dactylo,* princeps autem, *Tres interea summi viri in Rep. erant, Marius, Pompeius, & Cæsar: Horum tamen Pompeius princeps putabatur, & ideo magnus, & Epicretes, hoc est omnia tenens appellatus,* præsidio legum, *quas Clodius omnino violauerat.* sed parietum, *cùm enim Pompeius non posset amplius, Clodij bacchantis furorem perferre Lucio Mummio referente de reuocando Cic. studiose egisset, mox à Claudianis initur Consilium de interitu Pompeii, quo patefacto, inclusus domi tam diu fuit, quam diu Clodius in Tribunatu & alii Consules designati essent,* proscriptionis, *Proscriptio dicitur, cùm aliquid venale publicè scribitur, vel in exilium aliquis mittitur.*

2. *Argumentum.* Postea vero quam, *Designatis nouis Consulibus, & reliquo magistratu, de mea salute*

salute egistis. Ergo tanti beneficii gratum me reperietis Estq; hic antecedens partitione, & periodo sex membrorum dilatatum, clauditur Antispasto. Quod postea Cic. amplificat per laudem suam. Quo quidem, & *inimicorum odium, estq; iuxta Cic. dicolos. secundum Aristotelem monoc los,* Lentuli, *Qui erat Consul designatus cum Q. Metello,* Calendis Ianuarijs, *cùm Lentulus & Metellus iniissent Consulatum magistratum, frequenti Senatu, nihil sibi priusquam de Cice: agendum putarunt,* cum prætorum, *hoc est Cecilii, & Calidii & aliorum,* Tribunorum, *hoc est Milonis Sestii, & aliorum,* pene omnium, *Gabinianus enim & Zoranus, vel Toranus à Clodianis corrupti erant,* Ego meam, *elegans tetracolia per Antitesim facta,* flumine sanguinis, *maximam enim cædem Clodiani sub id tempus in vrbe fecerunt.*

3. *Argumentum.* Itaque postea nihil vos, *nihil publicum statuistis, quoad ego redirem. Ergo multum vobis debeo, Antecedens tricolo circumductum, Antispasto clausum, Amplificat posthac.* Quo quidem, *absoluto antecedente Clodianorum improbitatem, vt Senatus magis commendaret beneficium* Regibus, *multi enim reges, vt Diotarus, vt Ariobarzanes Romanis parebant,* curiam, *vbi Senatus conuocabatur. Duplex autem curia fuit, vna in qua sacerdotes, diuinas Cerimonias, cultusq; Deorum curabant. Altera vbi Senatus de Rep. rebusq; pop. Romani Consultabant,* homines, *à Clodio instructi,* magistratuum, *hoc est Miloni Trib. pleb. domum* Consulis, *Lentuli,* Tribuni, *Lentuli, quem Clodius gladijs &*

diis & fragmentis septorum, fustibusq́, ita confece-rat vt opinionem mortis morte depelleret.

4, *Argumentum*, Qua strage non nulli, *Nulla vis Clodij à mea salute vos repellere potuit. Ergo vobis multum debeo Quatuor membrorũ est periodus, epitrito tertio clausa Antecedens*, princeps. *Authoritate & studio Lentuli amplificat. Et huius loci sensus est. Lentulus designatus & factus Consul causam nostram egit. Ergo nulla eum vis Clodij repellere potuit. Periodus dicolos dichoreo clausa, Antecedẽs probat duabus rationibus. Prima Restitit Tribunis à Clodio corruptis estq́, periodicon membratim extructum. Secunda quia cum iniijsset magistratum, pimum de me agere cœpit*, pedibus iret, *hoc est in alicuius sententiam ascenderet: Quintilianus loquitur manibus pedibusq́, in sententiam descendere vide Adagium Erasmi*, scribendo, *hoc est legi quam de me tulerat: scribere enim dicitur legem ferre*, sine iudicio, *quia sine iudicio nemo ciuiũ in exilium poterat ire. Quia iuxta leges duodecim tabularum, de capite ciuis rogari non licuit, nisi comitiis centuriatis.*

5. *Argumentũ*, Dij immortales, *Si Lẽtulus & Metellus Consules superiori anno iniijssent consulatum, nunquã tantas calamitates pertulissem. Sed Piso & Gabinius sceleratissimi cõsules Remp. administrârũt. Ergo in exilium actus eram. Propositionem probat breui expolitione seu ergasia, rationem & authoritatem adducens, dum dicit*, nec, *quam amplificat.* *Cuius sensus est.* Nunquam *in exilium actus essem. Estq́, dicolos periodus. Authoritas vero est & sententia Catuli*

Cuius

Cuius sensus est. Catulus mihi dicere solebat. Si vnus Consul pessimus, alter autem integer, nihil mihi metuendum esset: sed si vterq; improbus, extremum mihi impendere malum. Obserua tractationem sententiæ ab Authoritate tribus partibus absolui. Primum laude Catuli. Secundo, Expositione eius dicti. Tertio, Sententia oratoris. Assumptum argumenti probat primo in communi, postea in speciali.

Reprehensio tum Gabinij. Qui Ciceronem ad singula ferenda animo forti, impellabat: tum Pisonis qui Tribuni furori vt cederet hortabatur.

Propositio. Piso & Gabinius sceleratissimi Consules Rempublicam administrârunt quam probat 4. rationibus.

1. *Ratio-* Quorum mentes. *ab ingenio seu bonis animi, quia mentes eorum angustæ, humiles, prauæ, pro dignitate tantum magistratum in quo erant, gerere non poterant.*

2. *Ratio.* Non consules, *à factis quia erant mercatores prouinciarum, venditoresq; libertatis vestræ.*

3. *Ratio.* Quorum alter, *quia hostes Reipublicæ desiderabant. Ergo erant pessimi. Nota Catilinam in Remp. cum Cethego Lentulo & alijs conspirasse; Lege in vita Cic. & Salustium de coniuratione Catilinaria.*

4. *Ratio.* Qui me duo, *quia me deseruerunt in causa publica.*

Specialis reprehensio Gabinij.

Reprehendit primo priuatum Gabinium idq; duobus argu-

bus argumentis, postea in magistratu, idq; sex argumentis.

1. *Argumentum,* Quis enim, *Primo ætatis tempore luxuriose & turpissime vixit. Ergo erat nequissimus consul. Estq; hic antecedens pneumate per conglobationem amplificatum.*

2. *Argumentũ.* Qui cum suam, *Patrimoniũ pdidit profusissime. Ergo est nequissimus Consul,* nisi in arã, *hoc est nisi tribunus factus esset. Arã appellat Tribunatum, quia hic magistratus sanctissimus erat.* Rogationem, *hoc est nisi legem de Piratis extirpandis, cum esset Tribunus. Hinc lex Gabinia, id est, piratica est appellata. Vide orationem pro lege Manilia.*

3. *Argumentum,* Quo inspectante, *Illo præsente leges sanctissimæ per Clodium violatæ sunt. Ergo ille est pessimus. Pacto enim fœdere prouinciarum cum Clodio, productis consulibus in circum Flamminium ibidem legem tulit, Clodius, ne auspicia valerent, ne quis legi intercederet, vt omnibus diebus festis, legem ferri liceret, vtque lex Fusia & Helia non valerent,* obnunciare, *obnunciatio est Auguris significatio de periculo imminente, quo die cum populo nihil agi licuit, quod remedium erat contra leges peruersas,* nec lege, *hoc est, nec legem statutam labefactare,* Helia & Fusia, *quæ leges dabant obnunciationem contra perniciosas leges. Si quis per eos dies quibus cum populo agi licebat, de cælo seruasset. Clodius ergo statuerat, ne quis prædictis diebus de cælo seruaret.*

4. *Argumentum,* idemque postea, *contempsit innumerabiles honestissimosque ciues & adolescentes*

Romanos

Romanos pro me supplicantes. Ergo erat pessimus con sul, sordidata, *omnis enim fere equester ordo, vestitu commutato, pro Cicerone Gabinium orabat,* Adolescentes, *viginti prope milium teste Plutarcho,* lenonis, *qui scortorum prostitutione quæstum faciebat,* cincinnatus, *intorto capillo calamistris, vel quasi Crispus,* Ganeo, *hoc est, qui Ganeas frequentat.*

5. *Argumentum,* neque contentus, *In contione dixit equites Romanos, daturos illius diei pænas, quo me consule in capitolio Catilinam oppresserunt. Ergo erat improbissimus. Estque hic antecedens tetracolia circumductum, pæane tertio clausum,* in contione, *populo conuocato orationem fecit,* eius vir, *quem ille reuiuiscere desiderabat,* ciuique. *equites enim in capitolio contra Catilinam armati erant.*

6. *Argumentum,* L. vero Lamiam, *Lucium Lamiam innocentem vrbe eiecit. Ergo erat pessimus. Antecedens periodico dilatauit.*

7. *Argumentum,* & cum vos vestem, *Tyrannidem exercuit vestrum dolorem irridendo, hostemq; publicum probibendo. Ergo erat pessimus ciuis,* cum toga, *Toga vestis erat principum, magistratumq; oblonga, purpura prætexta. Erant togatorum diuersa genera. vt candida tota erat competitorum, palmata triumphantis, toga picta summi magistratus, toga pulla, qua in funeribus vsi sunt, toga alba in spectaculis vel ludis. Ad summam, toga erat Romanorum omnium vestis communis Lege Alexandrum lib. 5. de genialibus cap. 18.* prætores, *qui primum duo creati, ad numerum sede-*

rum sedecimum aucti erāt. Eorum erat officiū, iudicia exercere, post etiam annonam & rem frumentariā curare, Ædiles, quorum munus erat, vrbem, annonam, ludos, res sacras procurare, Tyrannos, Tyrānos Plato & Aristoteles eos appellat, qui rempub. ad suā, non ad eorum qui illis se se cōmiserunt vtilitatem administrāt.

8. Argumentum, cum vero in circo, plenus vini & somni in contione reip. Catilinarios interfectos doluit. Ergo fuit improbißimus ciuis. Hic est Antecedens Hypotiposi figuratum periodo quinque membrorum constans ditrochæo clausa. Hoc absoluto argumento, claudit per exuscitationem, vbi nobis, Gabinij vituperia. & aditum ad Pisonis vitia perstringenda parat, circo, circus est spatium figuræ circuli, in quo ludi populo Romano exhibebantur. fuerant autem tres circi. Circus Maximus, circus Flamminius & circus Neronis, auctoritate, ficta & simulata processit, capillo composito, Nimius enim cultus capitis, exosus fuit apud antiquos. vt Galeni imperatoris, qui auri scobem crinibus asperserat, in Lustris, Lustrum duo significat, Primo quiquennale spatium, quod Græci olympiadem appellabant. 2. Ganeam seu popinam, calamistrati, calamister dicitur, acus quædam, qua calefacta capilli intorquentur, & crispantur. Ergo calamistratus dicitur capillo intorto, saltatoris, saltare Romæ turpißimum erat. vnde Deiotaro seni in iudicio obiectum est. Est enim saltatio luxuriæ vmbra, vt enim vmbra ibi esse non potest, nisi vbi sit corpus, ita saltatio esse non potest, nisi vbi sit luxuria. vnde Cic. pro Muræna Nemo ferè saltat sobrius, nisi

forte

forte insanit. Duplex autem saltationis genus Cic. 3. in oratore fuisse dicit. Histrionica, quæ infamis erat. Altera virilis in palæstra, propter arma bene tractanda, & hæc publicè exercebatur:

Specialis reprehensio Pisonis, *Nam ille alter.*

H*Vcusque Gabinij vitam flagitiosissimam, oratione sua damnauit. Nunc alterius consulis, Pisonis scilicet, vitam, mores, & studia multis flagitijs contaminata acrius perstringit. Sit ergo Propositio.*

PISO ERAT PESSIMVS CONSVL hanc probat sex argumentis.

1. *ARgumentum.* Nam ille, *In omni ætate turpiter vixit. Ergo erat pessimus consul estque trimembris periodus, diambo clausa,* Cesonius, *hic erat furacissimus Pisonis matris pater. Est igitur à parentibus vituperium,* Rei militaris, *Romani enim iuuentutem primum artibus ingenuis, hoc est Hetruscis, & Græcis literis, deinde in palæstra & musicis instituebant.*

2. *Argumentum,* Quem præteriens, *Moribus erat fœdissimis. Ergo improbissimus erat Antecedens hypotiposi illustrauit, periodoque tricolos circumduxit, pæane tertio clausa.*

3. *Argumentum,* cum hoc homine, *à colore & figura Pisonis. Teterrimus est. Ergo est improbus periodus est tricolos, tribracho clausa,* stipite, *stulto & inepto*

inepto, Æthiope, *ſordido*, *alibi truncum appellat*, Abreptum, *Qui modo transfugiſſet ex numero venalium.*

4. *Argumentum*, Idem domi, *Priuatim luxurio ſe vixit. Ergo erat ſceleratiſſimus. Eſtque oratio periodicon membratim facta*, pſeudothyro, *hoc eſt falſa ianua, vel poſtico: hoc eſt clam voluptates exercebat.*

5. *Argumentum*, cum vero etiam, *vſus eſt præceptoribus Epicureis. Ergo erat fœdiſſimus Antecedens*, habet autem, *Amplificat per contentionem, eſtque tetracolia moloſſo clauſa. Poſtea repetit Antecedens cum dicit*, his vtitur, *& verbis acrioribus exaggerat. Eſtque membratim facta oratio.*

6. *Argumentum*, Horum ille artibus, *Artibus præceptorum grauiſſimorum, & ſimulata grauitate vos decepit. Ergo erat improbiſſimus. Antecedens duabus periodis confecit, prima tribus membris abſoluitur: altera vno membro parenteſi dilatata eſt*, Piſonum, *Quorum erat familia nobiliſſima ex qua hic ortus eſt*, cognatio, *mater enim Piſonum ex gallia erat oriunda*, Tranſalpini, *Tranſalpinos appellabant Romani, omnes trans alpes montes conſtitutos, vt gallos, celtas*, Rugis, *grauitate ficta. cani enim & rugæ, cum honeſta vita coniuncta, grauitatem ſummam comparant. vide Cic. de ſenectute*, ſupercilio, *hoc eſt faſtu & ſuperbia. Supercilia enim ſuperbiam habent. Inde deflexa, auſteros, inflexa irriſores, demiſſa maleuolos, porrecta molles arguunt. Hinc Adagium, Attollere ſupercilia.*

coniunctim

Coniunctim Gabinium & Pisonem insectatur, *Luci Piso.*

HVcusq; seiunctim Gabinij & Pisonis nefarios mores insectatus est. Nunc coniunctim eos insectabitur per superiorum Argumentorum acrem & vehementissimam frequentationem, & expolitionem.

1. *Argumentum,* L. Piso, *Piso & Gabinius fædissimi consules me exilio mulctarunt, consulatum contaminarunt, senatum oppresserunt, populum Romanum contempserunt. Ergo erant improbissimi, Antecedens apostrophi & interrogatione illustratum. Estq; hic periodicon & affectata oratio.*

2. *Argumentum,* Capuæ, *Piso tu senatoriam dignitatem oppressisti. Ergo eras improbus. Antecedens comparatione tractat, & tetracolia circumducit ionicoque maiore clausit. Notabis autem Capuam Campaniæ vrbem nobilissimam & delicatissimam inter maximas, Romam & Carthaginē esse numeratam, in qua luxuries Annibalem, Romæ victorem vicit. Hanc Cic. domicilium superbiæ, sedemque luxuriæ vocat. Et merito, in toto enim orbe terrarum pulcherrima est regio, nihil mollius cælo illo, denique bis floribus vernat. vide florum lib. 1. cap. 16. Et Plinium lib. 7. cap. 5.*

3. *Argumentum,* Tu es ausus, *Crudelis eras in me eijciendo. Ergo & improbus. Antecedens partitione amplificat, probans eum fuiße crudelem. Estque periodus dicolos dichoreo clausa. Quod autē fuerit crudelis in eijciendo Cicerone, hoc probat tribus rationibus.*

Prima ratio, Tu misericors, *Inimicis me tradidisti. Ergo eras crudelißimus. Antecedens est periodicon, & fusum, vehementi & acri oratione contextum.*

2. *Ratio*, Tu meum generum, *Tu meum affinem filiamq; meam contempsisti. Ergo crudelis eras.*

3. *Ratio*, Idemque tu, *Tu bona domumq; meam eodem puncto temporis, quo ego vrbe discessi diripuisti. Ergo eras crudelißimus eadem oratio est patetika, & vehemens. Antecedens huius rationis,* nondum patefactum, *amplificat direptione bonorum suorum per partitionem,* à genibus, *mos erat antiquus supplicantibus, ad genua se se abijcere: quia in genibus numen & sedem misericordiæ in esse putabant,* ictu, *exilio. Est autem ictus percußio à verbo ico,* vna hora, *eadem enim nocte, qua Cic. media vrbem reliquit, propter Clodij furorem, vt dicit pro Sestio, consules Ciceronis bona diripuêre,* saltim, *vt simul cessarent lachrimæ ciuium de me susceptæ,* Arbitria, *præmia vobis soluerentur à Clodio, quod me neci destinastis. Ita enim ait in Pisonem. Eodem loci vestigio & temporis, non mei solum, sed patriæ funeris arbitria abstulisti, hoc est. Et me & Rempub. Clodio vendidisti. Arbitrium igitur aliquando, pro nostra voluntate, & sententia: aliquando idque in plurali, pro præmio vsurpatur,* domus mea, *domus Ciceronis, antea Craßi erat in monte palatio, quam Cic. centum & quinquaginta millibus aureorum emerat. teste Salustio in oratione contra Cicer. & Aulo Gellio cap. 12 lib. 12.* Ardebat, *non casu aliquo, sed ignibus iniectis instigante te, & ardentes faces te ministran-*

ministrante, ad vicinum,*ad te*,palatio,*mons Romæ vbi domus erat Cic.* Tusculano, *Tusculanum erat Cic. villa,in agro Tusculano ædificata*, cum iisdem, *vestris auxiliis*,gladiatore, *Clodio Gladiatores autē dicebantur, qui venalem sanguinem habebant, & in ludis funebralibus digladiabantur. Inde gladiator pro sicario & pernicioso*, vacuo foro, *Quia omnes prope Clodij furorem extimescebant*, Ærarium, *ærarium, dicebatur locus vbi publica pecunia asseruabatur. Erat autem apud Romanos ærarium in templo Saturni vt ait Plutarchus in problematibus, à Publicola extructum, qui locus erat munitus, & aditu difficili. Ibi & leges,& tabulæ publicæ,& senatusconsulta reponebantur. Et hoc erat duplex. Alterum sanctius, vel quod ibi pecunia ad extremos casus Reipub. seruabatur: vel quod libris Sibyllinis illud violare, nisi contra Gallos, erat vetitum. Quod tamen Cæsar expilarat: Alterum militare vbi prompta pecunia stipendiis sufficeret.*

Tertia pars confirmationis.
Horum Consulum.

Hac parte Confirmationis singullatim omnium Senatorum, prætorum, tribunorum, totiusq; Italiæ studia, in sese reuocando per partitionem exponet. Sit igitur tale Enthimema.

Antecedens, Consules, Tribuni, & prætores, & vniuersus populus me reuocauit. Estq; partitione dilatatum periodo monocolos.

Conclusio. Ergo gratum me tanti beneficij præstabo.

Antecedens enumeratione probabit, & amplificabit. Ac primum quidem Tribunos, post prætores, deinceps Consules & Senatum, postremo populum Romanum in sua causa laborantem oratione celebrabit.

Celebrat officia Tribunorum quatuor rationibus.

1. *Ratio.* Quid ego. *Milo factus Tribunus, Clodij audaciam compressit, meq; restituit. Ergo gratus ero. Estq; hic antecedens periodica oratione contextum & fusum.* T. Annio, *Qui erat Trib. pleb. & Lamnio Municipio, familiaq; Papia ortus, quem Cic. quod occidisset Clodium defendebat.* Qui cùm videret. *Expositione amplificat Antecedens.* Si legibus. *voluit enim Milo Clodium legum laqueis constringere. Sed quia Consul & Tribunus vetuit lege cum Clodio agere. vim vi, Milo necessario repellendam putauit. Vide orationem de Aruspicum responsis*, Qui docuit. *Nota copiam Ciceronis, quasi dicat Omnia virtute Milo defendit.* Qui primus. *Episinapsis hoc est adiunctio quædam sententiæ, Ciceroni familiaris.*

2. *Ratio.* Quam rationem. *Publius Sextilius pro mea vita Clodio sese opposuit & populo me commendauit, restituitq;. Ergo Tribuni me restituerunt. Estq; Antecedens monocolos incisis dilatatum, Amplificat post hac antecedens.* Qui causam Senatus. *expositione, estq; tricolos periodus Antispasto clausa. Postea idem Antecedens amplificat per collationē dum dicit*, qui me, *cuius sensus est. Strenuè me defendit,*

estq;

estq; dicolos periodus. Qua absoluta adbuc amplificat Sestij studia periodo dicolos dum dicit, cuius ego, *loci sensus est. Omni studio me tuebatur*, Sestius, *Tribunus plebis pro quo orationem fecit Cic.* impetus, *A Clodianis enim maximis vulneribus erat affectus*, Exagitatũ, *Senatus enim 7. Calendis Februarii de reuocando Cicerone agere cœpit, sed vi Clodianorum impeditum erat negotium illud*, iuxta ac si, *vt enim frater Ciceronis vulneratus à Clodianis esset in Rostris, ita & Sestius grauißimis vulneribus erat sauciatus.*

3. *Ratio.* Iam cæterorum. *Sestius & Cispius Tribuni plebis obliti offensionis, me reuocarunt. Ergo Tribunorum studio sum reuocatus. Estq; membratim facta oratio & in exitu periodo tanquam Crepidine sustentatur.*

4. *Ratio.* Iam T. Fadius, *in qua omnibus Tribunis per inductionem gratias agit cuius est talis dispositio. Omnes alii me reuocare laborarunt.*

Ergo omnibus gratias ago, Antecedens inductione probat, Fabricius, *Qui cùm ante lucem, templum vbi Senatus conuenire statuebat, occupasset: à Clodianis est pulsus. Sit igitur sensus. Fabricius voluit me reuocare: sed non potuit.*

Celebrat officia Prætorum. *Iam verò.*

Hucusq; Tribunorum virtutem & studium exposuit, nunc prætorum diligentiam commemorabit, quod vno enthimemate per partitionem faciet estq; tetracolia.

Antecedens. Cùm L. Cæcilius, *Prætores me reuocarunt.*

 Conclu-

Conclusio. Quæ cùm. *Ergo gratus ero tanti beneficij, estq́; dicolos. Conclusionem hanc Cic. contentione figurauit. Antecedens probat per frequentem Prætorum enumerationem. Nota quomodo Cic. post frequentē, & Tribunorum & Prætorum enumerationem cōmodissimè præteritione figurauit orationē dum dicit,* Nō est mei, *oratoris enim est, vt orationē nō formare, ita sententijs & voce distinguere & variare: sensus autem est. Omnibus satisfacere contendam. Hunc sensum partitione dilatat. Estq́; duplex periodus, prima dicolos, altera sex membrorum, seu periodicon.*

Celebrat officia Consulum. *Quod si mihi.*

Prætorum absoluta, Consulum deinceps studia, at officia subliniori oratione extollit. Sit igitur tale Enthimema.

Lentulus & Metellus Consules, me patriæ restituerunt.

Ergo gratus ero tanti beneficij.

Antecedens duplici ratione probat. & primo Lentuli diligentiam, & fidem: Secundo loco Metelli voluntatem commemorat. Conclusionem Enthimematis primo loco ponit, quam Antecedens subsequitur. Hic obserua apud Cic. variam argumentationis formam, Sensus autem est huius loci. Non possum meritam gratiam vobis persoluere. Estq́; elegantissima tetracolia, dichoreo clausa.

Probatio primæ partis Antecedentis.

Quod si mihi.

Lentulus

Lentulus me, primus, summo studio, ac tota Italia conuocata reuocauit. Ergo gratus ero. *Antecedens satis copiose primum per expolitionem.* Quid enim, *dilatatum. cuius sensus est. Vniuersam Italiam ad me restituendam inuitauit. Ergo idem me reduxit. Estq; hîc tetracolia. Deinde per apostrophen & fictionem amplificatum,* vt qua voce, *cuius loci sensus est. Qua voce Consul, Romule, post conditam à te Romam, ciues ad defendendam Rempub. incitaret: eadem. voce Senatus Italiam ad me restituendum inuitauit. Estq; dicolos periodus. Hoc absoluto Antecedente exaggerat senatus & Consulis coniuncta studia dum dicit,* Quid ego gloriosius, *cuius loci sensus est. Lentulus in Senatu omnes ad me restituendum incitauit. Estq; tetracolia. Conclusio.* Itaque. *Ergo Consul & Senatus me reduxit. Estq; tricolos. Amplificat tandem Lentuli diligentiam.* Idemq; Consul. *Senatum in Capitolium conuocauit. Ergo ille me restituit. Hîc obserua quomodo Cic: conclusionem enthimematis, interposuit Amplificationi, estq; tetracolia.*

Probatio secundæ partis Antecedentis. Nam Q. Metellus. *Q. Metellus Consul depositis inimicitiis Seruilij oratione excitatus defensor meæ salutis fuit, estq; monocolos. Ergo me reuocauit. Antecedens Amplificatione dilatauit orationis Seruilij præstantissimi ciuis. Quo in loco obseruabis quomodo hanc sententiam tractat. Primo laude Seruilij eiusq; oratione, deinde expositione eius orationis & cōparatione, estq; tetracolia cita, incisis pluribus dilatata. Concludit tandem*

hanc

hanc partem per repetitionem Antecedentis, itaque fuit is, *ſenſus eſt Metellus me reſtituit*, fratrem, *Metellũ, qui volens exulabat. Saturninus enim Trib. pleb tulerat legem Agrariam, in quam cùm vniuerſus Senatus iuraſſet, vnus Metellus iurare noluit, ſtatimq; Rhodum in exilium profectus eſt, ne cauſam malarum contentionum præberet. vide Plutarchum in vita Marij.* Ex Acherunte, *ex inferno. Acheron enim eſt fluuius infernalis.* Numidicum, *Qui de rege Numidiæ Iugurta triumphauit. Fuerunt & alij Metelli, vt Macedonicus, Barbarius, Creticus, Dalmaticus, & alij.* Aſcriptor. *Adiutor dignitatis meæ: aſcriptor enim dicitur, qui alicuius acta approbat.*

Celebrat Senatus ſtudia. *Quo quidem die.*

Senatus ſtudia erga ſè tribus argumentis commemorat.

1. *Argumentum. Antecedẽs,* Quo quidem die. *vos Senatores duce Lẽtulo me reuocaſtis, eſtq; tricolos. Concluſio. Ergo gratus ero veſtri beneficij. Antecedens dilatat expoſitione per partitionẽ. Primo quomodo Senatus vniuerſus in Capitoliũ conuenit, deinde quomodo Clodio reſtitit. & Lentuli ſententiã de Cic. approbauit. Eſtq; periodus tricolos. Secundo amplificat hoc ipſum Antecedens periodo tricolos dum dicit.* Atque illa, *hoc ipſum & tertio facit, periodo quoq; tricolos, dum dicit.* Quo quidem die, *nota Ciceronem dicere conueniſſe* CCCCX. *Senatores, cùm ante nos dixeramus, trecentos tantum modo fuiſſe Senatores; contraria ergo hæc eſſe videntur, ſed ſciendum eſt quod*

cum ipso tempore nunc excrescebat, nunc diminuebatur numerus Senatorum. Primum enim à Romulo centum erant creati, postea ab alijs ducenti, & vsq; ad trecentos excreuerant. Ad extremum à Iulio Cæsare mille erant lecti, progressu deinde temporis Augusto Octauio imperante ex illis mille, trecenti iterum facti, vocem acerbam, *Nemo Clodianorum intercedere ausus est.*

2. *Argumentum.* Ad hæc non modo. *vos prohibuistis intercessionem reuersionis meæ. Ergo vos me reduxistis. Estq; periodicon,* adhæc, *nota particulas, quibus optime connectuntur argumenta, & Narrationes & periodi,* ornamenta, *cum mea opera Rempub. à Catilinario tumultu conseruatam fuisse dixissetis.*

3. *Argumentum,* Quid vt ad illam, *vos egestis populo gratias, qui me ad restituendum conueniat. Ergo me reduxistis Antecedens membratim tractat. Hoc absoluto argumento Lentuli consulis adiungit laudes,* Quid denique, *estque eiusmodi argumentum. Lentulus me comitiis centuriatis, cum summo honore meo, restituit. Ergo tanti beneficij gratus ero. estque oratio periodica,* comitiis centuriatis, *comitia erant triplicia. Calata, in quibus de collegio sacerdotum tantum à decem septem tribubus agebatur. Curiata, in quibus de exercitu, de legibus, legatis, prouinciis, rebusq; militaribus, ab optimo & vilissimo quoq; pari conditione inibatur suffragium. Centuriata, quibus præcipui magistratus, vt pote Consules, Tribuni, prætores, per classes seu centurias, creabantur. Populus enim*

vniuersus

vniuersus, in centum turmas diuidebatur, & ex singulis vnus qui nobilior & grauior esset suffragium ferebat. Vnde hæc comitia grauiora ob delectum populi dicebantur, vt curiata ob plebis confusionem.

Celebrat populi studium,
Quo die.

R *Ecenset populi studium in se restituendo, cuius loci sensus est. Vniuersus populus me reuocauit. Ergo gratus ero. Estque Antecedens copia & membris dilatatum.*

Conclusio confirmationis,
Itaque P. Lentuli.

C *Oncludit ferè omnia, quæ permixtè tractauit argumenta. Primo repetens Lentuli officia dum dicit,* itaque P. Lentuli, *cuius loci sensus est. Ergo Lentuli studio sum reuocatus. Secundo agens gratias Pompeio,* possum ego, *sensus est. Pompeius summo studio ac diligentia de me restituendo laborauit. Ergo gratus ero. Antecedens partitione insigni, & oratione pneumatica dilatauit. Tertio,* quibus autem, *Tribunorum plebis iterum studia repetit. Primo Milonis cum dicit,* quibus autem, *Sensus est. Milo me fortiter defendit. Ergo gratus ero. Antecedenti conclusionem præponit, estque membratim facta oratio. Postea P. Sestij,* quid de P. Sestio, *Sestius suum studium vulneribus mihi ostendit. Ergo gratus ero. Quarto,* vobis vero, *Senatui gratias agit. Sensus est. Non possum vobis dignas gratias*

gnas gratias agere. vbi primo suum animum gratum beneficiorum, summaque studia senatorum recenset. Secundo, quanquam, vtitur occupatione, cuius sensus est. Iustum esset vobis nominatim agere gratias. sed difficile id præstare possum. Estque periodus tricolos. Tandem, nam difficile, Aetiologia occupationem soluit.

Epilogus orationis.

Hanc orationis partem, enumeratione acceptorum beneficiorum, & amplificatione pollicitationis absoluit. Sensus eius est. Gratum me vobis omnibus, quorum studio & opera patriæ restitutus sum, præstabo: Sed hunc sensum, & sententiis & verbis amplificauit.

Prima pars epilogi, scilicet enumeratio acceptorum beneficiorum.

Propositio. Ego vobis summas gratias, vosq; pro diis colere debeo. Estq; periodus monocolos. Hanc propositionem elegantissima Comparatione, quæ constat periodo duorum membrorum pæne tertio clausa, figurauit, cum Deos cum Senatu confert. Obseruabis hic Comparationem duabus partibus tractatam propositione scilicet & applicatione.

Ratio propositionis per enumerationem beneficiorum dum dicit, hodierno autem, quæ constat partibus septem.

In prima parte Senatus & Pompei recenset beneficia, hodierno autem, sensus est. Senatui & populo obligatus ero. Hunc sensum Aetiologia dilatat, &

periodico

periodico circumducit, dum dicit, Qui pro salute, *Postea comparatione amplificat studia Senatorum,* Nostra memoria, *Sensus est. Vos in vestris periculis nunquam vti in mea calamitate luxistis: estq; tricolos periodus.*

In Secunda parte. Quibus ergo, *Gabinij & Pisonis Consulum improbitatem recenset. Estq; sententia. Nolebam cum illis vi decertare: estq; tricolos ionico minore clausa. Primo autem Gabinij nequitiam cōmemorat,* dixerat, *estq; membratim facta oratio. Secundo,* alter Consul, *Pisonis improbitatem recenset.*

In tertia parte. Erat alius, *Cæsarem leniter perstringit qui tectus erat Ciceronis inimicus: Clodius enim clamabat, ea quæ faciebat contra Ciceronem, se facere authoribus Pompeio, Crasso, & Cæsare.*

In quarta parte. Duæ partes esse, *commemorat quorundā ciuium in se retinendo timiditatem, idq; per diuisionem, sit igitur sensus siue sententia. Alij ciues vt manerem deposcebant, alij timidius defendebant. Hoc autem propterea adiecit, vt Consulum improbitatem, & Senatus studium planius explicaret: estq; periodus dicolos. Assumit tandem.* Qui autem, *primam partem diuisionis, altera neglecta, qua timidius in se defendendo egisse dicit. Estq; tricolos periodus.*

In quinta parte. Quare cùm, *confert suam in exulando prudentiā cum temeritate inimicorum. estq; sensus. Potui resistere inimicis, sed nolui, malui enim Reip. & ciuibus, quam meæ saluti seruire. hunc sensum conglobatione amplificat, estq; oratio periodica. Quod autem maluisset Reipub. & ciuibus seruire probat tribus*

bat tribus rationibus. Prima ratio est per dilemma, sed videbam, *si vicissem Clodium multi adhuc essent vincendi. Si victus essem, & ego, & multi boni ciues mecum concidissent. Secunda ratio,* nolui cum consul, *ne scilicet Rempublicam & ciues in periculum conijcerem. Estque dicolos periodus. Tertia,* quod si, *quia sperabam me cito reuersurum. Estque syllogismus propositione & assumptione constans, & periodus dicolos.*

In sexta parte. Neque ego, *Laudes suas Cicero extollit vt magis sibi deuincat senatum. Sensus est. Me absente omnia absuerunt, me redeunte omnia sunt restituta. Hunc sensum partitione amplificat, estq́ dicolos postea membratim facta oratio. Nota cùm Cicero in exilium actus esset, maximam tum fuisse caritatem annonæ.*

In septima parte. Cuius mei, *Plancij Quæstoris in suo exilio præstitam beneuolentiam commemorat, à quo dicat se sustentatum fuisse, quo nomine, se illi multum debere confitetur. Estq́ tricolos periodus figurata comparatione.*

Secunda pars Epilogi, Remuneratio.

Quapropter.

IN *hac parte memoriam sempiternam tanti beneficij se retenturum pollicetur: sensus est.* Gratum me & *Reip. & vobis præstabo. Hunc sensum quatuor causis & comparationibus, per exemplorum congeriem amplificabit. estq́ dicolos periodus.*

1. *causa est; per comparationem,* Et enim, *Si antea defen*

tea defendebam, nunc multo magis. Estq; hic tantum propositio comparationis, sine applicatione.

2. causa est, Nam quid, Quia hæc, quam perpessus sum calamitas, non debilitauit animum meum. Hanc causam duabus approbationibus confirmat & amplificat, Estq; dicolos: Prima approbatio, cuius ipsum, Quia calamitas non mei delicti, sed beneficiorum testis. est. Secunda approbatio, Nam & importata, Quia iniquè ab hostibus mihi irrogata, & à me sponte suscepta est, estq; dicolos.

3. causa est, pro me, Quia vos me vno fratre & Pisone genero deprecante, non vt alios multos magistratibus exorantibus studiosissimè restituistis. Estq; periodus quinq; membrorum seu periodicon. Estq; simplex & breuis collocatio exemplorum, qua comparatione figurauit, dum dicit, sed vnus frater. Estq; monocolos incisim tractata. Hac causa absoluta fratris pietatem erga se extollit dum dicit, Qui cum. estq; tricolos.

4. causa est, Alter fugit propugnator. Pisone genero pro me deprecante restitutus sum. Ergo gratus ero Hunc sensum Laude Pisonis, incisisq; dilatauit.

His absolutis quatuor causis, vtitur comparatione superiorum exemplorum, dum dicit, Nil vnquã cuius loci sensus est. Popilius, & Metellus, vi & armis sunt restituti: Ego autem consensu magistratus, estq; periodicon. Hic Popilius cum Prætor esset, Tiberij Gracchi amicos in exilium pepulerat. Quam ob causam cùm C. Gracchus contra eum legem tulisset, vt si quis in magistratu constitutus ciuem Romanum sine iudicio necasset, in eum animaduerteretur fugam sibi cõsuluit.

Pro eo

Pro eo igitur amici deprecati sunt. Vide orationem ad Quirites, & Plutarchum in Gracchorum vita. Metel*lus vero de Iugurtha Numidiæ rege triumphauit, postea ob Gracchianas leges exilium voluntarium suscepit. Vide Appianum lib.* 1. *de bello ciuili*, Consulares, *dicebantur qui aliquando Consules fuerunt, iterumq; esse poterant. Item,* Nam C, quidem, *Marius vi & armis seipsum reuocauit. Ego autem studio Senatus. Igitur gratus ero: fuit autem Marius Arpinas, humili loco natus, septies tamen Romæ consul. Eius hæc erat exilij causa. Cùm Sylla consul Asiã prouinciam cum Mithridatico bello sortitus fuit, Marius per Sulpicium Tribunum plebis, vt illi iam vrbe oppressa sufficeretur, effecit: putabat enim illud bellum plus lucri, quam difficultatis habiturum. Qua quidem re Sylla commotus, exercitu ad vrbem admoto Marium cum suo exercitu vrbe expulit vide Plutarchum in vita Marij & Appianum lib.* 1. *Illi igitur*, Nulla de ijs, *non consensione Reip. reuocati sunt.*

Claudit vltimo orationem per frequentationem superiorum, nempe per breuem enumerationem eorum quorum studio, opera, & consensu fuerit ab exilio restitutus. Estq; periodus vel potius periodicon, constans protasi, & apodosi. In protasi colligit beneficia, in apodosi promittit suum studium rationemq; subiungit.

M. C. CICERONIS IN M. ANTONIVM PHILIPPICA.

NONA.

ELLEM dij immortales fecissent. P. C. vt viuo potiùs Ser Sulpicio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus. Nec vero dubito, quin si ille vir renunciare legationem potuisset, reditus eius & nobis gratus fuerit, & Reip. salutaris futurus: non quod L. Philippo, & L. Pisoni aut studium, aut cura defuerit in tanto officio, tantoque munere: sed cùm Ser. Sulpicius ætate illos anteiret, sapientia omneis, subitò ereptus totam legationem orbam, & debilitatam reliquit. Quòd si cuiquam iustus honos habitus est in morte legato, in nullo iustior, quàm in Ser. Sulpicio, reperietur. Cæteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum, sine vllo mortis metu profecti sunt: Ser Sulpicius cum aliqua perueniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla reuertendi. qui cùm ita affectus esset, vt, si ad grauem valetudinem labor viæ accessisset, sibi ipsi diffideret: non recusauit, quo minùs vel in extremo spiritu, si quam opem Reip. ferre posset, experiretur. Itaq; non illum vis hyemis, non niues, non longitudo itineris, non asperitas viarum, non

non morbus ingrauescens retardauit: cumque iam ad congressum, colloquiumque eius peruenisset, ad quem erat missus: in ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit è vita. Vt igitur alia, sic hoc, Pansa, præclarè, quòd nos ad ornandum Ser. Sulpicium cohortatus es, & ipse multa copiosè de illius laude dixisti. quibus à te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Seruilio respõdendum putarem, qui hunc honorem statuæ nemini tribuendum censuit, nisi qui ferro esset interfectus. Ego autem, P. C. sic interpretor sensisse maiores nostros, vt causam mortis censuerint, non genus esse quærendum. Etenim cui legatio ipsa morti fuisset, eius monumẽtum exstare voluerunt, vt in bellis periculosis obierent homines legationis munus audaciùs. Non igitur exempla maiorum quęrenda, sed cõsilium est eorum, à quo ipsa exempla nata sunt, explicãdum. Lartes Tolumnius, rex Veientum, quatuor legatos populi R. Fidenis interemit, quorum statuæ in Rostris steterunt vsque ad nostram memoriam Iustus honos. ijs enim maiores nostri, qui ob Remp. mortem obierant, pro breui vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octauij, clari, & magni viri: qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consultum, statuam videmus in Rostris. Nemo enim tum nouitati inuidebat: nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octauij

in qua periculi ſuſpicio non ſubeſſet. Nam, cùm eſſet miſſus à Senatu ad animos regũ perſpiciendos, liberorumque populorum, maximeque, vt nepoté Antiochi regis, eius, qui cum maioribus noſtris bellum geſſerat, claſſeis habere, elephantos alere prohiberet: Laodiceæ, in gymnaſio à quodam Leptine eſt interfectus. Reddita ei tum à maioribus ſtatua pro vita: quæ multos per annos progeniem eius honeſtaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam ſola reſtaret. Atqui & huic, & Tullo Cliuio, & L. Roſcio & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui à Veientium rege cæſi ſunt, non ſanguis, qui profuſus eſt in morte, ſed ipſa mors ob Remp. obita, honori fuit Itaque, P. C. ſi Ser Sulpicio caſus mortem attuliſſet, dolerem quidem tanto Reip: vulnere: mortem verò eius non monumentis, ſed luctu publico eſſe honorandam putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abſtulerit ipſa legatio? ſecum enim ille mortem extulit: quàm, ſi nobiſcum remanſiſſet, ſua cura, optimi filij, fideliſſimæque coniugis diligentia, vitare potuiſſet. At ille, cùm videret, ſi veſtræ auctoritati non paruiſſet, diſſimilem ſe futurum ſui: ſi paruiſſet, munus ſibi illud pro Rep. ſuſceptum, vitæ finem allaturum: maluit in maximo Reip diſcrimine mori, quàm minus, quam potuiſſet, videri Reip. profuiſſe. Multis illi in vrbibus, quà iter faciebat, reficiendi ſe, & curandi poteſtas fuit. aderat & hoſpitum inuitatio liberalis pro di-

lis pro dignitate summi viri, & eorum hortatio, qui vna erant missi, ad requiescendum, & vitæ suæ consulendum. At ille properans, festinansque, mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia, morbo aduersante, perseuerauit, Cuius cùm aduentu maximè perturbatus esset Antonius, quod ea, quæ sibi iussu nostro denũtiarentur, auctoritate erant, & sententia Ser. Sulpicij constituta: declarauit, quàm odisset senatum, cùm auctorem senatus exstinctum, lætè, atq; insolenter tulit. Non igitur magis Octauium Leptines, nec Veientium rex, eos, quos modò nominaui, quàm Ser. Sulpicium occidit Antonius. Is enim profectò mortem attulit, qui causa mortis fuit. Quocirca ad posteritatis etiam memoriam pertinere arbitror. exstare, quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. erit enim statua ipsa testis, bellum tam graue fuisse, vt legati interitus, honoris memoriam consecutus sit. Quòd si excusationem Ser. Sulpicij, P. C. legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortuo, quam viuo iniuriam fecimus, sarciamus. Vos enim, P.C. (graue dictu est sed dicẽdum tamen) vos, inquam, Ser. Sulpicium vita priuastis. Quem cùm videretis se magis morbo, quàm oratione, excusantem, non vos quidem crudeles fuistis (quid enim minùs in hunc ordinem conuenit?) sed cùm speraretis nihil esse, quod non illius auctoritate, & sapien-

tia effici posset, vehementiùs excusationi obsti tistis: atque eum, qui semper vestrum consensum, grauissimum iudicauisset, de sententia deiecistis. Vt verò Pansæ consulis accessit cohortatio grauior, quam aures Ser. Sulpicij ferre didicissent, tum filium, meque item seduxit, atque ita locutus est, vt auctoritatem vestram vitæ suæ se diceret anteferre. cuius nos virtutem admirati, non ausi sumus eius aduersari voluntati. mouebatur singulari pietate filius: nō multum eius perturbationi meus dolor concedebat: sed vterque nostrûm cedere cogebatur magnitudini animi, orationisq; grauitati: cùm quidem ille maxima laude, & gratulatione omnium vestrûm pollicitus est, se, quod velletis esse facturum, neq; eius sententiæ periculum vitaturum, cuius ipse auctor fuisset. quem exequi mandata vestra properantem, manè postridie prosecuti sumus. qui quidem discedens, mecum ita locutus est, vt eius oratio, omen fati videretur. Reddite igitur, P. C. ei vitam, cui ademistis. vita enim mortuorum in memoria viuorum est posita. perficite, vt is, quem vos ad mortem inscij misistis immortalitatem habeat à vobis. cui si statuam in Rostris decreto vestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis inobscurabit obliuio. Nam reliqua Ser Sulpicij vita multis erit, præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata, semper illius grauitatem, constantiam, fidem,

præstanatiam

præstantiam, in Rep. tuenda curam, atq; prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit Nec verò silebitur admirabilis quædã, & incredibilis, & pœne diuina eius in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, ex omni ætate qui hac in ciuitate intelligentiam iuris habuerunt, si vnum in locum conferantur, cum Ser. Sulpicio non sunt comparandi. Neq; enim ille magis iurisconsultus, quàm iustitiæ fuit. Itaq; quæ proficiscebantur à legibus, & à iure ciuili, semper ad facilitatem, æquitatemq; referebat: neq; constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere. Ergo hoc statuæ monumento non eget: habet alia maiora. hæc enim statua, mortis honestæ testis erit. illa, memoria vitæ gloriosæ: vt hoc magis monumentum grati senatus, quàm clari viri, futurum sit. Multum etiam valuisse ad patris honorem pietas filij videbitur: qui quanquam afflictus luctu non adest, tamen sic animati esse debetis, vt ille si adesset. est autem ita affectus, vt nemo vnquam vnici filij mortem magis doluerit, quam ille mæret patris. Equidem etiam ad famam Ser. Sulpicij filij arbitror attinere, vt videatur honorem debitum patri præstitisse. quanquam nullum monumentum clarius Ser. Sulpicius relinquere potuerit, quã effigiem morum suorum, virtutis, constantiæ, pietatis, ingenij filium. cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest.

 Mihi

Mihi autem recordanti Ser. Sulpicij multos in nostra familiaritate sermones, gratior illi videtur, si quis est sensus in morte, ænea statua futura, & ea pedestris, quàm inaurata equestris: qualis est L. Syllę prima statua. magnificè enim Ser. Sulpicius maiorum continentiam diligebat: huius sæculi insolentiam vituperabat. Vt igitur, si ipsum consulam, quid velit, sic pedestrem ex ære statuam, tanquam ex eius auctoritate, & voluntate, decerno: quæ quidem magnum ciuium dolorem, & desiderium, honore monumenti minuet, & leniet. Atq; hanc meã sententiam, P.C. P. Seruilij sententia probari necesse est: qui sepulchrũ publicè decernendũ Ser. Sulpicio censuit, statuã non cẽsuit. Nam si mors legati sine cæde, atq; ferro nullũ honorẽ desiderat: cur decernit honorem sepulturæ: qui maximus haberi potest mortuo? Sin id tribuit Ser Sulpicio, quod non est datum Cn. Octauio: cur, quod illi datum est, huic dandum esse non censet? Maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt: sepulchra paucis. sed statuæ intereunt tempestate, vi, vetustate: sepulchrorũ autem sanctitas in ipso solo est: quod nulla vi moueri, neque deleri potest: atque, vt cætera extinguẽtur, sic sepulchra fiunt sanctiora vetustate. Augeatur igitur isto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus potest. gratissimus in eius morte decoranda, cui nullam aliam gratiam referre iam possumus. notetur etiam

tur etiam M. Antonij, nefarium bellum gerentis, ſcelerata audacia. his enim honoribus habitis Ser Sulpicio, repudiatæ reiectæq; legationis ab Antonio, manebit teſtificatio ſempiterna. Quas ob res ita cenſeo: CVM. Ser. Sulpicius, Qu. F. Lemonia Rufus, difficilimo Reip. tempore, graui, periculoſoq; morbo affectus, auctoritatem ſenatus, ſalutemque populi R. vitæ ſuæ præpoſuerit, contraq; vim, grauitatemque morbi contenderit, vt ad caſtra Antonij, quò ſenatus eum miſerat, perueniret: iſque, cùm iam prope caſtra veniſſet, vi morbi oppreſſus, vitam amiſerit in maximo Reip. munere: eiuſq; mors conſentanea vitæ fuerit, ſanctiſſimè, honeſtiſſimeq; actæ, in qua ſæpe magno vſui Reip Ser. Sulpicius & priuatus, & in magiſtratibus fuerit: cùm talis vir, ob Rempub. in legatione mortem obierit: Senatui placere, Ser. Sulpicio ſtatuam pedeſtrem æneam in Roſtris ex huius ordinis Sententia ſtatui, circumque eam ſtatuam locum gladiatoribus, ludiſq; liberos poſteroſq; eius quaque verſus pedes quinq; habere, quod is ob Remp. mortem obierit, eamq; cauſam in baſi inſcribi: vtique C. Panſa, A. Hirtius, conſules, alter, amboué, ſi eis videbitur: quæſtoribus vrbis imperent, vt eam baſim, ſtatuamque, faciendam, & in Roſtris ſtatuendam locent: quantique locauerint, tantam pecuniam redemptori ſoluendam attribuendamque curent: cumque antea ſenatus auctoritatem in

virorum

virorum fortium funeribus, ornamentisque ostenderit, placere, eum quàm amplissimè supremo die suo efferri: & cùm Ser. Sulpicius, Qu. F. Lemonia, Rufus, ita de Rep. meritus sit, vt his ornamentis decorari debeat: Senatum censere, atque è Rep. existimare, ædileis curuleis edictum quod de funeribus habeant, Ser Sulpicij, Qu. F. Lemonia, Rufi, funeri mittere: vtique locum sepulcro in campo Esquilino C. Pansa consul, seu quo aliò in loco videtur, pedes triginta quoquo versus designet, quò Ser. Sulpicius inferatur. Quod sepulcrum, ipsius, liberorum, posterorumque eius, sit: vti quod optimo iure sepulcrum publicè datum est.

ADAMVS

ADAMVS STEZICIENSIS IN ORATIONEM CIC: PHILIPPICAM NONAM.

Cur Philippicas inſcripſerit.

ET ex ipſo Cicerone, & multis aliis Rhetorum ſcriptis conſtat, Ciceronem ſe totum ad imitationem Græcorum contuliſſe. Quēadmodum autem Demoſthenes, apud Athenienſes vim Philippi Regis Macedonum, oratione ſua fregit, atq; vicit: ita & Cic. Demoſthenem imitatus, furentem Antonium, peſtem, & procellam Reip. Romanæ, hiſce orationibus inſectatus eſt.

Occaſio & argumentum Philippicarum.

CVm M. Antonius reuiuiſcentem Rempub. poſt interfectum Cæſarem vix duobus menſibus liberam fuiſſet, ad eamq; opprimendam animum adieciſſet, Cic. ſperans Antonii libidinem fines non exceſſurā, in Græciam ire ſtatuit: ſed improbitate & inſolentia Antonii, ex ipſo itinere reuocatus, Romam rediit, Antonijq; furori & latrocinijs, pro Repub: & pro ciuibus ſeſe obiecit, Hasq; orationes in Senatu contra Antonium habuit, modiſq; omnibus contendit, vt Antonium furentem, ſcilicet, audacia, bello iuſtiſsimo aggrederentur, & efficerent, vt aliquando Reſpub: illorum virtute defenſa requieſceret.

Argumentum nonæ Philippicæ.

LEx fuit scripta, vt qui in legatione interficeretur, illi ipsi statua equestris in Rostris statueretur, ac publico sumptu sepulchrum cum Elogio extrueretur. Moritur Seruius Sulpicius, qui affecta valetudine Roma discesserat, antequam legatione apud M. Antonium perfunctus esset. Consulitur, quo honore mors Sulpicij honoranda esset, Suadent alij ex lege de legatis interfectis honores Suplicio decernendos esse. Intercedit Seruilius ostenditq; id omnino legem vetare. Cic. igitur hac oratione persuadet Seruio Sulpicio honores ex lege decernendos esse.

Est igitur oratio generis deliberatiui.

Partes orationis.

TRactauit hanc breuem orationem quatuor partibus. Exordio, propositione, contentione, & peroratione.

Status.

STatus est legitimus, ex scripto. Num Seruio Sulpicio honor statuæ tribuendus sit? Argumenta ex scripti interpretatione & exemplis sunt petita.

Genus dicendi.

Mediocri ac temperato genere dicendi confecta est hæc oratio.

Explanatio exordij.

Quoniam

QVoniam principia orationis, beneuolentiæ, attentionis, & docilitatatis gratia, vel à personis, vel à rebus ducuntur. Cic. in hac breui oratione vsus est exordio ad captandam beneuolentiam, ex vtroq; loco. A persona quidem, cùm mortem Sulpicij amplissimi viri dolet. A Re, cum eius legationem si eam renunciasset, Reipublicæ salutarem futuram asserit.

Dispositio Exordij.

TRactat hoc exordium quinque partibus, propositione, Ratione, Occupatione, Reflexione, & conclusione.

Propositio. Mallem vt viuo Sulpicio, gratias potius ageremus, quam honores mortuo quæreremus.

Ratio. Quia si legationem renunciasset, reditus eius salutaris Reipub. fuisset.

Occupatio. Quanquam & cæteri, hoc munus obire potuissent; ille tamen cum omnibus esset sapientior, fælicius obijsset.

Reflexio. Sed cum subita morte ereptus, legationem orbam reliquit.

Conclusio. Itaq; illi tanquam legato, iustus honos tribuendus est.

Vellem dij, Propositio, optatione exornata periodo dicolos circumducta, dichoræo terminata, Nec vero dubito, Ratio propositionis dicolos, amphibrachi terminata. Non quod, occupatio, subito ereptus, Reflexio.

Secunda pars Orationis propositio.

Quod si.

Seruio Sulpicio honos ex lege decernendus est: Hanc propositionem orationis, non simpliciter constituit; sed comparatione figurauit.

Tertia pars Orationis Confirmatio,

cæteri qui in legatione.

Hanc vndecim argumentis tractat.

Primum argumentum ex comparatis. Propositione, Assumptione, Ratione assumptionis confectum.

Propositio. Cæteri legati sine mortis metu profecti sunt, & tamen hoc honore dignati sunt.

Assumptio. Sed Sulpicius nulla spe reuertendi, profectus est, vt saltem Reipub. oppitularetur.

Ratio. Quia eum neq; valetudo, neq; vlla incommoditas itineris retardare potuit

Complexio omissa. Ergo hic honos illi tribuendus est.

Cæteri qui, *Propositio syllogismi periodo dicolos circumducta*, Seruius Sulpitius, *Assumptio*. Qui cum ita, *Ratio assumptionis per distributionem, hoc est, non illum abstraxit ab itinere affecta valetudo, non hyemis, neq; asperitas viæ Locus communis de amore patriæ, pro qua si necessitas tulerit, vita libenter est profundenda Rationes lege apud Cic. in officijs, & apud Cic.*

pud Cic. in officijs, & apud Lucianum in patriæ Encomio, vt igitur alia, *Hoc loco sententiam Pansæ laudat vt suam quoque orationem illius grauitate comprobaret*, Quibus à te dictis, *Sequitur occupatio, in qua reprehendit Seruilij sententiam, qui negabat honorem Seruio Sulpitio, propterea quod lex esset, quæ eos tantum ornare iubebat, qui in legatione interficerentur. Atqui Sulpicius sponte mortuus est. Ergo non erat ornandus. Cicero igitur refutat ab interpretatione legis. Lex inquit non tantum eos intelligit, qui cæsi essent in legatione: sed quibus etiam ipsa legatio, causam mortis præbuisset.*

Tractat autem hanc refutationem tribus partibus 1. Denunciatione, cum dicit, Respondebo Seruilio. *2. Propositione, quia adimit honorem Sulpicio 3. ipsa refutatione*, Quibus à te, *Prima pars denunciatio*, qui hunc honorem, *propositio*, ego aut P. C. *3. pars Refutatio; quam tractat expositione legis, approbatione, & conclusione*, Et enim, *approbatio per enthymema. Cui legatio causa mortis fuit, huic ex lege statua est ponenda: Ratio Antecedentis. Vt legati hoc munus audaciùs subirent*, non igitur, *conclusio.*

Elocutio.

Cæteri, *comparatio*, vel in extremo, *Hyperbole*, itaque, *exornatio & distributio*, vt igitur, *apostrophe*, Quibus, *occupatio*, Et enim, *Aetiologia, Ratiocinatio*, vt is, *Aetiologia*, Non igitur, *complexio.*

Secundum Argumentum.

LAr Tolumnius, *A duobus exemplis. Primum est: Legatis à Veientinorum Rege interfectis, statuæ sunt positæ.*

Ergo & Sulpicio ponenda est. Tractat autem hoc argumentum duabus partibus. (*Expositione Exempli, & Sententiæ maiorum.* Lartes, *expositio exempli*, iustus honos. 2. *pars exempli. Sententia.*

Alterum exemplum, Cn. Octauij Clari, *Cn. Octauio legationem apud Antiochum regem obeunti, statua est posita.*

Ergo & Sulpicio est ponenda. Tractat hoc exemplum tribus partibus. 1. *Laude Octauij.* 2. *Expositione.* 3. *Conclusione*, Cn. Octauii, *Laus Octauij*, At ea fuit, *expositio exempli per comparationem*, Reddita est ei, *conclusio exempli*, Atque & huic 3 *conclusio duorum exemplorum coniunctim facta.*

Tertium argumentum ex comparatis.

itaq; P. C. si Seruio.

Hoc Cic. tractat propositione, Assumptione, Ratione Assumptionis, & Approbatione.

Dispositio.

Propositio. Si casus & non legatio mortem Sulpicio attulisset, iste honos statuæ non esset illi tribuendus.

Assumptio. Sed legatio illi mortem attulit.

Ratio. Quia secum mortem extulit.

Approbatio. Quia si domi mansisset, hanc mortem suorum diligentia vitasset.

Itaque

Itaque P. C. *Propositio argumenti, dicolos periodus*, nunc autem quis, *Assumptio*, secum enim ille, *Ratio assumptionis*, quam si nobiscum, *Approbatio partitione dilatata, quam syllogismo tractauit.*

Propositio. Si in legationem non iuisset, cura suorum mortem vitare potuisset.

Assumptio. Sed Authoritati vestræ obtemperãs in legationem est profectus.

Complexio. Ergo legatio illi mortem attulit. quãsi, *propositio approbationis*, At ille cum, *Assumptio.*

Quartum Argumentum,
multis illi in vrbibus

Quod tractat propositione, ratione propositionis, & Assumptione.

Propositio. Illi legatio mortem attulit, qui sese in itinere, propter celeritatem itineris reficere noluit.

Ratio. Quia à multis hospitibus inuitabatur.

Assumptio. Seruius Sulpicius se reficere noluit.

Complexio. Ergo legatio mortem illi attulit.

Multis illi, *propositio syllogismi*, Aderat et, *ratio propositionis seu expositio*, at ille, *Assumptio.*

Quintum argumentum,
Cuius cum aduentu.

Cuius legationis authoritatem hostis extimuit, & mortem insolenter tulit, huic statua est decernenda. Sed Antonius hæc fecit. Igitur. Assumptionem tantum tractat cum conclusione, non igitur, *conclusio quin:*

sio quinque argumentorum sensus est. Sulpicio igitur mortem attulit, legatio Antoniana, is enim *Amplificatio conclusionis.*

Sextum Argumentum, *Quocirca ad posteritatis.*

Propositio. Tanti belli Antoniani memoriam extare oportet.

Assumptio. Sed statua Sulpicij, testis erit tanti belli.

Ergo statua est illi decernenda, Quocirca ad; *propositio,* erit enim statua, *Assumptio.*

Septimum argumentum, *Quod si excusationem,* in quo causam mortis Sulpicij transfert in Senatum.

Cuius excusationem obeundæ legationis, accipere noluistis: eum vita priuastis.

Sed Seruij Sulpitij excusationem accipere noluistis.

Igitur eum vita priuastis Propositione prætermissa tractat Assumptionem. Cui subiungit talem probationem. Quia sperabatis illius authoritate & sapientia illud munus legationis optimè obire posse. Itaque nec morbus, nec oratio eum apud vos excusare potuit. Deinde addit expositonem, seu exornationem. Quia Pansæ authoritate permotus se excusare non potuit, Quod si, *Assumptio,* Quem cum, *Probatio Assumptionis.* Non vos quidem crudeles fuistis, *obserua calliditatem in dicendo Ciceronis.* Nunc enim *Senatores*

natores causam præbuisse mortis Sulpicij asserit. nunc deinde negat Vt vero Pansæ, *expositio seu exornatio Assumptionis*, mouebatur singulari, *Dilatat exornationem. Estq; hoc loco Amplificatio*, Reddite igitur, *conclusio septimi argumenti, per repetitionem argumentationis propositionum facta*, Vita enim, *Amplificat conclusionem sententia.*

Octauum Argumentum ex comparatis, *Nam reliqua Seruij Sulpicij.*

Hoc tractatur sex partibus, propositione, Ratione propositionis. Approbatione, exornatione, Conclusione propositionis, & assumptione.

Propositio. Reliquam eius vitam alia monumenta commendabunt.

Ratio. Quia eius virtutes mortalium fama celebrabit.

Exornatio. Quia ille omnibus anteibat, legum & scientia, & explicatione.

Approbatio. Quia & legum peritia illius, prædicabitur.

Complexio. Ergo vitam eius reliquam, hæ virtutes & artes honorabunt.

Assumptio. Sed statua erit testis mortis illius. Igitur illi est ponenda.

Nam reliqua, *propositio ad omnem memoriam apud homines commendata*, semper illius, *Ratio propositionis per partitionem*, nec vero, *approbatio de legum atq; iuris ciuilis cognitione atq; interpretatione dignitate. Lege Platonem Cic. de legibus pro Muræ-*

na & in oratore, Omnis qui, *exornatio.* Ergo hoc, *conclusio propositionis,* Hæc enim statua, *Assumptio.*

Nonum argumentum, *multum enim valuisse,* quod enthymemate tractat.

Filius mœstißimus à vobis statuam parenti expetit. Ergo eam decernite.

Antecedens probat ratione, & dilatat occupatione, Ratio est talis. Quia hac statua ad famam filij pertinebit. Occupatio. Quanquam filius est effigies paternæ virtutis, tamen & ipsa statua, erit honori Sulpicio, Multum enim, *Antecedens*, Est enim ita, *obserua dilatatione dictionis huius mœstißimus*, equidem etiam, *Ratio Antecedentis*, Quanquam nullum, *occupatio per communem sententiam. Estq́; hic locus communis de educandis liberis*, cuius luctus, *conclusio noni argumenti.*

Decimum argumentum, *mihi autem recordanti.*

Ipse Seruius Sulpicius, statuam non inauratam postulat.

Ergo eam decernite.

Ratio Antecedentis, Quia semper continentißimus fuit.

Mihi autem, *Antecedens*, magnificè enim, *Ratio Antecedentis*, vt igitur si, *conclusio per fictionem.*

Vndeci-

Vndecimum Argumentum, ex comparatis maiorum, *Atque hanc meam sententiam*, estque quinque partitum.

Propositio. Si Seruio Sulpicio, Seruilius honorem sepulturæ tribuit, debet etiam statuam tribuere.

Ratio propositionis. Quia multis sepulchra sunt decreta, statuæ paucis.

Approbatio. Quia statuæ cito intereunt, sepulchra sunt perpetua.

Assumptio. Sed Seruilius, tribuit sepulchrum Sulpicio.

Complexio. Ergo & statuam tribuere debet

Est autem artificiosa hæc argumentatio. Primo enim Assumptionem collocauit, 2. propositionem, 3. rationem. 4. Approbationem, 5. complexionem, Atque hanc, *assumptio à sententia aduersariorum,* nam si mors, *propositio syllogismi,* sin id tribuit, *Exemplo amplificat propositionem,* maiores quidem, *Ratio propositionis,* sed statuæ, *Approbatio,* Augeatur igitur, *Conclusio Argumentationis per repetitionem.*

Extrema pars orationis peroratio, *Quas ob res ita censeo.*

IN *hac Cic. de honestanda morte Sulpicij suam profert sententiam. Censetq́; & plane depingit qualis illi statua sit collocanda. Quoniam vero duæ sunt partes perorationis. Enumeratio, & amplificatio, hoc loco tantum enumeratione præteritorum argumentorum est vsus, hoc modo.*

Igitur præstantißimo viro Sulpicio, qui morbo affectus, autboritate Senatus adductus, vitæ non parcens ad Antonium Reipub. hostem, longum iter suscepit, ibiq; asperitate viæ confectus obyt. vt saltem Reipub. labenti opem ferret, Statua est ænea pedestris ponenda, in Basi. *Basis est sustentamentum seu fulcrum, in qua res gestæ inscribebantur*, Vtq; C. Pansa, *post interfectum Iulium Cæsarem. Octauiano Cæsari fasces sunt decreti, & Pansa cum Hircio Consules creati. & contra Antonium hostem Reipub. iudicatum, mißi, quem apud Mutinam vicerunt, ipsiq; cæsi sunt*, Cumque antea, *Qui magistratus Romæ gerebat, illius corpus in prætexta purpura, togaq; consulari, vel Senatoria, lecto constrato, purpura vel linteis splendentibus, tibicine præcedente, qui næniam funebrem qua laudes defuncti canebat, efferabatur. Insignia autem honorum quos geßit, vt fasces, secures, lictores, arma militaria, coronam, vexillum, hostium spolia, gentille stemma, præferebantur.*

M. T. Cic.

M. T. CICERONIS PRO M. MARCELLO ORATIO.

IVTVRNI silentij P. C. quo eram his temporibus vsus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit, idemq; initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi, tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac penè diuinam, tacitus nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis P. C. Reique pub. reddito, nõ solum illius, sed meam etiam vocem & authoritatem, & vobis, & Reip. conseruatam ac restitutam puto. dolebam enim P. C. ac veheter angebar, cùm viderem virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna. nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in vestro vetercurriculo, illo æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio à me & comite distracto. ergo & mihi meæ pristinæ vitæ consuetudinem C. Cæsar interclusam aperuisti: & his omnibus ad bene de

omni Repu. sperandum quasi signum aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, & maxime in me ipso, sed paulo ante in omnibus, cum M. Marcellum Senatui, populoque Ro. & Reip. concessisti, commemoratis præsertim etiam offensionibus, te authoritatem huius ordinis, dignitatemque Reipu. tuis vel doloribus, vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis ante actæ vitæ hodierno die maximũ cepit, cùm summo consensu senatus, tũ præterea iudicio tuo grauissimo & maximo. ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus: cùm in accepto tanta sit gloria. est verè fortunatus ille, cuius ex salute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura sit lætitia peruenerit. quod ei quidem meritò atque optimo iure contigit. quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut vllo genere laudis præstantior? Nullius tantum est flumen ingenij, nulla dicendi aut scribendi tanta vis tantaque copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare C. Cæsar res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, & hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quàm eam, quàm hodierno die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos ponere, idq; libenter crebris vsurpare sermonibus. omneis nostrorum imperatorum, omneis exterarum gentium, potentissimorumq; populorum, omneis clarissimorum

regum

regum res gestas cum tuis,nec contentionũ magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum posse conferri. nec vero disiunctissimas terras citius cuiusquam passibus potuisse peragragri, quam tuis non dicam cursibus, sed victorijs illustratæ sunt. quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, vt ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim.sed tamen sunt alia maiora. nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum militibus, ne proprię sint imperatorũ, & certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum,classes, commeatus multum iuuant. maximam vero partem quasi suo iure fortuna sibi vindicat: & quidquid est prosperè gestum, id penè omne ducit suum. At verò huius gloriæ, C. Cæsar, quam es paullo antè adeptus, socium habes neminem. totum hoc, quantumcumque est, quod certè maximũ est, totum est, inquam, tuum. nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina, Fortuna, in istius se societatem gloriæ non offert: tibi cedit: tuam esse totam, & propriam fatetur. nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur. Domuisti genteis immanitate barbaras, multitudine innumerabileis,

bileis, locis infinitas, omni copiarum genere abundanteis: sed tamen ea vicisti, quæ & naturam, & condicionem, vt vinci possent, habebant. nulla est enim tanta vis, tanta copia, quæ non ferro, ac viribus debilitari, frangique possit: verùm animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersarium nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modò extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem. Hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico. Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solùm nostris, sed penè omnium gentium litteris, atq; linguis: neque vlla vnquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen eiusmodi res, nescio quomodo, etiam dum audiuntur, aut dum leguntur obstrepi clamore militum videntur, & tubarũ sono. At verò cùm aliquid clementer, mansuetè, iustè, moderatè, sapientèr factũ in iracundia prȩsertim, quȩ est inimica cõsilio, & in victoria, quæ natura insolens, & superba est, aut audimus, aut legimus: quo studio incendimur, non modò in gestis rebus, sed etiam in fictis, vt eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus. Te verò quem præsentem intuemur, cuius mentem, sensusque, & os cernimus, vt, quidquid belli fortuna reliquum Reip. fecerit, id esse saluum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studijs prosequemur? qua beneuolentia

neuolentia complectemur? Parietes, medius fidius, C. Cæsar, vt mihi videtur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod breui tempore futura sit illa auctoritas in his maiorum suorũ, & suis sedibus. Equidem cùm C. Marcelli, viri optimi, & commemorabili pietate, ac virtute præditi lacrymas modo vobiscum viderem omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. quibus tu etiam mortuis. M. Marcello conseruato, dignitatem suam reddidisti, nobilissimamque familiam, iam ad paucos redactam, penè ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur diem tuis maximis, & innumerabilibus gratulationibus iure antepones. hæc enim res vnius est propria Cæsaris: cæteræ duce te gestæ, magnę illę quidem, sed tamen multo, magnoq; comitatu, huius autem rei tu idem es & dux, & comes: quæ quidem tanta est, vt tropæis, monumentisque tuis nulla vnquam allatura sit finę ætas. nihil enim est opere, aut manu factum, quod aliquando non conficiat, & consumat vetustas? At verò hæc tua iustitia, & lenitas animi florescet quotidie magis, ita, vt, quantum operibus tuis diuturnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omneis victores bellorum ciuilium, iam ante æquitate, & misericordia viceras: hodierno vero die te ipsum vicisti. Vereor. vt hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. ipsam victoriam vicisse videris

cùm

cùm ea ipſa, quæ illa erat adepta, victis remiſiſti. nam cùm ipſius victoriæ condicione iure omnes victi occidiſſemus, clementiæ tuæ iudicio conſeruati ſumus. Rectè igitur vnus inuictus es, à quo etiam ipſius victoriæ condicio, viſque deuicta eſt. Atque hoc C. Cæſaris iudicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo Reip. miſero, funeſtoque compulſi, & ſi aliqua culpa tenemur erroris humani, à ſcelere certè liberati ſumus nam cùm M. Marcellum, deprecātibus vobis, Reip. conſeruauit: memet mihi, & item Reip. nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros, & ſibi ipſis, & patriæ reddidit: quorum & frequentiam, & dignitatem hoc ipſo in conſeſſu videtis: nō ille hoſteis induxit in curiam, ſed iudicauit, à pleriſque ignoratione potius, & falſo, atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate ciuile bellum eſſe ſuſceptum. quo quidem in bello ſemper de pace agendum, audiendumque eſſe putaui, ſemperque dolui non modo pacem, ſed orationem etiam ciuium, pacem efflagitantium, repudiari, neque enim ego illa, nec vlla vnquam ſecutus ſum arma ciuilia: ſemperque mea conſilia, pacis, & togæ ſocia, non belli, atque armorum fuerunt. hominem ſum ſecutus priuato officio non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, vt nulla non modò cupiditate, ſed ne ſpe quidem, prudens & ſciens,

tanquam

tanquam ad interitum ruerem voluntarium. Quod quidem meum consilium minimè obscurum fuit. nam & in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi, & in ipso bello eadem etiam cũ capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus rerum æstimator, qui dubitet, quę Cæsaris voluntas de bello fuerit cùm pacis auctores conseruandos statim censuerit, cæteris fuerit iratior. Atque id minùs mirum videretur fortasse tum, cùm esset incertus exitus, & anceps fortuna belli. qui verò victor, pacis auctores diligit, is profecto declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere. Atque huius quidem rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, vt in pace semper, sic tum etiam in bello congruebant. Quoties ego eum, & quanto cum dolore vidi, cùm insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatẽ extimescentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cęsar nobis, qui illa vidimus, debet esse. nõ enim iam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. Vidimus tuam victoriam, præliorum exitu terminatam: gladium vagina vacuum in vrbe non vidimus. quos amisimus ciueis, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: vt dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniam ex eadẽ acie conseruat, quos potest. Alterius verò partis, nihil amplius eo dicam, quam id, quod omnes verebamur, nimis iracundam futuram fuisse

fuisse victoriam. Quidam enim non modò armatis, sed interdum etiam otiosis minabantur: nec, quid quisq; sensisset, sed vbi fuisset, cogitandum esse dicebant: vt mihi quidem videantur dij immortales, etiam si pœnas à populo R. ob aliquod delictum expetiuerunt, qui ciuile bellum tantum, & tam luctuosum excitauerunt, vel placati iam, vel iam etiam satiati aliquando omnem spem salutis ad clementiam victoris, & sapientiam contulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono: & fruere cùm fortuna, & gloria, tum etiam natura, & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditasque sapienti. Cætera cùm tua recordabere, etsi persæpe virtuti: tamen plerumq; felicitati tuæ cõgratulabere. de nobis, quos in Rep. tecum simul saluos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficijs, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapiẽtia tua cogitabis: quæ non modò summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi, & consilij, dignitas, vt hæc à virtute donata cætera à fortuna commodata esse videantur. Noli igitur in conseruandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim, aut prauitate aliqua lapsis, sed opinione officij, stulta fortasse, certè non improba, & specie quadam Reip. Non enim tua vlla culpa est, si te aliqui timuerunt: contraq; summa laus, quòd pleriq; minimè timendum

mè timendum fuiſſe ſenſerunt. Nunc verò venio ad grauiſſimam querelam, & atrociſſimam ſuſpicionem tuam: quæ non tibi ipſi magis, quã cùm omnibus ciuibus, tum maximè nobis, qui à te conſeruati ſumus, prouidenda eſt. quam etſi ſpero eſſe falſam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, noſtra cautio eſt: vt, ſi in alterutro peccandum ſit, malim videri nimis timidus, quàm parum prudens. Sed quiſnam eſt iſte tam demens? de tuis né? tametſi qui magis ſunt tui, quam quibus tu ſalutem inſperantibus reddidiſti? an ex eo numero, qui vnà tecum fuerunt? non eſt credibilis tantus in vllo furor, vt, quo duce omnia ſumma ſit adeptus, , huius, vitam non anteponat ſuæ. At ſi tui nihil cogitant ſceleris, cauendum eſt, ne quid inimici. Qui? omnes enim, qui fuerunt, aut ſua pertinacia vitam amiſerunt, aut tua miſericordia retinuerunt: vt aut nulli ſuperſint de inimicis, aut, qui ſuperfuerunt, amiciſſimi ſint. Sed tamen, cùm in animis hominum tantæ latebræ ſint, & tanti receſſus, augeamus ſanè ſuſpicionem tuam. ſimul n. augebimus & diligentiam. nã quis eſt omnium tam ignarus rerũ, tam rudis in Rep. tam nihil vnquam nec de ſua nec de cõmuni ſalute cogitans, qui nõ intelligat tua ſalute contineri ſuam? & ex vnius tui, vitã pendêre omnium? Equidem de te dies, noctéisque, vt debeo, cogitans, caſus duntaxat humanos, & incertos euentus valetudinis, & na-

turæ communis fragilitatem extimesco: doleó que cùm Resp. immortalis esse debeat, eam in vnius mortalis anima consistere. si verò ad humanos casus incertosque euentus valetudinis, sceleris etiam accedat, insidiarumq; consensio, quem deum, etiam si cupiat, opitulari posse Reipub. credamus? Omnia sunt excitanda tibi C. Cæsar vni, quæ iacere sentis belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa atque prostrata: constituenda iudicia reuocanda, fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles: omnia quæ delapsa iam fluxerunt, seueris legibus vincienda sunt. non fuit recusandum in tanto ciuili bello, tantoque animorum ardore & armorum, quin quassata Respublica, quicunq; belli euentus fuisset, multa perderet & ornamenta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ: multaque vterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset: quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt, quibus præter te mederi nemo potest. itaque illam tuam prçclarissimam & sapientissimam vocem inuitus audiui, satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ. Satis, si ita vis, naturæ fortasse: addo etiã, si placet, gloriæ. at, quod maximũ est, patriæ certè parum. Quare omitte quæso istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. sçpe enim venit ad aureis meas te idẽ istud nimis crebro dicere, satis te tibi vixisse: credo sed tum
id audirem

id audirem, si tibi soli viueres, aut si tibi etiam soli natus esses: nunc cùm omnium salutem ciuium, cunctamq; Remp. res tuæ gestæ cōplexæ sint, tantum abes à perfectione maximorum operum, vt fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Hic tu modū tuæ vitæ, non salute Reip. sed æquitate animi definies. quid? si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cuius te esse auidissimum, quamuis sis sapiens, non negabis. parum ne igitur, inquies, gloriam magnam relinquemus? immo vero, alijs, quamuis multis satis: tibi vni parum. quicquid enim est, quamuis amplum sit, id certe parum est tum, cum est aliquid amplius. quod si rerum tuarum immortalium C Cæsar hic exitus futurus fuit: vt deuictis aduersarijs Remp in eo statu relinqueres, in quo nunc est: vide quæso, ne tua diuina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ: siquidem gloria est illustris ac peruagata multorum & magnorum, vel in suos ciueis, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum. hęc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus: in hoc elaborandum est, vt Remp. constituas, eaq; tu in primis composita summa tranquillitate & otio perfruare. Tum te, si volès, cùm & patriæ, quod debes, solueris, & naturam ipsam expleueris satietate viuendi satis diu vixisse dicito. quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremū? quod cùm venerit, omnis voluptas præterita

pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit. quã-quam iſte tuus animus nunquam his anguſtijs, quas natura nobis ad viuendũ dedit, contentus fuit: ſemperq; immortalitatis amore flagrauit Nec vero hæc tua vita dicenda eſt, quæ corpore & ſpiritu continetur. illa inquam, illa vita eſt tua Cæſar, quæ vigebit memoria ſeculorũ omnium, quam poſteritas alet, quam ipſa æternitas ſemper intuebitur. huic tu inſeruias, huic te oſtentes oportet: quæ quidem quæ miretur iam pridem multa habet, nunc, etiam quæ laudet expectat. obſtupeſcent poſteri certè, Imperia, Prouincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabileis, incredibileis victorias, monumenta, munera, triumphos audientes & legentes tuos, ſed niſi hæc vrbs ſtabilita tuis conſilijs & inſtitutis erit, vagabitur modo nomen tuum longè atque latè: ſedem quidem ſtabilem, & domicilium certum non habebit. Erit inter eos etiam, qui naſcentur, ſic vt inter nos fuit, magna diſſenſio: cùm alij laudibus ad cœlum res tuas geſtas efferent, alij fortaſſe aliquid requirent, idque vel maximum, niſi belli ciuilis incendium ſalute patriæ reſtinxeris: vt illud fati fuiſſe videatur, hoc conſilij. ſerui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis poſt ſeculis de te iudicabunt: & quidem haud ſcio, an incorruptius quàm nos. nam & ſine amore, & ſine cupiditate, & rurſus ſine odio, & ſine inuidia iudicabunt. id autem, etiamſi tunc ad te, vt qui-

dam falſo

dam falſo putant, non pertinebit. nunc certè pertinet, eſſe talem, vt tuas laudes obſcuratura nulla vnquam ſit obliuio. Diuerſæ voluntates ciuium fuerunt, diſtractæque ſententiæ. non enim conſilijs solùm & ſtudijs, ſed armis etiam & caſtris diſſidebamus. erat enim obſcuritas quædam, erat certamen inter clariſſimos duces: multi dubitabant, quid optimum eſſet: multi, quid ſibi expediret; multi, quid diceret: nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta Reſpub. eſt hoc miſero, fatalique bello: vicitis: qui non fortuna inflammaret odium ſuum, ſed bonitate leniret; neque omneis, quibus iratus eſſet, eoſdem etiam exilio, aut morte dignos iudicaret. Arma ab alijs poſita, ab alijs erepta ſunt. Ingratus eſt, iniuſtuſque ciuis, qui armorum periculo liberatus, animũ tamen retinet armatum vt etiam ille ſit melior, qui in acie cecidit, quam qui in cauſa animam profudit. Quæ enim pertinacia eſt quibuſdam, eadem alijs conſtantia videri poteſt. Sed quia iam omnis fracta diſſenſio eſt armis, & extincta æquitate victoris: reſtat, vt omnes vnum velint, qui modo habent aliquid non ſolùm ſapientiæ, ſed etiam ſanitatis: quia, niſi te, C. Cæſar, ſaluo, & in iſta ſententia, qua cùm antea, tum hodie vel maxime vſus es, manente, ſalui eſſe nõ poſſumus. Quare omnes te, qui hæc ſalua eſſe volumus, & hortamur, & obſecramus, vt vitæ, vt ſaluti tuæ conſulas: omneſque tibi vt pro alijs etiam loquar,

quod de me ipse sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cauendum sit, non modo excubias, & custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, & corporum pollicemur. Sed vt vnde est orsa, in eodem terminetur oratio mea: maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar: maiores etiam habemus. nam omnes idem sentiunt: quod ex omnium precibus, & lachrymis sentire potuisti. sed quia non est astantibus omnibus necesse dicere: à me certè dici volunt: cui necesse est quodammodo, & quod volunt, & quod M. Mar. à te huic ordini, populoque R. & Reip. reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. nã lætari omneis, non vt de vnius solum, sed vt de cõmuni omnium salute, sentio. Quod autem summæ beneuolentiæ est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, vt vix C. Marcello, optimo, & amantissimo fratri, præter eum quidem, cederem nemini, cùm id sollicitudine, cura, labore tamdiu præstiterim, quam diu est de illius salute dubitatum: certe hoc tempore, magnis curis, molestijs, doloribus liberatus, præstare debeo. Itaque, C. Cæsar sic tibi gratias ago, vt omnibus me rebus à te non cõseruato solùm, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me vnum merita, quod fieri iam posse non arbitrabar, maximus, hoc tuo facto, cumulus, accesserit.

ADAMVS

ADAMVS STEZICIENSIS IN ORATIONEM CIC: PRO M. MARCELLO.

Quid dicat seu occasio.

Cum Cæsar, victo Pompeio, summa rerum esset potitus, singulariq; moderatione fuisset vsus, & omnes aduersæ partis ciues, & in his fere totum senatum, qui contra illum steterat in pristinam restituisset dignitatem. Marcello adhuc offensior erat, propter veteres simultates. ac simul timebat, ne si is restitutus fuisset, aliquid contra se moliretur. Hunc Senatus, motus, cum dignitate Marcelli, tum quod singulari fide ac virtute fuisset in Repub. maximaq; multitudo restitui, maximè cupiebat. Sed Marcellus forti & inuicto animo, restitui à Cæsare in patriam nolebat, ne ea quæ nollet Romæ videret: Eum Cic. quo cum à pueritia familiariter vixerat, sæpè hortabatur, vt cederet tempori & necessitati pareret, quod semper sapientis habitum est. Eundem C. Marcellus frater, summis precibus obsecrabat, vt redire vellet, qui idem Cæsarem pro salute fratris assiduè deprecabatur. In Senatu, præsente Cæsare, quum à L. Pisone mentio esset facta de M. Marcello, quumq; G. Marcellus se ad Cæsaris pedes abiecisset, senatus cunctus consurrexit, & ad Cæsarem supplex accessit, vt M. Marcello ignosceret, vbi Cæsar & si Marcelli acerbitatem accusasset, quod cum in Gallia

bellum gereret, à M. Marcello prædo appellatus sit. quod cū senatu agere conatus sit, vt Cæsar ipse hostis patriæ, nisi poneret arma iudicaretur: quod decurionem Nouocomi, quam Coloniam Cæsar deduxerat virgis cæciderit: Alias quoque Marcelli offensiones commemorasset: periculaq́ꝫ, quæ sibi à suis inimicis impendere suspicaretur, exposuisset: seq́ꝫ satis vixisse dixisset. Tamen postulationi acquieuit, illiusq́ꝫ precibus dedit, vt quemadmodum alij, sic ipse M. Marcellus, cum Reipub. & Senatui, tum amicis petentibus redderetur, suamq́ꝫ dignitatem restituerit. Senatores rogati sententiam, Cæsari gratias egerunt. Cic. qui statuerat pristinæ dignitatis desiderio tacere, Cæsaris magnitudine animi, & clementia, & senatus officio commotus, mutauit consilium. Itaq́ꝫ pluribus verbis hac oratione, omnium nomine, egit gratias Cæsari, ac eius admirabilem clementiam ita commendauit, vt ea nil magnificentius, aut illustrius, factum esse à Cæsare ostenderet. Cuius hæc est summa. Principio causam dicit, cur cū silere in senatu perpetuo decreuisset: tamen ad suum pristinum morem dicendi rediret. Deinde res gestas Cæsaris, anteponit omnibus imperatorum populi Romani, exterarum gentium, potentissimorum populorum, regum clarissimorum rebus gestis. Sed multo eum maiorem dicit consecutum gloriam, quod animum suū vicerit, quod iracundiam cohibuerit, quod victoriā temperauit, inimicum suum pristinæ dignitati restituerit. Tertio, promittit Cæsari, nulla neq́ꝫ à M. Marcello, neq́ꝫ ab omnibus si qui superessent inimicis quidquam insidiarum extimescendum esse. eum denique hortatur vt

Rempub.

Rempub. quam ipsius belli impetu. iacere necesse fuit, constituat, vitaeq; & saluti suae propter Rempub. consulat. Qua in causa pollicetur, & suo, & Senatorum reliquorum nomine, non solum excubias, & custodias, sed laterum suorum & corporum oppositus, ad vitam eiusq; salutem tutandam. Postremo Caesari gratias agit, quod Marcellum Reipub. restituerit.

Genus Causae.

G*Enus causae demonstratiuum est; omnes enim gratiarum agendi formas, laus quaedam comitatur. Itaq; & Cic. maximam partem huius orationis in extollenda Caesaris clementia complexus est. Quanquã autem secundum multorum sententiam illa purgatio suspicionis, quam in medio orationis cursu collocauit, Iudiciali tribuitur causae: nos tamen refutationi eam, docendi gratia subiiciemus.*

Status seu constitutio.

E*Xornationis quidem genus graeci volunt esse asystaton, hoc est sine statu, quod in eo amplificatio proprium locum habeat. Amplificamus autem certa, non incerta: confessa, non dubitata. Est tamen in hoc genere quaedam constitutio, nempe caput, ad quod omnis refertur, & reuocatur quaestio, quae vocatur status qualitatis: non quidem ex illa conflictione causarum, vt in genere iudiciali, sed extra contentionem natus. Sit igitur status seu propositio orationis.* Caesar Maximam laudem in restituendo Marcello consecutus est.

Quo loco dicat.

CVm diſpoſitio alia ſit verborum, quam Hermogenes propriè ſynteſim vocat, alia rerum. Et rerum duplex ſit, artis, & iudicij, quarum vtraque primo in partibus, ſecundo in argumentis, tertio in partibus argumentorum ſpectatur. Quod ad partes orationis attinet, his conſtat quinque hæc oratio. Exordio, propoſitione, confirmatione, reſutatione, ſeu purgatione, & epilogo. Atque cum narratio, quæ in diſpoſitione artis ſecundum locum habet, hic omiſſa vel quod offenſiones commemorare fuerit inutile, vel quod res ipſa nemini fuerit incognita: idcirco ex conſilio & prudentia oratoris, factam eſſe diſpoſitionem dicimus. Quæ fit vel cum non eo ordine partium, quem rhetores præſcripſerunt vtimur, vel cum aliquam partem omittimus. Porro ex firmiſſimis argumentis, alia prima, alia poſtrema ponit: leuiora vero inculcat.

Quomodo dicat, ſeu elocutio.

VSus eſt Cic. in hac oratione genere dicendi mediocri, quod idem æquabile, temperatum floridumq; appellatur. Hoc autem inde conſtat, quia & illuſtri ſententiarum pondere, & ſuauiſſima verborum luce inſtructa illuſtrataque eſt, ita penè, vt cum aliis ſcriptis vel grauitate, vel acrimonia, vel ſubtilitate ſumma oratores ſuperaſſet: in hac oratione mira quadam ſuauitate conſperſa, ſeipſo ſuperior euaſerit. Vſus eſt etiam & illis dicendi generibus. Conuerſo, plurimum dilucido, ſuaui, cum in Cæſaris prædicandis laudibus, multa

inaudita, mirabilia, summa expectatione, quæ suauitatem pariunt, vsus est, & illo morato genere dicendi.

De Exordio orationis.

Inuentio exordij.

CVm à Rhetoribus duo statuantur exordiorum genera, principium & insinuatio. Honestum genus causæ principium seu apertum requirit exordium. Quapropter Cic. nulla simulatione vsus, ex circumstantijs personarum, & temporis sibi apud Cæsarem, beneuolentiam, attentionem, & docilitatem conciliat. Est igitur ex ipsis visceribus & medulis causæ depromptum exordium, tum quod significationem totius negotij præseferat, tum quia aditum ad causam aptum & illustrem habere videtur. Rationem enim cur nolit amplius tacere, exponit, quod scilicet clementiam cæsaris, nullo modo se præterire posse prædicat. Porro quod ad inuentionis rationem huius exordij commodius indicandam attinet. Hermogenis illa doctrina subijcienda est. In qua præcipit quatuor locos esse seu fontes vberrimos, ex quibus sumuntur & inueniuntur exordia.

1. Ex opinionibus hominum, quæ quidem vel ex personis, vel ex rebus sumi solent: idcirco etiam oratorem diligenter oportet spectare causas & personas tum earum naturas, vt quæ de illis opiniones susceptæ sint, facilius intelligat, ijsque in conficiendo exordio, commodius vtatur. De quo exordij genere hoc obseruare

uare licet, illud cum reipsa pulcherrimum, tum vsu frequentißimum esse.

2. *Ex diuisione cum diuidimus vel facta, vel opiniones, vel ipsa tempora: Facta, vt cum duobus admissis facinoribus, per ea aliquam accusationem diuidimus. Opiniones, in antecedentes, & consequentes. Tempus, in præteritum, præsens, & futurum. Quod genus exordij est, ingeniosum, elegans, eruditum: ostendens oratorem captantem laudem ingenij, eique multis laudis adferens.*

3. *Ex actione abundanti vel superflua, quo vtimur, cum volumus dare significationem æquitatis, dicimusque nos non velle summo iure agere, neque maiorem pœnam postulare, quam æquum est, sed minore contentos esse. Quale hoc est. Poteram tecum agere de publico crimine: sed agam de priuato. Quod genus exordij facit moratum, estque iudiciorum proprium, non generis demonstratiui, aut deliberatiui.*

4. *A circumstantijs, seu attributis causæ, tempore, loco, interuentu, alicuius interpellatione, dicto aduersarij, forma iudicij, sententia generali. Quod genus exordij oratorem eruditum, nec suspectum fidei, efficit: multumque potest, ad occultandum ipsius studium, & artificium, cum non domi conquisitum, aut conscriptum: sed quasi ex tempore, & subito, & præsenti loco, tempore, & alijs circumstantijs natum esse videatur. Quale hoc nostrum præsens exordium dicimus. Est enim ex opportunitate & præsenti occasione, nimirum rumpendi diuturni silentij desumptum. Dies inquit hodiernus finem diuturni silentij attulit. Cum*

vero

vero trium maximè causa, exordia instituantur. Beneuolentiæ, attentionis, & docilitatis. Hæc eadem hic præstat. Beneuolentiam primo comparat, partim à personis senatus, sua, cæsaris, Marcelli: partim à rebus ipsi causæ proprijs, vt à causis silentij, causis dicendi, Clementia Cæsaris, restitutione Marcelli. Cum vero pollicetur se ea quæ vellet & sentiret de repub. dicturum, reddit attentum auditorem, & beneuolum, à personæ suæ commendatione. cum dicit, quæ vellem quæque sentirem, est etiam locus attentionis, ex significatione rei de qua dicturus est, & magnitudinis eiusdem cum dicit, tantam enim, vbi quoque & dociles auditores facit. Est quoque locus docilitatis cum dicit, ex quo profecto, qui locus continet, veluti significationem generalis propositionis totius orationis. Cæterum cum inuentionis sit etiam motus inuenire. Hoc exordium his maximè duobus affectibus, ijsque lenioribus aspersum est. voluptate & gratia, siue beneficio de quibus vide Aristotelem. 2. Rhetoricorum.

Dispositio exordij.

QVoniam omnis collocandi ratio præcipuè in tribus spectari solet, in partibus orationis, argumentis, & argumentationum partibus. Quantum ergo ad dispositionem partium exordij attinet, Hermogenes grauißimus dicendi magister, quatuor partes statuit. ex quibus constant proœmia, quam partitionem Sturmius ita commendauit, vt siue Ciceronis, & aliorum exordia cum rhetorica analysi legimus, siue stylum in manus sumimus, siue aliquid nobiscum meditamur, nunquam nos ab

nos ab ijs digredi velit. Prima pars est exordij protasis seu propositio, in qua sit expositio aut opinionum, aut diuisionis, aut abundantiæ, aut circumstantiarum & attributorum causa. 2. Kateskeuin seu confirmatio, quæ expositione non solum vnius, sed etiam multarum causarum conficitur. 3. Apodosis quæ à nostris reditio dicitur: in hac vel postulat, vel præcipit, si tantum habet authoritatis orator. 4. Basis seu conclusio. cuius sunt duo officia primum respicere illud quod præterit Secundum viam sternere ad id quod sequitur: non enim decorum est ex abrupto in partes orationis irruere. Quas omnes partes hoc exordium complectitur. Prima est protasis eaq; gemina, seu coniuncta ex contrarijs. Cum dicit, Diuturni silentij, *Secunda confirmatio,* tantam enim mansuetudinem, &c. *Huic subiuncta est Epikataskeuin, in qua primo est expositio planior, superioris rationis, deinde amplificatio facti cæsaris, dum dicit,* M. enim Marcello vobis, &c. *Tertia est apodosis quæ non modo est breuis superiorum complexio, sed etiam aperta rei constitutio dum dicit,* Ergo mihi meæ pristinæ, *Huic adiuncta est quoq; approbatio dum dicit,* intellectum enim est mihi, *Quarta conclusio exordij, in qua est totius orationis propositionis significatio hoc loco,* Ex quo profecto intelligis.

Dispositio Argumentorum exordij.

PRimo quidem illud in genere sciendum est, quatuor esse quæ oratorem in sua oratione præstare oportet, vt aut narret, aut probet, aut amplificet, aut ornet. In

Proœmio

Proœmio quidem nihil narrat, sed tamen probat, amplificat, ornat. Si probat, necesse est vt habeat id, quod probat vt quæstionem seu problema. Idcirco propter argumenta istius exordij declaranda, primo perquirendum est problema, quod hic tale esse potest. An restitutio Marcelli finem tacendi Cic. adferre debuerit: Primum argumentum ex loco causarum. Magna, inusitata, inaudita, incredibilis, ac pene diuina virtus silentio præteriri non potest. Sed C. Cæsar magna inaudita incredibili ac pene diuina virtute præditus est. Ego enim tacitus præterire non possum. Secundum argumentum quo probat minorem ex effectibus. Quæ virtus mihi vocem restituit, patribus conscriptis & omnibus spem de repub. dedit, illa est magna: sed cæsaris mihi vocem, illis spem dedit. Ergo est magna. Vtrumq; probat suis enthimematibus, idque non sine mediocri amplificatione, quam spectare elocutionis erit. Tertium quo probat eandem maiorem à minori ad maius. Si in accepto magna gloria est: multo maior est in dato.

Collocatio partium Exordii.

Constat hoc exordium quatuor partibus, Propositione, Ratione, Rationis Confirmatione, complexione.

Propositio, Taciturnitati meæ finem hodiernus dies attulit.

Ratio propositionis, Quia cæsaris virtutes tacitus nullo modo præterire possum.

Rationis confirmatio, Quia Marcello restituto & meam & Reipub. dignitatem cæsar cumulauit. & eodem Marcello absente mea dicendi facultas tacuit.

Comple-

Complexio, Ergo & meam dicendi consuetudinem & senatus authoritatem cum M. Marcello nobis restituit.

Diuturni: *Propositio exordij qua suæ taciturnitatis finẽ factum esse proponit: In illa enim Reip. calamitate perpetuo sibi tacendũ Cic. constituerat. vbi à sua persona beneuolentiam Cæsaris sibi comparat,* diuturni, *Cic. enim illo toto tempore, quo bello ciuili ardebat Resp. tacuit,* Dolore, *vel ob Reip. calamitatem, vel ob Marcelli absentiam,* verecundiam, *Quia pudebat me aliquid dicere in Senatu* pristino more, *vt pro mea consuetudine vtar facultate mea dicendi,* Tantã. *Ratio propositionis, cuius sensus est. Virtutes Cæsaris, nullo modo tacere possum,* Sũma potestate, *hoc est in summo imperio. Solent enim victores arrogantius & insolentius prosperam fortunam ferre,* M. enim. *Rationis confirmatio,* in eadem causa, *Pompeium mecum est secutus,* fortuna, *non esse, vt me restitutũ.* curriculo, *Curriculum dicitur spatium quo curritur. Hic autem metaphoricè pro dignitate Senatoria accipitur,* æmulo, *imitatore. Hæc enim dictio & in bonam & in malam rapitur partem,* Studiorum, *erat enim eloquentiæ & pietatis studiosissimus.* Socio, *comes & socius differunt. Socius est par, comes autem minor.* Ergo & mihi, *Conclusio exordij, quam artificiose tractat. cuius sensus est. Hoc beneficium Marcello præstitum, & ad se, & ad Remp. pertinere, ipsiq; Marcello honorificum esse. Hic igitur beneuolentiam, ex sua, Marcelli, Senatus, & Cæsaris persona colligit. Estq; hæc conclusio. ad laudem Cæsaris comparata, quo*

additus

aditus ad propositionẽ facilius pateret. Ergo, elegans concludendarum argumentationum & sententiarum apud Cic. particula, Pristinæ, quam in tuendis caussis collocaueram, omnibus, Senatoribus, qui de Repu. desperabant, Sustulisti, dedisti Reip. dignitatis.

Elocutio.

Licet elocutionis difficilior sit quam aliarum partium ratio; ad ea tamen quæ ipsius sunt inquirenda, nihil est aptius, quam videre, quo dicendi genere aliquid sit contextum. Ex eo autem omnis elocutionis apparatus, vt est verborum electio, & eorum compositio, vt ornamenta tum sententiarum, tum verborum, vt periodi & numeri ipse deniq; affectus indicari potest. Quapropter quamuis in genere totam orationem temperato dicendi generi subiecerimus: illud tamen hanc partem orationis primam, maxime sibi vendicare non est dubium. Nam cùm ea sit exordij natura vt vehemens & pugnans, concitatum, & ardens esse non debeat: nec etiam contra languidum, frigidum, & iacens esse debet: ita fit, vt dum hoc vtrumq; ab hoc exordio alienum esse constet, in temperato dicendi genere maxime versatur: ita tamen, vt & acuratũ, & acutum, & instructũ sententijs & verbis aptum illud esse agnoscas Licet etiam videre in eodẽ exordio, formam illius dicendi generis, quod Græci itikon, nostri moratum, vocant. Significatione enim morum suorum, & vitæ Cæsaris, Marcelli, non solum amabilem & iucundam orationem reddit, sed etiam aptam ad beneuolentiam conci-

liandam. Sed iam ea quæ elocutionis sunt videamus.

Verborum electio.

V*Erborum, quoniam alia sunt singula, alia coniuncta, & singulorum alia propria seu natiua, alia reperta. Ex singulis quidem, illisq; natiuis, hic vsus est Cic. vsitatis, nitidis, sonantioribus, grauioribus, plenioribus, splendidioribus: ita, vt nullum obsoletum, aut inusitatum adiunxerit. Ex repertis vero, superlato, in voce,* diuina *iunctis verbis,* conseruatam, interclusam, anteferre, *Additis ad nomen, Translatis.*

Compositio seu iunctura.

IN *compositione, cum illa sint maxima vitia, si aspera sit oratio, si hiulca, si extenuata. Hic nihil est asperitatis eiusmodi: verba enim verbis, ita æquabiliter iunguntur, vt neq; biantes & disiunctos, neq; asperos concursus habeant. quod diligens consideratio loci indicare potest.*

Figuræ.

Q*Voniam figurarum, aliæ sunt sententiarum, aliæ verborum. De sententiarum figuris illud debet teneri, quod de gemmis solemus dicere. Vt enim gemmæ preciosæ, licet per se sint splendidæ: tamen cum auro includuntur, maiorem splendorem habent: ita sententiarum figuræ, & si per se venustæ sint, plus tamen luminis habent, si cum verborum figuris coniungantur illisq; includantur. Quod Ciceronem hic fecisse constat. Sententiarum quidem vsus est prima ablatione cum*

ne cum distributione, hanc exornauit copulatione, nō timore, sed dolore, &c. Secunda commoratione quā exornauit verborum figuris Aetiologia, anaphora, epitetis augendi & amplificandi causa, traductione, incremento verborum, tantam enim mansuetudinem, Tertia commoratione, seu expositione, & hanc exornauit Aetiologia, copulatione, dirimenti copulatione dum dicit, non solum illius, omioptoton, periphrasi Marcelli dum dicit, virum talem, Interpretatione dum dicit, vehementer angebar, commutatione per contrarium dum dicit, qui in eadem causa, non in eadem fortuna, periphrasi senatus dum dicit, vestro veteri curriculo, Ikon & metaphora dum dicit, Quasi distracto, Quarta est conclusio. Exornatur figura ikon, præmunitione, audaci metaphora, quasi signum extulisti, similiter desinentibus, abstulisti, sustulisti, Quinta amplificatio beneficij, facta per distributionem, & conglobationem effectorum. Exornata Aetiologia, auxesi, periphrasi per demonstrationem, intellectum enim est mihi, Sequuntur hæ, redditio, cum tum, epiteta, similiter cadentia. Sexta entimema. Exornatur contentione per contrarium, ex quo intelligis, Septima sententia Epiphonematica, seu asseueratio, est vere fortunatus ille, Exornatur anastrophi, cuius ex salute, traductione, ventura, prouenerit, Octaua expolitio. Exornatur Aetiologia, repetitione, interrogatione, superlatione.

De amplificatione beneficiorum in genere, tum quomodo hic beneficium Cæsaris amplificauerit.

Aristoteles in lib. Rhetoricorum 2. vbi de gratia & beneficio dicit, eius tum augendi, tum enumerandi omnes rationes indicauit. Beneficium quidem ille esse vult id, quod suppeditatur egenti: non quod aliquid iam acceptum sit, non quod vtilitas speretur: sed vt illi tantum commodetur in quem transferri solet: in quo tria spectanda ille proponit. Primum qui accipit, Secundum quod datur, Tertium qui dat. Ex quorum trium conditionibus copiose augentur beneficia, quæ quidem conditiones sunt eiusmodi. Prima ex eo qui accipit, si valde egenti datum est, & cum aliquis expetit cum molestia, cum in corporis conflictatione, cum in periculis, in paupertate, in exilio. Secunda ex eo quod datur. Si magnarum rerum, si difficilium, si opportunum. Tertium ex eo qui dat, si solus, si primus, si copiose. Quæ omnis amplificandi ratio, ad illa summa genera, quæ cathegoriæ vocantur deduci potest. Et primo hoc in substantia spectari debet, quid sit datum, Secundo in quantitate magnitudo, Tertio in qualitate bonitas & vtilitas beneficij. Quarto in quando, quo tẽpore, si cito, si opportune. Quinto in vbi, & spectatur locus: maius enim beneficium videtur, quod extra patriam degenti alicui confertur, quam quod in patria. Atque ita in amplificando beneficio, omnes planè circumstantiæ locum habent. Non est igitur difficilè ex ijs colligere. Vnde cæsaris beneficium in hoc loco Cic. ampli-

amplificat. Primo ex eius quod datum est magnitudine, quod scilicet in multos beneficium illud restitutionis Marcello diffunderetur: nec solum in Marcellum, sed etiam in Ciceronem, in senatum transferatur. Deinde ex eius vi, quod aliud, atque alia in se contineret, scilicet quasi signum ad bene de omni Repub. sperandum. Secundo ex eius persona qui accepit quod ille dignus esset propter sua ornamenta.

Periodi & numeri.

IN *temperato genere dicendi, ea est periodorum ratio, vt potius illis quam membris, aut incisis oratio concludatur. quod praeceptum in hoc etiam exordio Ciceronem expreßisse videre licet. Periodis enim vtitur artificiosis, tum Rhetoricis, tum historicis: membratim etiam interdum varietatis causa nonnulla interseruntur. quo in texenda oratione nihil aptius esse, docet Cicero,* Diuturni silentij, *periodus est historica: neque enim circumducta, neque nimium est remissa propter verbum, quod est in medio,* Attulit. *Ad hoc enim tota refertur, est tamen plena, & perfecta, quam ab anapasto inchoauit, & Epitrito primo finiuit,* tantam enim, *periodus est cita: in ea enim ex vltimo verbo caetera dependent, quam periodo quinque membrorum seu periodico dilatauit, à choreo incipiens, in dichoreum desinit,* Marcum enim, *periodus dicolos quae oritur à spondeo, & clauditur paeane primo. videbis etiam in hac periodo macrocoliam: est enim apodosis seu finis longior protasi, seu principio, quae vehementer*

hementer crasso apud Ciceronem probatur, dolebam enim, *periodus quinque membrorũ, incisim & membratim tractata, à bachio incipiens epitrito secundo clausa,* ergo &, *conclusio circumducta periodo dicolos, spondeo inchoata, epitrito 2. clausa,* intellectum est enim, *membrata tractatio, quæ ne vagasit, periodo bimembri circumducitur, incipit ab Epitrito 4. clauditur dichoreo,* ille quidem, *periodus historica, à choreo incipit, desinit in creticum,* est vere, *periodus dicolos, incipit à dichoreo, desinit in Ionicum maiorem* quod ei contigit, *est extra comprehensionem,* quis enim, *periodus interpositione incisorum dilatata clauditur epitrito 3.*

Propositio orationis.

S*Ecutus ordinem iudicij, narratione prætermissa, partim quod offensiones narrare nihil opus esset, partim quod nota res esset. Post exordium totius causæ, ad quam omnia referuntur argumenta propositionem proponit, quæ quidem simplex est, & absq; diuisione seu partitione. vel eo potißimum nomine, quod in exordio non obscure ostendit, quibus de rebus cæsarem esset laudaturus: inde etiam factum est, cur eam propositionem, non nudam, sed cum amplificatione posuerit. Est autem propositionis constitutio eiusmodi. Et si ex tuis rebus gestis, magnam gloriam es consecutus; tamen ampliorem ex restituto Marcello.*

Obseruationes circa propositionem.

1. *Et si cætera orationis partes, aliquando prætermittuntur, nunquam tamen propositio prætermitti debet;*

debet: est enim caput totius causæ & pars partium necessaria.

2. *In demonstratiuo genere si fuerit simplex propositio, hoc est absq; diuisione, non tamen nuda, sed cum amplificatione poni solet.*

3. *Omnis propositio perspicua & dilucida esse debet Ratio. Eius enim est docilem auditorem reddere.*

Elocutio.

V*Erba hic sunt sonantia, tum ex vocali A, tum ex compositione, & ex pluralitate syllabarum, vt,* exornare, narrare.

Figuræ.

Nullius tam, *amplificatio facta per comparationẽ,* Flumen ingenij, *metaphora, eaq; audacior, exornationis causa,* nulla dicendi, *anaphora per traductionem, vnius vocis mutatione, generum & casuum,* tanta vis, tantaque copia, *periphrasis eloquentiæ,* exornare, enarrare, *hiperbole:* non dicam, *ablatio est cũ correctione & agnominatione,* C. Cæsar, *apostrophi cum propositione comparationis,* hoc affirmo, *Asseueratio,* hoc pace dicam, *præmunitio seu mitigatio, ne videatur res bellicas Cæsaris nimium extenuare.*

Periodi & numeri.

T*Ota hæc orationis compositio, ad duas periodos dialogicas easq; diuisas potest redigi. prima incipit ab*

Antibachio, desinit in choreum praecedente spondeo, Secundo ab Anapaesto, clauditurq́; poene 2.

Tertia pars orationis confirmatio, *Soleo saepe.*

EX *comparatione rerum gestarum Caesaris, ostendit quanta eius sit gloria, quod animi sui iracundiam vicerit, quum Marcello ignouit. Hãc animi victoriam, per amplificationem reliquis victorijs Caesaris anteponit, quae quo maior insurgat. anteponit Caesarem rerum gestarum magnitudine, omnibus Romanorum imperatoribus, omnibus exteris nationibus potentissimis populis, & regibus clarissimis, sensus huius confirmationis est. Restitutio Marcelli, summam tibi laudem peperit. quod ita esse sex argumentis probat.*

Primi argumenti inuentio.

IN *hoc res fortiter à Caesare gestas, cùm clementer facto orator comparat. ducitq́; ex loco laudis facti proprio honesto: communi vero seu dialectico comparationis. Nam vt animi bona rebus fortunae anteponuntur: sic clementer facta rebus faeliciter in bello gestis sunt anteponenda. Cuius consecutionis locus communis apud Cic. & Aristotelem in Topicis ille est. Sua alienis, propria communibus, sunt praeponenda, & illa quae in nostra, quam quae in aliorum potestate sunt, meliora. Nam cum victoriae sint in fortunae temeritate, virtus vero in hominis potestate, consequens est virtutem & clementiam, victorijs & bellicis laudibus, caeterisq́; rebus magna cum faelicitate gestis, esse praeponenda.*

Dispo-

Dispositio primi argumenti.

Tractat hoc argumentum syllogismo quadriparti to, propositione, Ratione propositionis, Assumptione, & Ratione assumptionis.

Propositio. Virtus bellica non est propiè tua, & tamen magnam tibi laudem attulit.

Ratio. Quia ex bellicis rebus & miles, & fortuna aliquid sibi vendicant.

Assumptio. Sed hoc clementer factum, est propriè tuum.

Ratio assumptionis. Quia in illius societatem, nec miles, nec fortuna se offert.

Conclusio prætermissa: Ergo hoc factum summam tibi laudem peperit.

1. Obseruabis hoc loco Ciceronem, & quosuis bonos scriptores argumentationem suam aliqua insigni & acuta sententia solere concludere. Secundo, Obseruabis contentionem seu comparationem rebus extollendis & amplificandis aptißimam esse. Tertio. Quando res cum cæteris rebus conferuntur, tum illæ quæ ad comparationem assumi solent, etiam summis laudibus sunt extollendæ. Ratio tum enim vt personarum, ita rerum laus elucescit maxima, quando cum personis & rebus laudatißimis conferuntur. Quarto, cauendum est, ne dum in comparatione vtranq; rem & efferimus in ea quam extollendam assumpserimus, negligentiores videamur.

Soleo, *hic est propositio Argumentationis,* nec numero, *Rerfert enim Plinius lib. 7. præter ciuile bellum centum & nonaginta duo millia hominum, à*

Cæsare in prælijs cæsa esse, varietate, *Galliam enim Britaniam, & Germaniam deuicit, Ptolomæum Ægypti regem, & Pharnacem Mithridatis regis filium in Ponto prostrauit*, Celeritate, *tanta enim celeritate Pharnacem oppreßit, vt illius verba sæpius ab hystorijs repetantur. Veni, vidi, vici.* Paßibus, *Passus dicitur, qui constat ex quinq; pedibus, pes autem constat, ex sex palmis, palmus autem ex quatuor digitis vide Alexandrum lib.2. Cap.20.* Quæ quidem, *concessione dilatat propositionem, aditumq; ad rationem patefacit, sensus est. Quanquam magna hæc esse fateor tamen alia sunt in te multo maiora,* Nam belli, *Ratio propositionis*, & certè *sententia eleganti dilatat*, classi,s *Claßis multa significat. Aliquando populum in partes secundum censum distributum, vt Romæ in quinque classes, teste Dionysio Halicarnaseo. Aliquãdo nauium multitudinem: Aliquando ordinem scholarium: Aliquando exercitũ, vt hic accepit Cicero*, commeatus. *Cibaria ad multitudinem alendam*, suo iure *Casum enim & fortunam in nobis esse scripsit Cic. Vnde fortunam in Manliana oratione requirit in imperatore*, At vero, *hic est Assumptio Synonimia dilatata* socium, *Affectus enim in nostra fuit potestate, quibus nosipsi imperamus*, nihil, *Ratio Assumptionis contraria rationi propositionis. Hanc dilatat partitione*, centurio, *qui centum pedites habet*, cohors, *cohors quingentos, & quinquaginta pedites, sexaginta sex equites, in se continet*, Turma, *triginta tres equites continet*, Domina, *cuius vim & potestatem Cic. in nos prorogatam esse scripsit ad Q. fratrem, pro-*

inde fortunam furentem, cæcam, in saxo volubili vitreamq; fingunt pictores, vide Alexandrum lib. 1. Cap. 13. & ad Herennium lib. 2. Nunquam, *approbatio per communem sententiam. Quia fortuna cum sapientia, nihil commune habet.*

Elocutio.

O*Rationem hanc, & si temperato dicendi generi subiecerimus, hic tamen locus qui exornatione & amplificatione constat, sensim assurgit, & ad illud vehementius genus se inclinat. Hoc vero constat, ex verbis, quæ sunt sonantia, vt in superlatiuis. Item grandia & magna verba, cum syllabarum, tum temporum nnmero; superlata, idem significantia.* Soleo *circumductio cita dilatata per distributionem, eamq; duplicem, primo eorum, quos superaret Cæsar. Secundo eorum quibus illis esset superior: distincta membris & incisis breuioribus. Exornata synatrismo, seu congerie, eaq; rerum differentium, distributione, crebra anaphora, omioptoto, Isocolo, epitetis electis & significantibus. Est autem hæc periodus quinq; membrorum, quæ periodicon iam appellatur, incipit ab Anapasto, clauditur autem multis longis, hoc est molosso præcedente spondeo,* Nec vero, *Aetiologia cum Auxesi & hiperboli,* Non sed. *dirimens coniunctio, præterea antitesis, clauditur autem multis longis hoc est molosso.* Quæ quidem, *breuis rhetorica periodus exornata epikrisi, item hiperboli, incipit à dactilo, clauditur amphibracho,* sed tamen, *membrum exornatum correctione concessionis, per antitesim clauditur bacbio.*

Peri odus

Periodus dialogica, exornata Aetiologia, epimonin seu commoratione, eādem enim sententiā pluribus verbis quæ fere idem significant exprimit, cum interpretatione: quæ est adhibita ad rem planius exprimendam & vrgendam, & certe *oratio dilatata enumeratione causarum adiuuantium in consequenda victoria, distincta breuibus incisis, exornata diminutione bellicarum laudum asseueratione,* & certe, *inconiuncto, quod Græce assyndeton dicitur,* Et quid quid, *interpretatio seu expolitio,* At vero, *Antitesis, & accommodatio comparationis in copulatione & periphrasi restitutionis M. Marcelli* Totū hoc, *interpretatio cū coniunctione & epinalepsi seu reuocatione verbi,* nihil sibi, *dilatata oratio ex vno verbo, hoc est militis, exornata commoratione, quæ pluribus verbis vnam rem exprimit, enumeratione per negationem, anaphora, correctione,* Quin etiam, *Gnomi,* Fortuna rerum humanarum domina, *clauditur amphibracho præcedente dactilo,* nunquam enim, *Aeticlogia Epiphonematiki seu cum acclamatione, & Gnomi duplici sumpta ex repugnantibus.*

Secundum Argumentum Confirmationis.

DOmuisti gentes, *Cæsaris victorias amplificat, vt animi victoriam faciat maiorem. Maior enim cæsaris gloria est, si vicerit gentes, quas vinci erat difficillimum, quod immanitate essent barbaræ, multitudine innumerabiles, locis infinita, & omni copiarum genere abundantes,* immanitate barbaras, *horridas, asperas, ab omni humanitate alienas, quas vincere semper est difficillimum, quales erant Afri, Aegyptii, Bruani,*

Britani, Celtæ, ex quibus trecenties victorem fuisse cæsarem scribunt, iracundia, Iracundia est naturalis propensio ad iram. hic pro ira accipitur, victoriam, quæ sapè numero insolēs est, obstrepi, obloqui improbari à militibus, tubarum, sociorum, auxilijs, inimica. Ira enim, vt Cato dixit, impedit animum, ne possit cernere verum. Hic obserua sententias morales 1. Ira est inimica consilio 2. Victoria est natura insolens & superba 3. Viros præstantes etiam mortuos diligimus, insolens, vide exemplum apud Iustinum lib. 1. de Cyro à Regina Tomiri victo, in fictis, vt in Aeneade Virgiliana, Aeneam, constantem, iustum, fortemq; diligimus, Mente, mentem alterius nemo contueri per se potest, nisi ex rebus bene, aut malè gestis, vt quicquid, hoc est, vt quibuscunq; fortuna pepercerit, laudibus, laudem inde summam consecutus es, parietes, hoc est clementiam tuam, etiam parietes prædicant, curiæ, Binæ erant apud Romanos curiæ. Altera sacerdotum in qua sacra procurabant, altera in qua senatus de Repub. consultabat, Auctoritas, hoc est Marcelli, sensus est. Quod Marcellus dignitati senatoriæ restituetur, Marcelli, fratres huius Marcelli, lachrymas, hoc est cum in senatu ad pedes cæsaris se se abiecisset.

Inuentio Argumenti 2.

HOc secundum Argumentum sumptum est ex loco proprio difficili. Communi autem loco comparationis: sic enim res hic comparantur, vt laboriosa proclinibus, præstantiora esse iudicentur. de hoc vide Cic.

in 3. Topic. Chariora enim ea semper solent esse, quæ diligenter parantur, vt in illo veteri prouerbio. Quæ difficilia pulchra: virtutis enim proprium est, in arduis & difficilibus consistere.

Dispositio secundi Argumenti.

Propositio, Difficilius est iram in victoria cohibere, quam hostes superare, ex quibus tu laudem percipis.

Ratio propositionis, Quia nihil est quod vi & ferro vinci non possit.

Approbatio, Innumerabiles enim gentes tu superasti.

2. Ratio propositionis, Quia talis hostium victoria extenuatur: moderata autem victoria, nos voluptate quadam afficit.

Assumptio, Sed tu iram cohibuisti.

Ratio Assumptionis, Quia Marcellum restituisti.

Complexio, Ergo summam laudem adeptus es. sed conclusionem bis repetit.

Notanda est huius argumentationis liberior & oratoria collocatio. Primum enim approbationem propositionis ponit. cum dicit, domuisti gentes, *Secundo loco rationem propositionis,* nulla est enim, *Tertio propositionem,* verum animum vincere, *Quarto, conclusionem,* itaque cæsar, *Sexto Aßumptionem,* te vero quem præsentem, *Septimo Rationem Assumptionis,* Equidem cum M. Marcelli, *vltimo complexionem,* hunc tu igitur diem.

Elocutio argumenti.

Locus hic confirmationis non in minori quam superiora amplificatione consumitur, quod ex toto apparatu elocutionis, hoc est verbis, ornamentis, compositione, circumductionibus, numeris, affectibus, facile constat, Domuisti, *Amplificatio insignis victoriarum Cæsaris, facta ex eorum attributis, quæ vicerat, Periodus est dicolos, ornata concessione, metaphora à feris tracta, dialito seu inconiuncto, epitetis in ablatiuis commutatis, diminutione & correctione*, nulla enim, *Periodus dicolos, ornata Gnomi seu sententia, repetitione, inconiuncto, similiter cadentibus similiter desinentibus, estq́; periodus cita, propter vltimum verbum ex quo tota dependet*, verum, *periodus tricolos ex incisis constans, exornata commoratione; seu sinatrismo, paribus, omiotoleuto, articulo, metaphora, dirimenti copulatione, quæ augendis & extollendis rebus multum seruit*, Hæc qui, *Epiphonima seu exclamatio, quæ cum in principijs tum in fine plerumq́; locum habet*, Itaque, *periodus dicolos, ornata concessione cum diminutione, & correctione, præmunitione, audentioribus auxeseos, seu hiperbolis*, sed penè omnium, *Erminia*, neque vlla, *seu interpretatione*, sed tamen, *oratio dilatata, & circumducta periodice, illuminata remotione, cum correctione*, sed tamen, *ad extenuationem adhibita aporia seu dubitatione*, nescio, *Allegoria & ikon*, At verò, *hic obseruá pulchrum repetitionis exemplum facta per coniu-*

gata.

gata. Nam cum in exordio posita fuissent nomina, vt mansuetudo, clementia, & cætera. hîc vtitur aduerbijs. Deinde vero permisto ordine, quæ ad orationem versam, atq; mutatam pertinent. Docet enim Cic. in partitionibus. In coniunctis verbis triplicem adhiberi commutationem, eamq; non verborum, sed ordinis tan tummodo. Directam in qua naturæ ratio habetur, inuersam in qua quasi sursum versus dicitur: & permistam, cuius hic est exemplum. Exornata autem oratio est, congerie, articulo, interpositione, incremento, sententijs distributione, interpretatione, Te vero, *periodus dicolos exornata apostrophi, interpretatione, distributione, traductione per casus, erotisi seu interrogatione. Epimoni, seu commoratione, eadem enim rem, ter mutatis verbis repetit, ad amplificationem & exornationem. Estq; hîc Isocolon seu compar; verba enim verbis dimensa sunt,* Parietes, *periodus dicolos. Epiphonemate per prosopopæiam exornata, cum asseueratione, compellatione, præmunitione, per interpositionem, Aetiologia,* Equidem, *periodus tetracolia, exornata amplificatione personæ, per adiuncta, commiseratione, metaphora, insigni in verbo,* effodit.

Tertium argumentum confirmationis.
Hæc enim res.

Sumptum est hoc argumentum, ex comparatis, cuius dispositio est eiusmodi.

Propositio. Propria & summa laus est, quæ nunquam est finem habitura.

Ratio

Ratio propositionis, Quia omnia consumit, & conficit vetustas.

Assumptio, Sed clementia tua in dies florescet, eritq, perpetua.

Complexio, Ergo summam laudem tibi attulit. Hoc autem argumentum breuius tractat: propositionem enim cum conclusione praetermisit, & rationem propositionis, assumptioni inseruit, hæc est, *Hic est assumptio quam comparatione rerum bellicarum amplificat,* Trophæis, *victorijs, dicitur autem trophæum monumentum vel marmoreum, vel lapideum, vel æneum, victori eo in loco, quo hostes vicisset, extructum, & erectum. Vide Alexandrum lib.2. cap.22. de varietate trophaeorum,* nulla est enim, *Ratio propositionis, per communem sententiam,* At vero, 2. *pars Assumptionis.*

Elocutio.

IN hilaritatem sese conuertit orator, verbis vtitur nouis, & innumerabilibus, cuiusmodi verbis, locus in rebus latis, & amœnis esse solet: tum grandioribus, hæc enim, *est periodus quatuor membrorum, exornata commoratione, ethimologia cũ aphæresi,* nihil enim, *monocolos periodus, exornata gnomi seu sententia, cum metaphoris illustribus,* At vero, *periodus dicolos, ornata antitesi cum redditione,* tantum, quantum, *metaphora,* florescet.

Quartum Argumentum,

Et cæteros quidem.

Argumentum est concisè tractatum, cuius eiusmodi dispositio est.

 Alios

Alios clementia vicisti, nunc autem teipsum. Ergo summam laudem adeptus es. Antecedens tantum ponit, neglecta conclusione Argumentum hoc Cic. periodo dicolo circumduxit, quod exornauit tum epiphonemate, tum traductione, viceras, vicisti.

Quintum Argumentum,

Vereor vt hoc.

NE quis putaret, nihil esse maius & difficilius, quam seipsum vincere, quod magnum fuit: tamen altius quiddam esse ostendit nimirum victoriam ipsam vincere. Quod & si minus coherere videatur: si enim victoria est, non vincitur: si autem vincitur, non est victoria: contraria si quidem simul esse vera non possunt. vide tamen quomodo victoria vincitur in hoc argumento ducto ex causis, quo probat post summam victoriam, sequi summam gloriam.

Propositio, Hodierna die, victoriam ipsam vicisti, cum Marcello & nobis omnibus pepercisti.

Conclusio, Ergo summam laudem consecutus es.

Antecedens dilatat tribus rationibus, prima, nam cum, *quia omnibus victis pepercisti,* 2. Atque hoc, *Quia nos errore lapsos, clementer subleuasti, & Marcello parcendum esse putasti. Sed hanc translatione mitigauit,* non ille, *cum suam culpam in errorem transfert. Tertia ratio,* quo quidem, *quia pacem quam ego semper optabam, hac victoria te optasse declarasti. Sed hanc suis consiliis & factis, deinde cæsaris clementia amplificauit, dum dicit,* neque enim, *cuius*

loci

loci sensus est. Non fui author belli, quanquam Pompeium eram secutus. Ratio prima, Quia Pompeium vt amicum secutus sum. Ratio, 2. Quia semper in senatu omnes ad pacem traducebam. Deinde cæsaris clementiam amplificauit dum dicit, ex quo, vbi cæsarem eodem quoque animo fuisse colligit. cuius loci tale argumentum est enthymematicum. Pacis authores libenter conseruauit, Ergo pacis cupidus fuit. Hoc idem probat secundo argumento, Atque id minus, Quia non solum ante bellum, sed etiam post victoriam pacis authores diligit. Ergo bellum non expetebat. Antecedens amplificat, Quoties, Quia vidi eum exitum belli extimescentem, Ergo erat pacis studiosus.

Sextum Argumentum,
Non enim.

QVod per comparationem clementiæ cæsaris, & ferocitatis Pompeij copiose amplificat. cuius sit talis constitutio.

Omnes saluos esse in victoria voluisti. Pompeius autem omnibus minabatur.

Ergo summam laudem inde reportasti. Antecedens pro vtraque parte probat. Pro prima hoc modo. Qui in victoria omnes saluos esse voluit, ille summam laudem est consecutus. At qui tu cæsar voluisti. Assumptum probat. omnes enim in prælio cæsos ab inferis voluisti excitari. Pro secunda parte Antecedens probat, hac ratione, Alterius, Pompeius enim in victoria fuisset crudelior, Ratio, Quia etiã otiosis minabatur. Hanc autẽ rationem sua epikrisi seu sententia orator auxit cuius

sententiæ sensus est. Quamuis Dij hoc bello Romanos puniendos esse censuerunt: sed tamen placatos se esse, victoriam cæsari tribuendo, declararunt.

Elocutio.

VEreor, *periodus hæc, incipit à quatuor breuibus syllabis, vt celeritate earum timoris species quædam indicaretur. Estque tricolos, exornata paradoxo, seu inopinato*, nam cum, *periodus dicolos exornata antitesi*, Rectè igitur, *periodus dicolos, exornata epiphonemate, traductione, vt*, victoriam vicisti, victos, victoriæ, victi, *& cætera*. Atque hoc, *periodus tricolos, exornata apostrophi ad senatores, aporia seu dubitatione*, nescio quo, *cum epitetis fati, commiserationis gratia adiunctis occupatione & concessione*, etsi aliqua, *antiteto vt cum dicitur tenemur, liberati sumus*, nam cum, *periodus dicolos, exornata Aetiologia, epiteto*, non ille, *periodus dicolos ornata ablatione, purgatione, per remotionem causæ suscepti belli*, quo quidem, *periodus dicolos exornata contrariis*, pace bello, *similiter cadentibus, auxesi, dum dicitur, non modo pacem, sed & orationem*, neque enim ego, *periodus dicolos exornata Aetiologia cum procatalipsi, seu præoccupatione*, hominem *periodus tricolos ornata lysi occupationis, antiteto. vt priuato non publico Erminia seu interpretatione, vt*, tantumque, *dirimenti copula dum dicitur*, non modo, *& remotione falsarum causarum, imagine, vt. Tanquam ad interitum, & cætera.* Quod quidem, *perio-*

periodus dicolos ornata significatione, vt, minime obscurum, *Aetiologia cum distributione, & hoc in ordine, & in ipso bello, similiter desinentibus, vt cum dicitur, sensi dixi,* ex quo, *periodus tricolos ornata antiteto, vt in dictionibus conseruandos, ornatior,* Atque id minus, *periodus dicolos, ornata gnomi epiteto,* Atque huius, *periodus monocolos exornata asseueratione, reditione, antiteto, adiunctione, vt,* congruebant, *metaphora quoque in eodem verbo,* vidimus, *periodus dicolos ornata anadiplosi, seu circulo, hoc est eiusdem verbi in principio & in fine repetitione,* quos amisimus, *periodus tricolos ornata ablatione, superlatione,* Alterius, *dicolos periodus ornata praecisione, Aetiologia, cum dirimenti copulatione, ablatione,* vt mihi, *periodus dicolos, ornata epiphonimate, epicrisi.*

Conclusio omnium superiorum argumentorum, *Quare gaude.*

SEntentia huius conclusionis est, Ergo ea summa laude, quam consecutus es ex clementia, & mansuetudine fruere: ac eadem clementia, alios perge conseruare. Quem sensum primum Enumeratione, deinde sententiarum & verborum amplificatione auxit. Hic autem obserua, quam mirus & copiosus sit Cic. in claudenda oratione artifex. Hoc enim facere solet, vel per exhortationem, vel petitionem, vel conquestionem, & alias graues permouendi inflammandique formas.

Dispositio.

Huius conclusionis, tres sunt partes.

Propositio, *Fruere laude, virtuteq; tua.*

Ratio, Ex quo, *Ex gloria enim & virtute maximus est fructus, iucunditasque sapienti.*

Secunda pars oppositum, Cætera, *nam cætera plerumque fælicitati attribuuntur.*

Tertia adaptatio est, De nobis, *fruere ergo gloria, quam ex hac clementi victoria consecutus es.*

Elocutio.

Quare, *periodus dicolos incipit à spondeo, clauditur cretico, præcedente trocheo, spectatur in eo macrocolia,* ex quo, *Aetiologia est, estque periodus monocolos,* cætera autem, *periodus dicolos, ornata compensatione cum omologia seu concessione,* de nobis, *periodus tetracolia circumducta. Exornata conuersione, quæ fit cum plures clausulæ eodem terminantur verbo, tum redditione, anaphora, epitetis laudandi causa adiunctis. Item auxesi epiphonematiki cum dirimenti copulatione, item præmunitione in dictione Audebo,* tantus est enim, *periodus tetracolia, ornata Aetiologia & gnomi cum traductione,* noli igitur, *Tricolos periodus ornata exhortatione, arsi & thesi, hoc est remotione & positione, interpretatione, dum dicitur. Et specie quadam,* non enim, *periodus dicolos, ornata Aetiologia, epiphonemate, antitesi.*

Quarta pars orationis refutatio, seu purgatio, *nunc venio.*

CÆsar accusata Marcelli acerbitate, & commemoratis offensionibus. Primum se suspicari dixit esse quosdam, qui vitæ suæ insidiarentur. Deinde adiecit, se, & naturæ, & gloriæ satis vixisse. quod vtrumque Cicero in hoc loco refellit. Sunt ergo duæ partes huius refutationis, in prima, omnes ab illa suspicione insidiandi defendit. In secunda vocem illam cæsaris, qua se satis, vel naturæ, vel gloriæ vixisse dixerat, confutat.

Dispositio Refutationis.

HAnc refutationem Cic. tractat quatuor partibus prima est propositio seu protasis, nunc venio, *Secunda est hipophora seu positæ aduersariorum obiectiones quam propositioni adiunxit. Tertia est antiprotasis seu propositio contraria,* quam & si spero. *Quarta antipophora hoc est, ipsa refutatio obiectionum,* sed quisnam.

Prima pars Refutationis.

Inuentio.

IN capite generalis explicationis, de genere causæ, præcipuum eius orationis genus demonstratiuum constitueramus: huic tamen parti quæ apologitica seu defensoria & refutatoria est, iudiciale genus tribuimus: in refutatione enim conquestionis, & defensione

à suspicionibus versatur. Eius status est coniecturalis: est enim de futuro. Cuius sensus est. An sint metuendæ aliquæ cæsari insidiæ: in qua suspicione conuellenda, argumenta sumit ex coniecturæ loco, hoc est causarũ, voluntatis, facultatis. Docuit enim Cic. in partitionibus omnem defensionis rationem in coniecturali quæstione esse positam. Primum in infirmatione causarum, quas ille diuidit in voluntatem, & facultatem: id vtrumq; in hac parte à restitutis remouet duobus argumentis, primo per negationem 2. per concessionem.

Primum argumentum, primæ partis refutationis.

HOc argumentũ, in quo soluitur obiectio, est dilemmaticũ seu per diuisionem, vel vt Quintilianus vocat, per remotionem partium singularium, quæ ratio probationis inde valet, quia sublatis partibus, totum tolli necesse est. Sensus autem huius argumenti est.

Si tibi aliquis insidiaretur, tum, aut ex tuorum numero, qui te ducem habuerunt, aut ex hostium, quos vita donasti.

Sed neq; ex tuorum numero, neq; ex hostium.

Ergo nemo tibi insidiatur.

Priorem partem dilemmatis quæ habet suam hypodiaresim, hoc est subdiuisionem, probat hoc argumẽto.

Si qui ex tuis amicis tibi insidiarentur: ij aut essent tui propinqui, aut qui vnà tecum in bello fuerũt

Sed neutri.

Ergo nulli ex amicis tibi insidiantur.

Eius

Eius dilemmatis primam partem simpliciter negando remouet, De tuisné? *hac enim interrogatio,* De tuisné? *habet vim negationis. Alteram vero partem à turpi seu à repugnantibus. Secundam vero partem primi dilemmatis itidem probat hac diuisione.*

Si qui ex inimicis tibi insidiarentur: tum aut illi, qui iam occiderunt: aut quos tu conseruasti.

Sed neutri. Ergo nulli.

Minorem probat per subdiuisionem, quæ tota refutatio dilemmatica est.

Elocutio.

NVnc venio. *periodus dicolos, ornata transitione hipophora seu obiectione,* grauissimam querelam, *quo in loco sunt quoq; epiteta sonantia, & significantia, tum propter numerum syllabarum, tum propter gradum superlatiuum, augendi causa adiuncta. Item Aetiologia,* quæ non tibi, *cum obiectionis amplificatione per distributionem, cum redditione in particulis,* cum tũ *clauditur Cretico præcedente trochæo* Quam etsi, *periodus dicolos, ornata pollicitatione solutionis, clauditur trochæo præcedente dactylo.* Tua enim, *periodus dicolos, ornata Aetiologia,* sed quis nã, *antipophora & lysis seu solutio obiectionis,* De tuisné? *Locus diuisionis, qua non solum probat, sed etiam exornat orationem,* Tam etsi, *correctio,* non est, *periodus tricolos, in qua spectatur isocolia quæ est parium membrorum connexio,* aut sua pertinacia, *alia diuisio cum omiotolento,* vt autem, *conclusio per prosa-*

 podosim

podosim quam Cic. in distributis suppositam rationem vocat: hoc est, cùm duobus, aut pluribus propositis, sua cuiq; ratio subycitur.

Secundum argumentum, primæ partis refutationis. *Sed tamen cùm in animis*

PRiori argumento suspicionem insidiarum quam Cæsar conceperat, falsam esse Cicero ostenderat, eo quod nec amici, nec inimici ipsi insidiarentur. Sed quoniam dixerat, non se illā extenuaturum verbis. In hoc loco cōcedit posse aliquos fieri ex restitutis tā improbos, qui id sceleris cogitarent, quod tamen postea refutat.

Inuentio argumenti.

HOc argumentum concessione tractatum, & compensatione: concedit enim ex restitutis esse aliquos, qui Cæsari intentarent periculum, quod tandem refutat. Quæ quidem refutatio, vt in coniecturali quæstione fit, facta est remotione causæ, hoc est voluntatis & facultatis. Ac voluntatem quidē cum refutari doceat Cic. in partitionibus. Primo examinatione causarum, quæ adferuntur. Secundo consideratione animi motuum. Hic refutantur causæ impellentes, id est motus animi, vt ira & odium; ostenduntur que contrary motus, beneuolentia, & amor restitutorum. Refutatur etiam causa finalis, id est spes alicuius commodi. Si enim Cæsar periret, actum esset de salute omnium.

Dispositio argumenti.

Propositio. *Si est aliqua suspicio insidiarum.*

Ratio.

Ratio. Quæ præponitur propositioni. Quia in animis hominum sunt multæ latebræ, & multi recessus.

Conclusio. Ergo cura salutem, & tuam & Reip. Est autem argumentum Enthimematicum. Consequentiam probat duabus rationibus. Prima, nam quis est omnium, *Quia periculum est, in vnius salute, casibus humanis, insidijsq; obiecta, & opposita, salutem Reipub. periclitari. Secunda,* Si vero, *Si enim tu in hæc mala incidisses, Resp. omnino concidisset: hanc enim præter te nemo stabilire potest. Hic autem obserua, rationes præcessisse, conclusionem vero subsequi, quæ tractatur per adhortationem, & consilium.*

Elocutio.

SEd tamen, *periodus est dicolos, exornata concessione ex abundanti, cùm interposita Aetiologia, & metaphoris insignibus, inchoata à Cretico. Spectatur in ea MIVRIA.* Nam quis est, *periodus tricolos, exornata epanaphora, & commoratione: in eadem enim re per idem significantia commoratur. Interpretatione, seu expositione præcedentis sententiæ,* Equidem, *periodus dicolos ornata interpretatione, seu synonimia,* Si vero, *dicolos periodus ornata fictione.* omnia, *periodus tricolos, ornata adhortatione, crebris metaphoris, similiter cadentibus, epiteto,* non fuit, *periodus tricolos, ornata Aetiologia per occupationem, antitetis vt,* facere, prohibuisset, & armatus, togatus. *Posthac est periodus dicolos,* Quæ quidem, *estq; epiphonematiki,*

matiki, Allegoria in metaphoris continuatis, quæ sunt frequentiores.

Secunda pars refutationis: *Itaq; illam tuam.*

IN *hac parte Cic refutat vocem Cæsaris, quam crebro vsurpasset, se satis diu vel naturæ vel gloriæ vixisse. Porro hac parte, tres inserit obiectiones. Prima est satis vixi naturæ. Secunda satis etiam gloriæ. Tertia iã diu vixi, quas sigillatim acutißime cum laude Cæsaris refutat. Ad colligenda autem eius refutationis, in qua confutat vocem Cæsaris argumenta, licet hoc caput statuere. An Cæsar sibi satis vixerit; syllogismus quidem Cæsaris, est eiusmodi.*

Quicunq; satis diu vixit, vel naturæ vel gloriæ, is sibi satis vixit.

Sed ego satis vixi, vel naturæ, vel gloriæ.

Ergo mihi satis vixi.

Argumenta vero, quibus Cicero infirmam Cæsaris sententiam reddit, hæc sunt.

Primum argumentum, quo primam obiectionem refutat.

T*Ibi satis vixisti, sed non patriæ. Ergo ne appetas mortem: Sed hanc obiectionem cum refutatione duplicauit. primo simpliciter soluẽdo. Secundo,* credo, *per syllogismum qui talis est. Si tibiipsi viueres, satis vixisti. Sed nobis omnibus viuis. Ergo non satis vixisti estq; syllogismus simplex & concisus,* æquitate, *hoc est quod mortem æquo animo, vis tolerare.*

Elocutio.

Elocutio.

ITaque, *Periodus tricolos*, *quam epitetis laudandi causa adiunctis ornauit*, *hipophora seu obiectione*, satis, *merismo*, vel naturæ, *Lysi*, satis, *& antipophora cum concessione*, Quare, *periodus monocolos ornata de hortatione*, sæpè enim, *periodus monocolos*, *ornata periphrasi*, venit enim ad aures meas, *pro audiui*, *Hipophora*, te idem istud, *Emphasi in particula tibi cum reprehensione*, credo, *syllogismus simplex & concisus ornatus concessione*, credo, *Ablatione*, sed tum id, *distributione*, Si tibi aut. Hic tu, *periodus monocolos ornata ablatione*, non sed, *metaphora*, defimes.

Secundum argumentum, quo refutat secundam Cæsaris obiectionem, *Quid si istud ne gloriæ.*

Argumentum hoc quatuor partibus constat.

Propositione. Ibi est parum gloriæ vixisse, vbi aliquid potest esse amplius.

Assumptione. Sed tu in eo statu relicta ciuitate, parum vixisse iudicaberis.

Ratione assumptionis. Quia vera gloria, in Reipub. multorum, magnorumq́, opinione est constituta.

Complexione: Ergo relinque Remp. bene institutam: & ita non parum sed satis gloriæ viues.

Quid si, *hic est obiectio*, Quamuis sis sapiens. *sapiens enim laudem non expetit, quæ tamen ipsum vt vmbra corpus comitatur*, Relinquemus, *qui tot*

victoriis

victoriis insignibus, & triumphis ornatus viuo, immo, *hic ponit solutionem cuius sensus est, cæteris multum, tibi parum esse videtur*, Quicquid enim, *propositio syllogismi per communem sententiam*, quod si, *Assumptio*, si quidem, *ratio Assumptionis ex definitione gloriæ*, hæc igitur, *conclusio argumentationis*, tum te, *hic est adiunctio, qua vtriusque obiectionis, conclusionem coniungit.*

Elocutio.

QVid? si, *obiectionem hanc tractat oratione dissoluta seu membratim, quæ ornata est communicatione, hipophora cum interrogatione*, parum ne igitur, *antipophora dum dicit immo vero*, quicquid enim, *periodus monocolos ornata gnomi*, quod si, *periodus tricolos, ornata erotimi, hoc est ratiocinatione, approbatione*, vide quæso, *suscitatio*, diuina virtus, *epiteton*, gloria est, *definitio cum omioptoto.*

Tertium argumentum, quo tertiam cæsaris obiectionem refutat.

Quid enim est omnino.

R*Efutationem cum adhortatione in hoc loco persequitur. Refutatio quidem in dictis: adhortatio vero in excitando Cæsare, ad constituendam Rempub. consumitur.*

Dispositio.

Propositio, Non satis diu viuis gloriæ, quam dupliciter

plicitèr probat, per enthymema, & syllogismum.

Enthymema.

Antecedens ibi non est diu, vbi est aliquid extremum.

Ratio, Quod cum; *Quia futura voluptate veniente, præterita nulla est voluptas, Conclusio omissa est, quæ talis esse potest. Ergo tu non satis diu viuis gloriæ.*

Syllogismus porro, in quo est exhortatio, constat quinque partibus.

Propositione, Semper immortalitatis amore flagrasti.

Ratione, Quia hæc est vera vita, ea laude incitari.

Assumptione, Sed laudem maximam apud omnes tibi comparabis, si Remp. bene constitues.

Ratione, Assumptionis; Quia aliter, incertam laudem tibi relinques.

Complexione, Ergo Rempub. *constitue, & laudem qua flagras collige. Subijcit posthac conclusionis rationem. Cuius sensus est. Posteri enim de te melius iudicabunt,* quanquam, *propositio,* nec vero; *Ratio,* ob stupescent, *assumptio,* erit inter eos, *ratio Assumptionis,* serui, *conclusio,* hinc; *hic adhortatio est inserta, vt aptius, Assumptio propositioni connexa esse videatur,* obstupescent, *Assumptio, hoc est omnes laudes tuas celebrabunt,* Rhenum, *fluuium rapidißimum in quo pontem cæsar iunxerat,* Oceanum, *primus enim cæsar per mare oceanum, occidentales homines est adortus;*

est adortus, *nempe Britannos*, *Anglos*, *Germanos*, Nilum, *fluuius Aegypti*, *hoc est*, *Etiam orientales tuas laudes prædicabunt*, munera, *quibus afficiebas milites*, triumphos, *quos quinque egit*. 1. *Gallicum*. 2. *Alexandrinum*. 3. *Aphricanum*. 4. *Ponticum*. 5. *Hispanicum*. *De his vide cæsarem*, *vel Suetonium*, *vel Appianum*, *vel Plutarchum*, sed nisi hæc, *scilicet Remp. bene ordinatam reliqueris*, erit, *Ratio assumptionis*, serui, *conclusio argumentationis quam causa dilatauit*, nam, *ratio conclusionis*, *Quia illi de te melius iudicabunt*.

Elocutio.

QVid enim est, *periodus tricolos*, *ornata Aetiologia adhortationis*, *cum refutatione vocis*. Diu Quanquam, *periodus dicolos ornata correctione*, *atq. occupatione*, *qua id quod dixit liberius*, *laude mitigat*, nec vero, *periodus dicolos ornata Anadiplosi*, *Epimoni seu commoratione*, *& traductione*, *repetitione*, *similiter desinentibus*, obstupescent, *hic vide orationem incisim prolatam*. *Estq. in ea asindeton*, *congeries*, *& epiteta laudandi causa adiuncta*, Sed nisi hæc *periodus dicolos*, *ornata remotione atq. correctione concessionis per fictionem*, *seu denunciationem consequentium*, *item synonimis seu commoratione*, *vt vagabitur*, *Sedem non habebit*, Erit inter, *periodus tricolos ornata merismo seu distributione*, Cum alij *hiperboli*, ad cœlum, *interpretatione*, *idq. metaphora insigni*, incendium restinxeris, *epiphonemate per digreßionem causarum*, *vt dum dicitur* : *Illud facti*, serui igitur, *periodus*

periodus dicolos, ornata exhortatione, periphrasi poste-rorum, nam & ; *periodus monocolos, ornata Aetiologia cum enumeratione affectuũ, & polysindeto, & antiteto*, id autem, *concludit occupatiuncula, cuius sunt membra duo, ornata concessione ex abundanti*, Etiamsi, *reprehensione* falso, *correctione*, nunc certe *epiphonemate cum metaphora*, obscuritas.

Conclusio Refutationis. *Diuersæ voluntates.*

TRes partes sunt huius conclusionis: in prima est Repetitio, non solum excusationis ciuilis belli, sed etiam confutationis insidiarum. In secunda cohortatio est seu petitio, vt vitæ & saluti suæ Cæsar consulat. In tertia pollicetur Cæsari omnium nomine, non modo excubias, & custodias: sed etiam laterum, & suorum, & aliorum principum oppositus.

Dispositio.

Tria præcipuè argumenta, superiorum argumentorum, quibus suspicionem euellere conabatur, repetit.

1. *Argumentum est eiusmodi. Omnes in bello suscepto dissentiebamus. Ergo illo finito, nemo tibi insidiatur Antecedens ratione*, non enim *& rationis approbatione*, erat enim obscuritas, *dilatat*.

2. *Argumentum. Antecedens*, vicit is, *omnibus pepercit Cæsar*. *Conclusio*, ingratus. *Ergo nullus ei insidiabitur, omnesq́; eum complectentur. Antecedens*, vicit, *verborum copia amplificat*.

3. *Argumentum. Antecedens*, Quia nisi, *Sine te salui esse non possumus*, *Conclusio*, Quarè. *Ergo*

nullas insidias extimesce: sed potius cura salutem tuam quam & nos diligenter curabimus.

Elocutio.

DIuersæ, *periodus monocolos, ornata purgatione atq; excusatione, metaphora cum interpretatione*, Non enim, *periodus monocolos, ornata Aetiologia cum dirimenti copula*, erat enim, *oratio pneumatiki, membra enim posita & soluta, exornata distributione, epanaphora, aßindeto, & omioteleuto*, vicit is, *periodus d colos, ornata antiteto cum ablatione, & metaphora*, arma ab alijs, *periodus monocolos, ornata distributione victorum*, ingratus est, *periodus dicolos ornata reprehensione, gnomi, seu sententia*, vt etiam, *periodus dicolos ornata amplificatione, per contentionem, similiter desinentibus, metaphora*, quæ enim pertinacia, *periodus monocolos exornata antiteto*, sed quia, *periodus tetracolia, ornata metaphora*, fracta, *auxesi*, non solum sed, *amplificatione, similiter cadentibus*, quia nisi, *periodus tricolos, ornata Aetiologia, distributione*, antea hodie, *reditione vt Cum Tum*, Quare, *periodus tetracolia, ornata adhortatione, pollicitatione auxesi*, hortamur obsecramus, *repetitione*, vt, *Synonimis*, vitæ, saluti, *Aetiologia*, quoniam subesse aliquid putas, *Amplificatione*, non modo excubias, sed etiam laterum oppositus. *Aspersa affectu vehementiori.*

PERORA-

PERORATIO, *Sed vt vnde,*
Genus perorationis.

Q*Voniam perorationis duo sunt genera, enumeratio & amplificatio. Duplex enim in perorando proponitur finis. Memoria scilicet, & motus. Hic enumerationem quidem prætermisit, eo quod non tanta prolixitas orationis esset, vt memoriæ eorum apud quos diceret, diffideret. Loco tamen enumerationis, vtitur reditu ad institutum, hoc est ad Marcelli causam, & gratiarum actionem.*

Partes perorationis.

T*Res sunt perorationis partes. In prima, redit ad suum institutum. In secunda, gratias Cæsari agit, & omnium senatorũ, & suo nomine, quod Marcellum clementer restituerit, quam amplificat clementia Cæsaris In tertia, adfert tres causas, cur ita studiose pro Marcello laborauit. Prima causa;* nam lætari. *Quia omnium salus cum eo est restituta. Secunda,* Quod autem *Quia ego vt semper, ita in hoc negotio, meam præstare beneuolentiam, Marcello debeo. Tertia,* Itaque, *Quia hoc tuo facto, magnus cumulus, ad tua erga me beneficia, accessit.*

Elocutio.

S*Ed vt, oratio extra periodum posita, ornata epanodo seu reditione ad propositum,* maximas, *perio-*

dus tetracolia ornata auxesi, similiter desinentibus. Aetiologia, communicatione, sed quia, *periodus tricolos, ornata lysi occupationis, Aetiologia, enumeratione causarum,* nam lætari, *periodus monocolos, ornata expolitione facti per prosapodosim, hoc est, in distributis suppositam rationem, dirimenti copulatione,* Quod autem, *periodus tetracolia, in qua vide hiperbaton, propter interpositiones longiores. vsus est etiam epitetis, & articulis, & asseueratione,* Itaque *periodus tricolos, ornata demonstratione,* sic tibi, *aphæresi & parribisi,* non sed, *epiphonemate,* tamen ad tua.

Sapientia non inuenitur in terra suauiter viuentium. Job. 28.

Errata quæ inter relegendum deprehensa sunt, ita emendabis. Significat autem primus numerus folium, secundus lineam, siue versum.

Tonabantur *pro conabantur, fol.* 38. *versu* 26.
Catulus, *pro Catulo, fol.* 41. *ver.* 14.
Rattones, *pro rationes, fol* 43. *ver,* 18.
Æthiologia, *pro Aetiologia, fol.* 50. *ver.* 21.
Comunibus, *pro communibus, fol.* 60. *ver.* 14.
Quæstiones, *pro quæstionis, fol.* 61. *ver:* 10.
Alter am, *pro alteram, fol.* 63. *ver.* 14.
Ne im, *pro enim, fol.* 66. *ver.* 23.
Expollitio, *pro expolitio, fol.* 68. *ver.* 1.
Necsaria, *pro necessaria, fol.* 69. *ver.* 28.
Donide, *pro deinde, fol.* 71. *versu* 18.
Auiem, *pro autem, fol.* 76. *ver.* 24.
Aberdat, *pro aberat, fol.* 76. *ver,* 27.
Reppetitionem, *pro repetitionem, fol.* 80. *ver.* 27.
Ehiologia, *pro Aetiologia, fol.* 81. *ver.* 7.
pyratæ, *pro piratæ, fol.* 86. *ver.* 29. *& aliis in locis*
Syperbole, *pro Hyperbole, fol.* 88. *ver.* 6.
Luiui, *pro Liuius, fol.* 90. *ver.* 8.
Pyrates, *pro piratas, fol.* 92. *ver.* 9.
Agellium, *pro A Gellium, fol.* 94. *ver.* 9.
Primo, *pro prima, fol.* 95. *ver.* 27.
Calamitatis, *pro calamitates, fol.* 96. *ver.* 21.
Hoc loci est captus, *inutiliter est positum, fol.* 97. *versu* 24.
Socolon, *pro Isocolon, fol.* 108. *ver.* 25.
Frequentatiores. *pro frequentatio: res enim, fol.* 108. *ver.* 26.

Buam, *pro quam*, *fol.* 111. *ver.* 4.
Reges, *pro regis*, *fol.* 112. *ver.* 11.
Senarso, *pro senario*, *fol.* 119. *ver.* 10.
Commemorabor, *pro commemorabo*, *fol* 123. *v.* 11.
Vestrum, *pro vestram*, *fol.* 124. *ver.* 5.
Conclusione, *pro conclusioni*, *fol* 124. *ver.* 7.
Tabula, *pro rabula*, *fol.* 195. *ver.* 4.
Roscij, *pro Rosci*, *fol* 195. *ver.* 12.
Clare, *pro clara*, *fol.* 202. *ver.* 13.
Aduersarijs, *pro aduersarios*, *fol.* 203. *ver.* 16.
Duodecem, *pro duodecim*, *fol.* 204. *ver.* 3.
Comuni, *pro communi*, *fol.* 207. *ver.* 22.
Exemplis, *pro exempli*, *fol*, 208. *ver.* 9.
Prabandum, *pro probandum*, *fol* 210. *ver.* 22.
Sermocionatio, *pro sermocinatio*, *fol.* 211. *ver.* 28.
Fassumptionis, *pro assumptionis*, *fol.* 215. *ver.* 27.
Bello, *pro de bello*, *fol.* 217. *ver.* 18.
Aduelarios, *pro aduersarios*, *fol.* 231. *ver.* 22.
Videemus, *pro videamus*, *fol.* 233. *ver* 13.
Tropice, *pro ironice*, *fol.* 235. *ver.* 23.
Minone, *pro minore*, *fol.* 238. *ver.* 9.
Deffendat, *pro offendat*, *fol.* 244. *ver.* 14.
Eum, *pro in eum*, *fol.* 245. *ver.* 15.
Tecum, *pro tectum*, *fol.* 247. *ver.* 3.
Prohibere, *pro probiberi fol.* 248. *ver.* 23.
Liberatis, *pro liberabis*, *fol.* 257. *ver.* 5.
Prositio, *pro propositio*, *fol.* 282. *ver.* 18.
Sumus, *pro suminus*, *fol.* 283. *ver.* 20.
Serantur, *pro ferantur*, *fol.* 285. *ver.* 19.
En, *pro in*, *fol* 288. *ver.* 16.
Peosonarum, *pro personarum*, *fol.* 293. *ver.* 22.

Discessu

Diſceſſu, *pro diſceſſus, fol.* 308. *verſu* 15.
Læthum, *pro lethum, fol.* 334. *ver. vltimo.*
Interfecerem, *pro interfecerim, fol.* 337. *ver.* 22.
Præſtantiore, *pro præſtantiora, fol.* 355. *ver.* 6.
Oſtendit, *pro oſtendat, fol.* 396. *ver.* 1.
Scapti, *pro capti, fol.* 397. *ver.* 11.
Aperie, *pro aperte, fol.* 399. *ver.* 4.
Pepulſaui, *pro propulſaui, fol.* 473. *ver.* 14.
Ergo, *pro ego, fol.* 443. *ver.* 22. *& fol.* 451. *ver. vlti.*
Duobus, *pro duabus, fol.* 479. *ver* 10.
Entemero, *pro Euhemero, fol.* 485. *ver.* 8.
Claudianis, *pro Clodianis, fol.* 524. *ver.* 21.
Prodidit, *pro perdidit, fol.* 528 *ver.* 7.
Orationem non formare, ſuperuacaneè ponitur, non, *fol.* 538. *ver.* 7.
Ætiologis, *pro Aetiologijs, fol.* 543. *ver. vltimo.*
Coronam, *pro corona fol.* 568. *ver.* 18.
Gentille, *pro gentile, fol.* 568. *ver.* 19.
Nulla, *pro nullas, fol.* 584. *verſu* 28.
Narratio? *pro narratio, fol.* 586. *ver.* 9.
Omiſſæ, *pro omiſſa ſit, fol* 586. *ver,* 10.
Multis, *pro multum, fol.* 588. *ver.* 9.
Eo idem, *pro eodem, fol.* 591. *ver. vltimo, & penultimo.*
Secundo, *pro ſecunda, fol.* 600. *verſu* 2.
Pæne, *pro peane, fol.* 600. *verſu.* 2.
Et efferimus, ſuperuacaneè ponitur, &, fol. 601. *verſu* 25.
Metaphora, inſigni, *pro metaphora inſigni, fol.* 608 *verſu* 22.

